БІБЛІОТЕКА „УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО СЛОВА", Ч. 7.

МИКИТА ШАПОВАЛ

ЩОДЕННИК

ВІД 1 СІЧНЯ 1925 Р. ДО 22 ЛЮТОГО 1932 Р.

II. ЧАСТИНА

Упорядкував Інж. Сава Зеркаль

НАКЛАДОМ УПОРЯДЧИКА

Видала Українська Громада ім. М. Шаповала в Новім Йорку.

– 1958 –

БІБЛІОТЕКА „УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО СЛОВА", Ч. 7.

МИКИТА ШАПОВАЛ

ЩОДЕННИК

ВІД 1 СІЧНЯ 1925 Р. ДО 22 ЛЮТОГО 1932 Р.

II. ЧАСТИНА

Упорядкував Інж. Сава Зеркаль

НАУКОВО-ДОСЛІДНОЧА БІБЛІОТЕКА 330

НАКЛАДОМ УПОРЯДЧИКА

Видала Українська Громада ім. М. Шаповала в Новім Йорку.

– 1958 –

Микита Юхимович Шаповал

Др. соціології,
міністер земельних справ Української
Народньої Республіки.
Народився 8 червня 1882 р. в с. Сріблянці, Україна.
Помер 25 лютого 1932 в м. Ржевницях, біля Праги,
Чехи.

Щ О Д Е Н Н И К.

Від 2 січня 1925 р. до 22 лютого 1932 р.

Частина Друга.

2 січня 1925. П'ятниця. Мали нараду про всі справи у Н.Як., який і досі хворий. Ввечері я прочитав листа Н.Як. до мене/у відповідь на мій, посланий 26.XII.1924/

5.I. Понеділок. Приходив аґент поліції і розпитував у І.І.Мірного про Богацького. Аґент хотів бачитися з ким небудь з Управи, але нас не було.

8.I. Григоріїв подав мотивовану заяву про вихід з пражської групи УПСР. Його резолюції не принято в справі "кризи".

9.I. Відбулось засідання Орґанізаційної Комісії Інституту Громадознавства і переведено перші вибори дійсних членів, кореспондентів і наукових співробітників.

Був у мене в Управі Айолло і розповідав деякі для мене новинки.

12.I. був на одкритті чеського соціолоґичного Товариства.

17.I. Микола виїхав до Парижу.

В воєнно-демократичному Товаристві зробив виклад на тему: "Демократія і військо". Читаю "Конкретну лоґику" Масарика, але до кінця ще далеко - чи встигну,... На концерт сьогодні не їду. Як осточортіли мені зі зборами. Коли б можна було од їх визволитися - був-би мабуть щиро щасливий.

20.I. балакав з Богацьким - даремно...

22.I. телеґрама про візу од Володимира Кириловича - має "важне", бо спішить.

Шоста річниця оповіщення самостійности У.Н.Р.

Склав сьогодні проєкт резолюцій для конференції радикалів призначеної на неділю 25 січня.

30 січня 1925.П'ятниця.

23.I.приїхав В.Винниченко для заключення Союзу і здобуття віз. Візи до Парижу дістав!

24.I. була нарада про Союз: Винниченко, Григоріїв, Галаган, Кураєя. Я заявив, що не заперечую вступові до Союзу і Зак.Ком.УПСР.

25.I. у мене по обіді [illegible] були Винниченки, Айолли - [illegible] співи. Гарно співала Ніна Захарівна українські пісні.

26 і 27.I. наради.

28.I. по обіді з Галаганом приватна розмова. Розмова з Винниченком Винниченко в 4 год. бачився в кафе "Славія" з представниками Зак.Ком. В 5 год. наша нарада, а поруч Зак.Ком.

29.I.було призначено до обіду - розгляд проєкту статуту/розглянуто і прийнято/.

Од 5 і до 6 1/2 год. чай у Масарика, був я з Олюсею і Н.Як. З українців був ще проф. Колеса, з москалів Чернов і Лебедев.

В 7 год. зібрання наше для підписання Союзу. Прийшов Ріпецький і заявив "ультиматум" від Політ.Бюра УПС-Р і УРП /!!/, що вони від участи ухиляються, коли не буде признано, що єдиним представником с.-р. є Зак.Ком. Рішучу критику навели на заяву Ріпецького - Винниченко, Галаган і особливо Григоріїв. Ріпецький чомусь називав Ісаєвича "громадянином", а мене "товаришом". Перервали засідання.

Сьогодні був у мене т. Курах. Розповів, що "ультиматума" не було доручувано заявляти.

31.I.1925. Субота. В ранці о 10 год. зібрались для підписування Союзу і - не підписали, бо лишень в 5 год. вечера мав засідати З.Ком. Між Винниченком і Галаганом стався тяжкий інцідент: Галаган приєднався був до моєї думки, що реґістрація нашої ґрупи в Зак.Ком. була-б капітуляцією нашої ґрупи. На це В-ко закричав на Галагана, що він неможлива людина і що перебиває справу. Крик був дуже образливий. Галаган відповів криком, що коли він"неможливий", то не буде більш прий - мати участи, а пришле замість себе Чернуху. Потім я потроху зм'якшив інцідент і Винниченко попрохав вибачення. Умовились на 9 год. вечера підписувати.

2.II.Понеділок. Був Ісаєвич і сказав, що в суботу не підписав протоколу Союзу, бо Винниченко поставив якусь умову, щоб наша ґрупа не вела якоїсь боротьби проти Зак.Ком. Поїхав, а через півгодини Союз підписали Винниченко, Галаган і "Оборона України".

4.II.1925. Сьогодні були на чаї у др Бенеша. Бачився з Нечасом, Хорватом, Соукопом, Стівіном, Дєдіцем і іншими. Чернов закликав, щоб побачитись з Голувком, представником Польської Партії Соціялістичної. Були в пиварні Флека: я, Н.Як.,Чернов, Постніков, Лебедев, Слонім, Гуревич, Оббов-болганрин і Голувко-поляк. Довго розмовляли. Голувко заявив, що Волинь - до України, а Галичини вони не оддадуть, кожний поляк буде за неї битись! Хвалить Андрія Лівицького, Славинських і к-о., Розмовляв з Славинським, Шульгином, Л.Чикаленком, Модестом Левицьким і ін. Вони його лаяли. Їде на півроку до Парижу.

27.II.1925.П'ятниця. Щасливий день. В-ранці був у др Гірси. Здобув згоду на підмогу Видавничому Фондові - видадуть мабуть 100.000 кч. Справу білоруської позички, 10.300 кч. мабуть полагодять, як виплату боргу друкарні за "Господарство Чехословаччини". Казав дати кошторис на Інститут Громадознавства.

Я хотів вивідати, як перспектива що до еміґрації. Довго він говорив натяками, але я спитав отверто: на коли призначено припинення асіґновки? Він: на 1.II., але ще можна тижнів два тягти, в усякому разі не далі 1 квітня. Це рішучо? - Так, рішучо, майте це на увазі в своїх планах. Значить кінець УГК і я вільний від жаху і терору земляків. Щось дуже зле вже за останній час. Цілий цей місяць тяжкий був.

Винниченко двічі писав - не мислить Союза без мене. Мріє про замирення ес-ерів. Який безтурботний і легковажний чоловік.

Мав листа від Гаврилюка про "центр". Від Цеглинського про статті і всячину. Від Миколи з Парижа про відвідини у Винниченка. Взагалі доброго мало. Нарешті сьогодні кінець сумнівам і жалям за себе, але жаль за людей. Що бідолашна еміґрація робитиме? Де дівати безробітних? Я йду в науку і літературу, а там далі як?

Був сьогодні на грузинській панахиді, але в мене в душі було дві панахиди: грузинська і УГК. Скінчилось 4 роки праці цікавої, але мучительної. Я вихожу майже мертвий з неї.

Запрохав дра Гірсу в члени Інституту Громадознавства - згодився і взяв посередничати, щоб і др Бенеш згодився. Висловився: "я вірю,

що Інститут ви поведете добре".

10.III.Вівторок.

28.II. були Загальні Збори УГК - довго. К.Коберський зробив хуліганську виходку проти Григоріїва. Ніхто в оборону Григ. не виступив. Своєю більшістю постановили самі собі передати "Українську Хату".

7.III. святкували Масарикове 75-ліття.

8.III.Неділя. Їздив у Подєбради читати приватному гуртку виклад про шляхи відродження України.

9.III. радились про біжучі справи і рішили "Нову Україну" видавати в Празі. Винниченко прислав листа, що од посередництва між ес-ерами відмовляється.

9.III.Богацький знов відмовився здати Кіоск Комісії.

13.III.1925. Бачився півгодини з др Гірсою. Він сказав, що перехід до иншого стану не буде крутий. Прохає виробити ліквідаційний план. Співробітників: одних приділити куди можна, а другим дати підмогу і запропонувати їм шукати роботу. Список людей, яких я рекомендуватиму, він візьме до уваги.

Чи припинення асігновки означає і припинення самого УГК, як організації? Він відповів: - це не означає, бо форму не так лехко знайти, але краще коли УГК сам закриється /чути було подразненість тону/, бо що він робитиме. Коли нема чого робити, то після великої праці хіба він опуститься до того, щоб виконувати інспекцію в притулку малих дітей пані Русової і пильнуватиме за тим, як дітей сажатимуть на горщик? Вѣдь ето-же надо понять".

Сказав, щоб я не турбувався про долю людей, а поговорив з др Завазалом про техніку ліквідації.

Накінець говорив я про авдієнцію у Масарика, щоб дати йому короткий звіт про працю УГК, подякувати і передати Збірник. Він підхопив: - це треба зробити, як буде у Вас готове, скажіть мені і я Вам зроблю лехко і просто авдієнцію, бо через його канцелярію довга тяганина. Я подякував і пішов, бачучи, що він тримає годинника в руці, бо мав у 7 год.відїхати, як попередив мене ще в-ранці др.Полячек, - на обід з польською делеґацією. Каже, підписали один договор, а вже три обіди з поляками, бо вони дуже це люблять!

Якесь тяжке у мене враження. Останні слова Д-ра Гірси: -Міністерство виготовить незабаром папір на імя УГК. Про Видавничий Фонд сказав, що ще справа не назріла до вирішення, але щоб я мав на увазі, що він - Гірса - про це думає і х о ч е, щоб забезпечити українське видавниц.

Бачився в 5 год. з Залізняком, але умовився, що продовжимо розмову після мого приїзду з Міністерства, не пізніше 7 1/2 год. Я справді приїхав в 7 1/2 год. в кафе, але Залізняка вже не було. Я чую себе взагалі зле. Результати моєї 4 - літньої праці? Навіть кур'єр Циран ображає! Сьогодні він подав дві заяви на імя "Загальних Зборів" УГК з скаргою на звільнення і з скаргою на мене, що я його образив, доручаючи Петрові /теж курьєр.С.З./ слідкувати за ним! Подумать тільки: Михайло навіть оповіщає війну мені, научений - як казав Мірний - очевидно П-ою, котрий два дні все шепотівся з курьєром! До чого дикі люде доходять!

14.III.Субота. Почались Збори Видавничого Фонду. Чи друкувати поезії - був великий спір, але перемогли ми.

18.III.Одержав листа од Винниченка на імя обох с.р груп. Закликає

обидві ґрупи вступити в Революційно-Демократичний Союз як самостійні. Відмовляється від посередництва в суді і тп.

18.III. був у мене в УГК... Грабів. Пояснив, чому він мусів звертатися до третейського суду і що він "радився" з чеським адвокатом! Я йому нагадав, як він попав до ЧСР і що він робить не погромадськи. Він висловляв "пошану" до мене і натякав, що у всьому винуватий Галаг.

19.III. Знов пише Винниченко і пропонує, щоб і "Труд. Дем." видавати в Празі. Видно ображений за перенос "Нової України" до Праги.

Мав розмову з Попсуєм, Балашом, Дараґаном і Цурканови м.Розповіли, що Зелений розповідав пані Пилькевич, що в суботу на Загальних Зборах УГК вони порахуються з Управою і мною.

Мав розмову з Петром Макаренком: розповів, як у вівторок 17.III. Гірса не приняв "3-х ректорів" /Щербина, Іваницький, Білецький/,котрі ходили прохати грошей на "видавництво". В середу вони говорили з Завазалом.Іваницький виступав проти мене і Фонда. Завазал, по вислову Щербини, їх "лаяв".За якихсь 15.000 кч. обіцяв подумати. Коли Іваницький казав, що я проти Академії, що ~~я~~ я не хочу усамостійнити Вид.Фонд, що Управа УГК "стверджує" Бюро Фонду, то Завазал суперечив і казав, що навпаки Шаповал стоїть за усамостійнення Фонду і що Фонд друкує праці професорів, напр. книгу ректора Щербини і тд. С л о в о м, п о р а з к а ї х в е л и ч е з н а !

Казав ще Макаренко, що Шрамченко звертався знов до Щербини з такою розмовою, що от мовляв Шаповал сам веде акцію про закриття УГК, щоб забрати помешкання УГК під Соціологічний Інститут. Але "вони вже постановили" за всяку ціну проти цього боротись, вносити вкладки, аби УГК остався. Омельчиха обурюється як смів Шаповал виступати з привітанням на Чеському Соціологічному Товаристві, не будучи професором! Скрізь пащикує проти мене - ось що значить не закликати бабу в Інститут Громадознавства!

В понеділок 23.III. буде в Подєбрадах нарада Щербини, Іваницького і Білецького в справі Вид.Фонду - щоб масово вступати в Фонд.

20.III.П'ятниця. Мав розмову з др Завазалом. Зробив стипендію для Мандрики. З Миколою проблематично. Розповів Завазал про візіту "3-х ректорів". Майже те саме, що й розповідав Макаренко, тільки нова подробиця: при наріканнях на УГК Іваницького Завазал сказав: не забувайте, що все, що зроблене в ЧСР для укр.культури, зроблене прямо чи посередньо УГК. Друге: Іваницький прохав для Академії того-сього, що бракує. Завазал відповів, що у їхніх школах в Брні, Братіславі, багато де-чого бракує, але Міністерство замість дати своїм школам, дає Академії і українським школам. Іваницький: -це ж треба не тільки в наших, але і в в а ш и х інтересах. Завазал на це йому нічого не відповів, але признався мені, що це його глибоко образило.-Цю дерзость я колись при нагоді пригадаю Іваницькому, бо тепер я не хотів ображувати Щербину і Білецького, даючи виговір Іваницькому.

Мені сказав, що грошей на инше видавництво ніж Вид.Фонд ніколи не дадуть. Вид.Фонд є на увазі якось причленити до "ОРБІСУ". План ліквідації маємо представити цими днями. Ліквідацію закінчити обов'язково не пізніше 1 червня. Я йому начеркнув приблизно плян - він в основі згодився.

Грабів подав записку Мірному, щоб цей передав мені. В записці /без підпису/ говориться, що він обдумав і прийшов до переконання, що справу треба розв'язати третейським судом/він не може ждати гро-

мадського суду/, і що він чекатиме відповіді до 9 год.ранку завтра! Після того залишає за собою право звернутися до иншої інстанції /до чеського суду/...

Сьогодні знов приносили повістку на ім'я Миколи з "Окресного Суду". Мірний був приняв, але ми заявили, що хай верне з листом, що Микола в Парижі. Словом "судова" ера настала!

24.III.1925.Вівторок.

В суботу 21.III. були Збори УГК. Сварились довго хто скликав Збори - Управа чи група 25 душ? Вирішили, що всі разом: і попередні Збори, іРевіз.Ком.,і Управа і група. Про "становище" УГК говорило мабуть 20-25 промовців! Група "Грабова, Сумневича, Зозулі, Паливоди, Богацького і ин. говорили некоректно. Було всього 58 душ, але ввечері розійшлось багато, так що вже в 10 1/2 год, було душ 30 і більшістю їх 24 душ постановили в на неділю перенести Збори. Ясно, що вони приготовились.

В неділю 22.III. продовжили. Прийшло 29 душ, а потім піднялось до 34 голосів. Промовляли ще дві душі а потім Управа. Взагалі на всій двох-денній дебаті найкраще виступав Грицай, що збештав усіх, що виступали проти Соціологічного Інституту/Інст.Громадознавства/, назвав їх Охримами /згадка про акцію проти Академії/. Проти Грицая виступали Коберський і Ріпецький. Виявилось, що "вони" мали спеціяльну таємну нараду проти нас. Пирхацка говорив про "недовірря", а Коберський про розділ всіх на дві частини: з одного боку З - "власті імущих", а з другого безвладні... і т.д.

Винесли 24 голосами резолюцію, що не задовольняються поясненнями Управи про "положених" і поступування Управи за "останній час". Потім знаменито проголосували самі для себе "Укр.Хату". Богацький і Богацька щось вигукували по нашій адресі. Впік їх Чернуха, назвавши всю їх тактику "ес-ерівською" нещирістю. "Провідником" їх був Грабів.

Після закінчення Зборів ми обміркували стан річей /в "Опері"/ і виробили план акції. Вчора в "Стандарті" остаточно виробили основи акції.

Вчора Галаган вияснив у Міністерстві відношення до майбутньої "делегації", яку вони вибрали: Шрамченко, Михайловський, Богацький, Паливода і...Сірий. Був інцідент про Сірого. Паливода сказав на запит Макаренка, що Сірий "дав згоду" на делегацію ще раніш, коли були наради їхньої групи. Словом, Сірий союзник Галагана оказався предателем Галагана!

31.III.1925.Вівторо.

У четвер 26.III. відбулись загальні збори нашої групи УПСР, яку ми назвали Закордонною Групою УПСР. Було 13 осіб: я, Ісаєвич,два Гончаренки, Кобилянський, Балаш, Дараган, Котенко, Косенко, Файчук, Білоус, Довгаль і Тося /Антоніна Шаповал/. Вибрали Комітет: я, Ісаєвич, Др Гончаренко, Коритник, Довгаль, заступники: Дараган, Тося. Приняли декларацію про самостійне істнування і свою тактику. Представником УПСР за кордоном визнали Ісаєвича. Заслухали лист Винниченка і ухвалили вступити в Союз.

В неділю 29.III. я робив виклад в Подєбрадах в гуртку співчуваючих про Соціялізм. Там зголосили свій вступ до партії /тут подано імена і прізвища осіб, що перебувають під окупацією на рідних землях/

Вчора була наша нарада. Галаган реферував про свою розмову з

Др.Завазалом з приводу пляну ліквідації допомоги. Договору про "У.Х". підписувати не можна, служащим оповістити звільнення з 1.IV., на квітень дають 50.000 кч., бібліотеку пополам до Соціологічного Інституту і Педагогичного Інституту, помешкання теж, але між иншим проскочило у Завазала, що на УГК може даватимуть і далі щось. В дебаті і у мене сталась полеміка з Григоріївим. Галаган проти його суперечив.

Просять до Пшібраму на виклад з "Вільної Громади". Мабуть поїду на суботу-неділю 11-12.IV. Другий лист од Кравченка. Їх організація тройками. На чолі тройка. Ідуть, щоб звязати Чернигівщину, Київщину, Поділля, щоб "вся Україна" була організована. Турбуються про створення Центрального Комітету УПСР.Хочуть, щоб ЦК був за кордоном і головою я. Прожають виробити нову проґраму, бобтара нікуди не годиться. Селянство в с е стоїть за в і л ь н о о б р а н і Ради, не призначувані комячейкою. Земельний закон Директорії - в основу нашої проґрами.

1.IV.1925.Середа.

Вчора розповів мені ґен.Вс.Петрів, що читав листа, присланого Даценком до Барановського /студ.Педаг.Інституту/ про стан на Україні, що англійці у Варшаві зробили пропозицію петлюрівцям про повстання, Україну по Дніпро Польщі, вихід до Чорного моря. Гроші, зброя і тп. На Україні наростає відпір проти окупації... і тому петлюрівці хочуть "використати".

Сьогодні відбулось засідання Комітету нашої групи. Мене обрали головою, хоч я довго суперечив проти цього. Одначе вони в цім питанні зо мною не погодились. Приїхав т.Курах - завтра зайде до мене. Сьогодні о 5 год. Управа УГК у дра Гірси

12 годин ночі. Були у вечері у Др Гірси. Про УГК сказав, що треба самим закрити, причини: нема чого робити, бо все зроблене: розклад внутрі УГК. нема грошей. Про розклад сказав, що він "знає все". "Рішуче і безповоротно". Коли треба буде, то відновимо УГК або иншу подібну організацію. З нами п о л і т и ч н о будемо тепер працювати більше ніж раніш.

Про Вид.Фонд: сказав: -чепуха з усіма професорськими розмовами. Я рішуче заявив, що Фонд буде зліквідовано, коли увійдуть "професори" від інтриґи.

Білецький не виправдав довірря. Він і його однодумці голосували проти Григоріїва і Галагана.

Вчора обмірковували лист Винниченка до Видавництва "Нова Україна". Жахно за його лехковажність і брак почуття відповідальности.

Сьогодні в Міністерстві була т.зв. "делегація" - їх др.Гірса мабуть таки приняв. Галаган був сьогодні у др.Завазала. "Укр.Хата" перейде співробітникам Хати. Бібліотека - частина до Соціолог. Інституту а инша частина до Вид.Фонду.

В неділю 5.IV. довго по обіді гуляли з Курахом - розмовляли про всячину. Сьогодні у його засідання його "комітету", на якому буде порушено питання про нетактовність Зеленого і наші дальші відносини. Вчора Грицай заявив, що він вийшов з Зак.Ком. і Пражської групи УПСР. Це мабуть буде й з Ріпецьким місяців через два.

8.IV. була нарада партійного комітету.

10.IV.П'ятниця. Заходив К.Плохий прохати, щоб я прочитав їхній Громаді кілька лекцій. Я згодився на травень: 1.Шляхи визволення 2.Соціялізм і 3.Партія.

Були у мене сьогодні Ластовський і Пурицький /був. литовський мін.зак.справ/. Їздили в Рим протестувати проти конкордату з Польщею. Пурицький - член христ.-дем.партії. Пропозиція: боротьба проти Польщі. Союз з українцями, білорусами, німцями. Гроші од німців і большевиків.Бази:в Німеччині, Литві і Совдепії. Я заявив, що большевики в наші пляни не входять. Має щосьнаписати. Будучина Литви залежить від зменшення Польщі. Розповів, що Англійська пропозиція про компенсації для Німеччини на східніх границях коштом Польщі зустріла опір Чехословаччини, Румунії і Франції, які стоять за Версальський договір... Цікавий епізод...

12.IV. їду в Пшібрам на лекцію. Курах чомусь не заходить...

12-13 квітня, неділя і понеділок був у Пшібрамі - прочитав дві лекції - про соціялізм і про партію. Наші хлопці були втішені.

17.IV.П'ятниця. Відбулись Збори Вид.Фонду - докінчили вибори: в заступники Ісаєвич і Цурканів, в Ревіз.Ком. Стешко, Плохий, Чернуха, в заст. їм: Мірний, Дараган. Пройшло гладко.

22.IV. до організації нашої групи УПСР прийнято Мандрику і Цурканова.

26.IV. я з успіхом зробив свій виклад в Подєбрадах про теорію партії.Чи будуть реальні наслідки з цього? Опріч успіху, треба ще зросту сил.

27.IV. відбулась в Університеті нарада в справі приступлення до Вид.Фонду /"утворення єдиного видавництва", як писав Іваницький до Фонду!/, але скінчились нічим.

28.IV. говорили ми з Курахом і прийшли до висновку, щотреба створити окремий комітет для ведення визвольної політики.

29.IV. надіслав довгу відповідь Винниченкові. Він все веде бучу за стипендію Левинському. Викручує відомости у Миколи і ним "аргументує" Це дуже не смачно.

30.IV. Др.Заваза сказав Галаганові про рішення Міністерства: функції і майно УГК ліквідувати, а УГК залишити з огляду на "політичну ситуацію", як національно-громадське представництво. При тім М-во висловлює "категоричне побажання", щоб на чолі УГК і далі залишились ті самі особи: я, Н.Як.і Галаган, і щоб був той сам напрямок УГК, що й раніш. Що-до "Укр.Хати" то постановлено передати співробітникам її, Бібліотеку - Соц.Інст. і Вид.Фондові. Станиця і амбуляторія до Черв. Хр. Словом якась крутня.

4.V. Відбулись сходини нового К-тету і прийнято важні постанови: одпустити Винниченка на село, Рев.-Дем.Союз коли треба то ліквідувати, "Оборону України" ввести в нову систему співррбітництва,"Нову Україну" видавати в Празі, "Труд. Демократію" в Парижі, через свої групи перевести ці постанови і написати про це Винниченкові. Про УГК поговорити з вищими тутешніми чинниками.

Паливода ходив у М-во прохати, щоб бібліотеку не передавати ні Соц.Інст. ні Вид.Фондові. Цікаві річи оповідають про сварки в пражській групі. Обіцялись грізно виступити на Фонді проти "їх"/цеб-то нас/ а ніхто не виступав, опріч виходки Паливоди проти Цурканова.

5.V.Одержав від Цеглинського листа, в якому пише про задоволення моїми статтями "Стара і Нова Україна" і прохає якось налагодити працю в Рев.-Дем.Союзі.

Написав Миколі листа про В-ка і його штуки.

6.V. Засідання Орґанізаційного Комітету Соц.Інституту. Написав проєкт листа до "Оборони України".

9.V. Казав К.Плохий, що "хтось" веде переговори з Сов.Місією. Олесь про це саме казав, що ніби переговори веде УГК!

10.V. в подєбрадській філії Селоспілки були "бурхливі" події - виступила наша опозиція в складі 17 душ. Розуміється, з помилками. Цікавий факт: ССпілка дала 1000 кч.на аренду хутора в Клюках,біля Подєбрад, - Гордієнкові Гр., Донченкові П. і Симонцеву. Цим пояснюється тактика Симонцева. Приїздив до мене Довгаль і новий співчуваючий Леонід Клименко на нараду.

12.V. вислали листа до "Оборони України" з пропозицією вести роботу на инших орґанізаційних підставах. Підписали: я, Григор.,Галаг., Курах. Скупчуються відомости про сміновіховство компанії... Є вказівка, що два тижні тому відбулась зустріч Антона Приходька/з Сов. Місії/ в Черношицях з "ес-ерами". Пирхавка сказав Григоріїву, що Сов. Місія знає на другий день все робиться в їхній ґрупі. Так само і наша група ніби знає все, що у їх робиться. По заяві Григоріїва Пирхавка остаточно звихнувся і доводить про потребу виїзду на Україну і "порозуміння" з большевиками. Курах сказав, що більше всього є данних, що в сов.місії буває .....ля. Григоріїв висловив думку про необхідність боротьби з"Зак.Ком"...

Делеґація сіоністів-соціялістів прислала матеріяли, з яких видно, що одно з лих на Україні для їх є "українізація".

Одержано з України лист-мандат мені і Ісаєвичу представляти партію за кордоном. Мандат підписали А.Кравченко, Шепель і Гришко. Дивна річ, невже таки справді партійна орґанізація оживає? Ми про це обміркували і мандат прийняли, одначе я висловив трудноші його використання. Щось треба думати.

13.V. Лист від Винниченка: виїздить з Парижу на Південь. Зак. Ком. написав йому, що стоїть на старих позиціях що-до вступу в Союз і протестує проти присвоєння иншими групами с-рів...

Після візіти у др Гірси, гомоніли в-трьох. Тактика що-до УГК намічається: зложити звіт, гостро реаґувати на виступи проти нас і на випадок безтактовности вийти демонстративно з Зборів і УГК з усіма своїми прихильниками, щоб вони залишились в УГК самі. На завтра кличе др Завазал - не знаю чого.

14.V. Обговорили в 4-х тактику на З'їзді Селоспілки.

15.V. Були у дра Гірси. Говорили про УГК. Не скінчили розмови. Про УГК др Гірса сказав: краще закрити, а як треба буде, то відкриємо. В "Заг.Збори" далі вже не треба грати. Цього вже далі не буде.

16.V. читав лекцію "Шляхи відродження України". Кажуть-дуже успішно. Був присутній представник поліції. Після лекції мав розмови з Омельченком, Плохим, Мандрикою... До речі. Коберський, що головував в кінці виголосив "На здар" присутньому поліційному комісарові. Це справді лояльність аж нікуди

23.V. читав лекцію "Про Соціялізм" в громаді Кубанців.

30.V. Субота. Одержав від Винниченка листа вже з Аркасони,Франц., в якому говорить про "співробітництво" і тп. Сам чує, що був до мене не справедливим, одначе ще займає пози. Настоює, щоб Вид-во "Нова Україна" не видавати тепер "Нової України", а одсунули на 3 - 4 місяці. Видавання "Н.У." без його розіб'є Рев.Дем.Союз, а це найбільша вина особисто впаде на мене! Я відписав великим листом, вказавши на його поведінку, котра є розбиванням.

30.V. одкрився III. Український Студентський З'їзд. Я говорив промову, З'їзд в переважаючій більшости зложений з студентства реакційного і міщанського. Казав Курах, що З'їзд приняв с к а с у в а н н я б о й к о т у польських шкіл. "Борці" лягають на пузо перед ворогом.

2.VI. Вівторок. Управа УГК обговорювала протокол Ревізійної Комісії. Григоріїв і Галаган зробили критичні уваги і сказали, щоб повикидано ті дрібнички /їхні "уваги"/; вони в суботу 6.VI. мають це обговорити. Не знають люде, як їм в громадських інтересах триматися. Переважають зоологічні моменти.

Після розмови з Др Гірсою був за відповіддю у дра Завазала. Цей сказав, що на Вид.Фонд вони дадуть 150.000 кч. "Укр.Хату" організувати як кооперативу з співробітників "У.Х". Бібліотека - Соц.Інст. і Вид.Фонд. Завідування бібліотекою має якась одна установа - чи Фонд чи Інститут. Про це вже й листом нас сповіщено.

7.VI.Неділя. У Черношицях відбулася нарада під головуванням Славинського - Лотоцький, Мазепа, Феденок і Паливода з Богацьким. Предмет: утворення осередку для керування українськими вищими школами /і Інст. Громадознавства!/, перебрання УГК і репрезентації! Допитувалися, чи стверджено статут Інст.Громадознавства - Соц.Інституту.

8.VI. був день мого народження. Як звичайно, настрій у мене був поганенький. Були Якименко, Курах і Тося.

У Фонді вийшли дві книги: Алгебра - Чайківського і Підручник гармонії - Якименка.

9.VI. відбулось на помешкан. проф. Полівки нарада підготовчої Комісії бібліографічної. У мене сутичка з Гуревичем, який сказав, що ми боїмося зустрінутися з рускими /не боїмося - а не хочемо!/.

12.VI. П'ятниця. Од Винниченка одержав листа про його переговори з б о л ь ш е в и к а м и про поворот його на Україну. Він приклав мені ще й копію його листа до А.Приходька з 4.V.1925 р. на доказ, що він веде переговори з "умовами", а не так, як Грушевський! Бідолашні слова. Жахлива легковажність і софістичність цієї людини...

Враження на всіх, кому показав ці листи, було гнітюче. Всі повторюють в один голос, що вже ніколи ніхто невірятиме В-ві ні в чім!

15.VI. ми приняли декларацію нового Укр.Революційного-Визвольного Союзу. Позавчора одержав цікавого листа від Цеглинського. Приїде в липні до Праги для особистих переговорів. Визвольний і Видавничий Фонд в Америці будуть заложені.

18.VI. було "Свято" 150-ліття зруйнування Запорожської Січи. Доклади: Біднов і Григоріїв. Після "свята" величеньким гуртом пили пиво. Олесь напився до безчуствія, бідні студенти мусіли з ним в ночі воловодитись.

Ваґнер у концертній частині просунув таки мій вірш /музика Сениці/ "Я дивлюсь на обірвані струни". Співав Фінько не важно.

25.VI. Були призначені Загальні Збори УГК /рокові/, щоб відновити права автоматично вибувшим членам. Був страшний скандал. Гнусно вели себе К.Коберський, Грабів і П-а. Шрамченко все добивався "слова" перед вибором президії, але я не дав і він"вийшов".Потім "вийшов" Тимченко, потім Ріпецький. Заяву про вихід підписало потім "23" особи в тім числі Олесь, який на Зборах і не був. Тих, що внесли до зборів вкладку - в правах відновлено, а потім Збори перервано.

1.VII.Вівторок. Був уже другий лист од Винниченка: особисто до мене дуже ласкаво-сантиметальний, і до В-ва "Нова Україна". Я особисто відписав в сумно-мяхких виразах, але спільну працю виключаю.

4.VII, Субота. Сьогодня конференція Радикалів. В-ранці фотографувалися. Панки з "Зак.Ком." були відсутні. Прислали були Скидана і Остаповича, але вони не прилучилися до фотографування, а потім зникли. Сумневич сидів в кімнаті, де мались бути збори. Перше слово привіту мав я /за Закордонну Групу УПСР/, потім Сумневич /Сел.Спілки/, потім Галаган, потім Гриб, потім Цуркан./за Воєнно-Дем.Союз/, потім Ісаєвич/за Закорд. Делегацію УПСР/.Делегатів-Радикалів разом десять! Сподівались, що буде 30-40. З приїзджих помітив тільки Луцишина І.-студ. з Пшібраму і Прокопова І.-студ. з Подєбрад.

Таким чином розрив радикалів з Зак.Ком. стався. Він розпочався 25.VI. коли Курах відмовився підписати заяву "23". Тоді Паливода його умовляв, але на відмову сказав: "Ви стали очевидно шаповалівцем", на що Курах відповів: "шаповалівцем бути велика честь, не то-що паливодинцем",-той одскочив. Курах тоді їм заповів вихід з "Політ.Бюро". Потім оця демонстрація: запрошено на конференцію нас і групу Галагана!

Нарада в Карпатах дала свої наслідки...

5.VII. Відбулася наша конференція дуже добре. Для загального добра! Пізно скінчили, потім випили гуртом по шклянці пива і пішли до дому. На збори приходили Трильовський і білоруси. Радикали і Галаган не прийшли.

Радикали також закінчили свої Збори.

6.VII. Понеділок. Велике свято Яна Гуса.

7.VII. відсвяткували 4 річницю УГК в "Укр.Хаті". Я сказав тост з радістю, що скінчилась 4-літня каніторь, Григоріїв за "вічний дух - революціонер", Галаган за мене, як ініціятора і провідника всієї справи тут. Було мені нудно і сумно: потрачено багато зусиль на чернь, що ломиться в двері.

8.VII. багато розмовляв з Курахом, що приходив до мене.

9.VII. Був у д-ра Благоша, який розповів мені про приїзд Семена Мазуренка з метою "посередначати" між еміґрацією і совітською владою.

Він 9.VII. виїхав з Москви з жінкою і приїде в Карльсбад 18.VII. Він дав у Москві довірочно Гірсі /брат міністра Гірси, посол ЧСР у Москві.С.З./ свій доклад "Лицо новой деревни" - про стан селянства в Донецькій окрузі. Я мав змогу його штудіювати у себе дома ввечері і залишити копію. Доклад дійсно малює надзвичайно річ: повну одірваність села від влади, стан тихої війни. Становище жахливе, цифри убийчі... Шкода, що не можна опублікувати! бо инакше Мазуренко "згубить голову".

10.VII. мав з Григоріївим довгу розмову про плани і перспективи, нарешті він мені заявив, що рішив вступити в Подєбрадський Одділ УПСР. Сказав, що розійшовся з Балашем, бо він, ніби "дурив" Григоріїва. Балаш, значить є перешкодою до вступу Григ. до Пражського Одділу! Дійсно все скінчується водевілем.

11.VII.Субота. Були у мене з Брна т.т. Р-ич і ще один з ним- М-ий, голова студ. громади, кандидат нашої групи. Розповів їм все про причини нашого розходження.

13.VII. Сьогодні був у мене проф.В.Коваль. Довго гомоніли. Він розповів мені про свої побачення з Петлюрою в Парижі в травні місяці ц.р. Петлюра живе убого, обідає без вина за 4 1/2 франки. Без зубів. Читає багато воєнної літератури по франц. і всю большевицьку воєнну. Каже, що його уряд істнує у Варшаві на чолі з Андр. Лівицьким.

Син Струве - "Льовка" розповідав Ковалеві, що англійці дали його батькові /власне"Рус.Нац.Совєту/ 100.000 фунтів штерл. на акцію. Праві тепер скликають в Парижі "Парламент", котрий буде розпоряджатися цими грошима і акцією на користь "Николая Николаєвича". Коваль має змогу бувати у Крамаржа і радився чи це робити. Я сказав, що це небезпечно. Далі розповідав, що Феденки, Л.Чикаленки і "всі" говорять про мій договір з руськими ес-ерами про федерацію і ніби моє "русофільство", завдяки котрому я маю успіх у чехів. Я дав записочку Ковалеві, що притягну до суду кожного такого брехуна, що розповсюджує подібні брехні. Прошу подати мені імена клеветників і свідків. Коваль дуже втішився і казав, розпочне енергічну кампанію проти провокаторів. Він розповідає, що зза мене йде колотнеча: висувається ідея "авторитету", мене одні за такого мають і доказують другим, що треба всім на це пристати, бо инакше буде погане розпорошення і брак пошани між чужими до нашої справи.

В суботу, 11.VII. забігав К.Трильовський і розповів, що Мишуга вже в Карльсбаді, а Назарук пише листи на Підкарпатську Русь, шукаючи там посади. Повне банкроцтво їх виявилося в Америці.

Казав ще Коваль, що Винниченко писав Є.Х.Чикаленкові ніби то є цілковита брехня, що він писав якісь листи до Ан.Приходька і тп. Цікавий з божої ласки поворот!

Курах розповідав докладно як перейшла конференція. На другий день приїздив К.Коберський, виступав проти нас. Говорив проти Кураха і виставляв кандидатуру в голови радикальної організації -Зеленого...
В Черношицях балакають, що Коберський "впав в істерику" на Заг.Зборах.

Коваль казав, що Марголіна "викликано" до Лондону очевидно в справі аналогічній з справою Струве і К-о.

З осени в Польщі видаватиметься руська газета під редакцією В.Шульгина для пропаганди в самій Росії. "Льова Струве" розповів, що Англія дала гроші через те, що вірить у велику силу монархічної організації

в Росії, доказом чого були великі арешти в червоній армії перед Великоднем. Петлюра і Прокопович знов думають перебратися до Женеви, бо їх "тиснуть" в Парижі. Петлюра в Парижі не мав ні з ким звязків, опріч з Перетті-деля-Рокка. Казав,"хоч би мені прислали якого соціяліста" для налагодження з французькими соціялістами.

В Женеві матеріяльно підтримує Петлюру якийсь банк, заангажований ще раніш Чижевським, котрий в тому банкові здобував гроші для УНР.

З 15.VII по 17.VII. включно був у Подєбрадах і грівся на сонці.Потім два дні купався на острові в "демократичній" обстановці. Страшна спека.

19.VII. мали свою нараду, Курах розповів, що на 20.VII. Зак.Ком. призначили свою "нараду" в справі УГК, а як результат з цього на 25. VII. Шрамченко, Тимченко, Сумневич, як "ініціятивна група" скликали нараду членів УГК, щоб обміркувати становище УГК.

23.VII. переїхали мешкати до Карштейну.

25.VII. відбулася ввечері нарада "ініц. групи". Ні Галаган, ні Григоріїв, ні Ісаєвич не були там. Цуркан завтра пришле реферат. Головував Шелухін, заст. Коберський. Переказують що клевети було досить багато. П'яний Олесь все вимагав, що б "революційно" вибрати нову управу.

Пирхавку . виключено "з партії" за"зміновіховську пропаганду", далі мовляв"зарегіструвалися" в Совітській Місії Станіславський, Сумневич, Ковган, П-а і ще хтось...

Лотоцький передав Мазепі документ в справі московського З'їзду в Парижі і переконукав приєднатися до цієї "Англійської акції". Головнокоманд. буде Николай Николаєвич, прем'єром Керенський, ніби московські ес-ери приймають участь в цій справі. Лотоцький заявив Мазепі, що вони, соц.-федералісти участь приймають! Неймовірно, але факт.

Але ж і завзялися совітські агенти - Сірі, Пирхавки, П-и і Ко проти нас! Треба буде піти за порадою Григоріїва і перейти в наступ проти цих зміновіховців. Гидко бобратись з ними, а треба.

29.VII. був у Празі на нараді Управи. Рішили скликати Збори УГК на 8.VIII. і вийти з їх гуртом: працювати чи навіть бути з такими в одній організації - годі. Пирхавку і Зозулю виключено з групи Зак. Ком. - факт, підтвердив Григоріїву Грицай. Політична боротьба Сов.Місії проти нас зайшла вже далеко. Позавчора прийшло ч.40 "Укр.Громади", де вже надруковано нашу Декларацію "Укр.Революційного - Визвольного Союзу"

1.VIII.1925.Субота. В нашому готелі баль! Музика гнусна... Спати не можна. Позавчора приїздив К. і розповів дуже цікаву річ: він бачився з Бутримом, який у його служив в батареї. Цей розповів, що в Совєт. Місії зареґістровані Пирхавка, Сумневич, Ковган, Постоловський, З-я і П-а. Станіславський ніби ходив, але не зареґіструвався. Руденко і Скидан живуть вище своїх засобів. Бутрим показав доклад Сов.Місії про стан еміґрації, де між иншим сказано, що УГК без грошей, ліквідується, акцію ведуть люди з Зак.Ком. по "наших вказівках". Люде з Зак.Ком. справжні соціялісти і скоро прийдуть на "наші комуністичні позиції".

Словом факт - що в УГК пролізли провокатори і працюють по інструкціям Сов.Місії! Ох, бідолашна Україна - не швидко вона буде визволена.

4.VIII.Вівторок. Їздив на засідання Управи УГК перед Зборами. Постановили вийти з УГК цілком всією групою, заявивши декларацію, і заложивши нову організацію...

6.VIII.Приїздив Плохий: мав з ним довгу розмову про наші взаємовідносини з Кубанцями. Вичитав йому. Він згодився і підтвердив, що Бич "лукава людина", Щербина - старий і глухий, Омельченко - обмежений, Макаренко - хитруватий, але з їх усіх кращий. Передав мені запис моїх лекцій. Виступав проти Сулятицького, Безкровного та Мандрики.Він до нас щиро прихиляється.

7.VIII. Їздив рано на нараду Управи. Тактика: вибори президії, потім наші заяви: 1. Чому запізнено скликання Заг.Зборів і 2.Про поведінку 25.VII. Від постанови Зборів залежатиме чи залишимось в засіданні чи ні; потім читаємо звіт, потім звіт Ревіз.Комісії, а після того наша писана декларація і вихід з усіма нашими прихильниками.

8.VIII. Загальні Збори УГК. Прибувших 56. Наших певних 24, їхніх певних 21, але часом з ними голосували "нейтральні" - Білецький, Сімович, Безкровний, Омельченко. Голосування дає весь час варіянти.Несвідомість загалом велика, полохливість... Був присутній комісар Дирекції Поліції, той що був і на моїх лекціях в Кубанській Громаді. Головою обрано Вирового - за 28, проти 21, утрималося 2 /голосувало 51/. На заступника: Цуркан за 24, Тенянко за 29. На секретаря:Літов за22, Грабів за 27, Прокопів за 27. Почалось засідання біля 4-х годин, а вийшли ми в 9 год.веч. /з протестом проти вихватки Богацького/. Почалося нашою заявою/читав я/ про те, чому збори скликані з запізненням: винувата Ревіз.Комісія, що затягла справу і не схотіла ревизувати книжного кіоску. Вся мотивація була убийчою, бо по протоколу "приватних сходин" 25.VII.,видно, що Б. категорично заявив, що кіоск є його приватним особистим підприємством, а не УГК. Бажання присвоїти собі майно 50.000 кч. опозиційною групою обнажилось цілком! Це зробило величезне враження... Дебата тяглась по цьому питанню кілька годин, "Опозиція" викручувалась. Ефектне враження зробило прочитання відповідних місць з протоколу "приватних сходин", підписаного Шелухіном і Прокоповим. Прокопів запитав, як протокол цей попав у руки Управи, Шелухін заявив, що вважає протокол майном УГК і він передав його Управі. Коберський, припертий до стіни, заявив, що торік ревізував кіоск, як підприємство УГК. Богацький заявив, що кіоск є підприємством УГК! Підчас промови Григоріїва Богацький кинув голосно "нахабство". Стався інцідент.Потребувано, щоб Богацький вибачився і закликано до порядку. Тенянко закликав до порядку і зробив зауваження "обом сторонам": Богацькому і... Управі. Ми заявили протест проти безпідставности зауваження нам з вимогою, щоб Тенянко відкликав своє "зауваження Управі", щоб дати Управі можливість залишитися в засіданні. Буря: Управа мовляв "ображувала" своєю заявою їх, Шелухін пояснив ріжницю між "обвинуваченнями" і "образою"/що є лайкою/. Нарешті Тенянко заявив, що він "зауваження" Управі не робив, а тільки Богацькому, обидві сторони він "закликав зберігати спокій". На це ми заявили, що заява Тенянка нас задовольняє, бо він признав, що "зауваження" нам не робив. Цього досить. Богацький вибачився, а ми запропонували, щоб цей інцідент був викреслений з протоколу.

Підчас, коли вже відповідав я, після Григоріїва і Галагана, то Бо-

гацький крикнув, що нас, Управу, давно вже збори не хотять, а ми не уступаємо...При явному одобренні "опозиції". На це я заявив, що коли ця образа не відкликується, то ми покидаємо засідання. І покинули. За нами з протестом вийшло 18 душ. В засіданні залишились: Вировий, Ейхельман, обоє Мірні, П.Макаренко, Стешко. П.Макаренко, як потім розповідав, дав величезний бій "опозиції", сказав проти їх буквально громову промову. Потім вийшли ще: названі особи і Безкровний, значить 7 душ. Загалом вийшло 25 душ.

Довго йшла "їх" дебата: Денисенко заявив про розгляд всіх справ Управи, але Ейхельман заявив, що це недопустимо. Нарешті комісар поліції заявив їм, що без Управи справи не можуть розглядатися, а тільки цей інцідент і способи полагодження. Під час гармидеру /промова П.Макаренка/комісар знов заявив до Президії, щоб був наведений лад. Чим скінчилось їх засідання - не відомо, бо після нашого виходу там було 31 особа, а після виходу Макаренка, Мірного, Мірної, Стешка, Ейхельмана, Шелухіна і Безкровного вже не залишилось кворума.

Так вела себе "опозиційна" публика! Ріпецький крикнув був на Дра Літова підчас інцінденту ще з приводу того, що Грабів /секретар/не записував промови Григоріїва, а Літов і Чернуха це зауважили -"хіба ви за доглядача тут поставлені?".

Другої заяви, яку ми мали зробити після першої, так і не вдалось зробити через затягнуті дебати з приводу першої і наш вихід. Очевидно, треба подати в писемній формі.

Після виходу ми зібрались спочити і повечеряти в ресторані біля кафе "Опери", куди згодом зайшли і П.Макаренко, Стешко, Ейхельман та де-що розповіли про дальший хід бою з "опозицією". Макаренко вийшов з протестом.

10.VIII.Понеділок. Вчора ми були майже цілий день на сонці, ходили в замок Карштейн з Ісаєвичем і Цурканом, що приїхали по обіді. Зморились за цілий день благословенного сонця. Сьогодні . приїхали П.Макаренко і К.Плохий, обоє Мандрики і Ісаєвич. П.Макаренко заявив, що про "совєтські акції" він знає багато.

До Ф.А.Щербини писав Шрамченко листа про необхідність створити "Новий УГК".

11.VIII. цілу ніч була буря, дощ, град. Розмило колії. Рух на залізницях неправильний.

12.VIII. при Управі УГК була нарада: П.Макаренко, К.Плохий, Ісаєвич, Є.Вировий і ще хтось. Рішили на листа президії Зборів /з резолюцією/ не відповідати. Ісаєвич вчора мені привіз протокол зборів /проєкт/: страшно нечесний і тенденційний. Резолюція така: Те, що висловив Богацький про Управу, не є думкою Заг.Зборів. Та й годі,а кари ніякої на Богацького не накладені, навіть резолюції в цім напрямі провалено /Безкровного/. Виявляється, що з відповідною заявою вийшли тільки П.Макаренко і Безкровний, а Стешко, Ейхельман і обоє Мірні вийшли мовчки.

Після виходу Макаренка було ще 26 осіб, потім вийшло ще 5 осіб. На Зборах після нашого виходу брали участь не члени УГК: Олесь і П. Марченко, ще й голосували. Після закриття засідання Вировий, Грабів і ще хтось йшли разом з комісаром поліції, який висловлювався в тім дусі, що дальше продовження Зборів просто не можливе, бо люде вже будуть стріляти.

Висловлювався в дусі ліквідації. Грабів потім сам з комісаром балакав більш години - уявляю, що наговорив цей недоумок чужій людині! Комісар записав адреси Управи, Ревізійної Комісії і Богацького. Висловився, що найгірші з еміґрантських зборів, на яких він бував, оці Збори УГК з 8.VIII. Гарна атестація!

13.VIII. Сьогодні виробимо план дальшого поступування, але всьому кінець. Треба добитися таки ревизії кіоску, бо явна мета К-о: захопити його в свої руки.

15.VIII. Субота. Сьогодні "призначено" збори УГК, не відбулися, бо повісток не розіслано і ніхто не явився. Заходили питати про збори Ейхельман і Стешко.

16.VIII. Приходив у вечері Ісаєвич і розповів про "збори" УГК,які не підбулися.

18.VIII. Заїздив Мандрика, щоб порозумітися що-до Укр.Хати, парт. роботи і свого особистого становища. Виявляє бажання працювати.
Винниченко опублікував в "Громадському Голосі" /8.VIII./ копію свого листа до Ан.Приходька в справі "повороту". "Діло" взагалі негативно оцінює виступ Винниченка і його роль та особу.
Мандрика мав бачитися з Фальчиковим для розмови про внутр. стан московської еміґрації. Розповідав Ісаєвич, що Коваль його запевняв, ніби Сумневич вже публично казав, що вся "їхня група" на осінь поїде на Україну. Ніби то представники їхньої групи їздили в Карльсбад порозуміватися з Зінов'євим. Про мене ходять чутки, ніби до мене звертався Мазуренко, але я його "приняв дуже холодно"!
Одержав листа од Штейнберґа: мою статтю надрукує цілком, але хоче порозуміння в двох пунктах: про революцію проти большевиків і про "Об'єднанное русско - еврейское меншинство" на Україні. Цікава аргументація! Як жид він вже боронить загально-жидівську політику непризнавання постуляту української самостійности.
Сьогодні ми виїздимо з Карштейну до Праги. В помешканні УГК довірочна нарада членів УГК з приводу одержаного з Міністерства паперу. Не знаю чи я попаду на цю нараду, бо виїдемо мабуть в 4 1/2 години. Сонце навдивовижу гарно світить і гріє!

22.VIII.Субота. Говорив з П.Макаренком. Він рішуче проти скликання Заг.Зборів УГК. Старий Щербина проти нас за те, що не дали окремого відділу в Інституті Громадознавства! Ось де секрет.

24.VIII. Продовжували нараду що-до скликання Заг.Зборів УГК. Григоріїв і Галаган рішучо за скликання. Постановили скликати на четвер 3.IX., але я там не буду.

25.VIII.Пише сьогодні К.О.Плохий з Подєбрад, що там Шрамченки і К-о розпустили брехню ніби Управа не має ніякого довірря у чехів через те, що між "шаповалівцями" є смєновєховці і сов. шпіони і сам Шаповал їздив у Карльсбад до Зінов'єва на нараду і поклон, - а тому чехи закрили УГК.

31.VIII. Зайшов Семен Мазуренко з жінкою. Після обіду розмовляли

багато. У-вечері продовжили в Бельведері. Записано де-що! Розуміється про "поворот". На другий день він знову приходив - про "О-во Взаїмного кредиту". Я категорично заперечив: еміґрація не поїде! Після обіду він був у Галагана. Я також туди заглянув.

2.IX. Я знов був у Галагана, щоб порадитись перед Зборами. Виробили тактику. Був і Мандрика. Галаган і він ведуть слідство про закупівлю книг Б.

3. IX. 1925 були останні Збори УГК. Галаган зробив перед зборами звіт. Велика дебата. Сумневич, Зозуля, Пирхавка, Постоловський перед зборами подали заяву про вихід з УГК. Наші після зачитання листа з Міністерства вийшли і Український Громадський Комітет перестав існувати

Одержав з Ню-Йорку 10 прим. своєї брошури "Стара і Нова Україна", на другий день ще 10, лист від Цеглинського і чек на 40 дол. за статтю "Галицькі партії" та 10 дол. за продані 50 прим. брошури "Шлях визволення". Згодом ще 2000 прим. "Декларація" Револ.Визв.Союзу. З Америкою діло налагоджується...

8.IX. закликав др Гірса. Була довга розмова про Мазуренка і К-о.

9.IX. я був у Міністерстві, др Завазал сказав, що Мазуренко вніс їм запит чи не матиме Міністр. проти того, коли він заснує в Празі "Комітет повороту біженців". Там же я зустрівся з представником чеським у Москві - Гірсою II-м. Він розповів довірочно, що Мазуренко посланий совєтським урядом для посередництва між еміґрантами і урядом, щоб зманювати лідерів еміґрації. "Взять головку, щоб потім їй зняти голову", як було з Савинковим. Мазуренко є "свадебний генерал" для умовлення селян.

10.IX. Заходив Мазуренко і в мінорному тоні говорив, що бачився з Ан.Приходьком, котрий йому заявив, що вони не інтересуються поворотом еміґрації, що їм байдуже чи буде "Комітет повороту" чи ні.

11.IX. Знову були у др.Гірси - продовження попередньої зустрічі. Говорили про УГК і потребу нової орґанізації. Після довгої балачки і дискусії він згодився на негайне відкриття нової орґанізації - "У к р а ї н с ь к о г о К о м і т е т у". Після розмови з Гірсою гомоніли в ресторані. Між Галаганом і Григоріївим вийшов інцідент.

14.IX. радились про основи нового Українського Комітету. "Представники орґанізацій" недвозначно висловились проти Н.Як.Григоріїва. Особливо Галаган. Насилу їх вламав, щоб закликано було й Григоріїва.

15.IX. У вечері мав нараду з Галаганом і Курахом. Галаган ультимативно за усунення Григоріїва. Курах - за усунення з провідних ролей, але залишення в системі нашої праці на технічних ролях. Хоч я і захищав Григоріїва, але переломити не вдалось. Дивно, як скрізь проти його настроєні. Склад Українського Комітету намічено: я, Галаган, Григоріїв, Курах, Ісаєвич, Мандрика, Довгаль, Цуркан, Літов, Чернуха, П.Макаренко, Вировий, Ярема, Ейхельман і зарезервовано одно

місце для Старкова або Павлова. Управу таку: Галаган-голова, Цуркан, Курах члени. Попсуй-Шапку ніяк не вдалось провести. Залишають його для відновлення "Української Хати". Курах ставить кандидатуру Балаша. Словом Укр.Комітет складається з с.-р.6, с.-д.3., радик. 2., безпарт. 4. Цей список ще не є остаточний, завтра ще маємо зібратися для обговорення його і проєкту статуту.

16.IX. мав довгу бесіду з Григоріївим і вияснив йому позиції т.т.

17.IX. сходились з Галаганом і Курахом для вироблення статуту Укр. Комітету. Перед цим до мене зайшов Григоріїв і зробив цікаву заяву: що моє відношення до його є дуже товаришське при тім, що я міг-би по праву бути проти його безмірно більше, ніж Галаган. До орґанізації нашої вступає, але після того, як вийде з "Нової України"і ин., щоб було ясно, що його вступ не має нічого спільного з бажанням ніби цим способом утримати свої позиції. Прохав скликати нараду т.т., які хай заявлять своє обвинувачення, а він дасть пояснення.

19.IX. од Винниченка одержано листа, в якому розповідає про повне недовірря до Галагана. Цікаво те, що власне Галаган найгостріше виступав перед В-ком у січні і це вплинуло на В-ка`так, що в нашій сварці з Зак.Ком. В-ко не став на мій бік тільки завдяки наговорам Галагана. Страшно дивний чоловік. Це вплинуло і на мене: Галаган не зовсім коректно ставиться.

20.IX.Субота. Відбулася нарада по організації Укр.Комітету, але нікого не задовольнила.

23.IX. мав велику бесіду з др Гірсою: порозумілись, що українська гімназія залишиться постійно, одержить статут і 10-15 стипендій для учеників. Інститут одержить добру підтримку: 15 стипендій для учених кандидатів, гроші на бібліотеку, архив, видавництво. Цікаву /чорну/ характеристику дав Гірса укр. університетові. Справу у Міністерстві вестимуть: Адольф Черні - Соц.Інститут, др Макса - видавничі, проф. Славік - архиви.

23.IX. повернувся з польської тюрми Леонід Клименко і сьогодні розповів мені всю Одисею своїх блукань і 11 місячного сидіння в польських тюрмах. Задоволений досвідом, бо ще ніколи в тюрмах не бував до цього.

24.IX. помирив я Григоріїва і Галагана.

25.IX. були загальні збори Видавничого Фонду - читався проєкт нового статуту /Кооперативу/.
Забігав Мазуренко і умовляв мене побачитися з Приходьком та прохав щоб я виклопотав стипендії для його дітей в чешській школи.

30.IX. заходили до Галагана Мазуренко-"попрощатися" а Дятлов - щоб "переконати", щоб ми в "Новій Україні" не писали того, що пишемо проти большевиків.

1 жовтня 1925. вийшло ганебне число "Українського Вістника" /соц.-федр./, все направлене проти нас. Ми дамо відповідь належну.
М.Михайловича призначив своїм помішником в Соціологічнім Інституті.

350/3

1.X. Четвер. Грицай розповів Григоріїву цікаві річі: а/що Совіт. Місія знає, що ми робимо відбитки з "Нової України" і розсилаємо в листах по Україні - тому зроблено розпорядження збирати почту в одному контрольному місці, очевидно в Москві, і перевіряти всі листи; б/ що Сумневичу і К-о, які явились в Соіт.Місію за паспортами, щоб їхати на Україну, запропоновано підписати декларацію - одмову від всього минулого, вони відмовились підписати і їм не дано пашпортів, і тому вони тепер компонують відозву до цілого світу з показом як поводяться ганебно з ними большевики; в/ казав, що Микита Юхимович пише програму нової партії - краще хай залишиться ідеологом с.-рів, імя партії має признання у селян і тп.

4.X.Неділя. Прочитав лекцію в Подєбрадах "Шляхи відродження України". Кажуть, що з великим успіхом. Через тиждень до нас подало заяви 7 душ: 2 в дійсні члени і 5 співчуваючих.

12.X. Григоріїва принято в орґанізацію. Так скінчилось його спантеличення, що тяглось цілий рік.

Від Балабанової одержав листа про Конференцію Міжнароднього Соціялістичного Бюро, призначену на грудень в Парижі.

15.X. була у нас пані Цеглинська, що вертається до Америки і розповіла неґативне про Галагана.

18.X. був у нас Курах - він хворий.

23 і 25.X. розмовляв з Білецьким, який через Мірного прохав у мене побачення в ріжних справах. Головне: прохав, щоб я взяв Педагогичний Інститут під опіку і перед чехами повів акцію для охорони Інституту: прийому на цей рік не дали і сповістили, що Інститут призначений на ліквідацію. Це викликало в Інституті паніку, чим і пояснюється приїзд Білецького до мене. Білецький став низькопоклонний! Каже, що їхня група публично одмежовується від виступу п.п. Славинських - Шульгиних і К-о. Славинський і Лащенко прохались до Інституту, але їх не пущено сюди. Зате пущено Сірополка, Феденка, Л.Чикаленка.

Льстить Білецький, що вони конкретно дадуть мені сатисфакцію...

Я поставив дві умови: 1/хай справді Інститут дасть конкретні докази співпраці, солідарности і продемонструє цю солідарність на зовні, 2/політично - хай їхня група публічно одмежується від виступу п.п. Славинських - Шульгиних і К-о. Особисто що-до себе умов не ставлю ніяких. Все таки він хитра, нещира, але полохлива лисиця. Притисло - то до мене, а одпусте - то знов хвости задеруть.

Він підтвердив, що Феденкова вступна лекція була погана. Оказується, Феденко обраний при катедрі історії/у Дорошенка/, а читає курс історії укр. літератури при катедрі Білецького. Чекаленка рекомендував Щербаківський. Нарікає на Чикаленка зайого виступ в справі Сірополка. З розмови видно, що нашим ворогом є Сімович.

Яку вони мені дадуть сатисфакцію? Брехуни... і жахляки.

Інститут жаль тому, що це українська школа, хоч і не важна, бо що там можуть "навчати" такі, які ще самі потрібують вчитися.

Григоріїв не радив мені виступати з акцією на користь Пед.Інст. бо все одно будуть ті люде робити гидоти.

26.X. Телеґрефував сьогодні Цеглинському про 3 стип. для гімназії

і 25 стип. для Педагогичного Інституту.
З др.Завазалом говорив по телефону що до справ Інституту Громадоз. Гірса, мовляв, ще буде радитись з Бенешем, а тоді вже буде рішення.

30.X. мав велику розмову з др Гірсою про Педагогичний Інститут. Коротко зформулював свою арґументацію в окремому листі.

5.XI. Подав свій формульований лист др Гірсі.

6.XI. одержав позитивну відповідь на мій лист з 5.XI: ліквідацію знято з черги, дозволено новий прийом і дано 30 стипендій по 550 кч. на студента.
У Ісаєвича конфлікт з Мандрикою...

7.XI. Микола писав з Парижу, що п. Цеглинська була у Винниченка і винесла дуже прикре враження від його. Винниченко відмовився писати в "Українській Громаді", через те, що "Оборона України" стала на бік "пражської трійки", цеб-то мене, Григоріїва і Галагана... Далі, що Грушевський поїхав на Україну - "винуваті" також ми, бо "не пустили його в Прагу, і не дали роботи" і тд.
Балаш розповів, що до Обідного приходив Зозуля і говорив таке: що їхня група цілий рік вела цілком помилкову тактику, що вже двічі обговорювала про потребу порозуміння з нашою ґрупою і зі мною і тд. Проти Совіт. Місії вони ніби-то видають "протест"...

11.XI. Григоріїв і Галаган робили демонстрацію з приводу нових призначень. Справу полагоджено.

12-13.XI. переїхали на нове помешкання: ПрагаVII,Добровского 42.

13.XI. читав /промовляв/ вступну лекцію в Соціологічнім семінарі.

20.XI. був у мене Станіславський і розповів, чому вони написали в "Громадському Голосі" заяву, що вважають умови повороту, запропоновані їм Совіт.Місією, понижуючими людську ґідність і соціялістичну ґідність. Вони не смєновєховці /Сумневич, Станіславський, З., Постоловський/. Розповів гидоту внутрішню у большевиків і провокаторську ролю Пирхавки.

28.XI. були у Гірси з привітом з нагоди його 50-ліття. Розмова була дуже цікава.

4.XII. відбулись установчі збори Фонда, яко кооперативу - Взяли Фонд в свої руки. Головою Надзірної Ради я, заступником Григоріїв, в Правління: Галаган - гол., Вировий - заст., Попсуй-Шапка, Кураx,Стешко.

15.XII. Розмовляв з др Завазалом, між иншим він сказав, що до їх "Комісії культурних зносин" належуть Ляцький, Тукалевський. А з українців? Намітили Вирового і ще думаємо запрохати. Справа в організаційній стадії!
Наш Інститут з листопаду має вже 30.000 кч.

25.XII. виїхав до Франції на Конференцію Міжнарод. Соціяліст.Бюро.

27.XII. 1 день соціялістичної Конференції. Моя велика промова про Україну, як Московську колонію.

30.XII. закінчено соціялістичну Конференцію.

31.XII. Зустріч нового року у нас, в підземеллі.

1 9 2 6.

2-3.січня 1926 року. Мої лекції. Никодими/Шекун і Скарбунов/у мене.

9.I. виїхав до Омекуру. Лекція там.

10.I. там-же. У вечері з Миколою поїхали до Мецу.

11.I. у-вечері в Празі. Зустріли товариші.

15.I. у дра Гірси.

16-17.I. у Подєбрадах: розмова з т.т. і прихильниками. 17.I. публична лекція.

21.I. Відчит в семінарі. Народу багато.

25.I. У Н.Як.Григоріїва були Остапович і Постоловський. Попередили проти Галагана.

26.I. лист од Винниченка. Чому я не зайшов до його?!

27.I. Сьогодні: семінар - не відбувся. Людей прийшло мало. З Галаганом напружені відносини. Він став на небезпечний ґрунт сепаратизму.

11.Лютого 1926. Одкрилась перед тижнем афера українських комуністів, які хочуть напасти на моє помешкання, щоб забрати архив і кореспонденцію. Під видом чешської таємної поліції! Коноводить Тимко Малик, а допомагають Омелян Білик, Кравчук, Гулька. Письменне зізнання про це зробив чешський студент Йозеф Гоушка т. Григоріїву і т. Мандриці. Ми зробили заходи, щоб цього не сталось. Дійсно Білик двічі бував у мене на помешканні, під видом прохача "стипендії".

Від Кураха довгий лист про стан справ в Галичині і Волині. Він багато робить для переведення нашого плану. Скоро буде З'їзд Радикальної Партії, на якому буде питання про злиття під назвою соціялістів-революціонерів. Мабуть радикали втримаються ще від рішучого кроку, бо до назви соціяліст не звикли.

Професор Л.фон-Візе з Кельна написав, що йому прислали Старосольский і Бочковський протест проти моїх тверджень в статті ніби то Український Громадський Комітет має якісь заслуги перед українською наукою і ніби то українські соціологи більше працюють закордоном, ніж в совітській Україні. Гидкий вчинок. Очевидно вони хотіли посіяти у Візе недовірря до нашого Соціологічного Інституту, але досягли протилежного. Він пише, що їхнього допису не надрукує, а дасть

лише редакційну замітку, в якій скаже, що мої погляди Кельському Інституту ближчі, ніж панів дописувачів.

В "Українській Громаді" є дуже їдка замітка проти Сушневича, Ріпецького і инших, які прислали листа до редакції з скаргами на нас. Цегелинський не помістив їхнього листа, а публично вибатькував цих доброд.

Ріпецький і Коберський їдуть в Галичину на Радикальний З'їзд, щоб очевидно перешкодити нашим планам. Хай їдуть.

13.II.1926.Субота. Заклали У к р а ї н с ь к и й К о м і т е т.

16.II.Вівторок. була нарада для заложення Союзу Українських Організацій в ЧСР. Були представники Гімназії, ЦЕСУС-у і всі наші організації. Білецький прислав листа. /на другий день-другого/ що на жаль пізно одержав запрошення і не встиг ні з ким переговорити, та що мав в той день /16.II./ засідання професорської ради і тому не може прийти. В п'ятницю відбудеться засідання Сенату, на якому обговориться справа Союзу.

17.II. Я і Галаган були у др Гірси. Справи тіж самі: Український Комітет, Вид.Фонд, Соц.Інститут, Культурна Комісія. Рішення будуть в ближчих днях. Питав у яких ми стосунках з російським республіканським демократичним клюбом. Чи нема між нами і їми неперехідних меж? Чи можемо зустріватися з рускіми? Чайку випити, погомоніти? Я сказав, що там не буваємо і не знаємо, що то за орґанізація /Прокопович, Кускова/. Я сказав, що у нас бувають де-коли зустрічі з рос.соціялістами. Думаємо навіть збори для рефератів улаштовувати з ними, чеськими, і иншими соціялістами. Він: так і в республ.демократ.клюбі будуть чехи, инші славяне, грузини, вірмени і тд. "А если получите приглашеніе - прийдете?" - питає. Тяжко сказати, бо ми з соціялістами зустрічаємось, а рос. соціялісти з тим клюбом не звязані. "Подумайте об етом хорошенько! Почему бы нет?" і тд. На мене і Галагана ця справа зробила прикре враження. Я прямо питав "що за цим криється?" - він відповів неясно, ухилюючись від суті... Невже це все означає: дамо гроші, коли будете єднатися з москалями? Це в-перше за п'ять років у нас така розмова, не рахуючи окремих натяків, що москалі і чехи є найбільші "друзья України". Треба "подумати". Ставка не на Чернова, а Мілюкова? Це ясно.

Большевицькі ґазети багато займаються мною: після статті Щупака /"Пролетарська Правда",26.I.1926/ знову цілий ряд дописів з Праги під назвою "'Наші' за кордоном", в яких на всі боки потріпують мене.

19.II.1926. Лист од Винниченка: пише, що Ісаєвич якісь заходи робить, щоб йому перешкодити "вияснити ситуацію на Україні"/цеб-то вести переговори з большевиками/.

Лист од Кураха: З'їзд відбувся 14.II. С.-р. волинські і радикали злились в одну партію під назвою: У к р а ї н с ь к а С о ц і я л і с т и ч н о - Р а д и к а л ь н а П а р т і я. За назву с.-р. голусовало 32, проти 73, утрималось 7. Всього було 112 голосів. Коберський і Ріпецький провалилися з своїми виступами: їм на З'їзді про "групу Шаповала" не дали говорити, а всі їх заяви і папери передано в Комісію, головою котрої Курах і де наша більшість. Пропозиція Коберського і Ріпецького, щоб нова партія з ними створила Українську Соціялістичну Спілку - провалилась. Рішення Комісії буде про співпрацю з н а м и передрішене.

На днях буде докладний лист. Приїде Курах в середині березня. Коберський виїздить відтіль на днях, Ріпецький в березні, Курах - після Ріпецького.

Отже "Закордонний Комітет" має такий баланс своєї "знаменитої" праці: згубив Селянську Спілку, Міжнароднє Соц.Бюро, волинських с.-р., Радикальну партію, нас і навіть половину свого складу.

22.II.Понеділок. Сьогодні мав в Соц.Інституті цікаву розмову з Шелухіним, показував договір Петлюри з Поляками.

Майже сензаційне повідомлення робив Т.Пасічник-Тарн. /Листи з України/, питають на кого орієнтуватись: чи Ш/аповала/, чи П/етлюру/, чи С/коропад./? Ждуть перемін... В імени "Легії укр.націоналістів" Пасічник заявив бажання їх працювати з нами і підтримувати нас. Маса компліментів. Здається щиро через несвідомість політичну.

Одвідали ми з Мандрикою проф.Коваля в Черношицях. Він їде до Франції спочити і підлічитися. Багато говорили. Розповів, що Петлюра од поляків має 20.000 фр. на "Тризуб" і утримання його, Прокоповича і Токаржевського.Коваль вважає Петлюру за мертву людину для політики: єдиним живим кандидатом на провідництво є "Пражський цент"/наш!/. Показував уже X розділ "Наші за кордоном" у "Вістях", де вже посвячено все Ковалеві, а мене там називають "Микита Юхимович Атенський"!

Заходили на 10-15 хвилин до Садовського - там застали стару й молоду Туган-Барановську. Дівчина в хатніх туфлях і з розхрістаною пазухою. Невже це правда, що дівчина є любовницею у старого ласуна? Мабуть це правда, бо всі уперто це твердять, а "тон", який ми застали, свідчить про якусь "хатність" відносин. Стара розповіла, що її синок Миша оженився з жидівкою, яка на 6 років старша за його.

Пасічник обіцяв мені принести листи з України.

27.II.Субота. Шелухін зробив у Семінарі /Соц.Інст./ доклад про польсько-петлюрівський договір. Ганебний договір. Шелухін мав успіх. Тільки петлюровець - О. захищав договір і виступав проти Шелухіна. Потім Григоріїв закликав нас/мене, Мандрику, Цурканова/ до "Народні Каварні", де мав прийти Брушвіт по якійсь справі, про що він дзвонив до нас. Про спільні збори - москалів, чехів, українців і инших соціялістів! Говорили взагалі багато, пили пиво і розійшлись пізніше всіх - щось аж в 4 години. Олюся чекала і боялась, щоб щось зо мною не сталось.

1.III.Понеділок. Мав довгу розмову з Станиславським і Зозулею з привода "суда". Вчора до мене прийшов Станіславський і розповів про хвилювання їх з приводу одержання повісток. В результаті цього сталось побачення. Угода: вони відкликають "суд", а ми містимо замітку, яка б уневажнила наші гострі кваліфікації.

12.III. відбулось свято революції 1917 року. Були чехи, москалі, українці, білоруси, грузини, вірмени, горці і ин. Я говорив промову за українців. Потім ходили на пиво "Кардінал". Айолло, Чернов, Кобилянський розповідали анекдоти.

Вийшла "Нова Україна". Од Мандрики запрошення на чай 18.III. Листи од Вдовиченка, Балабанової і ин.

Сьогодні ходив на карусель, дивитися, як діти втішаються, їздячи на "конях".

Музика хвилює. Вважається Україна. Хочеться якогось грому, боротьби.

17 березня 1926. Середа. В санаторії на Плеші вмер т.Ю.Дараган. Скінчивши свій страдницький шлях на чужині. Похорон в Празі в суботу, 19.III.

18.III. урочиста академія памяти Шевченка, улаштована Педагогичним Інститутом.

Я і т.Григоріїв були сьогодні на принятті у Масарика /"чай"/. У вечері, після чаю у Масарика, ходили з Айоллами пити "Кардінал"-пиво. Ніна Захаровна /Айоллиха.С.З./запевнила, що с.-д. Мазепа і ин.їздили у Марсель на гроші, одержані од Андрія Лівицького з Варшави! Підтверджує... Про Мандрику велика розмова.

Я говорив, щоб Айолло залагодив свої непорозуміння з Мандрикою. Він обіцяв. Отже мир зроблено. Н.Як. сказав Айоллові, що він під впливом Галагана.

Зошит VIII.

20.III.1926. Субота. Поховали т.Юрія Юрієвмча Дарагана на Вільшанському кладовища, недалеко крематорія. Промовляли Білецький, Григоріїв, Мандрика, Обідний, Цуркан. Я ні, бо увесь час душили сльози. Життя наше сіре. Падав лапатий сніг.

25.III. Несподівано інцідент з Літовим. Він, оказується, був "оком" Галагана в Українськім Комітеті: спеціяльно стежив, щоб Григоріїв нічого не робив без відома його. Вийшла стичка з-за допомоги Удовиченковій дружині на лікування. Вони Управою постановили дати допомогу, але Літов узнав од Косенка, що ніби то Григоріїв говорив ще до постанови про висилку грошей пані Удовиченковій. Значить справа була "передрішеною кимсь десь", а його, Літова ставлять перед готовим фактом. Він, мовляв, цього не хоче, не хоче бути ширмою і тд. Це він мені все сказав у формі скарги на присутнього тут же Григоріїва, при чім заявив, що він має вийти з Управи. Я заявив йому протест проти його поведінки, бо йому відомо було про план праці допомогової нашому робітництву у Франції і тп. Нарешті я заявив, що проти його виходу з Управи нічого не маю. Він ображено вийшов.

Дійсно, Галаган веде інтригу. Всі дрібниці показують на це.

26.III. були в-трьох у Д-ра Гірси. Я на передодні порозумівся з його секретарем, що прийду 26.III. в 5 год., але в цей день у ранці секретар подзвонив, що міністр запрошує нас усіх, цеб-то мене, Григоріїва і Галагана. У нас справа була готова головна - Підкарпатська Русь, де за останній час ще збільшилась репресія проти українців і цими днями звільнено інж.Ю.Колларда /який служив 5 літ/ через те що він чужинець. Прохали за відновлення праці Колларда. Вказали на дуже ворожу пропаганди газети "Подкарпаске Гласи" /Чеською мовою.С.З./ проти українських еміґрантів, "руських"/уніятських, українських.С.З./попів і тд., що кричать ніби українці і комуністи - те саме. Комуністи тепер підхопили гасло "українізація Підкарпатської Руси" і користаються в масах успіхом.

Ми думали, що уряд ЧСР використає культурні сили укр.еміґрації для праці на Підкарпатті, а вони якось навпаки: українців переслідують, а українізація все-ж таки ширіться і ширіться, і тепер коли взялись за це гасло комуністи, то вони доб'ються великого успіху в народі.

Міністр вказав на помилку всієї політики там в тім, що чешські пар-

тії пішли там з своєю акцією і покололи населення на дві ґрупи. Казав, що головне діло було вже давно вирішити, до якої нації належуть русини - до русскіх чи до українців й вести відповідну політику, а не пускати самопас населення, в якому бурхають ріжні стихії та партійна аґітація.

Він обіцяв інтервеніювати про справу Колларда і взагалі про справу Підкарп.Руси, яка належить, як ресорт, до Президії Міністерської Ради. Потім говорили про дрібні справи.

Потім він розповів, що випадково він мав розмову з двома чеськими соціолоґами, які йому казали, що чешські наукові круги дуже цікавляться Інститутом Громадознавства, але не знають, що в йому робиться, і їм здається, що загальне ведення і техніка праці Інститута неправильна. Він звертає нашу увагу на це і радить зацікавитись увагами чеських соціолоґів. Ці люде, що з ним говорили, дуже гарно до нас особисто ставляться, вони не неприхильники нашого діла. На всі мої запитання хто це йому говрив і що конкретно вони критикують, він не сказав. Одначе з фрази, що ГосподарАкадемія знаходиться під загальним доглядом аж двох міністерств - ясно, що вони хочуть, щоб чехи мали близчий догляд і за Інститутом. Я говорив міністрові, що ми знаємо тільки одну хибу нашого Інституту,- що в йому ще нема чешських учених членами, хоч конкретно проф. Блага і проф. Халупний дали свої роботи для "Суспільства". Але й досі чеш. учених нема в Інституті через невиясненість грошового стану - ось вже пів-року як я марно чекаю вирішення питання про видавництво, про учен. стипендіятів,бібліотеку і тп. Що на мій погляд опріч його, майже ніхто в міністерстві не цікавиться станом річей з Інститутом, якось байдужно і тп. Інститут через те знаходиться в підготовчій стадії, одкриття його треба зробити після вияснення матеріяльної підстави його істнування.

Мене ця розмова схвилювала, як ще один доказ незрозумілого для нас методу чехів: вони не кажуть конкретно нічого, але за те гнучкими фразами хочуть суґґестіонувати вас, щоб ви приняли якесь бажане для їх рішення, але без ясної заяви з їх боку. Два соціолоґи/які до речі в Інституті не були, постановки діла не знають/ щось критикують в постановці діла, але що саме конкретно і в якому напрямі треба змінити - вони не кажуть. Догайдутесь, мовляв, самі.

Велика с у х і с т ь душевна якась.

Цікава фраза вирвалась у Др Гірси, що коли б він пішов з міністерства, то вся б оця еміґрантська культурна робота ляснула. Пригадую собі, що казав місяць назад інтимно Брушвіт мені й Григоріїву: що доведеться мовляв нам усім незабаром шукать собі иншого пристановища, бо тут вже господарі косо дивляться.

Але в той день я був схвильований ще більш другим: в черговому числі "Слованскего Пржегеду" в статті др.Бенеша про славянську політику є пункт до України: вони чехи під час війни вели акцію проти українського германофільства і крайніх українських сепаратистів, бо вони стояли за к у л ь т у р н у і а д м і н і с т р а т и в н у а в т о н о м і ю У к р а ї н и в рямцях Росії. І тепер стоять на цьому, бо це мовляв справжня славянська політика. За примирення українців з руськими. Ця стаття дуже отверто показує, що чехи ведуть і вестимуть політику м і ж д е р ж а в н о г о п о р о з у м і н н я з Росією, Польщею і Югославією, але не хочуть панькатися з "меншостями" в тих державах. Суворий реалізм! Видно, що скоро буде зміна політики їх і що-до українців взагалі і еміґрантів з'окрема. Дрібні факти: в культурній комісії при міністерстві два москалі: Ляцкий на-

віть секретарем, і Туканевський, а з українців нікого - наші справи направляє там Ляцкий! Далі "порада" ходити на "чай" в рус.республик. демократичний Клюб; далі - небажання створити окремий бібліотечний центр. Не знаю, як ще воно буде з Славянським Інститутом: може й там до нас инакша мірка прикладеться. Щось зноситься на перегляд становища в ЧСР.

Хотів був на сьогодні відбути рішучу розмову з Галаганом, щоб покінчити канітель, але почуваю себе не важно, бо вчора до пізна засиділись в кафе з Коллардом, Цурканом, Мандрикою а тому я послав сьогодні повідомлення, що зустріч наша відсовується.

Роботи таке море, що я просто руки ламаю в розпуці.

Казав учора Мандрика наче б то в Подєбрадах орґанізовано і відкрито якийсь Громадський Комітет, якому ніби то й чехи дають підмогу. От так штука! Це цілком можливо. Діли і пануй - це таке "вічне правило"... Але треба нам спокійно працювати над своїми справами. За нас ніхто не зробить нашої роботи.

Українська справа росте - це я знаю і це моя єдина втіха в сумному житті. Вже кращі роки минули. Вже догоряє серце, але розгоряється сонце Нової України. Ні злоба, ні байдужість і сухість людська внутрішно мене не переможуть, хоч фізично можуть навіть знищити

Будемо триматися нашої віри в нашу правду.

Написав статтю "Західна Україна" - щось вроді програмового погляду на українську політику під Польщею.

1.IV.1926. Були на розмові у Дра Гірси я, Григоріїв і Галаган.Зложили заяву проти чешської політики на Підкарпатській Русі. Довго говорили. Він згодився, що політика на неправильному шляху. Говорив, що чешські учені д у ж е цікавляться нашим Інститутом. Між иншим двоє висловлювались, що треба змінити де-що в напрямі техніки праці. Я зрозумів куди йдеться і присікався: хто говорив, що говорив... Він радив, що б ми нав'язали стосунки з чешськими ученими.

У-вечері ми говорили в-трьох в ресторанчику про наші відносини. Галаган очевидно веде подвійну лінію. Що-до Літова/інцідент з Григоріївим/ я заявив, що демісію Літова принято. Було справді принято, а натомість обрано Шелухіна.

3.IV. Субота. Збори представників для заложення Союзу Українських Орґанізацій. Були: Шелухин, Білецький, Григоріїв, Вироций, Попсуй,Цурканн, я і 4 студенти від ріжних громад.

Микола пише: 14.III. їх Шевченківський концерт відбувся на славу, а петлюрівці 21.III. провалилися. 26.III. в Омекурі був з'їзд представників робочих громад. Вдовиченко виступив з промовою, що єдиний шлях - соціялізм, ліва українська демократія. З нами повна солідарність.

9.IV. Др Завазал говорив з Григоріївим у такому тоні: від вас відійшли кубанці, одходять с.-д., ви самі залишаєтесь, ми не можемо підтримувати окремої партії, а якесь об'єднання української демократії; що коли укр.демократія не знайде модусу для спільної праці, то доведеться їм, чехам, припинити укр.культурну працю.

Ясно, що "залякує". Добре, припиняйте! Самі ведуть розпорошення укр. еміґрації, а нам пропонують творити об'єднання, які вони потім і розкладають. Мета ясна: знищити політичне значіння укр. еміґрації,щоб нас голими руками забрала Москва, теперішня чи будуча. Др Завазал так н е н а в и д и т ь українців,усіх, що надії на його не може бути.

Петро Макаренко проговорився на спільному засіданні правління і ради Вид.Фонду про свої розмови з Др Завазалом... Це мабуть сказило остаточно Галагана...

10-11.IV. Я був у Пшібрамі, зробив виклади: Теорія суспільного явища. Теорія людських потреб. Класифікація наук і місце в ній суспільних наук/з окрема роль об'єктивизму і суб'єктивизму/.
Два дні проминуло добре.

11.IV. Сулятицький був в Подєбрадах у Безкровного, Івасюка і ин., говорив про акцію Бича - Мак. Вони будуть орґанізувати свою окрему кубанську ґрупу для спільної акції з нами. Треба буде консолідуватись, то навіть Галаган вже спекулює на нашій "ізоляці".

12.IV. був у мене Пасічник - голова "Легії укр.націоналістів". Розповідав, що 17.IV. роблять у Подєбрадах з'їзд, щоб виробити тактику боротьби з петлюрівським "об'єднанням". Я одобрив їхній плян.
Випадково говорили з Літовим: він жаліє, що сталося; сказав, що Галаган од його вимагав подібного роду тактики; він має намір вийти з групи Галагана. Я не радив цього робити. Літов передо мною вибачився, а з Григоріївим вони миряться також.

13.IV. В Інституті був проф. Ян Славік, член культурної комісії в Міністерстві Зак.Справ. Цікавився двома справами: Видавничим Фондом і Матеріялами до історії українського визвольного руху. Я розповів йому і про Інститут, дав наші видання і пояснив напрям нашої потики взагалі і культурної співпраці з чехами. Враження од розмови добре.Раніш підозрівалося, що Славік давав неприхильні інформації про нашу працю. Він казав, що головна річ - Видавничий Фонд.
Приїздив Безкровний, з яким відбули нараду в справі Сулятицького.

15.IV. приходила делеґація від "Легії укр.націоналістів": Григорович, Тобилевич за порадою, що їм робити на Подєбрадському Зборищі. Цікаві хлопці. Вони за Соборну Україну, без холопа і без пана. За революцію, націю, державу.
Григоріїв інформував про свої "хожденія" і розмови: з Галаганом, який запевняє, що нічого не говорив у Міністерстві і взагалі не веде проти нас якоїсь акції, з П.Макаренком - який все говорить про свої "образи" книж.Сулятицького, з Брушвітом, який інформував про акцію приміщення еміґрантів у Франції.
Розповідали ріжні люде, напр. про засідання Пражської філії Сел. Спілки, на якій вороже проти нас виступали Ріпецький і Богацький, а инші за нас. Лист Ґригоріїва до Станіславського про можливість входження Сел.Спілки в Союз назвав Ріпецький єзуїтством: хочуть нас втягнути, а не хочуть нас ґідно запросити.

16.IV. відбув довшу розмову з Красноносом про полагодження нашої орґанізації в Пшібрамі. Він з охотою взявся все зробити для здійснення пляну: заснувати відділ УПСР в Пшібрамі.

17.IV. призначено підписати "Союз українських організацій".
Між иншим Завазал казав Ґригоріїву, що особливо мене ненавидить Матюшенко і бозна що на мене наговорює.
Григоріїв в Українському Комітеті так поставив діло, що представ-

ництво на Париж призначено з головою Вдовиченком, словом аби не Микола. Також вів лінію, щоб не приняти Волохову на посаду машинистки.

"Союз Українських Орґанізацій в ЧСР" підписали: Інститут Громадознавства, Видавничий Фонд, Український Комітет, Педагоґічний Інститут, Гімназія, Бжолярі і "Вільна Громада" з Пшібраму. Цікава каністель була з Пед. Інстит. - Білецький і Гармашів були прийшли з "інформаційною" метою, щоб тільки виявити "вимоги" їх Професорської Ради /усунення слова "громадська" робота, бо під цим можна "розуміти і політику"/, неприпущення до Союзу "Нової України", "Військово-Дем.Союзу", "Студентської демократичної Громади"і"Два Бжолярів"/Шелухін/. Одначе ми їх приперли в куток: чи вони уповноважені, чи тільки технічні передатчики до Проф.Ради, яка в цілому пертрактує з нами - тоді чого її нема на Зборах? Чи її умови ультимативні? Що означає посилка Пед.Інст. представника до Подєбрадського Зборища, що відбувається сьогодні.

Білецький і Гармашів здали позиції і нарешті підписали.

6.IV. мав розмову з Станиславським і Зозулею, які прийшли як уповноважені від "тактичної" групи УПСР /8 душ: Станиславський, Зозуля, Сумневич, Постоловський, Роніс, Іваненко, Пасішник, Тижук/; пропонують: установити єдиний ес-ерівський фронт; забути непорозуміння; ліквідувати вчинки окремих т.т. шляхом товариського арбитражу. Вони хочуть потягти за собою і більшість групи "Зак.Ком.", де є противники порозуміння - Паливода, Тимченко, Ріпецький, Скидан, та в Подєбрадах Денисенко, Коберський, Сакало.

8.IV. наш Комітет згодився на це.

20.IV.Понеділок. Був в Соц.Інституті - багато людей. Відбулась розмова з Літовим і Галаганом. Умовились зійтись на другий день.Не зійшлись. У вечері - президія. Мандрика безсовісно виступив проти Григор.

Пасішник і Григорович розповідали про Подєбрадське дійство: Об'єднання там не сталось. Вибрали Тимч.Комітет: Бич, Горбачевський, Іваницький,Ніжанківський, Гловінський, для скликання слідуючої наради і порозуміння з нами.

23.IV. підписали з білоруськими с.-р. договір дружби і співпраці.

Відбулось Засідання Вид.Фонду - за 1925 рік і лікв.Комісія.

Курах пише про назрівання важних подій в Польщі і жадає грошей на видання журналу.

24.IV. Сидю дома цілий день. Заходив Станіславський - хоче завтра прийти разом з Зозулею на розмову, радитись: хочуть розпустити свою тактичну групу за... нездатністю перевести тактичні задачі.

Грабов уже офіціяльно смєновєхнувся.

Пирхавка попадає в немилость: на його роль будуть ставити Грабова.

Сумневич думає їхати на Волинь шукати роботи, а відтіль "нелегально" на Україну.

30.IV. На Московск. ВЦИК,ові велика дебата московсько-українська. Це зробило враження скрізь і на чехів.

До головної болі набалакався з людьми. Листи заливають мене і тону в їх. Сьогодні їдемо в Подєбради, щоб завтра виступити на Першомайських зборах.

Через місяць Конференція Міжнар.Соціял. Бюро в Парижі. Їхати мабуть доведеться.

30.IV. у вечері виїхали до Подєбрад.

1.V. мав я виклад на первомайських зборах на тему "Радянська Україна і ми". Було більш 90 душ. Мав успіх. Григоріїв і Мандрика приїхали як раз коли я скінчив виклад. Загалом наші збори пройшли з великим успіхом.

Напередодні т.т. умовлялись з чешськими с.-д. про спільний по - хід. Раніш чешські с.-дем. самі запрохували, але у-вечері 30.IV. сказали, що вони раніш умовились з укр.с.-дем. і с.-р. /отщепенцями/, котрі як узнали, що запрошується і нашу орґанізацію поставили чехам ультимативно: "або ми, або вони"/цеб-то ми/. Чехам прийшлось ніякові-ти. Не знали що й робити. Наші т.т. відмовились від походу. І що-ж? На наших зборах було більш 90 осіб, а на с.-д. і с.-р. отщепенців не більше 30 /"викладали" Шрамченко і Феденко/ а в поході з жінками і дітьми їх всіх було.... 27 осіб. Провалились вони.

Ми по обіді мали товаришські сходини в готелі Рочека: інформували про плани петлюрівщини. На другий день спільний товаришський обід /24 особи/ і фотографування на згадку про милу зустріч. З нами було і подружжя Ейхельманів.

2.V. приїхали пізно в ночі до дому.

3.V. Вчора од Миколи лист: відмовляється від праці, побачивши в призначенні Удовиченка своє усунення. Неприємна ситуація, але це втяв Григоріїв. Доведеться якось лагодити, але я не знаю як. Що його робити з деструкційною роботою.

6.V. Четвер. Були Станіславський і Зозуля. Сповістили, що від Селян. Спілки не прийдуть на розмову, а від Закорд.Комітету дадуть відповідь листом.

8.V. Відбулись збори Союзу Укр. Організацій в ЧСР. Головою Союзу обрали мене. До Президії Галагана і Ярему. Для Педагогичного Інституту зарезервували одно місце. Очевидно його займе Білецький. Довибори инших членів і заступників залишились на чергове засідання.

9.V. Неділя. Сьогодні сам був у "Стандарді" - музика грала добре і нило серце за щастям і красою. Як ми ограбовані! Все у нас забрали хижаки, а ми лишень тужемо за нею, за Україною. Страшенно бажається її бачити і чути, як вітер тече по-надобличчям і солодко треться об його.

12.V. Середа. Сьогодні радились про виставочний комітет українських книжок. Фонд вийде з того понижуючого становища, в яке попав у спільці з "Академичним Комітетом". Приходила пані Туган-Барановська і скаржилась на те, що син Садовського хоче отняти у "Люсі" перстень з бриліянтом, подарований Люсі Миколою Карповичем. Син Садовського робить це на вимогу своєї коханки, був. жінки Черкасенка! Отже, я чомусь маю "розглядати" цю справу.

Стешко росповідав, що пані Лідфорс "падала в обморок" на засіданні Музично-Педаґ. Відділу, коли їй сказали, що переведуть її до класу діріґентської, а "солоспів" закриють через відмову слухати її.

Скандал! Стешко прохав, щоб я з нею погоборив.

Побутові малюнки, яких не вигадаєш.

13.V. Четвер. В-ранці одержано вістку про виступ Пілсудського. Переворот стався. Створено вже новий уряд з "правого крила лівиці"/Бартель з "Визволення"/, за президента справляється Ратай. Пілсудський - воєнний міністр. Сьогодня у вечірніх газетах - Пілсудський зрікається ставити свою кандидатуру в президенти. В Познані орґанізується спротив/Галер, Шептицький і инші/.

12.V. Мав довгу розмову з Др Г./мабуть Гірсою.С.З./."Од перевороту в Польщі виграєте тільки ви, українці,- сказав він. Боротьба внутрішня буде затяжна і важка. Злотиі од перевороту не поправиться. Що зрікається Пілсудський од Президенства - це єдине розумне з усього того, що він робив взагалі. Переворот - діло погане! Питаю: - з державно-правного боку чи соціяльно-політичного? - З того й другого. Всяке озброєне повстання українців буде похороном усіх їх надій. Без повстання вони можуть здобути більше, головне школу і самоврядування.-

П.П.С. не серйозна і несолідна.

Дов го ми гомоніли про Польщу і сов. Україну. "Сов.Україна зовсім не те, що Росія: на сел.-радах 96% безпартійних, в районах 64%, як стільки буде в центрі, то ви й одержите те, що треба - комуністи українські будуть з українським народом - це важно, -сказав він.

Події в Польщі видно не подобаються міністрові. На довгі роки переворот підриває міжнароднє становище Польщі.

Я розповів про Союз Українських Організацій в ЧСР і умовився про спільну розмови Президії Союзу з ним. Про Педаг. Інститут: порозумітись з Лакомим і Завазалом /все з-за того, що вони хочуть 4-й рік, а це вже буде істор.-філолоґ. факультет.

Про Інстит. Громадознавства треба умовитись з Адольфом Черним - Славянським Інститутом, бо инакше вся справа спиниться через рік. Треба вже тепер Соціологічний Інститут звязати з Славянським Інст. Незабаром Видавничому Фондові буде призначено кошти. Міністр висловився про школи, що їх може не доведеться закривати, коли складеться добре в Польщі - можуть же й туди перейти! Університет тут взагалі непотрібний.

Видно, що вся еміґрація дуже їм осточортіла. Він висловивсь твердо, що українська еміґрація значно* що враження від зросту української свідомости у їх велике.

22.V. Випущено т.Кураха з тюрми. Написав, щоб я почекав приїзду.

25.V. о 1/4 3-ї год. в Парижі жид Самійло Шварцбарт/чи Шварцбад, чи Шварборд/ убив Петлюру. Звістка вразила всіх українців.

Жид начеб-то "мстив" Петлюрі за жидівські погроми на Україні.

28.V. - 10 літ з дня смерти Франка - на еміґрації пройшло не помітно: всю увагу взяла смерть Петлюри.

29.V.Субота. На Славянському острові була панахида і "жалібна академія" за Петлюрою. Я промовляв, даючи відповідну кваліфікацію вчинкові большевиків. Це їх діло. Опріч того вказував, чомй ми розійшлись з Петлюрою і яке його місце в історії української революційно-визвольної боротьби.

В Подєбрадах зборів для вшанування пам'яти Петлюри поліція не дозволила. А в Празі я на прохання Комітету у Д-ра Гірси добився дозволу.

---

*зросла

Народу було на наших зборах багато: більше 1000 душ. "Комітет" складався з представників "53 орґанізацій". Головував проф.А.Яковлів, заступав Др М.Мандрика при секретарі Ґригоровичу.

Гнусно виступали: Лотоцький, що об'явив, ніби Петлюру вже заступив Андрій Лівицький/"Голова Ради Міністрів"/. Безпалко якось гидотно кричав, аж діти плакали, а люди виходили з залі і казали до розпорядників "видіть отого..." Говорив ще М.Славинський - слабо, Олександер Шаповал - слабо і инші. Мою промову дуже хвалять за "правду і щирість" /а головного і не помітили/ .

А на душі у мене дуже погано.

Незорганізовані люде не можуть вести боротьбу за визволення, а ті, що активно вилазять на перед-гинуть. Політика без моральних основ - не може задовольнити порядну людину.

Чехи, напр., нас ненавидять, а чому вони допомагають? З політичних міркувань! Це й викликає у тонкоорґанізованих морально людей велике внутрішнє обурення. Холодне призирство чехів, їх ворожість до визволення України безсумнівні, але... "допомогу еміґрації" дають. Щоб швидче знищить її моральну спайку і відпорність. Так хочеться мені все покинути - Соціологічний Інститут тако - ж! Треба шукати шляху, а куди? Нема куди.

Гидке враження роблять большевицькі газети: українці, які в їх пишуть підліші московських большевиків.

6.VI. Балакав з Лакомим про Педаґог.Інститут.

7.VI. Балакав з Адольфом Черні про Соц. Інститут.

8.VI. В-ранці приїхав т.Курах з Галичини і ми два дні радили над справами в Польщі. Приняли погляд на завдання Західних Земель. Боротьба за повне визволення. Контак з соціялістами-радикалами установлюється.
9.VI. ввечері Михайло Степанович /Курах.С.З./ виїхав назад.

10.Vi. Четвер. Сьогодні мої іменини пройшли під орґанізаційний шум: нарада політичних і громадсько-культурних орґанізацій в справі утворення "центру". Було 36 орґанізацій. Були якісь поважні дебати. Вибрали Комітет: 2 с.-р., 2 с.-д., 2 леґісти, 2 від студентів. Особи будуть визначені пізніш. Р-деки /Радикальні демократи, колись Соц.-федералісти, варшавці.С.З./ морально і політично побиті.

Я приїхав з Олюсею до Соц.Інституту, куди прохали т.т. на 5 1/2 год. Довго ми чекали кінця зборів, де була більшість і наших т.т. Нарешті збори ті розійшлись, а ми і легісти зійшлись в залі "Опера", ніби-то на мої "іменини". З наших промовляли т.т. Ґригоріїв, Мандрика, Довгаль, Л.Клименко - з легистів Пасішник, Ґригорович, Загривний і другий Пасішник. Багато говорили "лестного" і тп. Я також в кінці промовляв і розповідав ґенезу витворення світогляду.

Телеґрама від Ляфона про візу. Післязавтра виїздимо до Парижу. Завтра збираємось. Недарма попрацювали на еміґрації - видно вже наслідки. Сьогодні ми перемогли польських яничарів. Так одноглосно твердять наші, що були на зборах. Романтизм революційної молодіжі не є нашим успіхом, але на цьому ґрунті виросте їхня політична свідомість. В цьому я певний і це історично буде поступом в порівнанні з неуцтвом нашого часу.

12.VI. виїхали з Праги до Парижу. Товариші провожали. В Парижі зустрі-

ли Микола, Стасів, Удовиченко.

13.VI. До Парижу приїхали добре. Було сонце. Цілий день блукали. Настрій добрий. Людей майже нема. В готелі нас троє: ми і Штайнберґ. Завтра приїде мабуть Микола.
По обіді 13.VI. вже був на нараді Секретаріяту Міжнароднього Соц. Бюро. Конференцію перенесено на 26.VI. Тоді приїдуть Лібкнехт і бундісти. Наради не цікавлять.

15.VI. Окремо розмовляв з Балабановою.

16.VI. Були у-вечері у Вдовиченків. Вона хвора лежить. Життя тяжке.

17.VI. Були на чаю у п.Ляфон.

18.VI. Мав довгу розмову з Др Донським.

26.VI. Конференція Міжнарод.Соц.Бюро. Тема "об'єднання". Я сказав промову і вручив меморандум з програмою.

22.VI. До обід у Меера редагували текст відозви.
Від 4 до 7 год. читав лекцію в Українській Громаді у Франції про "Український визвольний рух і трегедія Петлюри" з успіхом.
У-вечері обід у Ляфона і засідання до 12 год.ночі.

28.VI. Понеділок. У Балабанової "Літературне засідання": Штейнберґ читав свою драму "Терновий шлях", Балабанова і я - вірші.

29.VI. Спільна нарада: я, Балабанова, Штейнберґ, Алтер, про стан річей в Польщі.

1.VII. на Монтмарті.

2.VII. Продовження розмов з Альтером.

3.VII. Лекція в Українській Громаді: Село і місто, як соціяльне явище й характер його на Україні.

4.VII. Установчі Збори Українського Робітничого Союзу. Головою обрано Удовиченка.

5.VII. Разом вечеряли з Удовиченком.

6.VII. Заложено Наукову Комісію Соціологічного Інституту.

7.VII. У вечері пили пиво з нагоди 5-ліття УГК.

8.VII. Виїхали з Парижу на Прагу. Вечером прибули до Праги.

10.VII.т.Мандрика докладно інформував мене про стан справ.
Ноги мої все-ж таки пухлі цілий тиждень. Завтра лежу цілий день дома і пишу листи. На душі сумно якось і безвиглядно.

16.VII. Засідання Дирекції Соціолог.Інституту і Партійного Комітету.

На партійному комітеті дебата про Григоріїва: Мандрика, Коритник, Довгаль різко виступили проти Григоріїва в справі "Нової України", "Українського Комітету" і тп. Коритник грозив розколом орґанізації і тп. Довгаль кваліфікував "понижуючим" союз з фашистами/?!/ і тп. Тяглось до 12 год.ночі. Я мусів гостро полемізувати з Мандрикою.

17.VII. Засідання продовжувалось. Мій доклад про Париж і тп.

19.VII. Приходив т.Куликівський і розповідав про розмову з Мандрикою. Дивовижна річ. Тося поїха[ла] в Париж. Засідання Дирекції Соц.Інституту.

20.VII. Був у мене Білецький. Говорив про те, щоб я рятував і... щоб увійшов у Директорію УНР з Лівицьким А. і Прокоповичем. Приходив Коваль
Од проф.Візе запрошення на конґрес німецьких соціологів. Од "Акад. Комітету" запрошення на Укр.Науковий З'їзд.

21.VII. Був у мене Семен Враціян, голова уряду Вірменської республіки і лідер партії Дашнакцютюн. Говорили три години і установили одна-ковість погляду на визвольні завдання народів, поневолених Москвою. Надумали навіть видавати збірник російською мовою про національні проблеми Сходу Європи.

23.VII. Виїхав на лекції до Подєбрад:"Місто і село як соціологічне явище і його характер на Україні". Читав по три години і сьогодні і в суботу.
У вечері засідання місцевого одділу УПСР: знову цілий вечір про Григоріїва. Особливо різко виступали Гр.Клименко, Тося, розумно Ко-ль і почасти Білоус.

25.VII. Продовження засідання УПСР.Говорив розумно Залевський. На моїй позиції: Кошель, Залевський, Білоус, Панченко - пасивно Довгаль.
Олюця передала пізно в ночі лист від Дороша /брата з України.С.З./ Батько й мати померли ще три роки назад /1923 р. під час голоду.С.З./
Приходив Лорченко і розповідав про рейд в Педагоґ.Інстит. і "умовляв", щоб я згодився увійти в Педаґ.Інститут для читання соціології!

30.VII. Приїздив П.Красноніс з Пшібраму, з брошюрою Винниченка "Поворот на Україну". Брошюра паскудна і дурна. Дивне політичне убожество і разом цінізм В-ка: доводить, що тільки м е т и змінятн не можна, а т а к т и к у міняти можна всяко /їзуїцтво "мета оправдує засоби" і аморалізм в політиці/, що влада на Україні не окупаціна! Що треба їхати "рятувати" од капіталізму і реакції. А хто заводить це все, про те мовчить. Треба приймати "факт" большев. диктатури.Компроміс. Не розуміє, що цим оправдується компроміс і що-до буржуазії, де її диктатура є фактом. Безконечно глупа брошюра! Все пояснюється його феноменальним цінізмом і зарозумілістю.
Я відрадив хлопцям друкувати цю ганебну писанину. Красноніс поїхав з заявою, що він зробить все, щоб "Вільна Громада" не друкувала цього блягузкання.

31.VII. Був Мандрика і сказав, що на Партійній Конференції "нічого не говоритиме", бо вже й так про його говорять/!/, що він веде демаґоґію. Очевидно, ті кому я це сказав, передали йому. Я нічого не сказав йому. Хай трохи критично подумає про тактику.

4.VIII. Приїхав Григоріїв: говорили сьогодні і будемо завтра.

6 і 7.VIII. Читав у Соц.Інституті лекції на тему село й місто. У вечері 7.VIII. після лекції були в Лідовем домові: слухали музику і гомоніли - Григоріїв, Клименко, Цурканів, Захвалинський, Мезенцев.

9.VIII. приїхала Балабанова і Петруччі. Вечір провели у нас і на Летне. Петруччі дуже милий і талановитий чоловік.

Засідання Ради Союзу Українських Організацій в ЧСР. Постановили вислати делегата в Америку. Домагались, щоб я їхав. Не хочу. Від 2-4 год. в Соц.Інституті були Балабанова і Петруччі. Після того засідання партійного Комітету. Була гаряча діскусія. Мусів я стримувати Мандрику, котрий "закусив уділа" проти Григоріїва.

10.VIII. Продовжувалось засідання парт.Комітету до обіду. Постановили "На шлях України" перенести до Подєбрад. Утворюється видавниче Т-во "Вільна Спілка". Намітили план засідання Українського Комітету і після обіда провели його добре. Я головував і швидко вів засідання. Галаган і Чернуха радились перед зборами Укр.Ком. з Айоллом. Чернуха після засідання украв записочки, по яких велось голосування, щоб очевидно перевірити хто за кого голосував. Шпіонську школу Галагана видно. У вечері продовжували парт.Комітет. З приводу статті у "Револ.Россіи" про Лігу Націй Сходу Європи" постановили підтримувати цей лозунґ.

11-12.VIII. Був дома.

13-14.VIII. Були в Клановцях. З Пшібраму пишуть, що брошюрку В-ка: "Поворот на Україну"будуть видавати, але фірми "Вільна Громада" не поставлять. Ніби Красноніс казав, що вони хочуть підтримати В-ка, що вони поділяють погляди його на поворот, а що я проти брошюри тому,що не терплю В-ка. Треба буде пробрати молодих політиканів.

25.VIII. виїхав в Клановці.

10.IX. Була делегація студентів у мене: Гомзін, Шлендик, Лотоцький, Кульчинська в справах Пед.Інституту.

11.IX. Приїздив Білецький в справі Пед.Інституту.

12.IX. Приїздив Лорченко в справі Пед.Інституту.

Приїхав Матчак.

З Парижу повідомив Мирослав Січинський, що хоче приїхати для поважних розмов.

Григоріїв прислав зі Львов з 5.IX. листа з сенсаційними відомостями: українські, білоруські та кавказські комуністи відбули конференцію - мета: боротьба з централізацією Москви, створення нових СССР: 1/Україна-Білорусь-Литва, 2/Кавказький СССР. До Львова приїздив наркомфін - українець /Полозів, бувший боротьбіст.СЗ./ для переговорів про поворот еміґрації, створення коаліційного уряду /1/4 місць соціялістам/; говорилось про нашу групу. На обрії кандидатури Винниченка і Грушевського в голови уряду. В нашій організації є большевицький аґент.

Словом, лист сенсаційний.

Білецький казав, що йому думають большевики запропонувати поворот.

Брошурка В-ка "Поворот на Україну" друкується у Львові "Дзвоном".
Мир.Січинський у Женеві: через якийсь час приїде сюди.
Др Халупний прислав дуже прихильну оцінку II т. "Суспільства".

15.IX. Повернулись з Клановець.
Вийшов "Український Робітник" ч. 1.
В "Новій Україні" я вмістив замітку про петлюрівський "уряд"/Нова окупація/ а через те ер-деки виступили з об'єднання. Туди їм і дорога.
Шимонович, з яким Григоріїв розмовляв у Львові, вже переїхав до Київа.

17.IX. На улиці Пирхавка нагнав Балаша і сказав: "не оглядайтесь, ідіть і слухайте, що я вам скажу - в совітській місії винесено постанову звернутись до Шаповала, щоб вертавсся на Україну з своїми людьми. Передайте це йому. А як не схоче, тоді візьмемось за инші способи. Але знайте: Ви мене не бачили і од мене нічого не чули".
Балаш каже, що задавав питання, але той не відповідав. Балаш загрозив йому за "инші способи".
Од Ольги Кобилянської одержано рукопис "Апостол черні". Друкуємо в "Новій Україні".
З Парижу одержано статтю Добковського, що виступає проти жидів в справі Петлюра - погроми.

18.IX. З Польщі приїхав Григоріїв. Його звіт записано окремо.

20.IX. Приїхав М.Січинський. Вчора приїхала його мати і три дні жила у нас. Потім вони переїхали до Клановець.
"Дні" надрукували проти мене, Григоріїва і т.т. статтю. В цій справі говорив з Г.Шрейдером, який обурений статейкою і каже, що вони думають гостро реаґувати.

25.IX. Григоріїв робив доклад в Соціолоґ. Інституті.

26.IX. Григоріїв робив доклад в Подєбрадах, в нашій групі УПСР.

12.X. Місцева хроніка: В.Гуревич прочитав лекцію "Національна програма Сходу Європи".

13.X. Діскусія тягнеться: в п'ятницю 22.X. промовлятиму мабуть і я.

14.X. Відбулось засідання Президії Союзу Українських Орґанізацій в ЧСР. Був і Січинський. Постановлено, щоб мені таки їхати до Америки.
Від Дороша/брата.С.З./ одержав листа, пише, що в Совітських орґанах було надруковано фотоґрафію парижської конференції, де був і я.
Чернов-Гуревич прохали на 23.X. зустрічі приватно з нами, на теми національні проблеми московсько-украиські.

21.X.* повідомив, що коли роз'їздились публика з останньої /другої дисп про нац.справу, 13.X./ то у вагоні т.Захвалинський мимоволі почув таку розмови між Черновим і Г.Шрейдером і третім молодим/мабуть син Шрейдера/: Шрейдер -ну, что-ж все идет хорошо, начало не плохое, вот только выступление Мандрыки внесло дисонанс. Чернов - ну, что ето ничего. Ето говорит молодое подебрадское гнездо, а мы надеемся на

* Мандрика

старших, мы их хорошо знаем - мы их поведем за собой на поводку.- Далі йшла розмова про національну справу. Чернов сказав: -что-же больше, большевики уже разрешили національный вопрос, хорошо разрешили, ето так и останется.-

Тов.Захвилинський обіцяв підтвердити це при свідках і листом.

25.X. Чернов і Мансветов через Григоріїва запрохали на тіонішу, довірочну розмову на тему про контакт і співпрацю, з огляду на те, що на дискусії тези Гуревича знайшли одобрення всіх представників національ. груп і партії. Нарада відбулась в помешкані Рус.Историч.Архиву /Венціґова 17/. Були: москалі: Чернов, Гуревич, Мансветов, українці: я, Григоріїв, Мандрика, Січинський, білоруси: Кричевський і Гриб. Головував Чернов, секретарював Гриб.

Гуревич пояснив мету зібрання: з огляду на погодження публичне з Його тезами слід якось гармонізувати працю, тим більше що большевицька криза вимагає від усіх уваги і підготовки. Щоб соціялісти були готові до великих змін, щоб ініціятиви не згубили і тп. Він впрочім песимист і тд. Він пропонує:

а - обговорити платформу співпраці,
б - питання про утворення орґанізаційного осередку,
в - повести кампанію по инших осередках, пр. Франція, Америка, Чехія, Польща і тд.,
г - Може створити Ліґу, видавати інформ. листок, потім збірник,
д-- міжнародна акція ширшого змісту - скликати соціял. конференцію по національній справі?
е - інформувати політичних діячів, і навіть державних?

Кричевський після цього на всіх парах почав говорити про"давню мрію", що він й весною з ними про це говорив. Він радий, треба творити "центр". З'їзд не тільки соціялістичний, але й з"демократами", "голос всієї еміґрації", може бути, що большевики впадуть через год, через тиждень, "Росія - страна чудес","надо єдиную програму, єдиний фронт" і т.п. дурниці. Боже, який він хуторянин!

Після цього говорив /тут пропущено, хто саме говорив.С.З./, гостро проти "демократів", тільки соціялісти. В засаді пункти Гуревича треба обговорити теоретично-програмово.

Чернов почав говорити про те, що вони вже вели розмови з чехами, які раді; незабаром його виклад в тісному колі чешських соц.-дем. і нар. соц.. Треба "нам всем" виступити "єдиним фронтом" щоб чехи бачили єдність і тд., тоді ми їх втягнемо в нашу справу, а їхня поміч "не тільки моральна" буде велика і щира. Правда, вони/людина близька до Масарика/ казала: треба ставити просто - Сполучені Штати Східньої Європи".

Словом, видно, що Чернов з чехами веде якусь приховану від людського ока акцію про велику Росію, яку створити треба не прямою атакою, а обходним маршем через "самостійні республіки". Добре, ми ще подивимось т.Чернов!/.

Я підкреслив у своїй заяві, що "осередок" створиться п і с л я ч и н а с о ц і я л і с т и ч н і й к о н ф е р е н ц і ї. П р и с в і д к а х, п у б л и ч н о, п р и у ч а с т и II І н т е р н а ц і о н а л у і М і ж н а р о д н ь о г о С о ц і а л і с т и ч н о г о Б ю р о!

Мансветов підходив "більш практично: треба технічну комісію для переведення в життя отих лекцій, зборів то-що! Він і ще один їх тов. "вже вибрані на це", вже говорили з чехами і тп.

/Задумали таки вони цілий планчик!/

Чернов висловившсь, що мовляв, вони своїми виступами вже заняли увагу еміґрації, яка живе тепер їхніми виступами!

Григоріїв цілком приєднався. Мандрика також. Мандрика пробрав Гуревича за його "вибрик" в кінцевій промові на диспуті, що, мовляв, Мандрика "новий український діяч", тепер не може з нами сидіти, а ще недавно і сидів, і співпрацював з нами в одній установі, не політичній, але господарській. Так за це його і пробрав Мандрика тепер. Чернов рішуче не хотів, щоб про це говорилось. Але це добре, що М-ка сказав. Січинський мовчав і все записував. Я його умисне запрохав на це зібрання, щоб він бачив і чув, що діялось і говорилось.

Слідуюче зібрання в понеділок 1.XI.

Січинський від'їздить у суботу 29.X.

Саме головне: пустити всю справу на міжнародній ґрунт, на соціялістичну конференцію! Це буде підтримка тим, що борються на Україні.

29.X. Засідання партійного комітету, був Січинський. Вирішували про дальше відношення до Національно-Політичного Об'єднання: прийнято мою резолюцію - не входити в його і на збори 6.XI. не йти. Потім ми вечеряли. Січинський, як виходили вже, зомлів, мабуть з непривички до горілки й пива.

31.X. Довгу розмову мали з Гуревичем /я і Григоріїв/ про внутрішній стан в їхній партії і про їх відношення до чехів. У їх розлад: паризька група явно йде буржуазно-націоналістичним шляхом."Земгорівці" своїм і "Волеросійці" своїм - все з-за хуторських економічних інтересів. Делеґація /Чернов-Шрейдер-Гуревич + Сталинський-Сухомлин-Слоним/ представляє розколину. Постніков хитається сюди-туди і паралізує тих і других.

Група Чернова опирається на підтримку Ц.К. і хоче викинути баласт з делеґації.

Брушвіт і Рабінович з Керенським. "Волеросійці" починали нишком від делеґації порозумітися з Керенським.

Про чехів висловлювався обережно. Орієнтація на Масарика. Про спільні побачення з чехами виразно відхилив: чехи не будуть отверто говорити.

Хитрун і гнучкий.

Приходив Сергій Ган. Каже, що в його починається, як в Бодунової: божеволіє. Думка не сходить: як захворає тяжко чим небудь, то мусить скінчити самогубством. Місяців два десь тиняється, ховається і працює фізично. Каже "спадкове": мати тако ж збожеволіла. Я його довго всовіщував. Нарешті він позичив у мене 40 кор. і пішов до Дра Кобилянського.

1.XI. Відбулась зустріч з Черновим, Гуревичем, Мансвєтовим, Грибом, Кричевським. Наші були: я, Григоріїв, Мандрика, Цуркан, Залевський. Мансвєтов метушиться з "чаєм". Призначають на 17.XI. Головою "чаю" намічено Гампля /чеш. соц.-демократ/. Цікава дебата розвинулась після прочитаних мною основних програмових тез, в яких я в и р а з н о зазначив наше становище. Чернов почав настоювати щоб в статут завести " п е р с п е к т и в и": самостійність, союз/митний, валютний, військовий/, тісне об'єднання "Сполучені Штати Східньої Європи" і тд., словом - вони хочуть увести "федерацію" під видом "соціялістичних перспектив"!

Для нас "самостійність", для москалів і чехів "федерація". Я розкрив це і дав бій, вони зрозуміли, що х и т р о щ і в не треба вживати.

Все ж таки найбільший дурень Кречевський, що торочить своє "ня треба інтернацыонала", "ня треба дразнить сацыялизмам" і тп.

Я вніс пропозицію негайно звязатись з грузинами, вірменами, запрохати українських соціял-демократів.

2.XI. Засідання партійного комітету, в 5 год. проводи Січинського. Провожало багато людей. Промовляли: я, Русова, Григоріїв, Ярема, Галаган, Коваленко, Мандрика, Клименко Я., Мезенцев, Шелухін, Білецький, знов я. Січинський відповів і де-що згадував.

3.XI. Фотографувались. 4 і 5.XI я записував його спомини.

6.XI. Січинський літаком відлетів до Парижу. Тов. Цуркан туди в неділю виїздить потягом.

Я робив для т.т. виклад на тему: "Свідомість і політика".

7.XI. Їздив до Клановиць і гуляв у лісі.

8.XI. Одержав Український Комітет листа з Міністерства, що з 1 січня 1927 р. допомогу буде припинено.

Була нарада про "Соціялістичну Ліґу" у Гуревича. Був Гуревич і Маєвєтов, Чернова не було. Прийшли ще Айолло і Галаган. Після відходу Григоріїва і Мандрики Айолло заявив, що він не може згодитись, щоб в зборах брав участь Мандрика/через його виступ на докладі Гуревича/. Брутальний інтриґан. Це інтрига Галагана.

Я скритикував Айоллу. Мене підтримав Гриб. Инші настроєні проти Мандрики. Вибрали Комісію для укладення проєкту статуту Ліґи.

9.XI.Був Гольдельман. Розмова точилась про все. Я вияснив його позицію до Шварцбарда і тп. Погляди подібні до наших.

Заходив Станиславський. Розповідав багацько цікавого.

Смєновєховство в групі "Зак.Комітету" з'ясовується.

Тимченко на їхніх зборах казав, що треба далі бути від нашої групи, бо ми мовляв заанґажовані в чеш. грошах. Руденко каже, що брошюра Винниченка/Поворот на Україну/висловлює їх погляди. Скидан: "прекрасна брошюра". Іваненко бачився з Баланіном і вже тепер настроєний на поворот: йому обіцяно посаду професора на Україні. Про це оповідав Пасішник, який обурений. Помічається смєновєховство у багатьох з професури: Мицюк, Л-ко і ин.

Про "реакційність" нашої ґрупи особливо розбалакує Тимченко! Явна ознака підготовки смєновєховства...

А Ов.Місія все таки не пускає їх! Справка: управлено поворотців-жидів 100%, грузинів 100%, москалів 65%, українців 25%. Один україн. /Мороз/ три роки чекав та й не дочекавшись, виїхав до Франції!

Зозуля хоче бачитися зі мною. Має відомости, що на Україні слідкують уважно за зростом нашої групи. В Москві і Харькові загальні розмови про порозуміння з ес-ерами і меншевиками. Говорив про необхід - ність вступу до нашої групи Станіславського, Сумневича, Постоловського і инших.

Ковган з ним однодумний. Переказує Станіславський, що Грабов казав:

коли до Різдва нічого не буде, то"покине працю" в сміновіх. т-ві...

З инших джерел: "Зак.Ком." радіє що Гірсу переводять /пропаде Ш-л цілком/, а затвердження Славинського професором Педагогичного Інст. підірве мій авторитет. Який тут звязок? Дійсно моральна нечисть. Не треба дивуватися поразці. Станіславський називає Паливоду, Скидана і Рябову "пленум закорд. ком."/.

Завтра читаю лекцію "Нац.питання на Сході Європи".

10.XI.1926. Середа. Сьогодні прочитав лекцію в соціологічному семінарі про "Національне питання на Сході Європи". Було багато людей.

Н.Я. розповів розмову з Галаганом, який "щось чув" у Мністерсві в роді того, що з 1 січня 1927 р. припинять підмогу і для Соціолог. Інституту. Оце так штука! Робота Айолло, Галагана і М... дає наслідки. Завтра умовимось про побачення з міністром Гірсою.

"Тризуб", Париж, помістив брутальну замітку про Гірсу, радіючи, що він ніби-то йде послом до Варшави /а на його місце проф. Крофта, національний демократ - крамаржевиць, правий москофіл/. Дурний син розумного батька в Парижі клевеще, що я "продав" Підкарпатську Русь і гроші одержую од... Керенського!

Писатиму до т. Січинського про працю і заробіток у їх. Що робити з людьми, що заанґажовані у нас в установах на роботі? Не знаю. Треба подумати...

11.XI. Четвер. Сьогодні Н.Я. приніс сензаційні вістки, з розмови з Др. Завазалом. Почалось з розмови про припинення підмоги Українському Комітету в Празі. Вони, мовяя, опирались на українську демократію, яку ми репрезентували. А тепер вона розбилась. Нарікають "всі на Шаповала" за його "вспыльчивый характер". Наговори вели Айолло, П.М. - цих названо і очевидно Галаган. "Даже социалисты"! Про Мандрику і його виступ сказав: сам Шаповал не виступив, а доручив це зробити Мандриці. Всі обурені людозненавістю укр. соц.-революціонерів, що не можуть говрити навіть з тими руськими, що стоять за самостійність України!

Видавничий Фонд "захопила група Шаповала" і не дає навіть нікому доступу. Не приймає книжок до друку від противників - приклад: книжка В. Леонтовича.

Соціолог. Інститут орґанізується "не на общественных началах" і т.п.

Все приписується мені: навіть конфлікти Григоріїва з Літовим і Галаґаном.

Про Січинського: мовляв, ми його умисно оселили в Клановицях, щоб ізолювати инших від його/видна робота Галагана!/. Петро Макаренко наговорив, що Сулятицький "германофіл" - в книжці його, мовляв, є щось "германофільське"/а видав книжку Інститут Громадозн. по ініціятиві Шаповала, от же.../. Чому такий психоз проти Шаповала? Тому, що й у вас проти Масарика і Бенеша - чорна сотня пре та й годі.

Знають вже про виступ "Тризуба" проти Гірси. Що він "їм" зробив? питає Завазал: "він так багато для української культури зробив, а тут тобі..."

"Хоч я і знаю, що п. Шаповал думає про мене, ніби я не прихильник української справи, але в дійсности так не є" сказав Завазал.

Тепер ясно, що Славинського проволікає в Міністерстві Айолло.

Підлий хід.

Завазал запитав моїх критиків: "а хто-б міг замінити Шаповала? Може-б краще було когось иншого замість його? Ні, всі казали, що иншого нікого нема, хто б міг мене заступити. "Заслуги і енергію признають всі противники..." Він питав про це і Н.Я.: що було б коли б Шаповал одійшов на бік? Григоріїв відповів: розвал всієї роботи. "Вот так все говорят".

Над вечір я бачився з Мандрикою. Н.Я. сказав йому де-що, що він наробив своїм виступом. Потім ми розмовляли. Він сказав, що про все це він вже чув перед кількома днями від Пасішника/легіста/, якому розповідав це Айолло. Айолло йому казав тоді: почекайте-почекайте, ось ви почуєте дуже цікаві новини! /Очевидно, він - Айолло, в курсі тих намірів Міністерства, власне Завазала, - цікава взаїмочинність/.

Вчора Галаган приходив до Григоріїва, - оповівши про відмову грошей для Фонда, про "чутку" подібну що-до Інституту. "Що-ж робити? як далі"? Григоріїв відповів: "так, як було й до тепер - кожний сам по собі". Правильно.

Дрібниця: коли Григоріїв сказав, що багато є незадоволених через матеріяльні причини або через працю, бо є такі, що гроші мають від Інституту, а вже по 2 роки палець-об-палець не вдарили... Завазал відповів: "я знаю,ето Галаган, он мне сам говорил".

На думку Григоріїва Галаган сам несподівався такого ефекту своєї "мудрої" політики і тепер не знає, що робити.

Говрили ми про причини і про будучину. Треба йти на заробітки... Одна можливість, що після скасування підмоги інституціям нам запропонують особисті стипендії. Н.Я. радить в і д м о в и т и с ь. Згоден.

Але який крах праці у Франції. Це для мене головне болюче. Нестерпиме.

Фініш.

Які падлюки і негідники оці "соціял-демократи" Галаган, Айолло, М.! Яка гидка вся ота чернь, що бігає з доносами, що не тямить, що робить для української справи!"Подивися, Україно, оце твої діти".

Бідна чернь сліпо клевеще, а потім плакатиме, як упаде в багно.

12.XI.П'ятниця. Засідання статутарної комісії на Шежиковій ул. Нічого особливого. В суботу, 13.XI. те саме.

14.XI. Був у Черношицях. Бачився з В.Ковалем. Хворий він. Пригноблений. Належав до якогось таємного Т-ва, звідкіль давно вже виключений, причини не відомі. Очевидно за розкриття кооператорів. Отмарштейн згинув через те Товариство.

Казав, що ще торік Гірса /через Завазала/ пропонував дати грошей радикал-демократам /Соц.-федералісти. С.З./ на видання часопису. Вони видали "Український Вістник", який не мав жадного успіху, а тому справа провалилася.

Приходив Станиславський і прохав про зустріч нас/мене і Н.Я./ з ними/він, Сумневич, Постоловський/.

З голови не йдуть листи М-ва про ліквідацію Українського Комітету і Інституту Громадознавства.

Бідний Гірса! Скільки він мусів наслухатись жахливих брехень, інсинуацій, фальшивих звітів і т.п., щоб прийти до думки про такий крок. Мене змалювали "приятелі" перед ним в таких чорних фарбах, що мабуть я здаюся йому чортом.

Дякую Вам пани Галагани, Айолли, П.М. і інші "соціялісти", що так добре старалися про підтримку мене за те, що я вас всіх за вуха витягав з грязі, і забувши себе, влаштував вас. Ех, ви, "соціялісти" з душами провокаторів, злодіїв, лодарів, хуліганів, звірів хижих.

Тіштися тим, що гуртом мені віддячили. Яке щастя! Я вже більш цих комах не бачитиму.

В котрий це раз пригріті мною люде гидко і підло зраджують мене.

Дрібно-буржуазні соціялісти гірші самої буржуазії.

І так, хворе серце, хворі ноги, - знищені в біганині за влаштуванням "соціялістів" - всіх влаштував, а тепер і вони мене "влаштували".

Якось аж не можу отямитись від катастрофи мого діла: ні наука, ні література, ні громадська праця тепер не можливі. Тепер вже годі. Краще на завод піду працювати.

15.XI. Засідання орґанізаторів Соціялістичної Ліґи Східньої Європи. Говорили про декларацію на"чаї". Я суперечив, бо ще програма Ліґи не спрецизована. Айолло і Галаган дуже підтримували Ґуревича, автора внесків: про "декларацію", про те, щоб не говорити про державні вимоги кожної національности, щоб не вдаватись в "дрібниці". Ясно, що вони дуже підлизуються до московських ес-ерів.

Перебіг з "декларацією", яка вона, хто її мусить читати і т.п. вказує на задуманий проти нас плян: хочуть втягти нас в "союз". Московсько- український альянс на базі федерації. Чернов-Ґуревич безумовно ведуть свої акції нещиро, задумали якийсь пекельний плян. Завтра ми їх повідомимо про свої рішення.

16.XI. Одержано папір, що з 1 січня 1927 припиняється підмога для Інституту. Це інтриґа московських ес-ерів, а також і вищезгаданих осіб. Гнусну роль заграв Галаган. Подякував він мені за його кар'єру!

Нас по плану хочуть загнати в пастку і налякують. Галаган вже ходить за Симовичем: хоче попасти в Педагог. Інститут лектором на природничий відділ!

18.XI. Був "чай" в залі "Радіо" - доклад Чернова, Нечаса. Проєкт "декляраціі" виробив я. Наша президія ухвалила. Перед чаєм сперечалися, який проєкт взяти в основу: мій чи Галаганів/представив неп - рохано/. Взяли мій. Прочитав Григоріїв./Галаган відмовився читати "чужий твір"/. Президія: Головував сенатор Дундр, присутні - Патейдль, Кричевський, Мансвєтов і я. Промовляли: Ґуревич, Григоріїв, Айолло, Гриб, Баліані- вірмен, Тереґулов - татарин. З чехів - Лев Вінтер, с-д. і Патейдль, народ. соц.

19.XI. Засідання нашого партійного Комітету.

Рішили орґанізувати самооборону. Поінформувались взаїмно.

Цікавий епізод з Омельченком - я не відповів на привітання, а він потів догнав мене і хотів говорити. Я сказав, що не можу з огляду на його підпис під брошюрою "В громадській справі". Він обіцяв листовно відмовитись від брошюри і принести мені листа в середу 24.XI.

Балаш приніс листа від Іваненка, який заявляє, що підпису під брошуру "В гром.справі" не давав. Я сказав, що треба адресувати лист не до "Руля".

21.XI. Неділя. В Подєбрадах читав товаришам лекцію "Свідомість і політика". Мав успіх. Приїхав аж у понеділок 22, зморений.

23.XI. Приходив Трохим Пасішник і багато де-чого розповідав.
У вечері несподівано приїхав Лорченко і Іваненко, котрий привіз листа до ред. "Нова Україна" проти брошюри "В громадській справі".

24.XI. В 4 год. бачився з Омельченком: він листа не привіз! Я на цім перервав з ним розмову і поїхав до "Лідове реставраце", де бачились я і Н.Я., Станіславський, Сумневич, Постоловський. Розмова була довга. "Треба забути минуле і співпрацювати". Треба.
На хвильку бачився з Харватом і Черновим. Чернов сказав, що до уряду ЧСР увійдуть мабуть народні соціялісти, а тому Бенеш і Гірса залишається. Коли не це то демісія Гірси станеться...
Щось заплутане діється у чехів.
Станіславський оповідав, що в неділю 21.XI. Руденко/!/ з доручення "Зак.Ком" їздив до Омельченка умовляти, щоб той підписав якусь їх відозву проти мене, ніби у відповідь на мій "Отвертий лист" в справі Гірси. Омельченко підписав. Цим пояснюється, що він мені листа не привіз. Значить дуже добре я зробив, що з ним учора перервав розмову. Провокаторська душа. До чого ці люде загнили.
Треба з ними скінчити на віки.

25.XI.Бачився з А.Балабановою, що читає лекції нім. соц.дем. про фашизм. Має читати і в Празі для чехів. Але сьогодні "Право Ліду" подає, що лекція не відбулась, бо поліція заборонила на самім початку. Її вчора кликали на поліцію.

26.XI.Одержав од т.Довгаля примірник випущеної "Делегацією" УСДРП прокламації проти мене: ой, як лається "партія"! Кажуть, що вони нічого не мають спільного з польською орієнтацією і "Тризубом", але нічого не кажуть, чому їх член редактором "Тризуба"/Л.Чикаленко.С.З./
Така очевидна брехня, що соромно навіть полемізувати з ними.
Нічого не буде з цих людей путнього ніколи. Загрузли в елементарну брехню. Бридко. Очевидно наш Комітет випустить їм так само офіціяльну відповідь.

27.XI. Ходили з Н.Я. і Мандрикою до т. Балабанової, але її не бачили. Сталося прикре: ледви вона почала говорити, як поліційний комісар розпустив збори тому, що вона сказала про Італію, що вона "нагадує цвинтарь" і там "ллється кров". Так пишуть обурені газети -"Право Ліду". Доклад свій вона скінчила у соц.дем. Лідовем Домове. /Н.Я.
Мали Президіяльну нараду. Відповідь на відозву с-деків напише Т.
Появилась відозва тих с-рів, що писали брош. "В гром. справі". Виступають проти "Тризуба", але розуміється мимоходом кидають багно на нас.

28.XI. Станіславський казав, що текст відозви був ухвалений ними инакший, а в друку зявився "підправлений текст: проти "Тризубу" змякшено, а проти нас загострено! Підправили в Подєбрадах...
В помешканні біля "Селоспілки" Грабов і Потійчук диктують чергове число "Нового Сміття", а Танашевич пише на машинці.
Стараються бідолашні нишпорки.

Про Айоллу приняв Головний Комітет резолюцію - знищуючу. Цей хуліган вже занадто пакостний і брутальний. У його тут 7 душ група, а противників група 9 душ. Тільки благородні люде не хочуть піднімати скандал.

30.XI. Відбулось спільне засідання Надзірної Ради і Правління Фонду. Петро Макаренко заявив при всіх: що перед хворобою Др.Гірси його закликав Др. Завазал і казав , між иншим: що укр. видавничу справу підтримувати будуть, мають гроші /і 500 тисяч і міліон і більше/, ні - кому, опріч Фонду не дадуть, але не дадуть тепер і Фондові, доки не порозуміютьсч українці. "Не доросли ще", і т.п. Перервав бесіду і пішов до Гірси, вернувшись сказав: міністр велів мені поставити такі питання/які, М-ко не сказав/. Як одужає міністр, то я доб'юсь/Зава - зал/, щоб було рішуче так зроблено, як я хочу. Ми можемо залишити гімназію і друге, будемо підтримувати ті політичні сили, які самі захочемо і т.д.

Макаренко дав зрозуміти, що в українській справі він "головна фігура" у чехів, його питаються, з ним радяться, він вирішує проблеми...

Одначе й ненавидить же українців Др. Завазал, коли рішив мстити нам. Треба вважати, що українсько-чеське зближення вступило в най - тяжчу фазу. Ця криза.

4.XII.Субота. Вийшла брошюра Шелухіна.

6.XII. Понеділок. Міжнаціональні збори у Гуревича. З 6 до 11 год. тягнлось одно - про Мандрику! Айолло і Галаган ведуть свою лінію проти Мандрики. Почалось з пропозиції Галагана "переглянути всіх", щоб установити список фундаторів Ліги. Григоріїв - проти і розкрив нещирість пропозиції. Айолло за - і пішло! Я пояснив, що Мандрика був запрошений, бо хто має од нас прийти - я говорив...

Айолло бовкнув, що Мандрика був членом денікінської, монархис - тичної орґанізації в Софії "Казачья Помощь". Гуревич заявив, що й він це знав і казав. Айолло посилається на заяву монархіста Павла Автономовича Скачкова і Фальчикова. Я заявив, що ця "Казачья Помощь" орґанізація аполітична, гуманітарна, для рятування козаків з Галіполі і розміщення їх на працю. В цій орґанізації були: 1-2 мос.с-рів, 1 мос. с.-дем.,кадети. Монархистів не було. Один з членів цієї орґанізації працює в Архиві з Гуревичем /Краснов, бувш. с-дем./, Гуревич в Архиві працює з монархистами.

Моя заява убила інтриґанів і вони почали викручуватися, ніби "нічого не закидають" Мандриці. Я їх питаю: що вони інкримінують Мандриці цим фактом належности його до "Казачьєй Помощі"? Нічого, хіба що не щирість... Потім я опитував: хто не може співробітничати з Мандрикою? Ясно: Айолло, Галаган, Кричевський. Крутять Гуревич і Захарко. За Мандрику: я, Григоріїв, Гриб, Никоґос'ян. Запитаємо ще Чер - нова. Гуревич каже, що голосуватиме за те, щоб усі, хто брав уже участь в наших нарадах, були визнані за фундаторів, в тім числі й Мандрика.

Потім розглядалися нові "бажані" кандидати: Гуревич вніс - Мазепу, Феденка, Безпалка; Кричевський - Матюшенка; я - Гольдельмана; Айолло - Карцевадзе і Емухварі; Гриб - Чарнецького, потім Гуревич - Залізняка і Ковалевського Миколу! як укр. соц.-рев.

Я здивувався, чому Гуревич вносить кандидатури "укр. соц.-рев!",

навіть не повідомивши про це нас? Каже: бо ми не поставимо кандидатури своїх противників.

З цього видно, що Гуревич і Ко свідомо по плану висувають проти нас резерви противників. Очевидно між Гуревичем, Айолло, Галаганом існує змова. Мета тих, що стоять за плечима Гуревича - розбити сякутаку згоду між національними групами. В цім і Гуревич приймає участь! Друге: остаточно счинити між українцями бучу, дискредитувати нас.

Після зібрання я трохи говорив на самоті з Гуревичем, що вони москалі з нами не щирі. Він протестував. Гуревич похвалився, що у його був Голубко, якого так "пишно" вітали в Академії/Подєбради/.Нарікав на нас, що я його скритикував. Гуревич називає Голубка шовіністом.

Я і Н.Я. були в Міністерстві з 11.30 до 4 год. провадилась розмова з Др. Завазалом. Він зустрів мене тим, що вже давно ми не бачились, з травня, 3/4 року. Я сказав про мій виїзд, його відпустку,мою хворобу і т.д.

Про листи міністерські будемо говорити з міністром, а тепер про те, що він Завазал казав Н.Я. Почали. Він - "проти мене всі". Я - розкрив базу, на які ми опираємось. Коли Соціологічного Інституту торкнулися - він про Мандрику! Каже, що який Мандрика "доктор"/я пояснив/, недавно українець/я пояснив/, скандал зробив на диспуті про національну справу /я пояснив/. Завазал сказав, що де-що йому говорили про Мандрику - Гуревич і Петро Макаренко. Айолло казав про "неправильний напрям діяльности Соціол. Інституту". Я пояснив "компетентність" Айолли в науці і запропонував Завазалові роспитатись у Галагана про це. Продемонстрував одзиви в часописях Халупного /"Нова Свобода"/, проф. Блати/"Чешска мисль"/, показав лист Халупнего до мене, прочитав список членів Інституту і співробітників "Суспільства", показав нові праці і тп.

Про П.Макаренка говорили. Я пояснив за що перестав шанувати його /випадок з телефоном - про що Завазал знав!/. Коли я сказав, що сам П.М. мені признався, що він сам ходив до М-ва з проханням скасувати стипендію Омельченкові, то Завазал сказав: так це він М-ко про це прохав.

Після того, Др Завазал сказав, що хоче мене запитати з повною щирістю: чи я що казав про його на публичному зібранні? Я сказав, що говрив: напр. на Загальних Зборах УГК казав про те, що иноді він, Завазал, говорив про ті чи інші розпорядження що-до еміграції. Він - не це. А два місяці тому? Я кажу: нічого не говорив. Тоді Завазал: чи не казав я на офіційному зібранні, що він, Завазал, є найлютішим ворогом української справи, культурної праці нашої і тп. Я сказав, що такого нікому не говорив. Вже хочби тому, що це було б безтактно і неполітично. Він: я так і знав, а тому про це й питаю. Я додав: скажу, що говорив про Вас. Коли узнав, що: а/мені переказано через Н.Я. одним визначним діячем, що "на Граді мене не долюблівают", б/що один урядовець Ваш сказав одній укр. дамі не ходити до мене за протекцією, а до Н.Я., в/коли сказано було в М-ві шкільництва, що Др.Завазал казав не затверджувати статуту Інституту Громадознавства, а зволікати "впредь до розпоряженія" і коли приняти на увагу те, що Др Завазал ніразу не бував у нас, ніколи на зборах, зустрічах і тп., то я сказав Н.Я. /і недавно Гуревичу/, що "на Граді нас не люблять", "Др.Завазал нас не любить". Завазал гаряче спростовував ці факти його відношення, а коли казав про слова урядовця до дами, то скороспішно проговорив:

"да, действительно один час я сам был под тиким настроением".

Потім я сказав де-що з того, що П.Макаренко говорив на спільному Засіданні Правління і Надз. Ради Видавничого Фонда/як його кликав Заваэал, ставив од міністра якісь питання, як Заваэал-казав, що гроші мають, але Фондові не дадуть, доки і тд./ Заваэал вигукнув: "никогда я ничего подобнаго не говорил П.Макаренко, я его не призывал для вопросов.". А потім розчулено додав: "я вижу, що плететься какая то великая интрига". Потім сказав, що очевидно, якась групка спеціяльно плете інтриґу проти мене у Др Гірси. Я сказав: знаю яка групка, він заперечив: не українська, не московська, а коли я сказав: чешська або по совітській чи польській лінії, то він промовчав. Казав, що нам треба ще поговорити про "роботу з Галаганом", про Видавничий Фонд, про... Робітничий Союз в Парижі.

Коли я сказав, що мої найлютіщі противники мої не говорять про моє любостяжаніє, взагалі про гроші, про розвіювання їх чи взагалі грошеві непорядки, то він сказав, що так, але опріч одного пункта: "дело Балаша".

Переказав, як толкують, що я Січинського заховав у Клановці,щоб з ним ніхто не бачився, не говорив. Сміючись: "я спрашивал об етом Галагана, но тот отрицает и в потверждение неправдивости разговоров говорил, что сам с Сичинским говорил целый вечер..."

Очевидно, що Др Заваэал у всьому силкується "вигородити" Галагана. Сказав, що особливо проти мене орудує Матюшенко. Підтвердив, що всі противники мої говорять про мою "ужасную енергію" способности.

Н.Я. прочитав йому уривок з "Дзвону", де якийсь правий з Подєбрад написав цілу статтю проти "Тризуба" і "Нової України", але про мене сказав, що за мої національні заслуги кожний українець мусить зняти передо мною шапку.

Потім Н.Я. прочитав листа Галагана до Славинського про "Брацтво" і ми сказали, що йде боротьба п о л і т и ч н а двох концепцій: соборницької і полонофільської. Примирення і співпраця не може бути. Полонофіли не хочуть співпрацювати, а хочуть наш напрям знищити і особливо мене, як представника цього напряму. Нам жаль, що закриття Українського Комітету і Соціологічного Інституту є на руку полонофілам: вони скажуть, що нас перемогли. Ми не журимось: в чистому полі вони нас не переможуть, бо за нас трудові елементи еміґрації і значна частина студенства. Вони /полонофіли/ хочуть нас перемогти при помочі Міністерства, хай без М-ва попробують перемогти.

Розійшлись, умовившись продовжувати бесіду в п'ятницю 10.XII.

Моє враження: Айолло, Галаган і М. з одного боку, Матюшенко і полонофіли з другого, якась чешська групка з третього - орудують проти нас. М-во нарешті схилилось в їх бік і ліквідує підмогу нам. Наприкінці Заваэал сказав, що підписані ним листи про скасування підмоги -"не последнее слово". Це сказав міністр підписати, але він може і инакше зробити.

Через те Н.Я. сказав, що його враження: ми виграли справу вже 90 %. Але я думаю, що трохи розвіяли клевету, але ще не знищили інтриги. Подивимось далі. Скажи "гоп" як вискочиш.

7.XII. Мав я бачитись з проф. Крейчі, але спізнився. Він пішов, був уже дома. Вчора заходив Шелухин і я прохав його написати статтю до "Нової України": відкіль взялася "влада" Андрія Лівицького? Він обі-

цав з охотою. Заключили моральний союз про спільну боротьбу проти з полонофілами.

Приходив Трохим Пасішник прощатися перед од'їздом до санаторії і говорив: а/що "Зак.Ком." і мазепинські с-деки заключили угоду про співпрацю 27.XI.ц.р.; б/що Сенат Пед. Інституту має в повному складі зробити мені візиту. Вчора вони /лише Білецький і Сімович/пішли до М-ва, а на днях прийдуть до мене. Ніби-то всі про це рішили. Причина: довідались, що Др. Гірса не залишає М-ва Зак. Справ. В Педагогичному Інституті дві течії: с.-ри і с.деки-одна, р-деки-друга.Між ними вже боротьба. Слюсаренко дуже лає с-деків за відозву проти мене: спеціяльно за те, що вони одрікаються від їх - р-деків, хоч справді є с о ю з н и к а м и. В Сенаті одна лінія: Сімович, Гула, Тимченко, друга: Кабачків, Стежко, Гармашів. Розрив іде через те, що Гірса не приняв Шульгина, ніби то сказавши: у мене немає теми для розмови з п. Шульгиним... Через те і з'явилась в Пед.Інституті "орієнтація" на мене. Як би вони знали дійсний стан річей, то орієнтувалися б на Галагана, Айолла і М....

Станиславський приходив і признався, що Постоловський залишився незадоволений розмовою зо мною.

У вечері мав бути Гольдельман, але не прийшов. Одержав листи від Куликівського і Стасіва.

8. XII. Четвер. Приходив Гуревич. Довго говрили про завдання Ліги і ск[illegible]д. Хочуть московські с.-р, щоб ми не перешкоджали вводу "мазепинців" с-д. Гуревич відмовився ставити кандидатури Залізняка-Ковалевського. Розповів про їхню внутрі-партійну драму: "переворот". Тепер замість делегації правлять Слонім і Постніков.

Прибігав А.Макаренко, щоб розповісти про події в гімназії. Пані ...ка цілується з Х...., а дітвора підглядає.

Щось мені нудно від цих розмов.

Друкуємо відповідь с.-дем. "мазепинцям" "Сеньори, сніміте маски". Відповідь різка.

Цуркан пише, що в Парижі розпускаються чутки, що М-во передає Славинському керівництво еміграцією в ЧСР. Читав сьогодні статтю Вранціяна про вірменську еміграцію. Який контраст до нашої хуторянської еміграції.

17.XII. Знов говорили з Сумневичем-Станіславським-Постоловським. Формула: вони конституїруються в окрему групу, роблять листовно пропозицію нам і групі Закорд. Ком. про єдиний с-ровський фронт. Коли ті не прийдуть, то ми самі складемо угоду /вони дають одного представника до Головного Комітету/.

19.XII. Про рішення уряду ЧСР вже знали Гуревич і Чернов й сказали Н.Я.. Катастрофа і паніка: вся наша еміграція поділиться на дві частини - полонофілів /інтервенція/ і... смєновєховців.

Не віриться, але хочеться думати, що принаймні студентам дадуть змогу докінчити навчання. Щось тут не так. Мабуть праві кола роблять діверсію: спочатку "зліквідують", а потім знов відкриють нові організації під проводом правих елементів. Буржуазний уряд, розуміється, соціялістів не підтримуватиме. Наше становище безвихідне.

Це, можна сказати, подарунок к Різдвяним Святам. Яка страшна доля еміграції! Щось нас чекає? Підемо шукати праці.

20.XII. Понеділок. Засідання Ліґи. Проєкт Гуревича платформи Ліґи.
Сьогодня сензація: по постанові Ради Міністрів припиняється з 1-го січня 1927 всяка допомога всій еміґрації, як українській так і московській.
Гірса таки переходить до Варшави послом. На його місце Крофта.

28.XII. В газетах подано про припинення допомоги еміґрації. Заходили Русова і Білецький.

29.XII.Я у Дра Гірси. Розмова довга. Він складає план переходу до нових обставин. Студентам зменшується стипендія. Установи постраждають дуже. В справі вистуту "Тризуба" - він не звертає уваги на це, знає, що між українцями є вороги діла ЧСР. Він не дитина: знає що, як і з ким робив.
Наші відносини не змінилися.

31.XII. Виїхав до Подєбрад на зустріч Нового Року.
Після Нового року поговоримо спільно про все.

1 9 2 7 Р І К.

1 січня 1927 р.В Подєбрадах. Промова під новий рік.

3.I. Приїздив т. Залевський.

4.I. Н.Я.був в міністерстві і розмовляв тільки з Сламою. Нам особисті стипендії збережено взагалі на 12.000 кч. Для Інституту як такого і Українського Комітету скасовано. Завтра з Н.Я. будемо говорити з Др Завазалом, а потім з Гірсою. Иншим інституціям віднято 25 - 30 %. Видно, що ми під спеціяльним гнівом п. Завазала. Значить "робота"Галагана і Ко мала свої наслідки. Українські шпіони означають курс Чешської політики! Цікаво... Що робити з людьми, яких викидають на вулицю? Тяжка проблема. На серці важко.

5.I. За вчора й сьогодні написав статтю "Брехня буржуазної демократії"

7.I. Сьогодні я і Н.Я. говорили годину з Др Завазалом. Все-таки Інститут і Укр. Комітет не матимуть з січня підмоги. Про підстави переходу має з нами говорити Др Гірса. Завазал запевняв, що можливі розмови про його неприхильність до нене рішучо не відповідають дійсности. Нам призначені "професорські стипендії" по 1800 кч. Словом помста до кінця! Начебто вже вислано, як сказав Слама Н.Я-чу. Становище Коваля, Мандрики, Сулятицького і ин. просто траґічне.
Написали з Н.Я. листа до Гірси про необхідність скоршого побачення і подали при тім наші побажання. Настрій у мене пригноблений.

10.I.Одержав листа від М.Цеглинського. Запрошують мене читати лекції

до Америки. Гроші посилають на дорогу сюди й туди, як допомогу. Пи - ше, щоб я не був оптимістом.

11.I.Сьогодні були з Н.Я. в М-ві: було призначене побачення з Гірсою, але дарма чекали, бо в його була якась нарада і він визволився аж у пів-другої, тай сказав нам, щоб ми зайшли пізніше, "як буде все готове", днів через 2-3. Шовгенів дарма також повернувся до Подєбрад. Шовгенів казав, що бюджет Академії скорочено на 40 %. Замість 250 тисяч - лишень 150 тисяч і що при цих умовах працювати не можна.

Про Польщу висловлюється безнадійно: "студенство проти".

Ніхто не вдоволений з "реформ". Для"Інституту вивчення Росії" дали 12.000 кч., а там 6 осіб керуючих: Пєшехонов, Чернов, Маслов, Шрейдер, Новожилов і Якушев, та ще 5 техничних та допомогових сил. Розподіляли вони вже так: по 1500 кч. керівникам, але на все инше не вистарчає. Чернов десь робить заходи, щоб вийти з становища, але нічого не видно.

Балакають про "Східно-Європейський Інститут".

Чехи третирують еміґрацію...

Поїду до Америки.

18.I.Вівторок. Становище без змін. На лист наш з 7.I. відповіди нема ще, неб-то була в формі запрошення на минулий вівторок, але тоді Гірса сказав, що розмову треба відкласти на 2-3 дні, доки виясняться у Його потрібні данні, "ще не готово". Сьогодні ходили з Н.Я. так собі, але Гірси зовсім не було в міністерстві до пів-другої, то ми й пішли, як і всі инші, до дому.

Між иншим для памяти: секретар Гофман, що взагалі бурбон, тепер був ще більш бурбонистий і грубо мені відповів: "почкейте, я Вас заволам". Нечуване хамство. З-за чого я це все мушу терпіти? Наша нещасна українська справа. Вже 6 літ поневіряюсь...

Не хочу до Їх ходити.

Сьогодні в-ранці прочитав брошюру Ортоскопа "Державні змагання Підкарпатської України", де подано історію прилучення Підкарпаття до ЧСР.

Вчора були партзбори пражського відділу УПСР. Т.т. говорили, що що - дня приходять до Укр. Комітету люде, яких викидають без сорому з Підкарпаття і взагалі з ЧСР, як "обтіжних цізінцов" або таких, що "не мають постійної праці". Наче б то еміґрант може мати постійну працю!

Жах, як поводяться чехи з еміґрантами... Не сподівався я, що доведеться писати такі слова.

Московські праві кола фаворизуються. "Очаг" пані Паніной процвітає. Одвідини Пєшехонова були вчора неуспішні, як розповідав сьогодні Якушев. Відмовлено.

Мако казав, що "Студію"їхню закривають: з 1-го січня відмовлено цілком. Були сьогодні і всі инші - од Педаг. Інституту: Сімович, Тим. ченко, Гармашів; москалів повно: Коновалов /був. міністр, директор банка в Парижі/, Ломшаков, Сперанський і баг. инших. Атмосфера приниженого шепоту і очикування, як жиди коло Сілоамської колобані, руху води - огидна картина!

За всяку ціну не хочеться туди більше йти. Як це неймовірно тяжко.

Н.Я. розповідає, що Шимонович написав Риндикові про тяжке враження в українських колах у Харькові од скорочень і ліквідації в ЧСР. Розуміється, що буде тяжке.

Заходили до Шкраха, щоб влаштував нам побачення у Масарика. Говорили і про статтю мою до "Чешске Мислі".

Пишу меморандум до Масарика про поміч Соціологичному Інституту.

Одзначити варт: лист Ш-ча до Н.Я. з Харькова /15.I.1927/ про стан річей. Пише про тяжкий стан "уряду" внутр. і міжнарод., про необхідність с а м о с т і й н о ї нашої лінії, про потребу міжнародніх звязків, і про потребу бути нам н а п о т о в і, бо будуть події.

19.I. Станиславський подав заяву про вступ до нашої групи УПСР. Приняли. Виявилась інтрига Мандрики проти Станиславського - все боїться "конкурентів".

Станиславський розповідав, що син С. командирований був "учитись" за кордон катеринославським ГПУ і вже тут украв переписку Антона Павлюка з родичами /на Волині/, через те Павлюк згубив совітську милость і переїздить до Франції.

"Амнистія" з приводу 10-річниці "жовтня" вже вирішена позитивно. Справою амнестування української еміґрації відатиме "самостійно" харьківський уряд.

23.I. На святі Леніна Постоловський співав в "Інтернаціональному хорі" в Моцартеумі. Ясно куди гне.

24.I. Бачився з Гірсою. Праці нашій "не перешкоджатимуть".

29.I. Макса казав Н.Я., що вони й не думали позбавляти Інститут підмоги. Скоро це і инші питання розв'яжуться, як одужає Гірса, що знов був захворав на іспанку. Гірса прохав мене і Н.Я. відбути розмову на політичні теми. Мабуть на днях зустрінемось.

Чернов, Гуревич і Шрейдер пропонують нам створити "Східньо-Славянський Інститут" шляхом координації їхнього і нашого Інститутів. Московське шило вилазить... Неділдете!

Скидан сказав Станиславському, що "мазепинці" с-деки /петлюрівці/ подали жалобу до суду на мене і Н.Я. - очевидно за статтю Н.Я. Нова цікава канітель.

Севрюк у ч. 18 "Укр. Вістей" виступив з отвертим листом до мене і К-о. Я написав гостру відповідь.

30.I. У Паливоди збори Комітету Селоспілки в Черношицях: постановили виселити Станиславського "як шаповалівця" з помешкання Селоспілки, за одно , і Ковгана, "як смєновєховця", але цьому Руденко сказав нишком, щоб він заявив, ніби житиме в сусідній кімнаті /смєновєховській/, а згодом фактично перейде в кімнату Селоспілки. З України повернувся Потійчук. Розповідає: українською еміґрацією цікавляться там недвозначно.

Установлено документально, що під "Доно" в смєновєховському журнальчику пише свої доноси - М и ц ю к О. Грабів "між своїми" назвав його імя. Рукописи після переписки Мицюкові повертаються. Пише своєю рукою: даний мною лист Мицюка при зрівнанні почерків показав повну тотожність. Відомости про "конференцію" "Закордонного Комітету" смєновєховцям дав їхній член Пустовійт Полікарп /з Брна/. В січ-

ні зареґіструвався офіціяльно Л. [illegible] /з Пшибраму/, про що він признався Т у р ч и н у особисто. Агенти сов. місії збільшуються числом. На Україні /Потійчук/ громадянство стрівожене можливістю інтервенції і позицією в цій справі еміґрації. В Москві повно китайців в установах. "Ввічливість урядовців і міліції надзвичайна".

"Підкарпатську Правду" редагує Калюжний, коректує Стадниченко /студент Укр.Пед.Інстит. в Празі/. В Харькові утворено спеціяльну комісію що-до амнестії.

4.II.Засідання дирекції Соц.Інституту - упорядкували список членів і співробітників, уповноваження мені на поїздку до Америки.

5.II.Засідання Головного Комітету УПСР - проєкт орґанізації дальшої праці для конференції.

6.II.Неділя. Конференція УПСР. Було 32 т.т. і 3 гостей: Чернов, Гуревич, Гриб, Саркіс Торос'ян. Привітальні промови гарні.

Приняли нову програму і статут, резолюції по сучасному моменту, звіт і ин. Вибрано Головний Комітет: Н.Я., Мандрика, Залевський, Довгаль і я /головою/. Комісії згідно з моїм проєктом.

Перед закриттям конференції Др.Кобилянський несподівано заявив про вшанування мене з приводу 25 літ соціялістичної і громадської праці. Т.т. зробили "овацію". Після закриття конференції відбулись приватні збори під керуванням Н.Я., на яких мене споминали Н.Я., Довгаль, Коваленко, Мандрика. Розійшлись.

У мене голова дуже боліла. Змучення.

Конференція була дуже вдалою, як зазначають всі т.т.

7.II. Мандрика сповістив, що на сьогодні призначено мені і Н.Я. побачення з Др Гірсою. Завазал сказав Мандриці, що все таки допомогу Інститутові рішено у їх скасувати.

Щось суперечне тому, що говорив мені Гірса і Н.Я. - Макса. Вже урядує Крофта.

У вечері приходив Нездійминога. Хоче контакту. Вітав мене з 25-літтям.

8.II.У вечері я і Н.Я. мали велику розмову з Др Гірсою, на політичні теми. Він сказав, що їде до Варшави 20.II., пробуде два тижні і вернеться, на йому залишається ведення еміґрантсько-культурних справ. Стан на совєт. Україні важний: сутичка з Москвою неминуча. Українські комуністи настроєні націоналістично, опріч невеликої групи. Українці і "москвічі" сваряться, але озброєна боротьба небезпечна, бо на заході збіраються використати події на Україні. Поляки і чужі грошіголовна небезпека, петлюрівці тільки ширма. На Україні п о д і ї можуть бути в е с н о ю. Прохав нас познайомити його з українськими політичними елементами під Польщею. Оповідав про рух в селянстві через невпорядкованість земельної справи. Це відповідає і нашим відомостям. Цікаво, що він знає і про "25 % місць" в будучому коаліційному уряді на Україні. Звідки він це міг знати? Дивовижне оце все.

Про наш Соц.Інститут сказав: що він увійде до Слаьчнського Інституту, бюджет якого Гірса вносить негайно в уряд. До 2-х тижнів все буде вирішено . Вітає ідею "Східньо-Слав.Інституту". Співробіт-

никам аванс вирішено раніш. Завазал це має полагодити.

З балачки з Черновим, як сказав сьогодні Н.Я., вияснилось, що Гірса казав Чернову про своє незадоволення напрямом нашого Інституту, а саме: займаються, мовляв, вияснениям з а г а л ь н и х справ, а не к о н к р е т н и х. Для конкретних справ треба було, пане міністре, конкретно допомогти Інститутові, а не дозволяти другим панам саботувати Інститут.

А все-таки дуже зле...

9.II. Середа. Відбулася розмова з Мандрикою: я йому заявив про його вислови Балашеві про: а/призначення лекторів до робітничого університету"окрім т.т."; б/неприймання мене Гірсою; в/про усунення Балаша, щоб приняти Станиславського. Він називає це клеветою Балаша. Заявив, що буде старатись, щоб не давати приводів до непорозумінь і що порозуміється з Н.Я.

Лихо з цими розмовами: то Балаш на Мандрику, то навпаки.

Плевако поїхав до Відня, заходив прощатись.

10.II.Сьогодні Н.Я. і Штольцева одержали повістки з суду /Кутна Гора/, що на 19 лютого призначено розгляд справи за статтю Н.Я. "Сеньйори, снімітє маскі". Позивають Мазепа, Феденко, Безпалко і Нянчур за"образу чести".

Цікава справа. Соц.дем. Чикаленко виступив проти Гірси, я протестував одвертим листом до громадянства, тоді Мазепа-Феденко випустили відозву проти мене, на це відповів Н.Я. статтею "Сеньйори, снімітє маскі", а вони Григоріїву відповіли позвою до чужого та ще й буржуазного суду!"Соціялісти" не маючи чести - хочуть захищати її. Розпочати бій треба по всій лінії. Під видом "соціял-демократів" фігурують кілька злочинців,..., і тепер ще й в порядні лде мостяться,як і Ковалевські, Залізняки і К-о... Треба з цими панками порахуватися публично. Суд так суд! навіть буржуазні чехи вжахнуться від моралі українських "соціял-демократів". Для буржуазії буде добра потіха.

Подєбрадський відділ мав би виступити проти цих панів в пресі.

17.II. Був на чаю у Д-ра Бенеша. Познайомився з Югославським депутатом Жебот-ом. Він запрохав на другий день на обід, але не вдало.

Умовився з Бенешом про побачення.

18.II. Одержав візу до Америки.

20.II. Засідання Соціялістичної Ліги: приняли з великими поправками пункти про Вільну Спілку.

24.II.Був у Д-ра Бенеша. Розмова про Соц. Інститут, сучасне становище/можливість конфлікту не виключена/, вони не анґажуючись ні на чий бік, підтримуватимуть українську справу.

Про Підкарпатську Русь і про висилку Животка. Він каже, що висловив погляд на українську справу в "Словансем Пршеглєдє". Я сказав, що ми змагаємося до державности. Він т а к і розуміє нашу проблему. Ізоляція України зробить її жертвою німців. Я розповів про програму Соц.Ліги. Каже: дуже добре.

Обіцяв підпомогти Соц.Інститут.

Приходив Др Михайло Лозинський, щоб узнати про погляди на стан річей/інтервенція, Польща, Радянська Україна і тп./. Розмова довга. Я пояснив наші погляди. Він що до Польщі і інтервенції цілком з нами згоден, що-до радянського уряду є в де-чім ріжниці!

Ясно, що він цей візит зробив з доручення Совєт.Місії.

25.II. Було об'єднане засідання Правління і Надзірчої Ради Фонду. Уповноваження мені не підписали. Проти уповноваження голосували: Галаган, Попсуй-Шапка, П.Макаренко, Чернуха.

28.II. Понеділок. Станиславський в четвер їздив до Подєбрад до Шрамченка, який при Залевському сказав про "Золотий Фонд" так: підписали угоду про схованку фонду Мазепа, Феденко і Безпалко за соц.-дем., Шрамченко, Паливода, Черкавський за соц.-рев. Переговори вели Лизанівський і Петренко. Знають про це і инші.

Балаш розповів, що йому про це розповів 1920 р. Черкавський.При зустрічі Петренка і Феденка 1920 р. був присутній Балаш. Петренко лаяв "злодіями" соц.-дем. у вічі Феденкові, коли той сказав, що фонд вони "переховали" в инше місце. Про справу з фондом знають в Хмельнику дві сестри Соня/по чоловікові Х-ич/ і Маруся.

Найліпше цю справу знає Лизанівський, який був скарбником. Було куплено 2 будинки на Бульварно-Кудрявській /провадив купівлю Аркадій Степаненко/ на гроші Ц-К.

3.III. Був у президента Масарику на "чаю".

4.III. Виїздю через Париж до Америки.

Зошит IX.

М А Н Д Р І В К А I.

П а р и ж.

5.III.1927. Зустрів Микола /брат М.Ю., що проживав в Парижі.С.З./. Я опинився в готелі, де й Микола живе. Ввечері прийшов Кост.Кост.Цурканів, Заграничний. Я їх інформував про стан річей. Ходили пити німецьке пиво - погане.

6.III. В-ранці приходив Гольдельман. Розповідав, як Абранмович/менш/ і Локер/жид.соц./ вели акцію проти укр. соц.-дем./Безпалка/ в засіданні Соціялістичного Інтернаціонала. Справу передано в комісію. Гольдельман оцінює це як поразку Абрамовича і Локера. Жидівські кола упорто анти-українські. По-обіді поїхали до Винниченків. Застали там грузинку з дитиною і Шрейдера - єдине оточення В-ка! Розмова була штучна. В-ко тільки запитував, але не висловлювався. Очевидно йому не подобалось, що я приїхав з свідками - Миколою і Цурканом. Разом поїхали до кіно: бачили якусь глупу п'єсу з життя московських вел. князів-еміґрантів. Попрощались з В-ками сухо.

7.III. Взяли в конторі шіфс-карти. Підчас обіду розмова... Потім я їздив до М-ме Л я ф о н, яка скаржилась на Миколу -"націоналіст", "не соціяліст", "псує нашу справу" і т.п. Я пояснив. Вона "щаслива"

бачити мене і тп.

Потім в кафе з Гольдельманом, Цурканом, Заграничним, Шрейдером, Стасівим і Миколою. Пізно заснув. Шрейдера лаяв за "нерозуміння" нашої справи. Він дуже проти Григоріїва.

8.III. Микола і Цуркан провели мене на вокзал S-t Lazar і я поїхав на Шербурґ. За проїзд у II клясі доплатив.

В Шербурзі.

8.III. З Парижу виїхав о 10.35 год. ранку, до Шербурґу приїхав о 4.50 год. Річи забрали, а я пішов "візувати пас". При тім дано мені листок на чай в Анґло-Америк. готель, як для туриста і "Lesser-Passer" - білет на вхід до пароплаву. З пристані рушили о 7.50 год., до Левіатану приїхали 8.50 год. Без ніяких формальностей увійшли - до кабіни для туристів. Зі мною якийсь жид - поет з Ню-Йорку. Був у Галичині/Гуцульщина/ і купив гуцульську вишивану сорочку. Другий - литовець - молодий барбос, що погано говрить по-московськи і по-польському.

По-сусідству: українець з Детройту з жінкою/полькою/ і дівчинкою. Він мене і розважає.

На океані.

9.III. Вирушив Левіатан в пів-першої год. по півночі. Молодий місяць сяє над темнотою води. Я спав нерівно - перешкоджав якийсь гуркіт і було жарко.

Велич пароплаву справді дивовижна! Я навіть трохи пригноблений новістю обстановки і упертим панування анґлійської мови. Їде, як звичайно, багато жидів. Мій знайомий жид-поет знає Ревуцького і каже, що його можна зустріти в Ню-Йорку в "Літерат. кафе" на E.Broadway. О 8 год. задзвонено: вставати. О 9-й снідали: чудесні харчі. Я на режимі II кляси. Дивився на море. З правого боку ще було видно якусь землю - мабуть Ірландія. Також пароплави і парусники - значить ми ще недалеко від Європи...

Вода зелена і хвиляста. Земляк розповідає, що море настроєне "зле" і мабуть гойдатиме нас. Він вже кривиться і все зазначає, що йому якось "не тее". Боїться голитись, щоб часом щось не стало під-час цієї операції! Його дівчинка вже з заплаканими очима, бо "хворає".

Хоч я й маю сі-сік (sea-sick) і хоч силою волі хочу себе втримати від "хвороби", але земляк запевняє, що після-завтрього над-ве - чір я обовязково буду переможений. Можливо, що вигляд инших "хворих" мене зіб'є з рівноваги, але я рішив оборонятися. І мабуть здивую своєю витривалістю.

Сидю в курільні і пишу, а у вікно видно якусь білувату безкрайність та ледве-ледви чую під собою коливання велетня.

Годинник перевів на 45 хвилин назад. Тепер 1 год. Від Шербурґу 281 миля, до Ню Йорку 2875.

Обід був надзвичайно добрий: суп, курятина, риба, струдель, морожене, біла кава.

По обіді кіно - глупа америк. п'єса з примітивним клоунством. В 4 год. на палубі чай.

Минули 3 пароплави. Потонули вони за обрієм.

Мій земляк зветься Сисак Антон, з повіту Бібрка.

Розповідав мені про свою добродійну роботу в своєму селі: поставив підлогу і піч в читальні "Просвіти". Для прогульок купив був собі коней і ресорну бричку - "жеби люде бачили який американ є".

Розповідав про редактора з Детройту п.Починка /мовляв "Робітник" і "соціяліст"/. Добрий чоловік, але прогорів на часописі. Друкарню його вліцитовано.

Про Січинського говорив багато, неприхильно.

Море ходить.

Н ю - Й о р к.

20.III.1927. Неділя. Місцевий відділ "Оборони України" ім.М.Драгоманова влаштував "вшанування" мене. Людей було в їх клюбі повно. З нечленів Марголін Арнольд Давидович. Промовляв Батюк/секретарь/ і Цеглинський. Потім я відповідав. Потім говорив ще Багрій. Розійшлись в 11 год. Люде залишились ще танцювати. Прийшов я до готелю о 3 год. вночі, бо з Марголіном мали довгу розмову.

21.III. Цеглинський о 10 год. поїхав до Скрентону.
Живу в готелі "Альберт", з 18.III. Прислуга - негри. Був у будинку Вульварта: на 54 етажі купував мапи, дивився з 56-го етажу на Ню-Йорк. Голова крутиться. Провожав т. Бажемський. В розмові казав "шуси" помокнуть/черевики/, на "стріті"/вулиці/рух і тп.

22.III. З т. Батюком їздив до Марголіна в Інтернац. студентський дім /це грандіозна річ. Зробив Рокфелер/. Поснідали і поїхали. Він спішив на суд як експерт. Працює з Хілквітом. Побачення з Хілквітом буде моє на єлід. тижні.

У-вечері знов бачились з Марголіним - приходив до мене. Багато гомоніли. Про співпрацю. Розповів, що Дмитро Левицький робив йому пропозицію стати "послом" УНДО в Лондоні. Марголін був згоден. Платню невелику жадав: 250 дол. в місяць. Відповіді ще нема. Тепер веде з ним переговори Вайцман /голова сіоністичної організації/, щоб став "послом" сіонізму у Вашингтоні. Пропонує 500 дол. місячно.

Каже, що виступ Керенського був невдалий. Людей було багато - 5000 душ, навіть за браком місць - пішло багато назад. Монархистка ударила Керенського рукавичкою. Керенський тримався добре.

Одержав листи від Грановського і Сорокина. Дуже радо хочуть зустрітись зі мною.

В Скрентоні розгром Управи Робітничого Союзу: залишився тільки один Корпан.

24.III. Ходив в комітет Маршаля з Марголіним і до редактора жидівського "Форвертсу". Балакав з секретарем Шнайдерманом.

Про мене згадують тільки большевицькі часописи: мовляв, Бенеш не дає вже грошей, то я приїхав сюди за ними.

Написав і передав листа до Маршала.

У вечері з Марголіним був в Університеті/на площі Вашингтона/.

25.III. Заходив до редактора "Форвертсу" Абрама Кагана. Говорили 15 мінут. Умовились зустрітись: кілька їх політиків і я.

Заходив до Цеглинських. Ганна Івановна хвора. Микола Григорович приїхав з Скрентону.

Був Багрій - жалівся, що його вилаяв Цеглинський за розмову зі мною. Треба мені бути більш обережнішим.

Ввечері приходив Батюк і казав, що "Свобода", хоч і взяла 18 д. за оповістку, але все-таки н е п о м і с т и л а оповістки про мою лекцію.

Большевики призначили на 2 год. 27.III. своє "велике віче" з приводу... 10 ліття революції./Про це "Свобода" дала оповістку/.Єдиним фронтом чорна сотня і большевики проти нас!

"Українські Щоденні Вісти" проти мене містять статті і замітки.

Які ідіотські українські ґазети тут! "Народне Слово" містить про "козаків-бабів" і як панок-злодій прохав у якоїсь жінки..."ц..ки".

26.III. З Цеглинським проговорили до 4 год. ранку. Казав, що Курах писав йому проти мене /осінь 1924/ а згодом почав писати за мене.

Писав і Феденко двічі: один раз, що я і соц.рев. не хочемо їх /соц.-дем./ припустити до розділювання грошей і "влади" в УГК, а другий - що я беру од чехів гроші і що до мене треба бути обережним. Писав і... Прокопів Іван/студент УГА.С.З./, що коло мене в'ється Трильовський, який має на мене вплив і тому треба стерегтися того, що я буду писати до їх /"Оборони України"/.

27.III. Промовляв у Вебстер галі. Людей було не багато, як на таку велику залю. Большевики і праві не прийшли. Були лишень робітники. Правда, було 4-5 больш., які задавали питання. Все було коректно. Успіх моральний був. Марґолін казав, що виклад був дуже гарний.

Після лекції пішли до робітничого клюбу, де трохи вечеряли і пили чай. Люди мають одну розвагу і танці. І все таки те саме: "полька"!

Політично де-які робітники розвинуті таки добре. На "великому вічі" у большевиків було людей ще менше, ніж у нас. Чорна сотня і большевики єдиним фронтом проти нас.

28.III.Вечер цілий з Цеглинським. Після вечері розійшлись. Я пішов до кінотеатру. Бачив п'єсу "Метрополіс" " будуче місто. Конфлікт праці з капіталом. Учений видумав людину і душу надхнув з дівчини-революціонерки. Штучна дівчина одкрила якісь крани і затопила "нижнє місто", де жило робітництво. Дітей і инш. врятувала справжня Марія з своїм коханцем, сином капіталіста. Постановка величня, траґична, захоплююча. Пате-журнал і концерт перед п'єсою цікаві. Дивна гра кольорового світла: співачки і арфянка були неземними істотами. Вперше бачив танцюристку, що дуже гарно танцювала, осяна дивним світлом.

29.III. Сьогодня поїду читати лекцію в Ню-Арк.

30.III.Середа: З ню-Арку приїхав в 4 год. ранку. Мав виклад. Людей багато. Успіх повний. Після викладу вечеряли в ресторані т.Кравчука. Були большевики, анархісти, москалі, українці, білоруси. Большевики ставили запитання і одержали належні відповіди.

Роспис моїх лекцій вийшов великий: в 20 містах - 45 лекцій. При максимальному напруженні можу закінчити їх лише 12 червня.

Сьогодня пишу Ревуцькому.

З Марґоліним у вечері були в ресторані, де ввечері танцюють. Дивовижний господарь. Дві дівчини до нас підсідали, але ми їх "випрохали геть". Потім - кабаре. Танці, співи. Іспанський танець вподобався. Господар - був. робітник, нажив мільони, тепер ресторатор. Годує дарма 460 робітників без праці. І тримає гулящих дівчат.

31.III. Разом з Цеглинським пробули 3 години. Він вже перебрався, вчора, до Скрентону. Скінчу тут лекції і їду туди-ж.

Моя лекцію про еміґрацію в клюбі Т-ва Драгоманова. Людей 80. Маю великий успіх. Люде щирі, прості, гарні. Захоплюються моїми викладами.

1.IУ. Ввечері президія І від. "Оборона України"/Т-во Драгоманова/заплатила мені за дві лекції сто долярів.

Матчак подарував мені портфель, а його жінка - пляшку "віскі" і ще якісь гостинці. Разом гуляли по улицях і разом вечеряли.

2.IУ. Завітав т. Ярослав Чиж з Скрентону. По обіді їздили з т. Матчаковою до кіна: дивилися на п'єсу - дикі їздці. Дуже гарна. Фіґурує полковник Рузвельт, що 1905 р. став президентом. Незвичайно сильно виявлена побутова демократія: жовніри за панібрата з Хведею Рузвельтом. Коли приїхав німецький принц - сноб, до Ню Йорку, Рузвельт був директором поліції. Принц казав про своє становище, титули. Рузвельт сказав, що його приймуть добре і не рахуватимуть йому за зле його походження і становище.

У-вечері у Марґоліна. Їздили пороном через Гудзон і назад.

Потім пішли до панів Оксен - їв з Полтавщини: я, Марґолін, Чиж, др Кадець /два укр. і два укр. жиди/ і ще жиди: проф. Гольдштейн, якийсь Членов з жінкою, др. Картер і инш. Цікава розмова про українську справу. Повернули о 3 год. ночі. Застав дома подарунки: яблука, помаранчі, банани. Це все Матчак!

3.IУ. Сьогодні з Божеліським і Любарським їздили до Пасейку на лекцію: 10-ти ліття революції. Людей не багато. Питання ставив якийсь большевик: чому я нічого не сказав "проти Польщі"? Відповів. Люди прислухалися, притаївши дихання. Успіх моральний. Зібрано 16 дол. По 20 сентів, було 80 душ.

4.IУ. Сьогодні відбув лекцію в Неварку: "Визвольна програма". Людей було багато. Ставлено запитання ріжні, де-які цікаві. Видно, що маса думає. Большевик виступав з цитатами з Винниченкового "Відродження Нації", том 2. Ех, наробив В-ко з тією "історією революції"! Вів свою політику, а потім оплював її і нас усіх.

5.IУ. Був у Хілквіта. Він запрохав мене на снідання до франц.рестор.

6.IУ. Й досі як розбитий після викладу в Нюарку.

Правий бік ніби застужений.

"Громадський Голос"/у Львові/ пише про зріст на Україні впливу Грушевського і українських соціялістів-революціонерів.

Цікава статистика: на 15.III.27 скінчилась акція збірання подоходового податку в Сполучених Штатах Америки. Цікаво, що осіб, які

які мають що-року доходу міліон і більше долярів - 207!

Дохід:		1925 рік:	1926 рік:
Від	до 1000 дол.	344.876 осіб	98.178 осіб
"	" 2000 "	2.413.881 "	993.490 "
" 2001	" 3000 "	2.112.993 "	763.565 "
" 3001	" 5000 "	1.800.900 "	1.294.713 "
" 5001	" 10000 "	437.300 "	482.882 "
" 10001	" 25000 "	191.216 "	231.862 "
" 25001	" 50000 "	40.061 "	58.991 "
.....			
" 500000	" 1 міліон."	242 "	478 "
Більше	1 міліон."	75 "	207 "
		В 1916 р.було	206 "

7.квітня. Виклад в Ню Йорку: "Визвольна програма". Запитання були ріжні. Після викладу пішли в ресторан "Артс" - музика, танці /"гопак/. Марголін привів адвоката Кринкена/в Італії адвокат, сам з рос. жидів/.

9.квітня. Лекція в Посейку: "Визвольна програма". Вечерчли: Галагін, Любарський, Ткачук, Вислоцький, я і мій проводник Голинський.

10 квітня. Неділя. Лекція в Нюарку: "Робота еміґрації". Народу досить. Маламій розповідає, що большевики здають позиції. По лекції збори відділу "Оборона України": я реферую справу Робітничого Університету. Всі приймають з одушевленням.

По цім розгляд інціденту з Багрієм. Я взяв вину на себе. Багрій реабілітований і все гаразд.

Потім вечеряли у Кравчука. Люде зворушені, зжвильовані моїми лекціями.

Зібрано в Нюарку 100 дол., в Пасейку - 37 дол.

11 квітня. Переїхав до СКРЕНТОНУ.

По шляху Шкварок якийсь підійшов і скаржився на несправедливости Цеглинського, Чижа і инших.

На станції мене зустріли Корпан і Сарахман. За вечерею зустрілись з Цеглинським і Чижем. Пішли до будинку Українського Робітничого Союзу. Оглядав редакцію "Народньої Волі", друкарню, помешкання Роб.Союзу.

У-ночі провожав мене Корпан - довго з ним говорили. Здібна людина.

12.IУ. Спав до 12 год. У вечері виклад: "10 ліття революції". Було 50 душ. Виклад успішно моральний, а грошево ні - 11 дол.

13 квітня у-ранці до БІНҐЕМТОНУ.

Виклад у-вечері. Людей зо 100. Білетів не продавали, а "збирали". Я ледви не провалився "крізь землю" од сорому. Головув Войтів. Не вміють говорити. Поміщні люде: Лех, Пенджола. Поміщено мене в помешкані робітника Стапана Підкорчемного. 4 кімнати. Жінка його в шпиталі.

Після викладу - на пиво. В замкнутому помешканні. Розмова з "русначком".

14.IУ. Прийшов піп Турченко/з Умані/ і водив мене в місто. Були в

кіно. Люблю музику - орган.

У-вечері виклад: "Визвольна програма". Людей менше. Большевики "лідери" Роза і Табака не прийшли. Взагалі по всій лінії большевики однаково - не йдуть на мої виклади!

Стичка з попом, який питав про автокефальну церкву.

Зібрано 30 дол. По викладі-на пиво

15.IУ. переїхав до Скрентону.

Мав виклад у Вілксбер. Людей мало. Грали на біліярді. Говорив я 3 години. Підготовка викладів низче всякої критики. Мали надруковані афішки і... не розповсюдили.

Їздив туди з Сарахманом. Там цікавий є Мартин Музика. "Оборонець" і... шинкарь.

З Сарахманом довго говорили по повороті: він цікава людина."Оборонець". Скінчив гімназію. Наборщик у друкарні. Критично дивиться на все. Дуже критикує Чижа і Корпана. Знає хиби і Цеглинського.

Взагалі придивляється до життя тонко. 26-літній, син неграмотних селян. Покинув друкарню "Америку"/у Філадельфії/ через те,що доводилося набирати писанину Назарука. Дизертував з польського війська в 1923 році. Одержує платні 185 дол. місячно.

Сидю в готелі. Вчора лист од Миколи. Турбується справою Добковського. Виявляється, що Володін сильно підозрівається як співучасник Шварцбарта. Шрейдер і Ляфонка ведуть проти нас скажену агітацію. Це якась шайка, що зорить за нами.

16.IУ. Спочивав до 12 год. Не хотілось нікуди йти. Потім пішов до "Народ. Волі". По шляху зустрів т.Сарахмана. Він бідолаха мало спав після нашої розмови. Сказав, що "я тепер Ваш" - я відповів, що це мені дуже приємно. Справді, це, здається, тут о д н а людина, що мислить логічно і серйозно...

В "Нар.Волі" розмова: про всячину, але я хотів звернути на діло. Про співробітництво: можемо писати тільки в "Українській Громаді". Володимира Левицького думають взяти на редактора і видавати тижнево. Хочуть статтів актуальних, підходящих, популярно-писаних і коротких.

Від розмов ділових ухиляються. Робітничий Університет в засаді приймають, але хотять, щоб по об'їзді я сам понаписував листи і матеріяли.

Про стипендії "не знають що сказати".

Про видавництво політ.літер. не вдається поговорити.

В цій розмові проскочило неприємне: коли я сказав, що мені неприємно, коли "на мене збирають гроші", то Цеглинський подразнено довго коментував це і зрештою казав, що ніби-то вони на мою ніби-то думку "грубошкірі", коли погоджуються, щоб на їх збирано, коли вони об'їздять. Взагалі балачка йшла дражливо.

Вечерять ходили з Корпаном і Чижем. Розмовляли про соціялізм. Вони не вірять, щоб на Україні було можливе соціялістичне будівництво. Розмова довга, нудна.

Пізнійше надійшов Цеглинський з дружиною і ми пішли "на пиво". Розмова сталась знову про соціялізм. Цеглинський мене розпитував про те, що соц.-рев. будуть робити "на другий день перебрання влади".

Очевидно цим способом хоче знати наші політичні засади.

Нападає все на неправильні терміни. Особливо його дражнить слово "соціялізм". "Без змісту". Чиж і Корпан підтримують Цеглинського. Цеглинський говорить з неприкритим подразненням. Видно, що ми з ним не матимемо гармонії. Різкуватий, колючий чоловік.

У мене якийсь неприємний осадок за ту всю розмову.

Видно, що з ними треба бути дуже о б е р е ж н и м, бо щирість вони вважають за слабість.

17.IУ. Виклад у Скрентоні. Людей багато.

У вечері другий виклад у Вілкс-Бер. Людей більше ніж попереду, але не повна заля. Виклад тепер був добрий. Запитань багато і розумних. Большевик Любинський запитання ставив коректно. Другий большевик Дністрян сказав плутанину, але чесну і хвилюючу промову. Робили голосування: хто за мою програму? Всі, проти один Любинський. Чому? питаю. Він н е проти моєї програми, але голосує проти тому, що йому не дають слова /Музика/.

Їздив туди з Вишньовським, який по шляху багато говорив мені місцевих "таємниць": як йому висловили догану за те, що він зрезиґнував з посади секретаря Робітничого Союза. Багацько отверто. Розумний і хитрий. Інтімнічає.

За обидві лекції зібрано... 29 дол.

18.IУ. В "Нар.Волі" розмова з Цеглинським про Левицького. Настрій у їх і в мене трохи ліпший.

З Корпаном і Миником по-обіді в Інтернаціональній Кореспонденційній школі. Враження величезне! Щось надзвичайне. Що-року кінчає біля 100 тисяч учнів, а загалом їх більше 1 міл. Лекції 40-42 стор. На вивчення її треба 17 год. Одділи почти, переплетня, друкарня і инші. Будинок поставили через 10 літ праці. Вже стоїть 25 літ. Почали з 115 учнями. Тепер 500 професорів-інструкторів.

Дали мені багато матеріялів про школу.

Треба розібратися.

У-вечері. На помешканні Дра Вація /зуб.лікарь/ було мене шановано вечерею. Я скористав нагодою і підніс справу Робітничого Університету. Після обговорення всі радо прийняли.

Вибрано Комітет для пропаганди, збору грошей і тп.: Др Вацій, Вишньовський, Чиж. Тут-же зібрали гроші: 110 дол. готівкою і 155 д. декларативно. Присутні: Вацій, його тесть Др.Калакута з жінкою, Дутчак /голова У.Роб.Союза/, Вишньовський, Чиж, Корпан, Сарахман, Миник, один литовець Др., Цеглинський з жінкою, Левицький В.,Христіян і ин.

Говорились промови. Цеглинський заявив, що я дуже зворушив люд. Вони будуть видавати "Українську Громаду" тижнево, доручують Левицькому. Мене прохають підтримувати "Оборону України", "Українську Громаду" і т.п. Видно, що вони з свого холоду виходять. Добре тримається т. Сарахман.

Приїхав пізно, приняв купіл і ліг спати о 3 год.

Враження добре... Прохали мене люде /на лекції в Скрентоні/,щоб приїхав до Тайлору. Мартин Музика бере слово, що я виступлю у Вілкс Бер знову на вічі, яке він влаштує. Видно, що моя мова їх глибоко хвилює.

19.IУ. виїхав з Скрентому до М А Д І С О Н.

Вранці заходив Вишньовський і показував листа, якого він написав до Бостону. Шепнув, що один пан хотів "загирити" справу з Робітничим Університетом. По обіді їздив до"Нар. Волі". Тут одержав листи від Олюсі/дружини М.Ю. С.З./ і Н.Я.Григоріїва. Н.Я. пише, що на Фонді наш проєкт не пройшов. Галаган предатель і сволоч. Оцінює його як негідника. З Харькова від Шим-ча лист про постанову ЦК і Політбюро про наш поворот на Україну для культурної праці. І інші новини.

20.IУ. цілий день їхав, в Чікаго був о 5 год., до Мадісону приїхав в 9.10 год. веч. Зустрів мене Грановський - дивне враження: якийсь чужий наче.

Влаштував мене в University Club, Stete St. 803.

21 - 24.IУ. пробув у Мадисоні.

22.IУ. Познайомився з Россом. Росс о 5 год. зайшов до мене. Говорили годину. Дав дозвіл його праці видавати по українськи. Говорили про характер революції.

23.IУ. Знайомство з деканом Russell - про стипендії, обмін виданнями і ин. Огляд одділу позашкільної освіти. Показувала Аліса Л. Спенслей (Alice L.Spensley), асістентка директора школи. Дала масу матеріялів. Незвичайно симпатична особа.

Знайомство з проф. Янським /чех/- фізика, електрика. По-обіді зустріч з проф. Чімбеном /географ/.

Проф. Гопкінс запізнився.

З журналістом довша розмова.

У-вечері: на студентському спектаклі.

Знайомство з проф.Вільсоном.(Wilson).

24.IУ. Їзда з проф. Вільсоном-автом поза містом.

По-обіді довга розмова з проф. Перельман /жид, тред-юніоніст, не соціяліст, історик і теоретик робітничого руху в Америці/- говорить по російському. Розмова цікава.

О 6 - 8 год. розмова з Грановським, прийняв деякі наші доручення до виконання.

Не хочеться їхати відціль - дуже гарно. Могили індіянські "Птах" і "Черепаха", диковижні озера, університет, як храм.

Щось диковижне мене хвилює.

25.IУ. Понеділок. Виїхав до М І Н Н Е А П О Л І С.

В Міннеаполіс мене зустрів на вокзалі проф. Сорокін. Жив в тім же будинку, що й він. Пробув у Них два дні.

26.IУ. був на лекції Сорокіна. Слухачів було 50. На привітання студентів я подякував. Їздили автом за місто по-над Місісіпі - були біля заводу Форда.

Розмови з Сорокиним зробили тяжке враження /з політичного погляду/. Він за Струве.

Як учений - талановита людина. Написав дві праці з соціології: Система социологии і Современные социологи і инші. Московський шовініст і великодержавник.

27.IУ. Був сніданок з професорами Чепін, Цімерманн, Кларн і инші.

27.IУ. вечером виїхав до Ч І К А Г О.

До Чікаго приїхав о пів дня 28.IУ. Зустрів мене т. Василь Лукіянчук, який мене завіз до себе, де й живу.

Прийшли білоруси Воронко і Черепук /"Змагарь"/.

Їздили до редакції литовської соц.-дем. ґазети. Шеф-редактор стара симпатична людина. Запрохали мене виступити у їх на мітінґу: 1-май і протест проти реакції в Литві, де оповіщено осадний стан і ведеться терор.

Одержав листи від Олюсі, Н.Я., Цеглинського, Мухина М..

У Фонді вибрано до Правдіння Богацького і Сулятицького, до Надзірної Ради: Сімовича, Паливоду і ин.

Н.Я. думає організувати Спілку Трудової Інтеліґенції.

30.IУ. Виступ у литовців. Успішно. Григайтіс представив мене перд зібранням. Потім познайомив з др. Монтвідом і иншими лідерами.

Закінчили вечерею з білорусами в китайськім ресторані. По обіді їздив з т. Тягнибок і Лук'янчуком по-над озером Мічіґан.

1 травня. Виступив в залі Українського Народнього Дому. Було понад 300 осіб. Успішно. Половина плакала. В перерві приходили за куліси з обіймами і поцілунками. Піп якийсь також цілувався.

У вечері - поїздка на озеро Мічіґан.

Потім: банкет. Було 54 особи. Фотографувались. Привітальні промови. Безчисленні запрохання на обіди і вечері.

Газета литовська помістила про мене статті. "Разсвет" містить статті, інтервю, портрет і тп.

Білоруси в зворушуючому захопленні метушаться на всі боки і справді роблять багато.

В суботу буде остання лекція "Національна справа на Сході Європи."

2.травня. Поїздка на озеро, а потім на музику. Вечеря у Коцовських. Стомлений, але враження з усього добре. Зібрано 97 дол.

3.травня. Поїздка в ліс за 55 км. і ввечері друга лекція. Великий успіх.

4.травня. Вечеря у Маслея і третя лекція. Зібрано на цім 125 дол.

В ночі на озері Мічіґан.

5.травня. Вечеря у т. Тягнибока. Він мені зробив заяву, що що-року дає мені 100 або й більше долярів на працю. Оригінально.

Нарада з білорусами: обмін інформаціями і запрохання Гриба.

6.У. Поїздка в парк Доґлас на фотоґрафування з Воронком і Лук'янчуко

Друкується в "Разсвете" інтерв'ю зо мною.
Збори "Оборона України".
"Оборона України" і "Жіноче Товариство" влаштували прощальну вечерю.
На Робітничий Університет зібрали 500 долярів. Комітет обрали в складі: Лев Тягнибок, Дмитро Мусюк, Риза.

7.У. Одвідав міс Адамс. У вечері виклад "Національна справа".О 12-й годині в ночі їду на Детройт.

8 т[illegible]ня приїхав до Д Е Т Р О Й Т У.

На станції зустріли т.т. і... Сисак. Помешкання у Тимочки. Добре враження зробив Головчак і Мостовий. Приходив Іван Волошин. Федоришин розумний. Один з т. попереджув проти декого.

9.У. Понеділок. Їздив за 35 міль на українську ферму: земля, 2 авта, фіс-гармонія, розмова господарки про земельну спекуляцію. У вечері розмова з т.т. Познайомився з т.Починком, редактором і видавцем української газети для працюючих.

10.У. Вівторок. Їздили в місто, на острів з знаметим акваріумом, ріка, на другому боці Канада. Потім 10 миль по-над берегом, знамениті виллі багатирів.

11.У. Головчак, Сербай, Мостовий і Микитюк - захопили мене і одвезли обманом в маґазин: замовили костюм, купили пальто, бриль і трояндy!
В Чікаго Тягнибок подарував автоматичні перо і олівець, Лукіянчук - зшиток, Маслейова - прес-пап'є і картки. Взагалі мене обдаровують.

13.У. Збори "Оборони Україні" за моєю участю.

12.У. Поїздка в Ленсінґ з Сербаєм, Тимочками і Коломійчуком.
Фарми, фарми - в Америці с е л а н е м а. Ленсінґ - малий, 72.000 людей. Чудо.
Лекція була добра. Загальний підйом духа, нові члени "Обор.Укр."
Були люде з Джексона. Вечеряли гуртом. Активніші: Калушка,Нирчак.
Соціялісти: Стадникова, Мальований.

14.У. В Джексоні заложено філію "Оборони України", від якої мене вітав Пилипчук.
Моя лекція в Детройті: "Програма визволення. Людей до 200. Успіх великий. "Окружний отаман" гетьманець Кошіль заявив Починкові і Мостовому, що стає од нині соціялістом.
По лекції "банкет" у нового члена "Оборони Укр." - Микитюка. Одержав подарунок: шовкову 1 галстух. Добре бавились до 4 год.ранку.

15.У.Неділя. Лекція про еміґрацію. Половина плакала і сам Головчак. Вступ добровільний. Зібрали 95 дол.
По лекції прощальний банкет в Укр.Нар. Домі. Промови - привіт од "Оборони України". Головчак розплакався. Добре говрив Сапович,

Сорочку

Левкович, Калушка /за Ленсінґ/, Пилипчук /за Дженсон/.

Я відповідав їм і запропонува об'єднатись обом відділам. Це прийнято оплесками. Вибрано нову Управу: Головчак, Федоришин, Сапович і инчі. Назва: "Товариство Українських Піонерів".

Найцікавіша розмова ввечері з Левковичем. Ще на бенкеті він заявив у промові, що в Америці їх є "4 соціялісти-революціонери". Мені він зголосив вступ до партії: себе, Брилинського /Канада/і Доганюка/Канада/.

Брилинський приїхав з Форт-Віл. до Детройту, щоб побачитися зо мною, але кордонна влада пустила його лишень на 3 год. в місто; вчора не пустили, надіється сьогодні знову приїхати. Ці люде рока - ми боронили партію соц.-рев., нікого з нас не знавши. Левкович розумна, освічена і політично тонка людина - вчора розмова була доб - ра. На банкеті фотографувалися.

Заложено Комітет Робітничого Університету: Сапович, Федоришин і ще один та заступник. Я головував на об'єднаному засіданні.

Підійшов Кошіль і прохав одвідати українську школу, де він учителює.

Сьогодні у вечері виїздю до Кливленду. Батюк пише, що в Кливленді говоритиме Чиж.

В день виїзду з Детройта оглядав фабрику Форда: відділ механичний, гуту, сило-ву станцію,аеропланний, тракторний. Недзвичайна річ!

Плакали провожаючі. Зустріч з Воронком у школі.

У вечері виїхав пароплавом на Кливленд. Провожали всі. Подарунки одержав ще од трьох жінок.

Їхалось добре.

Познайомили мене на пароплаві з одним українцем - Дембінським.

17 травня, у-ранці, у К Л І В Л Е Н Д І.

У вечері лекція. Запитували большевики. Відділ "Обор. України" дуже слабий.

18.У. Другий виклад. Зібрано 50 дол. Візіт до Хромейка.

19.травня, у ранці, у Р О Ч Е С Т Е Р І.

Зустрів Братусь Дмитро. Гарний козак.

Виклади 19.У. і 20.У. З добрим успіхом. Зібрано 85 дол.

Жив у Стрільця, кравець.

Їздив на Онтеріо. Чудо - чайки і перспектива. Місто-сад. Був на фабриці Істмана "Кодак".

Збори "Обор.України" 21.У.

22.У.Неділя. Автом до Бофало. Сонце, чудовий день. Які краєвиди, по шляху фотографувались і пили вино. Виклад добре! Були з Канади 3 людей, прохають приїхати до їх. Я згодився. Треба повідомити т. Цеглинського.

В Рочестері був у пані Батрак - тещі Січинського. Її хлопці вчора привезли мене до Бофала. Сьогодні цілий день дощ. У-вечері виклад - було лише 25 людей.

Децик, голова відділу, не приїхав сьогодні з роботи.

23.У. Писав листи. Дощ. Не хочеться їхати до Канади, а доведеться.Можб дещо зберу. Треба завтра вислати Миколі грошей. Вже зроблено 28 викладів. 5 викладів у Канаді затримають мене на тиждень, але я цим підготовлю ґрун для Робітничого Університету.

23 травня. Понеділок.Б О Ф А Л О.

Від Цеглинського одержав листа, пише, що виклади мої росписані далі аж у 5-ти місцях, тому нічого переіначити не можна. Отже я рішив вчора з'їздити лише до Торольду.

Поїхав з панею Романович. Їхали "стриткартою" до Ніаґари. Там о 4 год. мав чекати Мізанчук.

Оглядав водоспад. Багато води падає в двох місцях та й годі. Але з того ціла музика почувань, і цілий промисел виріс. Ніаґару одкрив якийсь чернець-францискан в середині XVI стол. Тепер тут місто!

Через Ніаґару "заробляють" смільчаки: як хто одважиться в бочці "переплисти" то дістане великі гроші. 2-3 роки тому один "переплив", а перед ним один розбився на шматочки, так що й тіла не знайшли.

"Елевейтори" вниз ходять по-за водою, дивляться в ночі на освітлену воду електрикою ріжних кольорів.

Кордонна влада перепустила мене в Канаду на 3 дні. Їхали. Лютий вітер і холод. "Ледяний край".

26.У. У вечері виклад в Торольді. Людей більше 200. Половина большевиків. Я виступав різко проти большевиків і гетьманців. Большевики не виступили. Треба, щоб Н.Я. їх розбив в-осени остаточно.

Скінчив пізно. Холодно. Я мокрий. Ночував десь у холодній хаті. Мізинчук і К-о питали мене "скільки за роботу"? В-ранці приніс 10 дол.

Через дляння і погане авто спізнились, пропустили поїзд. Тепер сидю в Бофало.

Я втомлений і розбитий.Неприємно, коли зо мною поводяться як "поважним стариком". Різнуло сьогодні, як хтось прийшов туди, де я спав і запитав: "а як наш старий?" Хай тобі чорт. А серце слабе, голова болів. Такий наслідок життя. Тепер мені все ясно: багато навчився,але сил тепер мало.

Люде є і гарні і погані.

Їду в-вечері на Скрентон.

27.У. в ночі приїхав до С К Р Е Н Т О Н У.

У-ранці пішов до "Нар.Волі". Велика коресподенція. Всі визнали, що я добре поправився. Обідав у Цеглинського. Вечеряли в-трьох у Ценка.

29.У.Неділя. До обіду в помешканні. Обід у Цеглинських, по обіді їздили автом з Ганною Іванівною, потім говорили в "Нар.Волі" з Цеглин. Я рішив їхати до Ню Йорку завтра в 3.30 год.

30.У.Понеділок. Обідали разом з Др Таціем, Вишньовським, обома Цеглинськими і якийсь др. литвин. Провожали всі на станцію, опріч того Чиж і Корпан. Попрощались. Цеглинський приїде на розмову до Ню Йорку.

1 червня. Середа. Н Ю - Й О Р К.

Сьогодня бачився з Марґоліном. Цікава розмова. Він вбачає "великий план" проти СССР в розриві Англії з большевиками і заяві америк. посла в Парижі. Думає, що й німці на боці Англії. Коли-б німці були ще в союзі з большев.,то треба їхати на Україну. Згоджується співпрацювати і вступити в "Обор. України".

Марголін показував протокола засідання Комітету Маршала. Перша справа - мій лист, друга- Керенського і Коновалова до Маршала /прохали грошей на "демократичну пропаґанду"/.

2.УІ. Лекція в Ню Йорку про Робітничий Університет.

4.УІ. Виїхав до Бостону. Цілий день дощ. У вечері в Бостоні. Т.т.Пелех, Каправий, Грудзинський, Мельничук.

5.УІ. Лекція в Бостоні: 10 ліття Великої Революції". Людей багато. Большевики і анархісти вели себе грубо. По лекції вечеря. Люде з сусіднього міста.

6.УІ. У-ден на морі. Їзда автом. Над-вечір у Мельничука.Лекція: "Програма визволення" з великим успіхом. Запрохали прочитати лекцію параквіяне. Вечеря у Пелеха. Заява больш. Тамарука.

7.УІ.На морі - на острові, де фортеція. Лекція в церковній залі. Голова Давискиба проголошує мене "президентом" будучої трудової України. Вечеря у Пелеха.

8.УІ. Виїхав до Ню Йорку.

9.УІ. Ню Йорк. Приїхав Цеглинський. Зустріч з Сарахманом. Його оповідання.

10.УІ.Засідання Екзекутиви "Оборони України". Промова моя, Цеглинського, Левицького.

11.УІ. В 11 год. зустріч з Маршалом. Присутні Цеглинський і Марґолін. Троє питань: мій лист, самостійність, співпраця жидівської і української демократії.

12.УІ. В Філадельфії з Батюком. Лекція. Обід.Марія Черняхівська. Комітет Робітничого Університету. Вишиванюк. Спека. В ночі до Ню Йорку.

13.УІ. Ню Йорк. Блукання з Корпаном. Нічна розмова з Цеглинським про реформу преси.

14.УІ.Вівторок. Збираюсь до повороту в Європу. Матчак дарує золотий годинник. У вечері від'їзд на параплав.

Провожали: Цеглинський, Марґолін з дочкою, Корпан, Багрій, Сенчій, В.Левицький, А.Батюк з жінкою і сестрою, Матчак, Кафтан, Божемський.

15 червня. Середа. В 0.15 год. по півночі/з 14 на 15.VI./ пароплав відійшов з пристані на Європу. Назад на Джодж Вашінґтоні.

23.VI. о 6 год. рано в Шербурзі.
о 2 год. по обіді в Парижі - Медоні.

24.VI. о 2 год. розмова з Коноваловим, о 4-5 год. розмова з Рудневим
Від 6 до 8 год. розмова з Мілюковим.

25.VI. Від 10.зо до 1 год. розмова з Враціяном - дуже цікава.
О 5 год. по обід - виїхав до Праги.

26.VI. В 8 год. веч. в Празі. Зустріли т.т.

27.VI. Розмова по обіді з Н.Я. і Мандрикою.

28.VI. Продовження.

29.VI. Засідання Видавничого Фонду. Демісія Богацького.

30.VI. Засідання Партійного Головного Комітету. Вибір Кураторії Робітничого Університету.

1 липня 1927. Засідання Надзірної Ради і Правління Видавничого Фонду. Предмет: Заява Богацького про вихід з Правління. Макаренко погрожував розправитись з тим, хто його "ображує" - "всіма засобами". Я дав гасло до перерви - вийшов. Потім було окреме засідання Надзірної Ради - постановили скликати Загальні Збори Фонду на 23.VII.

4.VII. Закладини Кураторії Робітничого Університету.

7.VII. Подєбради - виклад про поїздку до Америки.

8.VII. Засідання Проф. Ради Соц.Інституту.

12.VII. Скінчили редакцію програми Соц. Ліґи.

14.VII. Засідання партійного Комітету. Кошториси установ. Станислав. розповів про "дух" Л.Клименка /провалив ферму, щоб помститися на Миколі, брехав про сварку з Плетньовим і натякав про вихід, коли б парт.організація займала "не ясне" становище що-до інтервенції/. Щось підозріле є в його поведінці.
Животка збираються виключити за "шаповалівство"/Зак.Ком.С.З./.

15.VII. Станиславський сказав: Галаган зробив пропозицію групі Зак. Комітету, що він документально доведе, що їхню групу я виставив перед чехами, як большевицьку і що я добився припинення кредиту Селян. Спілці - це, мовляв, посвідчить і Попсуй-Шапка. Через це в групі Зак. Ком. ослабли настрої що-до порозуміння з нами.
Приїхав з України якийсь кооператор, який має багато інформацій і хоче зо мною говорити, але дуже довірочно. Розповідає, що на Україні йде боротьба між укр. і московськими комуністами. Керує укр.

комуніст Шумський, його бояться усувати. Він має звязки з територіяльними частинами, які є українськими. Все в руху, українські селяне і робітники проти Москви. Сподіваються незабаром великого конфлікту.

21.VII. Приходив до мене Лорченко "радитись", "розпитувати" і т.д.

23.VII. Субота. Загальні Збори Видавничого Фонду. Галаган в своїй полеміці з Надзірною Радою звернувся до мене з погрозою, як "старшина української армії", ніби захищаючи свою "честь", ображену ніби-то мною в якійсь розмові/невідомо з ким і коли/. Потім вибачився.

З Заг.Зборів вийшов Галаган і 7 його прибічників: П.Макаренко, Сірий,Чернуха, Горський, Іващенко,Лорченко.

22 голоси проти їх.

26.VII. Був Леонид Волохів. Сповідався, розкрив інтригу полонофілів, прохав праці і т.п. Кругом слимаки. Гроші-гроші-гроші і ні крихти праці, ініціятиви, хисту. Як страшно з такими робити громадську працю.

1 серпня 1927. Надзірна Рада Вид.Фонду постановила про звільнення Галагана, Стешка, Попсуя.

На другий день Григоріїв хотів змінити тактику, але запротестував Мандрика. На нараді членів Надз.Ради ухвалено продовжувати рішучу тактику.

3.VIII. Григоріїв і Паливода були в чешському Союзі і Міністерстві в справах Фонду. Заваэал заявив: борги покриють, у внутрішні справи не втручаються.

5.VIII. Ходили приймати справи Фонду, але Галаган, Стешко і Попсуй не здали.

7.VIII. На нараді в Союзі Кооперат. підпроводом Стрнада дійшли до порозуміння: а/Правління йде до димісії на Заг.Зборах, б/Заг.Збори на 10 листопада. Склад членів незмінний, в/Правління відкликує "протести, а Надз.Рада - ухвалу про звільнення, г/Добирається Надз.Рада.

Одержав листа з Чікаго.

Повідомлення від банку про 400 дол.

У вечері Соц.Ліга прийняла проєкт першої відозви.

10.VIII.Був у слідчого в справі позвів Мазепа - Григоріїв.

20.VIII. - 18.IX. Жили в Челяковиці, де я написав п'ять своїх американських лекцій.

З "Українського Голосу"/Вінніпеґ/ узнав про опублікування в большевицьких ґазетах "протоколів".

Від "Української Громади"/Ню Йорк/ одержав вирізки "У.Щоденних Вістей" з тими "протоколами"

Були в мене т.т. Григоріїв і Залевський, які дали цінні інформац. про можливого зрадника.

19.IX. Збори Головного Комітету УПСР.

21.IX. Збори Пражської Групи УПСР.

Боротьба з Галаганівським комплотом перейшла в иншу фазу. Згоду 8.УІІІ. Галаган порушив з огляду на вигідне для їх "роз'яснення" торговельного суду виборів 12.ІУ.

29.ІХ. Відбулось закінчення Заг. Зборів Вид.Фонду. Три догодчі комісії не дійшли до згоди. Вибори відбулись по більшости голосів - до Правління: Богацький, Паливода, Е.Приходько, Риндик, Гр.Клименко.До Надз. Ради: Сулятицький, Швець, Іваненко, Омельченко, Мандрика, Скидан, Залевський, Л.Клименко і я. Обрали до Правління: Богацький - голова, Паливода - з. гол. рахівник - Приходько, скарбник-Риндик. Президія Надз.Ради: Швець-гол., Іваненко-з.гол., Сулятицький-секретар. Я рішуче відмовився.

Галаган і К-о здадуть справи 5.Х. Вони затівають "суд" проти мене, Григоріїва і Мандрики.

Приїхав з Ню Йорку Вировий і розповів, що там погане враження зробила публікація "Щоденних Вістей", вирізки вислали після його поради.

Сварка в Укр.Комітеті Шелухіна з Л.Клименком робить ускладнення. "Легісти" хочуть видобути "документи" і стережуть що-дня Комітет,щоб соц.-рев. не перевезли документів на Шержикову ул.

Сварку в Укр.Комітеті полагоджено добре.

15.ХІ. Виключено з компартії Троцького і Зіновіїва.

16.ХІ. Друге Засідання Наукової Ради Соціолог. Інституту.

17.ХІ. Дістав телеґраму од Цеглинського, що висилає мені листа, все гаразд, вони з нами.

18.ХІ. Відїхав т.Григорів через Париж до Америки й Канади.

27.ХІ. Я виступав на святі Ольги Кобилянської.

10.ХІІ. Виключили з УПСР Коритника, Захвалинського і Жабченка.

11.ХІІ. Здав до друку книжку американ. лекцій: "Велика революція і українська визвольна програма".

Робота в Робітничому Університеті розвивається добре. Гроші з Америки посилаються і вже щось 1800 дол. прийшло. Випустили поки-що 5 лекцій. Йде соціоґрафія України, Історія, Робітнича Справа, Селян. Справа. Починаємо Господарство України.

18-19.ХІІ. Листи від Григоріїва з Америки. Умовився з "Обор.України" про дальшу працю. Координація УПСР, Радик.Соц. і Оборони України. Цеглинський з 1.ХІІ. покидає Скрентон, вертається до Ню Йорку і видаватиме "Українську Громаду". Григоріїв тимчасом на 2-3 місяці до Канади. Потім вертається до Ню Йорку і видає "Укр.Громаду", а Цеглинський їде до Европи. Коли тут вирішимо справу, тоді Цеглинський осідає в Парижі, видає часопис і веде філії Робітн. Університету і Соціол. Інституту. Такі плани, а що з їх буде здійснено? У нас тихо.

24.ХІІ. вийшов "Вістник Українського Робітничого Університету".

25.XII. їздили в Черношиці і Жевницю.

Новий Рік зустрівали в "Уніоні". Були крім нас ще й: Швець, Білецький, Шелухіни, Паливода, Приходько, Іваненко, Гриб і 6 вірменів.

1928 РІК.

3 січня 1928. Збори Соціялістичної Ліги - і розмова про ощадно-позикову касу "Словянська Взаємність".
Н.Я.Григоріїв писав уже з Торонта.

25 січня. Четвер. В Соціолог. Семенарі мій доклад: Жидівська справа на Україні. Дискусії будуть 1 і 11 лютого. Виступив довго і погано Гольдельман.

26.I. Скорочено той же доклад зробив на засіданні Ліги Нов. Сходу.

2 лютого 1928. Бачився з Др Гірсою. Він сам забажав зустрітись зі мною. Розмова дуже цікава. При вході в його кабінет зустрів Керенського і Брушвіта. Говорили про все. Він зустрівався вже з А.Лівицьким, Смаль-Стоцьким, Прокоповичем. З Сальським - ні/"з шаблею нема про що говорити, про політику говорять з людиною з розумом, а не шаблею"/. Каже, що вони дуже змінилися за ці 10 місяців: від войовничости Англії. З Англією було серйозно, каже. "Вони безумовно українці, патріоти і демократи", але їх політика дасть результат великого нуля. Про мене доводиться чути дуже часто. Голубко приносить перекреслену "Нову Україну" і доводить, що я є "ворог Польщі, як такої". Гірса прохав висловлюватись в "Новій Україні" так, щоб не дати полякам в руки арґументи, ніби ЧСР веде руйнуючу пропаґанду проти Польщі через ЧСР. Поляки дорікають їм за це.

Про московську демократію: вона дуже зла проти групи Чернова за розрив єдиного фронту в справі національній/і спеціяльно українській/, а також за те, що Чернов ніби то хоче "всех зажиточных утопить как не социалистов".

Підкреслював, що навіть петлюрівці тепер думають: що єдина держава, з якою треба українцям порозумітись - Росія. Очевидно, що вони обманють Гірсу - так я думаю!

Відносини петлюрівців з поляками: необхідність існування, одержують гроші, але обидві сторони взаїмно не довіряють собі і боються, щоб не стати жертвою обману.

Словом - не щирі.

Про інші справи також говорили. Розповів, як дізнавсь, що я не хожу до Міністерства. Я розповів щиро, що атмосфера Праги для нас дуже х о л о д н а. "Хоч би Вам і с к у ч н о було, але все таки ходіть до М-ва, хоч би 3-4 разів на рік". Переконував мене, щоб я побачився з Крофтою, "який в українській справі не є крамаржівцем - він за цей рік перенявся важністю української справи".

Запевняв, що вони/чехи/ будуть підтримувати далі нашу працю і прохав мене "не сумніватись і не турбуватись" за їх відношення до нас.

8 лютого 1928. Мав розмову з міністром Крофтою. Я коротко пояснив йому історію і засади нашої праці в ЧСР, подякував за вирівняння боргу Вид.Фонду і прохав підтримувати наші культурні установи і т.п. Він довго виясняв мені фінансове становеще ЧСР, сумну роль, яка припала йому - ліквідація еміґрантської праці/підмоги/. Українська справа важна; він не належить до тих чехів, що відкидають це. Як професор і історик він стежить за фактами, не ігнорує їх. Відродження України - великий чинник нових відносин. Оточена німецьким морем, ЧСР мусить орієнтуватись на Схід, на Росію і Україну, але коли Росія і Україна будуть воювати між собою, то в цім загроза для Чехії. Через те ми за мирне розвязання українсько-російського спору. Що для нас Росія - відомо, тому ми не можемо підтримувати проти-російської політики. Еміґранти, що працюють проти Росії з тими чи иншими своїми спільниками, не можуть рахувати на нашу підтримку.

Я пояснив йому наше політичне становище - програму Ліги. Він "з приємністю" це слухав, але про Ліґу нічого не сказав. Очевидно вони до Ліги - холодні!

Розгадку я знайшов у др Заваэала, з яким мав довшу розмову - з 12.30 до 3 год. Розмова ще не скінчена. Виясняв, що він до мене дуже гарно ставився і ставиться. Нарікав на тих, що спекулювали його іменем /назвав одного галаганівської компанії/ і підкреслив, що еміґрація з цього погляду не лояльна. Л и ш е п р о м е н е ніколи не чув ні од кого, щоб я десь називав його імя. Після компліментів перейшов він на політику. Дав мені брошюру "Сагайдачного" про приєднання України до... ЧСР. і питав хто такий Горбанюк і зріст впливів... "гетьмана" Полтавця-Остраниці. Я занав негативне становище до цих явищ. "Особисто для мене" -сказав він, що їх відомости говорять про те, що на Україні росте вплив соціялістів-революціонерів і що нашу політику там вважають правильною.

Схвильовано говорив про Ліґу. "Мысль правильная, но тактика ошибочна инициаторов - Чернова и Гуревича". "Гуревич, как известно мой друг, он вероятно об етом разсказывает, потому что я у него бывал, но он идет ошибочним направлением". "И Гуревич, и Мановетов и проч. ошибаються, думая, что Чернов имеет большую популярность, как раньше. Ето большая ошибка. Зачем они его выдвигают? Он, по моему мнению, очень отстал теоретически, перестал научно работать, не знает н а с т о я щ и х процесов, которые совершаются в России. Там идут известные глубокие процесы, которых Чернов не понимает. Русская демократия не простит ему, что он разбивает единый национальный фронт. Большинство русскаго народа будет воевать за доступ к Черному морю. Я советую вам по-дружески быть осторожным с Черновым. По убеждению всех, когда он убедится, что большинство русскаго народа не идет с ним в национальном вопросе, то он отвернется от вас на 180 процентов".

"На Украине тоже идут "известные процесы". Мы не разгадаем еще украинских комунистов, но в остальном два течения: одно, меньшее, за полное отделение от России, а другое очень болшое - за федерацию. Растет влияние социалистов-революционеров и Вашу /мою/ политику все одобряют, считают правильной..."

Він радив не форсувати справи, вичікувати, придивлятись, бо "процеси" ще не закінчились і т.д. Дуже жалів, що у їх нема представництва в Харькові, що б вони могли "бачити своїми очима, що робиться на Україні".

Ох, дуже ясні узори вишивають! Щось їх схвилювало - зріст укр. руху і... програма Ліги.

Ще про Чернова:"он хочет у кого-то стать популярным, а ведь Вы знаете или нет о том, что его группу исключают из партии? Когда другие с.-ры обеднаются без Чернова - ето не маловажны факт".

Війна за Чорне море - про це як раз говорив Вишняк в своєму докладі в Парижі "Национальные вопросы в России". Значить, К е р е н с ь к и й цей час працює проти нас, Ліги і Чернова...

Про інші справи, еміґрантські, такі деталі. Нове Правління Фонду приймав він. Коректно, благожелательно, ні про що нічого не негадува, "но есть еще незаконченое дело о Богацком - можем ли мы иметь дело с ним, как представителем Фонда, когда за ним числится незаконченое дело о книгах.... Ето надо разобрать"...

Я розповів про стан справи. Він прохає, щоб Соціол. Інститут "дал свое заключение". Мимоходом сказав, що Богацький говорив йому при прийомі Правління, що зо мною не вітається. Цю деталь подано очевидно для того, щоб я був "строгим" до Богацького. Значить Галаган працює і значить основна політика Завазала не змінилися - розкладати еміґрацію взагалі і нас зокрема. Тонко!

Висловившсь, що Галаган приходив до його за порадою, чи виходити йому до демісії, чи вважає М-во потрібним його на становищі голови Фонду? Завазал ніби порадив: "если болшинство проти Вас, то, конечно, надо уйти, ибо в демократии правит всегда большинство. Но как социал-демократы я и Галаган, в хороших личных отношениях. Ето мое личное дело, а как чиновник Министерства я поддерживаю тех, кого выбирает большинство".

Ясна і роль Галагана. Не дарма мене попереджала Цеглинська проти його...

Тяжке їх становище/чехів з М-ва/! Об'єктивно н а ш а політика найбільш корисна для їх, але наша холодність не дає змоги приступити до нас з короткими гужами. Тепер вони трівожаться через Ліґу і хочуть "знищити" політично Чернова при помочи русских друзей, а нас розкласти при помочі українських друзей в-роді Галагана. Найбільш невдячне завдання...

Я залишусь тим, чим був увесь час.

Про петлюрівців Завазал висловившсь: "вот кто не заслуживает никакой подержки!" Я додав: "и все таки..." Він зрозумів.

13.лютого. Понеділок. Продовжилась розмова з Др Завазалом. Я заявив, що ми говоримо з тими москалями, які людською мовою говорять в національній справі. Нас не обходить чи Чернов матиме популярність чи ні, а важно, що він визнає і захищає постулят незалежности України. Коли і інші московські дем. ґрупи захотіли б говорити людською мовою, то ми не зіґнорували б цього.

Негарно висловився про П.Макаренка, розповів, що розпадається Кубанська Громада /"Кубанская самостийность, когда на Кубани имеются русские - невозможна!"/, що "Несторенко и Шевченко организують Кубанский Союз и Макаренко должен будет искать новой обстановки".

Враження з розмови дуже негарне. Видно, що з Макаренком у сварці - показали мені асигновку новому "Кубанському Союзу". Нестеренко і Шевченко чомусь жили у Крофти, який їх особисто підтримує.

З Ліґою очевидно будуть поза-кулісово боротись. Думаю, що натисне скрізь проти нас.

Яка чудова школа для вивчення техніки політичної гри!

Для "соцал-демократа" знаменита фраза: "когда правителство у нас с социалистами - мы поддерживаем социалистов, а когда правое, как теперь - мы поддерживаем правых".

Признався, чому "вони були" проти Інституту: список книг для покупки, розмова Гірси зо мною, боротьба у Фонді!

Проти нас тому, що не підходимо близько.

10.III. Відбулись Загальні Збори Українського Комітету /річні/. До Управи вибрано: Шелухина, Омельченка, Мандрику, Залевського, Клименка. Ревиз. Комісія: Куликівський, Мезенцев і я.

24.III. Відбулися Загальні Збори Видавничого Фонду. До Управи обрано: Богацького, Паливоду, Григоріїва, Приходька, Гр.Клименка. До Надзір. Ради: Мандрика, Л.Клименко.

29.III. У Празі демонстрація робітників проти проєкту Уряду змінити закон про соціяльне страхування на шкоду робітництва.

31.III. Скінчив нариси про революцію на Україні.

1.IУ. Музей-Архив на новому помешканні - Белеґрадска ул.97. Від т. Григоріїва одержав кілька листів - два останніх цікаві. Відділ УРУ одкриєм в Едмонтоні.

До Канади виїдуть Залевський і Куликівський. На черзі: К. і Безручки.

Чехи рішили припинити підмогу Соц.Інститутові.

12.IУ. Одсвяткували ювілей М.Січинського. Я їздив до Подєбрад і там на зборах мав промову. З наших говорили Довгаль, Залевський, Гр.Клименко. Потім говорили ріжні люде. "Націоналісти" трохи полемізували зо мною за те, що я не одобрив теперішніх "виступів", зовсім морально не подібних до виступу Січинського. Говорили знов Залевський і К. - гарно. Моя остання відповідь викликала аплодісменти всіх.

13.IУ. Зробив виклад в "Товаристві Вивчення Західних Земель": "Основи суспільної типології українського народу". Лекція мала великий успіх.

28.IУ. Скінчив писати свою книгу: "Велика Революція і українська визвольна програма".

30.IУ. Відбулося свято Українського Робітничого Університету.

1 травня 1928. Робітниче свято. Приймали участь в маніфестаціях: наша орґанізація УПСР і Робітничий Союз. Робітників приїхало біля 120 осіб.

Обідали разом в Народніму Домі на Виноградах. Багато промов. Говорили Чернов, Гриб, Захарко, Акінян. Моя велика промова про 1 мая.

19.У. Сенаторка Киселевська одвідала Соціолог. Інститут. Скандал з п-і Омельченковою.

Засідання Правління і Надз. Ради Видав.Фонду. Комісія для вироблення плану врятування Фонду: Богацький, Скидан і я.

22.У. Комісія Видавничого Фонду мала засідання. Цікаві балачки.

Порушували й инші справи. Умовились, що по 2 представники від обох с.-рівських орґанізацій зустрінуться для обговорення питання про "єдиний фронт соц.-револ."

25.У. Збори нашої орґанізації призначили до "єдиного фронту соц.-рев." Довгаля, Куликівського і одного з Президії Головного Комітету/або я, або Мандрика, або Станиславський/. Вчора приняли члени Головного К-ту і Секретаріяту партійну присягу.

26.У. В мої руки попав цікавий документ: записка ротмистра Дм.Боголовського як він і К-о убили Рябовала. Жахлива гидота! Інспіратором убійства був член Кубанської Ради Карташов. Гнусну роль грала якась "дама полусвета" Хотимская.

Політична боротьба виробляє у людей криминальну психологію.

Н.Я.Григоріїв 16.ІУ. приїхав з Канади до Сполуч. Штатів. Вже був у Детройті, Кливленді, Скрентоні, тепер в Чікаго. Одержав листа з Чікаго від 11.У..

Сьогодні: 26.У., 10 ліття проголошення грузинської республіки. Маю запрошення, але не маю часу піти. Завтра їду до Ліберця на свято стрільця.

Матеріяльний стан не важний. У чехів явно означилась лінія проти нас - Соц.Ліґа Нового Сходу дуже їх дратує. Гуревича провалили в Рус. Архиві - вибрали директором В.Архангельського.

31.У.Четвер. Приїхала Ольга Кобилянська.Ми її зустріли.

Написав більшу статтю "Занепад УНР". полонофіли будуть в досаді.

1 червня 1928. Був наш "чай" з Ольгою Кобилянською. Говорили: я, Шелухин, Русова, Безручкова, Довгаль, Білецький, Богацький, Куликівський і инші. Щиро, сердечно, розумно. Скінчилось в 8 год.

Потім пішов в "Лідову рестаурацію", де т.т. мене інформували про приїзд з Берліну якогось Осипа Романюка, що настирливо хотів хотів бачити мене для дуже серйозної приватної розмови в імени Крестинського. Ця розмова могла-б обернутись в офіціяльну і то вже з Крестинським. Я відмовився зустрінутись з оригінальним посланцем!

Говорили з ним т.т. з секретаріяту: Станиславський, Куликівський, Балаш. Річ проста: на яких умовах УПС-Р вернулась-би на Україну для співпраці.

Коли б соц.-рев. згодились говорити на цю тему, то мусіли б вислати делеґата в Берлін на розмову з Крестинським. Романюк пропонував негайно вислати телеґраму Крестинському, коли б тт. дали згоду на зустріч. Обіцяв зайти за тиждень за відповіддю.

2.VI. "Академія" в честь Ольги Кобилянської, влаштована Академичним Комітетом/Колесою/ в Обецному Домі /заля Ґреґра/. Промовляв Колеса, потім на тему "Поклін Кобилянській" говорив Ст.Смаль-Стоцький. Це була невдала промова. Про Кобилянську згадав раз чи двічі. При чім тут "поклін"Кобилянській? Говорив чешський професор Д-р Горак, який говорив про творчість Кобилянської. Короткий привіт від чешської жіночої Ради. На цім кінець.

3.VI. Чай для Кобилянської в нашому домі. З инших була Антоніна Антонівна, дружина Миколи, небіж Кобилянської-Коропаницький та проф. Білецький. Дуже мило провели кілька годин.

Білецький розповів мені окремо, що говорив йому Др.Завазал. Стипендії для Соц.Інституту рішучо відмовив, але натякав, що дав би такі стипендії для Пед.Інституту, нарікав на Ліґу, Гуревича, "політику", запевняв, що Україні треба "федерації" а не самостійности і тп.

З усього видно, що хотів приласкати Білецького, але цей йому рішучо заявив, що українці від гасла самостійности не відмовляться. Завазал сказав, що може бути, що з нового року Соц.Інст. не матиме від їх підмоги. Не приховане давління! Ось який "приятель України" цей пан. На еміґрацію дивляться з призирством, думаючи, що за гроші її лехко купувати, так як Галагана і инших негідників. Але яка ненависть до Соц.Ліґи, до постуляту самостійности народів.

5.VI. Говорили в Комісії Вид. Фонду: я, Богацький, Скидан. Бажають співпрацювати, але жеманяться, комезяться. Богацький мовчить, а "політику" веде Скидан.

6.VI. Були в Подєбрадах на вечері з т.т. з нагоди закінчення курсу академії новими інженерами. Вечірка пройшла знаменито. Дуже гаряче і щиро вітали мене з днем народження і виходом моєї книги. На вечері було 33 особи.

Вийшла офіціяльно моя книга: Велика Революція і українська визвольна політика"

10.VI. Фотографувалися в Оборі. По обіді був мій виклад в "Засідаці Сіні" на тему "Національна справа на Сході Европи, Соціялістична Ліґа і інтервенція". Страшна спека, тому скоротив виклад. Різко поставив справу про боротьбу проти інтервенції. Були запитання, але слабі. Успіх викладу очевидний. Було душ 90-100.

В-вечері приїхали в Прагу: я, Олюся, Мандрика, Сер.Іван.Пилькевичова, Гриб, Куликівський, Гречишкин.

11.VI. Засідання Соціологічного Семінару. Скінчив свій доклад т. Залевський.

Відбулась доволі цікава у мене розмова з проф. Швецем про політику, його роль в Директорії, відношення до інтервенції і т.д. Завтра прийде до мене з документами.

Одержав листа від Н.Я. з Рочестеру. З Січинським вони додумались до того, щоб я н е г а й н о їхав до Канади! От чудаки! Ні, хай їде Мандрика, Залевський, Куликівський, але я ще не видихав Америки.

Софія Федоровна Русова захворала ще 3 червня та й досі хвора.

13.VI. Був у мене проф. Швець і приносив ріжні документи про петлюрівщину, Директорію і ин. Хоче навязати "контакт" з нашою УПСР. Обов'язується дати звіт про свою діяльність. Хоче боротися з петлюрівщиною.

14.VI. Якась анонімна сволоч прислала откритку про те, щоб поданий зміст протягом 24 год. я розіслав на чотирі адреси. І пильнував, що буде на 4-й день. "Велике щастя", а як я "перерву ланцюг", то буде нещастя. До чого доходить всяка дурисвітська дрянь.

Сьогодні почав писати свої враження з подорожі до Америки.

15.VI. В "Беобахтер" - Мюнхен, надруковано допис про петлюрівців. Цікаво! Вже "новий уряд" - голова Маціевич, закорд. справ-Шульгин, юстиції - Яковлев, пропаганди - Холодний, внутр. справ - Славинський, фнансів... якийсь анґлієць. "Війна скоро почнеться". Англія, Італія, Польща. Кур'єрська служба в Бендерах /сотник Данилюк і 2 польські офіцери/. Політична умова: Польща в межах 1772 р. Лівицький погодився на провід Ніколач Ніколаєвича Романова.

Чудеса в решеті!

Приїздив до Праги і Е.Коновалець. Орґанізовує якісь "капітули орденів" та Укр.Академію Генштабу, яко кореспонденційну школу.

20.VI. Марно ходили до Міністерства Шкільництва.

30.VI. Засідання Наукової Колеґії Соц.Інституту. Ухвалено правила кваліфікації на докторів соціології.

Відбулись кольоквії: 2,4,5,7.VII. в Соц.Інституті.

6.VII. Був призначений "Руди ден" комуністами в Празі. Провадився.

8.VII. Установчий З'їзд Українського Всепрофесійного Робітничого Союзу в ЧСР. Делегатів було 40 від 12 філій. Пройшло добре. Я сказав промову при обговоренню культурно-просв. програми. До Управи Союзу обрано: Будька - голова, Л.Клименка, Гр.Клименка, Метельського, Вакова, Кузьму і ще одного робітника.

9-10.VII. Понеділок-вівторок. Конференція УПС-Р. Чимало т.т., але не всі навіть з ЧСР, загалом душ 40. Гості:Чернов, Гуревич, Гриб, Др. Копецький/чешський нар.соц./, Дадіяні/Дашнак./. Пройшло все святочно і однодушно. При виборах були деякі внутр. тертя. Чомусь т.т.

проти Станиславського. "Вільна Спілка" піднесла мені оправлений прим. книжки з чулим написом. Фотографувались. Мої два великі виступи: З нагоди 10 ліття УПС-Р і Сучасне політичний момент і завдання УПС-Р. Резолюції пройшли одноголосно.

Головний Комітет: я, Гриоріїв, Мандрика, Довгаль, Залевський, Куликівський, Станиславський, Микола і Л.Клименко.

Секретаріят: К....ль, Гр.Клименко, Балаш.

Редакція: я, Григоріїв, Довгаль.

Дирекція Робітн. Університету: я, Григоріїв,Кобилянський,Мандрика, Залевський. Заст. Іваненко, Довгаль.

Бюро Пропаганди: Монюк, Омельченко, Васьківський.

Видавнича Комісія: Омельченко, Білоус, Журжа, Балаш,Безручкова.

Фінансова Комісія: Іваненко, Косенко і ще хтось.

Партійний Суд: Григоріїв, Кобилянський і ще хтось.

Н.Я. пише що приїде до Праги в кінці серпня або на початку вересня. Огій пише, що до Праги приїде Цеглинський. Ніби виїздить 7.VII, але ще й досі нема.

В газетах сензація: М-во заявило ректоратові УГАкадемії, що не дозволяє нового прийому студентів, а з 1 січня цілком припиняє допомогу. Це все ніби на основі припису міністра фінансів, який грошей на "рускоу акце" вже більше не дасть.

Умови погіршуються що далі більш. Думка про перенесення праці в инші краї якраз на часі. Між еміґрантами буде паніка.

1.VII. Субота. До Америки виїхали Мандрика і Залевський. Проважали їх всі наші товариші.

Написав промову на парт. конференцію.

27.VII. Був у Др Соукупа - говорив про Ліґу і ин. в звязку з його виїздом до Брюсселя на Соціялістичний Конґрес.

28.VII. Від Мандрики і Залевського одержав листи з Шербургу. Загалом їм добре. Вчора розглянув проєкт Матуральних Курсів при УРУ. Велика річ, але й цікава.

31.VII. Пєребралися в Ржевниці. Ця справа перебиває мені працю.

4.VIII. Приїхав з Львова Матвій Стахів.

5.VIII. Приїхали з Америки Григоріїв і Цеглинський. Сьогодні і завтра обговорення "порозуміння". Виробили проґраму конкретної праці.

7.VIII. Стахів виїхав до Львова. Цеглинський виїде до Львова 18.VIII. Ці дні були суперечки: в неділю були в лісі, дебатували про соціялізм, Соц.Ліґу і ин. Вчора було засідання в Празі нашого Гол. Комітету з участю Цеглинського.

10.VIII. Був "чай" в готелі "Ґраф". Цеглинський в промові довго розливав про недовірря їх робітників до інтеліґенції. Це в суті була "махаєвщина".

Щось чуже і холодне між ним і нами. У Львові очевидно накрутили, щоб Цеглинський домагався від нас примирення з групою "Зак.Ком.".Він весь час нагадує про це. Говорив з Богацьким, Паливодою, Животком. Ставиться іронично до того, як вони йому колись все писали, що вони "справжні" с-ри! Каже, що це все писав їм К.Коберський.

З чергових гнуснотей Галагана: через адвокати Полячека все вимагає повернення йому речей з Музею-Архиву.

22.VIII. Лист від Мандрики з Рочестеру. Описує Ню-Йорські враження. Погані. Там думають, що УРУ "утопія", що я "юдофоб", що моя книжка "шкідлива" тим, що я проти церкви і "Просвіт", що наші плани "фантастичні", що т.т. поїхали без "порозуміння" і навіть"без відома" їх!

Цілком інше враження від Січинського! Це щира людина і соціяліст. Нашу програму цілком приймає.

30.VIII.Одержав і я повістку на суд з Лотоцьким. Курах прислав літературні матеріяли, обіцяв в жовтні приїхати і вирівняти всі залеглости. Надійшли осінні дні. Дощі. Сонце світить, а не гріє. Внутрішня трівога за працю: грошей нема. Не знаю чим завтра заплатимо співробітників УРУ. Поганий настрій залишився після Ц..., тому якось поп - совані дні.

Залевський пише з Бофало, що жде відповіді з Детройту чи Чіка - го: поїде туди або ні?

Мандрика вже в Канаді, пише що Н.Я. нічого там не підготовив.

1.IX.Доклад Чернова про З'їзд II Інтернаціонала в Брюселі. Я критикував постанови з'їзду, особливо в справі колоніяльної політики і ин.

7.IX. Написав проєкт меморандуму до Масарика в справі еміґрації і Підкарпатської Русі.

10.IX. Був у мене голова Студентської Громади в Подєбрадах Ю.Гончаренко і розповідав про дивовижний стан Академії - її ліквідує М-во Земельних справ. Прохав поради.

12.IX.Був Як.Власенко. Розповідав про план уряду СССР що-до масового повороту еміґрації, особливо української. 6.IX. в цій справі була нарада: Антонов-Овсєєнко, Калюжний, Криниченко, Потійчук. Сьогодні Антонов мусить виїхати з певним проєктом до Москви і вернутись за 2 тижні.

16.IX.Неділя. Були в нас грузини: Джанджґава, Пічхая, Коцадзе і скаржились на Айоллу. Тягнуть його до суду за шахрайство. Прохали мене засвідчити на суді факти про грошеві відносини між УГК і Комітетом Грузинським.

17.IX. Обговорили ми ще раз - Предидія Гол.Ком. і Власенко, про плян і дали директиви.

18.IX. Був Богацький: говорили про всячину, головно про потребу єдиного фронту соціялістів-революціонерів. Він веде певну акцію в цім напрямі.

19.IX. Викликав мене слідчий суддя в справі Айолло і перевіряв документи. Допитував мене і склав протокол. Очевидно Айоллові буде прикрість.

Феденко Панас в Українському Клюбі робив доклад на тему:"Новий історик української революції"; цеб то про мене. Були там т.т. Довгаль і К. і переконались, що Феденко бездарний докладчик.

21.IX. Були в М-ві Закорд. справ у Др Заваэала: я, Богацький, Іваненко в справах Видавничого Фонду. Прирік, що М-во покриє увесь борг "Леографії" і опріч того ще дасть 50.000 кч. Фондові на операції.

Говорив про ліквідацію "рос.-укр." акції. Академію буде ліквідовано за 2 роки. Він волів би швидче ліквідувати Пед. Інститут. Запевняв, що Крофта к р а щ е ставиться до української справи, ніж Гірса. Ого!

Хоче обов'язково говорити зо мною "про багато справ".Сміявся з нових укр."урядів": Горбанюк, Савченко-Білоус, і К-о.

Казав, що еміґрація з 1 січня переконається, що ЧСР дозволяє вести л и ш е культурну працю. Розповідав, як він приймав Чернушенка-Сагайдачного.

Але-ж і тон! Натякав, що з огляду на СССР вони мусять заборонити еміґрації всяку політичну діяльність.

Видно, що готовлять репресії.

Богацький скликав свою групу для серйозних розмов про "єдиний фронт соц.-рев."

На спільному засіданні Правління і Надз. Ради постановили сьогодні скасувати платню членам правління: Богацькому і Приходькові і внести на чергові загальні збори пропозицію про збільшення паїв; з огляду на тяжкий стан Фонду.

Ще з розмов Заваэала: взагалі й далі вони допомагатимуть лише студентам і професорам, навіть після скасування всіх форм допомоги. З 1 січня касується допомога на всякі видавничі справи.

1 жовтня. Одкрився мій Соціологічний Семінар.

3.X. Дарма проїздився до Праги на побачення з Заваэалом - він був у парляментній бюджетовій комісії.

5.X. Несподівано я захворав і лежав аж до 12.X. Простуда.Серце.Слабий дуже.

10.X. Несподівано приїздив Яків Зозуля - торкається справа Сумневича. Радились довго і прийшли до певних висновків. Цікаво, що на цю нараду спізнився Н.Я., бо "забув" про неї, хоч сам-же й призначив!

23.XI.Остаточно установили, що большевицьким аґентом-провокаром в пражській групі УПСР був Олександер Файчук. Виключили і оповістили

під бойкотом. Він орудував через п.Потійчука, а бував навіть у Дніпрова, секретаря совітської місії в Празі.

Шпіонував у петлюрівців через жінку, а також у фашистів. Цікаво, що вони/большевики/ шукають навіть таких аґентів що не мають доступу до наших осередків!

Цікаву річ розповів Я.З. про їх нові наміри.

Ми виробили проєкт і підвели ґрунт під Народню Раду. Всі згодні. Керівництво намічено такий: я, Шелухин, Григоріїв, Русова. Секретаріят з кількох осіб під проводом Григоріїва.

2.XII. Були в Кутній Горі на "суді" з соц.-деками. Були всі їх "лідери". Жалюгідна компанія. Потім оглядали місто: старий монетний двір/"мінцовня"/ та собор св. Барбари.

Назад їхали автом з своїм адвокатом. Було соняшно і приємно.

7.XII. Зустріч Головного Комітету УПСР з Закордонним Комітетом УПСР, догода.

13.XII. Збори батьків і громадян в справі ґімназії. Було 15 батьків і стільки ж громадян. Гаряче говорили проти режиму, заведеного Сімовичем. Вибрали Комісію: я, Шелухин, Швець, пані Мазепа, Камінський.

14.XII. Зустріч "таємників". Цікаві інформації про враження, яке зробив комунікат про виключення Файчука в більшев. колах. Ще більш цікаві інформації про наміри большевиків підтримувати протиінтервенційні акції.

О, це лютий наш ворог. Ціничний.

16.XII. Партійна нарада ствердила угоду з Зак.Ком. і проєкт Народньої Української Ради.

17.XII. Мій політичний семінар. Доклад Куликівського про роль партії і трудову демократію.

20.XII. Реферат Животка на Соціолоґ. Семенарі про дійсний стан культурно-освітньої праці на Україні.

21.XII. Зустріч з проф. Лакомим. Розмова тяглась з 11 1/4 до 14 3/4 год. і була дуже цікава. Він сказав, що ґімназія на смертельній дорозі, перед закриттям. Взагалі в урядових колах розчарування в укр. еміґрації.

Він каже "йсем скламан" в своїй вірі в еміґрацію. На весну відмовиться від функції інспектора. Розповів, що торік делеґація батьків сказала йому: "як мати таку укр. ґімназію, то краще її закрити". Він на це відповів: "Соромтеся, панове, своїх слів - чех би такого ніколи не сказав".

-Дивно, сказав, звертаючись до мене: -Ви-б зорґанізували осередок, прим. Народню Раду, щоб нам було з ким говорити. Виною ліквідації культурної праці є сама українська еміґрація, що розпорошилась,

гине в сварках і обсипає нас, чехів, доносами, брехнями і тп. 'На мене подано донос Президентові Республіки, що ніби я не виконую своїх обов'язків і тп.' Зворушився. На Камінського гримав.

Піднесли справу Куратерії. Спочатку сухо, а потім згодився підтримувати. Рекомендує робити в порозумінні з Пед. Інститутом.

Називає себе песимістом. Це значить, що вони таки все скоро ліквідують.

Сьогодні ж було засідання Спільного Комітету УПСР/Головного К-ту і Закорд. К-ту/. Я ходив то сюди, то на засідання Комісії в справі гімназії, де Швець давав інформації про засідання проф. ради Педаг. Інституту. На Спільному Комітеті внесли представники "поправки" до протоколу з 7 грудня.

Довго крутились біля проблеми Президії.

Принято мій проєкт: Григоріїв - головою, заступають його голови обох комітетів: я і Богацький, секретарями Довгаль і Животко. Видно, що вони "жмуться".

Ще до відвідин у Лакомого: лакоий сказав, що гімназія буде ліквідована, прийом учнів уже не буде. Він покидає інспекторство. Мале число учнів. Гімназію обпльовано.

"Я вже не можу бути адвокатом гімназії", сказав він. На запит М-ва чи потрібна гімназія - він рішучо відповів - ні.

Для москалів Куратерія призначено, для українців ні.

Чехи вболівають над розбиттям української еміграції/яке самі створили системою розпорошених асіґновок емігрантів/і все вимагають від українців "об'єднання", якого знов таки системою своєю не допускають. Якесь рафіноване ліцемірство. Що їхне суспільство розбите на групи і течії, то нормально, а що українці розбиті - то ні!

Ясно, що таємна ціль русофілів, розбити і розпорошити українську еміграцію, позбавити її всякого політичного значіння. Мети своєї вони досягли, українські примітиви цього не розуміють.

У Лакомого були: Шелухін, Камінський і я.

20.XII. Було засідання професорської ради Педаг. Інституту. Постановили: ухвалити доклад Артимовича, обрати комісію /Гармашов, Кабачків, Стешко/, справа гімназії є внутрішньою справою Пед.Інституту, заборонити професорам бувати на громадських зборах, доручити професорам подавати до сенату відомости про все, що діється.... Протестували проти деяких постанов Русова, Січинський та Іваненко. Білецький і Швець мовчали.

Читав я скаргу учнів про любовну аферу К....я - цей розпутник систематично деморалізує підлітків.

24.XII. Засідання Президії Головного Політичного Комітету УПСР в Ржевницях: Григоріїв, Богацький, Довгаль, Животко і я. Тут був і Шелухин - обговорювали склад НУРади.

28.XII. Лист від Сімовича і К-о: сенат Пед.Інстит. відмовляється від зустрічі з Комісією.

29.XII. Другі збори батьків і громадян в справі гімназії.

+ + + + + + + + + + + + + + + + + + +

1 9 2 9 РІК.

2 січня 1929 р. Засідання Комітету по скликанню Народньої Української Ради: призначили на 10 січня.

10.І.1929. Відкриття Народньої Української Ради/НУР/. З Подєбрад не було нікого, опріч ген.Вс. Петрова. Поїзди не ходили, бо сталася катастрофа на станції Лиса над Лабою. Петров приїхав окружним шляхом. Заслухано мій доклад про причини, які спонукують одкрити НУРаду.Обрано: головою мене, заступником Шелухина, ґенер. секретарем Григоріїва. До Ради Старшин: Русову, Петрова, Богацького, Животка, Довгаля, Л.Клименка. Останніх двох до президії і 4 до Ради Старшин буде дообрано 22.І.1929. Збори пройшли гладко. Петрів розповів, що кубанці цікавляться відношенням НУРади до орґанізації "Вільного Козацтва" Білого, а професорі тим, чому не запрошено О.Мицюка.

Н.Я. був о 10 год. рано у Др. Завазала. Сюрприз: асигновку для Соц.Інституту припинено! Без попередження. Завазал сказав, що польський уряд потребував припинення "Нової України" і закриття Соціологічного Інститута, та і взагалі ті орґанізації, де є "шаповалівці", а Шаповала і його приятелів вислати з ЧСР.

Радить поговорити з Крофтою - може діло поправиться.

Підуть до Крофти Григоріїв і Білецький. Може й я.

Григоріїв одвідав Велемінського, що був на Україні. Комунізм - Москва, есерівщина - Україна. Економічний сепаратизм України. Зріст України.

18.І.1929. Даром проїздився до Праги на засідання Комісії в справах ґімназії. Не відбулось - не з'явився Шелухин.

Швець показував своє "спростування" на писання Яковлева. Раб, трус. Про головне ані слова: хто члени Директорії, чи законно А.Лівицький оповістив себе їхнім начальством. Ні крихти політичної ґідности. А ще хитрує і висловлює "погляди".

20.І. Написав листа /проєкт/ до Др. Крофти в справі ліквідації допомоги укр. еміґрації. Після завтра будемо у його на розмові про основні справи.

Після завтра свято Трудового Конґресу України. Я загально втомлений і почуваю себе не важно, хоч взагалі якийсь твердо-задиркуватий настрій. На жаль нема з ким боротись: кругом слабі полохливі люде, які ґнуться, як віск в теплі.

Поведінка чехів/М-во/ з еміґрантами, як з худобою: її ґудують, але з нею не балакають. Українці цього не розуміють. Лащуться, доносять один на одного, наввиперидки запобігають перед хлібодавцями, які їх презирають.

21.І. Безмірно тяжко. Жахляки. Не їм боротись за визволення. Їм визволення нетреба. Хіба що посад і хліба та солодких самообманів,що вони "діячі", когось "ведуть". Пустиня духова. Які вульгарні і тупі "демократи". Розповідав Григоріїв про Подєбради: всі прищулили вуха,

замовкли, проти полонофілів не виступають, бо... невідомо, як далі. Допомога кінчається і цим означається їх "політика". Шелухин говорив, що при обговоренні кандидатур проф. стипендіятів, Мицюк висунув кандидатуру Сіманцева, а Лащенко подібного. У їх вже є Нововірський.

Трудно уявити собі"еволюцію" соціялістів, в роді Мицюка. Шелухін йому сказав, що обрали його і тд., а він "це добре, але ж грошей нема"! Достойніще тримаються не соціялісти, як ці своєрідні "соціялісти".

Жахливі вісім років громадської праці за кордоном.

22 січня 1929. Славно відбулось свято Трудового Конґресу. В-ранці ми /Н.Я.,Шелухин і я/ були у мін. Крофти. Розмова довга. Політичні теми. Він висловився про велику важність української проблеми. Крамаржа і Гайна назвав романтиками, старого славянофільства, що тепер нікуди не годиться. Український рух - факт. Про еміґрацію: не обмежуть її свободи політичної думки, друку і тд., але проти а к ц і й, направлених проти сусідніх держав.
Вважає ,що утворення Української держави на Сході Європи є к о р и с н е для їх тим, що нова велика держава змякшуватиме аґресивність Росії.

З українських течій визнає, що соборно-демократичний наш напрям є найбільш симпатичний для їх/чехів/.

План ліквідації еміґрації такий: ліквідується нормальне лише студ. стипендії, а инша допомога буде й далі. Школи будуть реорґанізовані.

На Підкарпатській Русі єдино-правильна "орієнтація" - українська /яку так поборюють, а укр. викидають/, але зараз в ЧСР несприятливе для цього відношення сил в уряді. Треба вичекати змін в політичних силах, а тоді можна буде завести на Підкарпатській Руси правильну політику - підтримку української культури/як все укр. буде здушено/.

Потім я і Н.Я. мали довшу розмову з головою політичної секції Др Вільнером /був. посол у Ґреції/, який хотів з нами познайомитися. Він заявив себе мало поінформованим в українських справах і прохав, щоб ми розповіли історію українського руху з початку революції. Рухливий, темпераментний, старший. Потім поїхали на свят Трудового Конґресу.

Людей було з 200. Промови були добрі. Привітань багато писаних і промов. Підйом значний. Фотоґрафія на спомин. Ким інспірована?

27.I.Вівторок. Велика розмова з Завязалом. Я питав, що має він проти нас? Він запевняв, що нічого, "навпаки, дуже добре". Де-які ф а к т и пояснив по своєму. Прохопився, що "надоела" вся еміґрантська справа йому.

"Довірочно" признався, що Пед.Інститут буде закритий: він не виконав своєї задачі. Теж буде й з Університетом. Гімназія залишиться. Академію М-во Зем. Справ постановило закрити, але вони /М-во Закорд. справ/ оборонять. Для Соц.Інституту будуть порозуміватися про сталий бюджет з М-вом Шкільництва. Прохав мене звязатися з М-вом Шкільництва після того, як і він і Крофта порозуміються що-до цього.

Хвалив Калюжного, як українця... Казав, що він ніколи проти еміґрації не виступав. Думає, що мене большевики пустили б на Україну, коли б я "покинув політику". Цікаво, що Крофта висловився: реальний

політик мусів би їхати на свої землі, щоб там працювати над орґанізацією народних сил. Видно, що дуже їм обридла еміґрація.

Архив-Музеєві допомагатимуть і далі. Прохав подати "проєкт умов" що до цього. Ясно висловився про те, щоб і наш Архів-Музей мав однакову долю з московським.

29.I: Зустріч з Др Гірсою. Розмова від 4 год. 15 хв. до 8 год. веч. Був я і Н.Я. Суть зводиться ось до чого. Він думає, що протокол між Польщею і Москвою підписаний буде і це одтягне всякі воєнні плани на далі. Договори мають значіння доки не станеться якийсь стихійний вибух. Тоді стає шматком паперу.

Про інтервенцію і війну зараз не може бути мови. Петлюрівці: а/ ведуть підготову війська і апарату/хоч це більше на папері/, б/знають, що робити на другий день після самостійнення України - союз з Польщею. Инші партії не знають.

Хвалить? Підтримує? НІ!

Я розвинув нашу концепцію: збудувати істор. української політики на союзі з Польщею і війні з Москвою не можна. Нам треба миру передовсім з Москвою, бо лише цим шляхом повернемо Західні землі в склад Соборної України, протистанемо наступові Заходу /Німеччині/і забезпечимо утворення шляхом переселення нової Української Республики в Приморщині/Зелений Клин/. Постійна війна з Москвою знищить Україну і підірве Москву. Вихід з цього - програма Ліґи Нового Сходу. Хоч і трудно мати діло з шовінізмом московським, але лише ця програма мусіла б бути корисною, вони її не розуміють, бо опинаюся. Ми рішуче і категорично проти петлюрівської політики: Союз з несколідованою Польщею /де буде революція/ - згуба, бо Польща суне на Схід на війну з Москвою. Приняти це не можемо, бо війна знищить український народ.

Він розвинув: найбільше, найважніще с в і т о в е питання - у к р а ї н с ь к е. Коли-б війна - тягтиметься дуже довго./Хто? він не сказав, але явно звучало: Москва. Це і є предпосилка справжньої затаюваної їхньої москофільської політики/.

Він каже: всі партії українські - самостійницькі, опріч монархистів, які власно єдино-неділимські. Коли ми оцінювали течії і я сказав "група Скоропадського- гетьманська дуже слаба, в рахунок не йде, але петлюрівці мають трохи більше значіння....

Він: "ще в квадраті більш нікчемна, ніж політика гетьманців".

Це, на мою думку,дійсний їх погляд на петлюрівців. Вони їх ненавидять, але симулюють п р и я т е л ь с т в о, щоб вивідати всі плани і зручно руйнувати їх.

О, мова дипломатії!

Нас також не люблять,як самостійників і як носіїв плану самостійности /"проти-російськости"/- тому і проти Ліґи Нового Сходу.

За петлюрівцями народ не стоїть цілком - це він з неприхованим задоволенням говорив. Петлюрівці себе скомпромітували службою Польщі, вони не небезпечні, але ось ми - методом "порозуміння" в Лізі добираємось до самого серця справи і "ослаблюємо" Росію, висуваючи Україну, як самостійний міжнародний чинник. Через це чехи нас не люблять ще б і л ь ш е, ніж петлюрівців. На це вказують факти: вони цілком підрізали ґрупу Чернова /закрили Інститут вивчення Россії, відмовили підмогу "Революціонная Россія", усунули Гуревича з

Архиву, обтяли "Славянській Взаїмонсті" і ин.!/ що-до нас - тонше, але те саме: обмежили до нуля підмогу "Новій Україні", несподівано припинили підмогу для Соціолог. Інституту, не задовольняють жадних наших прохань /особливо про підмогу особам/.

Тимчасом деклямації про симпатії! О, дипломатична символістика... Дальші події мабуть підтвердять мою концепцію, коли тільки ми не переможемо, цеб-то коли хід річей не переконає, що наша програма - найменше зло!

Прохав мене написати йому характеристику українських політичних течій /він їх краще знає, ніж я!/ - цілком, мовляв, довірочно, "лише для мене". О, символістика! Ось вийде моя к н и г а, то й можете прочитати докладно все. За конфідента маєте собі Галагана, Айоллу і багатьох політичних кретинів - інформуйтеся скільки влізе. Все-таки, які вони глибокі москофіли! Солідарність відродження поневолених націй - це наш фантом, а не чеських дипломатів.

Заваза прохопився, що Гірса один час ставився до Соц. Інституту "отрицательно". Не один час, а завжди - після того, як переконався, що ми не москофіли і виучуємо засади усамостійнення України, а не автономії України в межах Росії. Бенеш недарма висловився, що вони й тепер стоять за "адміністративно- культурну автономію України в межах Росії".

Я передбачаю, що не далі, як через рік, відносини наші з чехами не то що похолоднішають /вони й тепер дуже холодні/, а просто припиняться. Брутальність у відношенні до української еміграції все збільшуються. А справа з меморандумом! Та це ж пробний камінь: Підкарпат. Русь мусить бути трактована, як українська земля і народ, а не худоба. На меморандум відповіді н е м а! Або краще - вона буде в скороченні і навіть ліквідації підмоги українській культурній праці.

До характеристики м е т о д у: Др. Заваза сказав, що або Соц. Інститут або Укр. Комітет мусить бути позбавлений допомоги./Характерне а б о!/ "Я стою за підтримку Соц.Інституту," але коли приходили в а ш і представники Українського Комітету і говорили Д-ру Томешові, що Соц.Інст. не потребує коштів, бо має їх досить з Америки, то ми й припинили підмогу Соц.Інст! Ха-ха-ха... Або - або! Прохали "ваші представники"... Це вже відомий метод р о з б и в а т и нас і зводити до нуля політичну організованість еміграції! Цей метод ми вже давно знаємо, пане!

Але ж і ненавидять нас!

Хоч би швидче щось клеїлось в Канаді.

1 лютого 1929. Субота. У мене соціологічний семінар.

В "Чорн.Пивоpі" нарада батьків в справі гімназії.

2.II. Я на "нараді" батьків у Ржевницях. Це була юмористика. Артимович - фельдфебель, реакціонер. Він думає, що всі учителі гімназії "ес-ери" і що взагалі хочуть все забрати в свої руки ес-ери. Батьківська рада для його - жах. Що ви /цеб-то я/ доброго зробили, то лише, як автократ, а не колективист. Колективом нічого не можна робити.

Враження гидке у всіх. За Артимовича - Сімовича було двоє: гетьманець Олесандер Шаповал і петлюрівець В.Приходько. Всі инші - проти.

12.II.1929.Середа. Рада Старшин Народньої Української Ради іменувала Секретаріят: Русова С.Ф. - міжнародніх зносин, Довгаль С. - орґанізаційних справ, Григоріїв Н.Я. і Білецький Л. - культурно-освітніх справ Петрів В. - фізичного виховання, Богацький П.О. - пресових справ, Денисенко Г. - Економічних справ, Паливода І.- Скарбник, Клименко Л. - в.о. справ праці, Шелухин С.П. - Юрисконсуль.

19.II. Були у Лакомого: я, Шелухин, Швець.

20.II. Сьогодні Секретаріят НУРади в - перше засідав.

Складали статут Кураторії для ґімназії.

Було засідання Головного Політичного Комітету: намітили список буд. Управи Укр.К-ту: гол.-Шелухин, заст. - Петрів, члени-Довгаль, Л.Клименко, Гр. Клименко.

Засідання Пражського відділу УПСР. Цікавого мало. Мандрика прислав 125 дол. для УРУ.

Січинський виступає з докладами про свої враження з поїздки на Україну, але зміст докладів невідомий, бо "Нар.Воля" не подає.

Змін мало.

Полонофіли затівають скликати з'їзд еміґрації.

Прийшов збірник в память 40-літ.О.Кобилянської. Опріч кількох уривків - убогий змістом.

3.III. Одкрили місцевий Комітет НУРади в Жевницях.

15.III. П'ятниця. Сьогодні /несподівано для мене/ Наукова Колеґія Інституту по докладах Білецького і Шелухина уділила мені титул доктора соціології **honoris causa.**

Русова С.Ф. сказала чулу про мене, як "учителя".

Оригінально висловився П.О.Богацький: українське громадянство аж тепер удостоїлось виявити М.Ю., яку він вже давно заслужив! С.П.Шелухин в докладі більше полемізував з Яковлевим, ніж говорив про мою працю... Зворушливо і просто. Все вони підготовили в строгій конспірації від мене.

Очевидно, комусь буде неприємний факт.

16.III. Сьогодні в клюбі /в Жевницях/ доклад П.Богацького про Шевченка. Між иншим, коли я промовляв і згадав як перекалічують не лише текст, а і д е ї Шевченка і вказав на приклад викладання Шевченка в галицьких українських ґімназіях, навівши при тім спецефічні звороти "же", то Нагірний із жінкою протестуючи проти/чого?/ вийшли, очевидно показуючи, що негаразд знущатись "з мови нашого народу"/мови народу не одріжняє від мови попів/. Риндик в загадочно-туманних виразах потім говорив, що "один з промовців" своїм поводженням проти духу Шевченка зіпсував вечер присвячений Шерченкові. Я на це завважив, що він промовляв добре. Паливода, як голова, закриваючи зібрання, висловив догану Риндикові за те, що той перехопив самовільно собі роль неналежну і цим унеможливив йому, Паливоді, зареаґувати на інціндент.

Потрясаюче і загальне лицемірство. Який жах жити між Шевченколюб-

цями, що кожним своїм кроком ображують заповіти Шевченка.

20.III. З проф. Швецем були в М-ві Шкільництва. Проф. Урбан заявив, що робити Кураторію лише для ґімназії - мало. Треба для всіх шкіл і наукових установ та організацій. Треба в Статуті зробити доповнення, щоб обняти і інші школи. Щоб на це погодилися і інші - він поговорить з Університетом і Пед.Інститутом. А нам треба попрацювати над статутом. На осінь мусить увійти в життя.

Цікаво!

23.III. Андрій Макаренко скликав нараду для... утворення Укр.Нац. Ради закордоном /УНРЗ/. Були там: Галаган, П.Макаренко, Олесіюк і ин. Одклали зібрання на тиждень.

Ясно, що це хтось інспірував проти НУРади. Але хто? Заважал?

Бачив Кам., казав: ну, що коли не хочуть - не треба. ВКП ще досить сильна, щоб не нуждатись в с.-р. "Здобути за всяку ціну" листування Шаповала з Україною".

У вечері Робітничий Союз влаштував вечірку Шевченка - реферат мій, Богацького, Довґаля. Читав вірші Шевч. Все було добре.

Лист від т.Залевського про розмову з Січинським про Україну. Січинський для нас нічого н е п р и в і з.

27.III. Доклад Уланова про комлицький народ у відділі Народознавства.

Н.Я. був у проф. Макси і ясно висловились, що вони хочуть у нас забрати Музей-Архив.

Були сцени, коли я побачив, що на завтра вже призначено перевоз Музею-Архиву.

Я,Н.Я. і Шелухин пішли до проф. Славіка. Враження від розмов гидке. Цей пан нас ненавидить. Хоче накласти лапу на Музей-Архив. Ми знову дали відпір і він казиться.

Добродійність обертають в н а с и л ь с т в о! Жах. З усіх боків наступають: і чехи, і большевики, і поляки, і полонофіли. Та ще й "соціялісти" підкопують.

10.IV. Був призначений суд над Айолло. На передодні від суда лист: розгляд справи відложений на неозначений час на основі якогось параґрафа. Чи не добродійна рука Завазала? Ох, "незалежний суд".

Двічі вже викладав соціологію в семінарі в Жевницях.

Листи: сумний від Залевського, дражливий від Мандрики. Грошей нема, катастрофа з працею.

12.IV. Засідання Комісії в справах ґімназії. Швець зриває справу.

По обіді засідання НУРади. Мій доклад: Політична ситуація, становище українського народа і завдання НУРади. Доклад удався.

14.IV. Вівторок. Сьогодня була нарада Дирекції про план акції в обороні Пед. Інституту. Завтра Білецький і Мицюк підуть до М-ва.

У нас становище матеріяльно катастрофичне.

Сказ проти мене. Шелухин розповідав, що йому Антонович казав, що неможна до Кураторії /яку я організую/ приймати Соц.Інституту.

21.IV.Неділя. У Подєбрадах робив виклад "Міжнародня ситуація, становище на українських землях і завдання українського руху". Після виклад - вечірка з т.т. з приводу закінчення т.т. Академії. На другий день політична нарада. Приїхав 22.IV. у-вечері. Зморений.

22.IV. Кураторія приняла під тиском Шелухина резолюцію про "передання Архиву-Музею під охорону М-ва Закордонних Справ". Жахлива капітуляція перед насильством, яке виробилось з добродійности.

На це вплинули інформації Григоріїва про розмову з Культурною Комісією М-ва: Макса, Завазал, Галіє, Славік, коли Макса і ин. отверто зажадали цієї передачі.

23.IV. Був у Празі, говорив з членами Наукової Колегії М.-Архиву і вияснив свій погляд на стан річей. Шелухін нічого не розумів у справах.

24.IV. Мицюк і Білецький були в М-ві в справі Інституту: Завазал їх не приняв, а Галія сказав, що справа Інституту безнадійна, що-до Архиву, то М-во стоїть на своєму і хоче, щоб його було передано їм.

Жахливо.Переїзд Архиву в те помешкання оказався фатальним. Григоріїв зробив велику помилку, самовільно здавши старе помешкання і переїхавши в нове, що стало гробом нашої праці.

Який грубий удар по нас зробило М-во! Ось що значить для еміґрантів "підмога чужої держави". Виходу нема.

30.IV. Буде знова нарада в М-ві. Ми заявимо своє, бо все одно вони рішили нас знищити. З 1 травня розпускаємо співробітників.

Відбулась нарада в М-ві. Були з чехів: Макса, Завазал, Галія, Славік - з наших: я, Григоріїв, Росова, Швець, Приходько, Петрів, Скидан, Безручкова. В наших докладах передано суть діла.

Жахливі розмови. Макса, особливо Завазал і Славік були брутальні. Ультиматум про передачу Архіву їм. Це жахливо!

Яким тоном говорять з нами москофіли і виконавці польських домагань. Об'єктивно у нас стався розрив.

Були річні Збори Кураторії. Я відступив з головства в Кураторії і директоротва в Соц.Інституті. Замість мене призначили Білецького. На Архив замість Григоріїва призначили Вс.Петрова.

1 травня 1929. Було пишне свято праці. Я не був у поході, а тому Н.Я. замість мене говорив привітання. Було робітників до 200. Штрих: Галаган був один і йшов між... Грузинами! Між українським робітництвом місця йому нема.

По обіді був партійний Конґрес. Я мав доклад про міжнароднє становище. Пройшло все добре.

5.V. Український Великдень. Були у нас Серафина Івановна Пилькевич і С.Довгаль. Над вечір розмовляли з Улановим.

6.V. Їздив до Праги. Ніяких справ не полагодив.

8 травня. Сьогодні засідання Кураторії. Приняли резолюції в справі Архіву. Є дані думати, що Музею Визв. Боротьби не віддадуть. Буде тяганина.

Одержав ґазети, в яких багато пишеться про НУР. Польський "Illustr. Kuryer Codzienny" - /Краків/ б'є на сполох.

11.У. Був у Празі і зробив виклад в семінарі - Система соціяльного процесу.

14.У. Була нарада в М-ві/замість 10.У./. Були Антонович і Горбачевський, які вислухали "пропозицію", але від відповіди ухилилися через те, що ще не мали наради з членами їх організації, а ось вони скличуть "загальні збори" та тоді і тд. Малоросійська дипломатія! Коли читали протокол першої наради, то слова "що жадного українського університету нема" проминули без відповіди.

Шелухин не був. Злякався. Це з тих хоробрих людей, що внутрі українського життя "непримиримі",... але на зовні бояться...

Не був і Білецький, і Мицюк...

"Все-таки краще" не сваритися з хлібодавцями.

Макса і Заваэала спустили тон на 100 % /так характеризує Н.Я./ - говорили лише про Славянський Інститут, при якому мають бути і Архив і Соціологічний Інститут, як автономні установи, під проводом самих українців.

С.Ф.Русова "пройнялась" цими перспективами і заявила щось в-роді того що "ми дякуємо" за це і вважаємо за добре і тп. Так що Макса дякував їй за те, що вона їх "правильно зрозуміла".

Постанов Кураторії не оповіщено, бо Н.Я. заявив, що Кураторія своє становище заявить після того, як вияснится погляд другого архиву, з яким ми мовляв, спробуємо установити одну лінію, а як не установимо, то заявимо свою окремо. На цім нараду скінчено, а за місяць буде дальша!

17.У. Був призначений суд над Айоллом за розтрату і присвоєння позичених у Гром. Ком. грошей, але одложено, бо Григоріїв спізнився. Мене і инших свідків не викликувано, бо мали прочитати письмені наші зізнання. Григоріїва викликано, бо письменні зізнання він раніш не давав. Вештався там і Галаган, якого Айолло хоче поставити за свідка! Цікаво, що він посвідчить?

Так нецікаво пливуть дні. Перечитую Драгоманова для промови. Шелухин веде себе двоїсто, трусливо і не поважно.

Розповідала С.Ф.Русова, що Антонович на святі Шевченка 15.У. сказав їй голосно, що "з Музеєм-Архивом" ніколи не порозуміються і тп.

Який озлоблений, той Антонович!

20.У. Григоріїв був у Заваэала, щоб вияснить справу установ, про які не закінчені розмови, а той йому між иншим сказав, що в ЧСР доктората Українського Університету і инших українських шкіл офіціяльно не визнані, що це приватна справа самих українців, але треба, щоб вони мали на увазі, що коли б хто з українців запротестував/!/ перед офіціяльними орґанами, то це було б прикро..., напр. "п.Ш. має такий

докторат, що в ЧСР не дійсний. Он і Бенеш дістав у Франції докторат гонорис кавза, але цього в ЧСР не визнається, бо визнається докторат його лише з Карлового Університету". Це була гнусна виходка проти мене. Якийсь хлопчак за 4 роки перебування в клерикальному Університеті і за іспити по шпаргалках одержує "дійсний" докторат, а я за 20 літ літературної роботи "не дійсний". Е-е, коли б докторат було дано Галаганові - це було б знаменито! До речі. В московській газетці "Неделя" було дано звіт про суд над Айолло з грузинськими студентами і кажеться, що на суді він признався , що не має жадних докторатів і нікому про це не говорив, але ж він не винуват, коли його "називають" доктором! От брехун, а нам же кілька років доводив, що він "двічі доктор": Др політ. економії з Швейцарського Університету і Др. хемії з Шарлотенбурґської політехніки!

Відбулися збори пражського відділу УПСР, на яких прорвалося: Л.Клименко і К... скинули маски - в змові проти Головного Політичного Комітету. Ганебно виступив Клименко проти мене, Н.Я., Довгаля, Станиславського. Вистромив голову і Гр.Клименко, Мезенцев і Грушецький.

Вся образа проти того, що об'єдналися з групою Зак. Комітету.

27.У. В-ранці засідання Дирекції Інституту. Наукову Колеґію призначено на 9.зо год. ранку

28.У. Виключили з партії Л.Клименка і Куликівського. Розпустили пражський відділ УПСР. Перереґістрація.

3.УІ. Після перереґістрації новий праж. відділ нараховує 19 осіб.

8.УІ. Засідання Наукової Ради Соц.Інституту. Мій звіт за наукову працю. Одобрено. Вручення мені дипльому Д-ра г.к. Мій виклад "Драгоманов, як соціолоґ".

Їздили до Ейхельмана - не застали дома. Ольга Іванівна сама. Старий в Подєбрадах.

10.УІ. Мої іменини. Був добрий дощ. Заходили: С.Ф.Русова, Білецькі, Григоріїви, Шелухини, Довгаль, Станиславський, К-ль, Балаш.

Безручкову звільнили. Натомість Др Кобилянський. Славік інтриґує.

18.УІ. Нарада в М-ві. Антонович і К-о відмовили передати Музей Виз. Бор. М-ву. Наші зайняли становище невиразне. Цікава розмова Н.Я. з Завазалом, який сказав, що нам "дуже шкодить" звязок з групою Гуревича! І наговори у Дра Крофти через крамаржівців. Мають говорити ще.

29.УІ. Славік відмовився видати гроші Архиву через те, що є "невідомий" йому Др.Кобилянський.

Ми винесли резолюцію про ліквідацію Архиву, подякувати за підмогу, але далі вже не брати.

2.УІІ. в Міністерстві "хвилювання" з приводу нашої постанови, про відмову брати у них підмогу.

3.VII. Розмова Н.Я. з Др Завазалом, який дуже хвилювався: "Ми ж 8 літ співпрацювали, а ви пишетет тепер відмову" і тп. Прохав забрати резолюцію назад. Н.Я. забрав.

7.VII. Конференція УПСР. Пройшла дуже добре. Одобрено діяльність Головного Комітету. Різко засуджено "виключенців" за їх намір скликати "конференцію".

На сьогодні конференція Зак. Комітету. Підготовляли спільну /конференцію, але не вдалось, бо "закордонці" забалакались до ночі /постанову про злиття приняли/, але ми о 8 год. веч. роз'їхались.

9 - 12. VII. Радились на Сміхові про зміну тактики.

Н.Я. виїхав на літниско у Бичків, покінчивши в М-ві знаменито, де постановлено висилати допомогу Соціол. Інститутові 6000 кч. Консул Галія має це виконати протягом кількох день, треба лишень умовитись про адресу. Н.Я. умовився, що прийде Довгаль до Галія і все технічно полагодиться...

Підписав я за Дирекцію уповноваження С.Довгалеві, він ходив, приняли його "дуже щиро", Галія вже гроші вислав, лише... не знав, на яку адресу... взагалі "вони вислали", він завтра справиться і точно вияснить, куди вислали...

Справився і по-телефону сказав, що вислали... Українському Комітетові /на підтримку акції п.п. Клименків проти нас!/, а "діліться там тими грошима, як знаєте".

С.Довгаль на це сказав, що і ділитись з ким-будь неможемо, і нема чим і взагалі з Укр.Комітетом не маємо нічого спільного. "О, зачем ссора, теперь не такое время, надо всем об'єдиняться"...

Ще-б пак! вони почекають тим часом дальшого ходу подій /які- ж вони і направляють нишком через своїх аґентів!/.

Ми вийшли з Укр. Комітету, вони це очевидно вітають і зараз же витягнуть на сцену Галагана: нарешті таки знайдуть для його громадську позицію, представництво і "леґальну" співпрацю з своїми аґентами.

Можна передбачати хід подій.

В наслідок нашої резолюції /Президія Кураторії!/ про ліквідацію Архиву, вони його самовільно заперли. Славік виїхав у відпустку, а ключі передав від Укр. Архиву кацапові Аспидову!

Так укр. Архив фактично перейшов у руки Славіка і москалів.

"О, наши отношения к украинцам наилучшия!" - до тих українців, що як сліпа мошка лізе на їхню пастку. Піп-інтеліґенція не може захищати своєї праці. Всі ці Галагани і Клименки - нещасна зброя в руках віденської школи.

14.VII. пани Клименки скликали "свою конференцію". Вибрали й "комітет головний і виконавчий"! Радять п.п. Клименки, Мезенцев і К-ий... і побилися між собою там же!

Вернувся Б.Залевський з Америки. Був у мене. Довго гомоніли. Становище таке, що Залевський вважає за корисне вернутись туди. Він там став уже потрібний!

Чиж у Парижі. Має заїхати до нас. Вже там зробив два виклади. Їде на побачення з родиною і за 2-3 місяці очевидно вернеться назад.

Коновалець був у Скрентоні, хотів порозумітися з "Обороною України", але це не пішло, бо шляхи занадто ріжні.

Сьогодні загальні збори Українського Комітету. Шелухін подасть 20 наших заяв про вихід з Укр.Комітету.

Нахабство чужих аґентів дійшло до того, що прислали мені повістку на ці "збори" з зазначенням, що приняти участь в зборах зможу, коли наперед внесу "членську вкладку". Ніби моя вкладка не найбільша від їх усіх! Заснувавши Комітет, виходивши для його гроші - я тепер можу здобути право на участь в К-ті лише "членською вкладкою".

Лихо з Шелухиним. Індивідуаліст, який не розуміє політики і підкопує своїх приятелів.

Історія з "завішенням у правах" Довгаля - результат його невдалої тактики.

Шелухин... зрадив. Не виконав постанови Президії НУРади - не вийшов з Укр.Комітету.

Приходив до мене двічі на розмови, але я ухилився.

18.VII. Був Василишин.

19.VII . Приїхав Чиж. Розповідав про Коновальця. Розмова була гуртова.

21.VII .Неділя. Був у мене Чиж - розмовляли докладно.

22.VII.: Мав зайти Чиж для дальших розмов, але не зайшов. Оказалось був у Шелухина.

23.VII.: Чиж був у Подєбрадах, а 24.VII . виїхав до Галичини.

24.VII. Іменини Олюсі. Несподівано заявився Шелухин вітати. Вів себе льстиво, не щиро.

1 серпня. Одержали 500 дол. з Скрентону, 30 дол. з Чікаго і ще 11 дол звідкільсь: можна дихнути, бо вже задихались! Пішли товариші на заробітки. Я й Довгаль за все...

Настрій тяжкий. Треба виробляти плян як далі бути.

3.VIII. Зайшов Уланов і розповів, що розповідав йому Шелухин про розкол в с-рів!

15.VIII. Говорив Завазал, що хочуть від Н.Я. "проєкту співробітництва" Н.Я. одвідає Зав. для розмов на цю тему.

С.Ф.Русова розповідала яке тяжке враження на неї зробив З'їзд у Женеві: отверто говорилось про денаціоналізацію меншостей і недержавних націй.

16.VIII. Тяжко працюю. За цей час лише один раз в Празі - обговорено справу радикалів і инше.

18.VIII. Приїхав Черкасенко, висланий з Ужгороду. Розповідає багато цікавого. Русини-Українці в національній свідомости високо піднялись. Бучно відбувся з'їзд молодежи. Недозволено йому приймати участь, і тим, що в школах.

Повернувся Славік і відпер Архів - зайняття йдуть.

Пишу соціольогичний нарис про еміґрацію.

Робітники з Двур Кралове пишуть, що хочуть скликати надзвичайний з'їзд Укр.Всепроф. Робітничого Союзу.

Становище наше все гіршає. Натиск проти нас все більшає. На 30. IX. М-во призначає нараду для остаточного рішення справи Музею-Архіву і пише до Дирекції Архіву щоб вона вислала у п о в н о в а ж е н и х представників. Характерно! Рішати долю Архіву може лише Куратория а не призначена нею Дирекція. В цім видно новий хід Завазала.

11.IX. Розмовляв з сенатором Соукупом про справу Черкасенка і взагалі про стан еміґрації. Не цікавиться цим. Про еміґрацію сказав, що в слідуючому році підмога буде припинена "катастрофично". Обіцяє переговорити з міністром Бенешом і про результат написати мені, але я в це не вірю, бо видно, що ці питання його не цікавлять цілком.

Пише т. Тупицький, що в Кнютажі 17.VIII. виступав з лекцією фашист Сціборський. "Лекція" була направлена проти нас і проти мене спеціяльно. Тупицький дав йому добру відправу.

Газети і радіо подають, що арештовано і висилаються на Соловки: Єфремов, Кримський, Гермайзе, Дурдуковський, Ніковський, Левченко, Ганцов, Яр.Стешенко, Ів. Чикаленко. Це зроблено з наказу Москви.

На Західних наших землях не менш погано.

А в Европі говорять про европейську федерацію, вічний мир, розброєння!

Українці не розуміють, що насувається на Україну довга темна ніч, все стають на услуги чужим урядам, удаючи,свою особисто-еґоїстичну /споживчу/ політику за національну! Низький рівень є фатальним.

Зле. Безвтглядно.

13.IX. Був "суд" з Лотоцьким. Суда власне не було, бо через неявку Лотоцького і Л.Клименка суд одкладено на неозначений час. Суд дав місяць часу, щоб адвокати порозумілися про мир, який предложив адвокат Лотоцького - Германн. Характерно, що наш адвокат сказав, що на це треба йти, а всі витрати заплатить, мовляв, Лотоцький.....

Адвокати між собою балакають, сміються, а ми собі з боку стоїмо і нічого не розуміємо.

Чому не явився на суд Л.Клименко. Поїхав на Підкарпатську Русь, де аґітує за переселення українців до Канади. Має на цю акцію формальне уповноваження від М-ва Зак. Справ ЧСР - відповідні папери показував Масикові /а цей при випадковій зустрічі у Квасах з Білецьким розповів про це/. Загадкова акція, але по смислу є и н ш и м способом позбутися українців яких висилають. Вислано крім Черкасенко, Пачовського, Дівнича, Бачинського, Балицького: письменника, двох учителів ґімназії, одного учителя народ. школи і одного діяча просвітянина.

Пише т.Мандрика свої міркування з приводу наших справ. Настроєний опортуністично.

Черкасенкові оказується було припинено стипендію! Не одержавши стипендії до 12.IX. він прохав справитись у Косенка і Кос. вияснив, що було припинено, але тепер будуть висилати на нову адресу. Черкасенко очевидно мусить залишитись тут, в Празі.

22.IX.Неділя. вернувся з Підкарп. Русі Н.Я. Розповідав багато цікавого про настрої селянства, яке безмірно ненавидить режим і говорить про"карабіни". Цікаві розмови були у Мирослава/син Н.Я.Григоріїва. С.З./ з місцевими чешськими людьми, які навдивовижу передбачають можливість збройного конфлікту населення з чехами! Політика чехів аґрарників, які там панують - виявляється двома родами явищ насильства і грабіж.

23.IX. Відбулись у нас наради. Постанова - Архиву не передавати.

Президія Кураторії - те саме одноголосно. Опортунізм виявили лише Н.Я. та Животко. Президія постановила, що б я їхав до Америки і постановила внести в Наукову Раду Соц.Інституту пропозицію про "закінчення" моєї кваліфікації і надання титула звичайного професора та затвердження за мною катедри теоретичної соціології, так що я вже не буду "в.о."- виконуючий обовязки, а штатний керовник цією катедрою.

24.IX. Не менш цікаві річі оповідав мені студ. Паламарчук, що також пробув на Підкарпатті місяців зо-два і принагідно бачив те, що діялось. Жах! Особливо цікаві методи вживає "Червоний Хрест" в чехізації: в селі дві школи - одна русинська/українська/, друга чешська, перша бідна і повна, друга заможня і порожня. В чешській школі дають дітям сніданки, штани, сорочки, подарунки і тд. - "Ходіть бідні діткн сюди".

І пани керують людьми через інстинкт живлення! Старий, як світ метод.

Українців "вимітають" з Підкарпаття!

Д-рові Нездійминозі рішучо відмовлено в посаді лікаря, але одночасно по телеґрафу дано посаду кандидатові "Оресо"/Московські студ./.

Випадково зустрівся на вулиці з Нечасом. Він їде на аґітацію на Підкарпаття. Вже кандидатувати на посла від русинів не буде! Оповідає, що там панує терористичний режим проти українців /буквальний вираз/ з боку аґрарників, які захопили все в свої руки. Соц.-демок. безсилі щось зробити. Скаржився, що українське населення іде двома шляхами: одні з клерикалами, а другі з комуністами. З соц.-дем. н і х т о / і це буквальний вираз/.

Умовились зустрітись "на другий день після виборів". Погляд Нечаса лише підтверджує погляд тих чехів, про яких оповідав Мирослав.

1 жовтня. Вівторок. Засідання Головного Політичного Комітету УПСР. Затвердили умови злиття УПСР і призначили партійну конференцію на 28 жовтня для утворення Центрального Комітету.

В справі відносин з чехами постановлено: а/Архиву не передавать, б/прохати про ліквідацію зобов'язань що-до третіх осіб.

Дальший план: вишукування засобів для самостійного існування. Ухвалено мою командіровку в Америку, а також т.т.Залевського і Рибака.

Ухвалено уповноважити Антона Коршнівського продовжити переговори про Укр.Аґрикультур. Інститут в Бразилії. В засаді ми згодні на цей план.

3.X. Кураторія постановила: 1/ Архіву нікому, опріч українських автор. установ, на власність не передавати. 2/ На охорону можна передавати лише під умовою повної автономії, на статуті Кураторії.

6.X. З'їзд славянських фільологів.

7.X. Понеділок. Виступ на З'їзді Білецького був успішний. При кінці З'їзду не було згадано українців, як учасників. Українці протестували. Не приняли участи в прощальному обіді. Отакі славяни "браттші" чехи!

10.X. Делегація Кураторії Соц.Інст. в М-ві /Білецький, Григоріїв, Богацький, Петрів/. Білецький добре мотивував нашу відмовну відповідь. Брутально, як звичайно говорив Славік. Говорив на "неуковість" постановки Архиву, напав брутально на Шелухина за книжку про Русь /фалешна, ненаукова, буде писати проти неї!/, натякав на мій докторат, але його перебив Завазал /то є річ наукової дискусії, яку тут не треба тут заводити"!/.

Результат: припинити працю в Архіві, від коридора ключ у Славіка, від Архиву - у нас.

Наші не додумались протестувати.

12.X. Кураторія постановила вручити свою резолюцію протесту в писемній формі. Постановлено звернутись до Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, щоб юридично приняло Архив. На засіданні був гостем В.Дорошенко.

Після засідання обідали разом, аж до 8 год. Настрій загалом поганий.

24.X. Н.Я.Григоріїв, Богацький і Довгаль балакали з Завазалом про стан річей. По змісту це було оформлення розходження, хоч форма заяви була, як кажуть Богацький і Довгаль, опортуністична. По обіді радились на Сміхові.

25.X. Я мав розмову з міністром Крофтою. Я сформулував "ліквідацію", заявив, що наш єдиний шлях на Підкарпаття і поставив "наврг" до уряду ЧСР, щоб це було уможливлено. Прохав покрити борги, щоб бути нам "квит". Прохав заявити становище уряду ЧСР в українській справі. Розмову перенесено на другий день/він очевидно хотів підготовитись!/.

26.X. Продовження розмови з міністром Крофтою. Розмова була гаряча. Він прохав мене сформулувати третю точку/про відношення уряду ЧСР до української справи/, але коли я торкнувся Архиву і сказав, що нові методи болюче вразили українців, він перебив і схвильовано, повишеним тоном, почав нарікати, що українці не розуміють свого добра,

що М-во даючи гроші має право доглядати за їх витратою, а ми не визнаємо цього права. Все, що робить Славік, то робив з його відома і тп.

Умова М-ва: передати Архив на таких засадах як передали москалі, а ні - то підмогу припиняємо. Середнього рішення не може бути...

Про борги: - М-во охотно їх покрити, але треба точний їх спис.

П і д к а р п а т т я: це є справа Міністерства Внутрішніх Справ. Але М-во Закорд. Справ поставить нашу справу перед урядом і боронитиме наші позиції, коли ми справді будемо працювати культурно-економічно, а не політично.

Я: Що таке політика? Як писати і друкувати книжки, статті, читати лекції і тп. - хіба це політика? Розуміється, це теорія політики.

Він: Це теорія політики і проти цього ми нічого не маємо. Емігранти не повинні виступати проти "сусідніх держав", не робити нам дипломатичних труднощів.

Я: Ми користуємось правом азилю на цих умовах - без "активної політики".

Потім він покликав Завазала і при йому сказав, яке становище М-ва в зачеплених мною справах. Завазал зразу перейшов на гроші: чому ми не беремо тих 6000 кч., що користається Український Комітет. "Ми даємо Укр. Комітетові тому, що Ви прохали і що ми знали, що там ваші люде, яким треба утримання. На нашу думку тепер Укр.Ком. не потрібний. Я порозумівся з Григоріївим про це ще літом, а він одіхавши чомусь не написав заяви про відкликання асигновки. Ми ж звязані резолюціями і попередн. заявами, і тд.

Я вияснив непорозуміння і звалив вину на М-во. Між иншим Завазал поясняв при мені Крофті, як ділиться еміграція: "тепер є два напрями-петлюрівці і шаповалівці, але вже орґанізується третій напрямок на чолі з Галаганом".

Я подякував Крофті за допомогу протягом 8 років, підкреслив, що матеріяльні відносини між нами і М-вом припиняються, і що "тепер про гроші не говримо". Подякував і за допомогу мені особисто, пояснив ціль моєї поїздки до Америки і Канади: коли здобуду гроші, то вернусь, щоб далі вести нашу працю в Празі чи Ужгороді, а коли не дістану, то не вернусь, десь стану робітником - в Парижі чи Ню Йорку. Він мені бажав успіху і щасливого повороту до Праги.

Потім розмовляв окремо з Завазалом з годину. Він запевняв у приятельстві! І все доводив, щоб взяли гроші. "Галаган разів шість прохав про гроші, але я не дав і не дам". Нагадав мені, щоб я не забув /!/ видати на почті уповноваження "вашій пані", щоб вона могла одержувати мою стипендію. Все нарікав на Н.Я., що не написав заяви про комітетські гроші.

Я подякував йому за працю для української еміґрації /"Що ж це моя служба" - скромно він зітхнув/, але я сказав, що він її бойкотує /"ні!"/.

Враження - зле. Хоч знову він себе величав соц.-демократом!

На вулиці він окремо шепнув шпіонові, щоб той подивився на мене в трамваї. Я помітив, що панок, з яким він говорив, сів у мій вагон, поглянув пильно на мене, а проїхавши один квартал - виступив!

Так то, пане Завазал, виявляєте "приятельство" українцям.

У вечері я інформував Президію Кураторії і Дирекцію Соц.Інстит.

Вони постановили ті гроші взяти.

27.X. Неділя. Парламентські вибори в ЧСР. Радились про стан річей Н.Я., Богацький, Петрів, Черкасенко і я/.
У виборах перемогли соц.-дем. Криза уряду.

28.X.1929 р. Наша партійна спільна Конференція. Їх було 8 з мандатами від 14 душ, наших 25 душ з мандатами від 65 душ. Принято тимчасовий статут, програму, обрано Головний Політичний Комітет: я - голова, Григоріїв і Богацький - заступники, Денисенко і Паливода-члени, Довгаль і Животко - секретарі.
Контрольна Комісія: Залевський і инші.
Противники партії з-під стріхи Сімовичів і полонофілів не явились. Треба роз'яснити! О, міщанська гидота, що по соц.партіях сидить паразитом і ворогом...

I.XI. Вмер від удару проф. Лащенко.

2.XI. Лист від Цеглинського. Обіцяють допомогти мені.

КІНЕЦЬ МОЄЇ ПРАЖСЬКОЇ АКЦІЇ. Нова доба йде. На Україні сумно.

x x
x

З о ш и т X.

Вибори в ЧСР відбулись ще 27.X., а й досі не утворено нового уряду. Еластичність демократичного устрою! Буде коаліція соціялістів з буржуазією.
Листи до Крофти вислав, 11.XI. про Підкарпатську Русь.
В справі Підкарпаття писали до чеш. с.-д., прохаючи побачення. С.-д. відповіли згодою, але висловили певність, що ми не будемо мати нічого проти, коли при нашій зустрічі будуть присутні... укр.с-д.
Секретаріят народ. соц. відповів, що наш лист поставить на обговорення Виконачого Комітету, але й досі відповіди нема.
В наслідок конференції перевили нову рнґістрацію членів УПСР. Тимченко, Шрамченко і К-о на реґістрацію не явились - остались поза партією.
Від "Самоосвіти" зі Львова, дістав замовлення на 5-6 брошюр. Вже одіслав "Українська Революція" і "Суспільну Будову".
Написав для УРУ в листопаді "Рушійні сили суспільства". Пишу далі.

20.XI. Засідання Кураторії: Білецький через хворобу відмовився від директорства, а я натомість призначений. Вийшов од нас і Мицюк.

30.XI.- 1.XII.1929. Був на Конференції у Франкфурті н/М. Конференція відбулась добре. Я двічі виступав.

2.XII. Одвідав Institut für Sozialforschung.
Це надзвичайно цікава установа. Познайомився тут з Max Beer'ом, що складає словник видатних соціялістів.

3.XII.1929. Приїхав ввечері стомлений і простужений до дому.

6.XII. Субота. Засідання Кураторії Соц.Інст. Інформації Н.Я. про новий фортель д-ра Завазала. До Міністерства подали заяву-протест "члени українського правительства" і ті люди, що "працювали" у нас, але імен не сказав. Не трудно догадатись: Швець, Галаган, М., Клименки. Вони "протестують" проти "однієї ґрупи", що захопила одна в свої руки Архив. Завазал думає, що це "важно", що "сітуація" міняється, що він "доложить" міністрові, що треба Архив "зачинити" і тп.

Григоріїв звелів співробітникам припинити заняття і скликав Кураторію. Постанови прийнято відмовні по всій лінії, але опортунізм все-таки сквозить. Григоріїв учора демонстрував демісією, коли його поступування визнається неправильним. Неправильним визнав я і ин. т.т.. Більшість признала правільним, щоб не ускладняти ситуації.

Дістав від Балабанової дві книжки.

Григоріїв, Богацький і Русова були у д-ра Завазала і заявили протест, по установленій в Кураторії програмі, проти "протесту" якихось невідомих "бувших міністрів". Це Завазал спробував через Галана і К-о орґанізувати проти нас виступ! Він залякав Григоріїва, що "ситуація змінилась", що "міністр буде рішати" і що він рекомендує припинити заняття в Архиві. Григоріїв взяв і припинив, скликавши Курато - рію. Коли ми вислухали його доклад, то було ясно, що Завазал далі інтриґує. Ось тому й послано делеґацію, якій Завазал сказав, що зовсім не давав наказу про припинення занять в Архиві, а лише "дружески радив" Григоріїву і тп. Що Кураторія, як власник Архиву одна може розпоряджатись і тп. Словом, він явно хотів скомпромітувати Григоріїва перед Кураторією.

10.XII. Засідання Наукової Ради Соціолоґ. Інституту. Доклади: Білецького - Драгоманів і селянство і мій - Інститут соціяльних дослідів у Франкфурті. Потім згадка про 5-ліття нашого Соц.Інститута і визначення на докторів гоноріс кавза: Білецького, Богацького, Григоріїва і Русової; професорами: Кобилянського на соціяльну патолоґію, Григоріїва на історію, Богацького на літеоатуру, Білецького і Русову на літературу і педаґоґику і мене на теоретичну соціолоґію і політику.

14.XII. Засідання Народньої Української Ради. Людей з 30. Протест проти терору на Україні. Петлюрівці скомпромітовані спілкою з Польщею.

31.XII. Дістав листа від М.Цеглинського, з 19.XII., який пише в великому обуренні на тактику Мандрики від імени Комітету "Оборони України", що: 1. працювати треба лише для Краю, 2. на жадні "партії Клименків і Мандриків" грошей не дадуть, 3.проти Мандрики виступ - лять, 4.мені обіцюють допомогу на приїзд і в Празі, але щоб я їхав на постійну працю в Східній Канаді.

Відписав довшим листом.

1930 РІК.

1 січня 1930. Були у Григоріївих. Розмовляли з Н.Я. про будучність. Він думає про Америку. Але треба иншого: гримнути кулаком по столі, чи "грюкнути дверима".

Микола пише, що без праці і три місяці за помешкання не плачено.

Багато т.т. вітає з Новим роком, але ніхто не платить членських вкладок.

Одержав запрошення від проф. Благи бути референтом української соціології. думки і працювати в новому журналі чешської соціології. З гонораром навіть.

8.I. Одержано лист від Цеглинського до Григоріїва - всі обурені. Дійсно, лист, якого я ще не читав від соціялістів і приятелів. В де-чім критика слушна, я це признав, але т.т. зо мною не згодились.

В "Народній Волі" надрукована заява Цеглинського, Божемського, Матчака, Кафтана, Багрія проти діяльности Мандрики.

Пишу "Сучасну укр. соціологію" для часопису Благи - Халупного.

10.I. Наражувались і приняли певні постанови про дальшу тактику.

18.I. Була вечірка Пражського відділу Українського Робітничого Союзу. Було мило і весело. Був у Білецького.

26.I. В гімназії Артимович заявив про димісію.

Богацький і Пасішник приходили радитись про кандидатуру нового директора. Говорили про Білецького, Іваненка.

Лист від О.Кобилянської.

Настрій у мене пригноблений, але я забуваюсь за працею.

Був у Подєбрадах, запрохала Академична Громада ґенеральним промовцем. Промовляв я один, потім співали гімни. Бурхливі оплески всіх присутніх.

28.I. Було наше засідання. Розбирали чергові справи. Цікаві інформації: у большевицьких /смєновєховських/ колах внутрішня боротьба: утворилась опозиція, яка не хоче бути далі лише "головастіками"/?/, цеб то лише шпіонами, мізерією, а "рівноправними громадянами"/!/, веде це якийсь Павлюк, а за "урядову лінію" Роніс. Поскільки у його жінка жидівка, а в сов. місії панують жиди, то виграє він.

Н.Я. подав /на основі певних джерел/, що високий урядовець в Мін. Земельних Справ довірочно говорив про те, як урядові сфери ставляться до "української справи". Відношення уряду до українців, мовляв, не було й досі вирішене. Товчок дав меморандум українців до президента Масарика. Щоб автори меморандуму не стали фактором, то їх попереду треба здискредитувати. В урядових колах дві течії: одні за те, щоб діло вести з "шаповалівцями" /шорсткі, неуступчиві, неслух,- яні, але орґанізовані, мають програму, здібні орґанізатори і тп./, другі - за те, щоб знайти "послушних", про це старається Галаган, але це не легка річ, бо еміґранти розпорошені, та й нема матеріялу,

бо ні петлюрівці ні інші не підходящі. Або Шаповал, ес-ери і ті що з ним, або якась невідомість.

Питання "й досі не вирішене" через трудність: кого пускати на Підкарпаття.

Це є підтвердженням того, що ми давно і т о ч н о вже виясни-ли. Завазал і К-о "випихають" Галагана, Швеця і Ко маленьких нікчем, дійсно "послушних", але свідомих продажних людей, що продаючи укра-їнську справу - продадуть потім і чехів кому завгодно.

6.II. На цей день був призначений суд з Л.Клименком. Перенесено, бо мої два свідки не прийшли через непорозуміння, неодержали повісток. Перенесено на 17.IУ.

12.II. Н.Я. і Болеслав Залевський були у Завазала, щоб заявити про необхідність ліквідації /Галія перед тим за два дні сказав Грибові, Животкові, що ніяких грошей не дадуть п о к и справа Архиву не вирішиться... в їх користь!/. Завазал згодився з Крофтою і сказав: да-ватимуть 1/2 - 3/4 року. Боргів не можуть заплатити. Як що Мін. Фі-нансів не дасть того, що М-во хоче, то будуть закриті всі російські і українські установи. Одержуватимуть лише студенти, особисті стипе-ндіяти і може гімназія, а все останнє буде скасовано. Стипендії Гри-бові і Животкові мабуть відновлять.

18.II. Я і Н.Я. були у Крофти. Справа М-ва і ин. Коли Н.Я. розповів про ганебну акцію поліції, то Крофта здивувавсь /цілком щиро/. Про "владу" Швеця і А.Макаренка висловився з призирством. "Ви можете по-вірити, що влада ЧСР не має нічого спільного з подібними затіями вже тому, що вона проти всякої політичної діяльности еміґрації" - сказав. "Уряд" Горбанюка ми - каже - ліквідували ще торік, хоч вони нам при-силали "оффіціяльне" повідомлення про свої "функції".

Справу М-ва взявся розслідувати. Здивувався, що дало йому Міністр. Закорд. Справ пашпорт. Було ясно, що він про цю акцію нічого не знає. Отже це все майструє шайка Завазал і К-о. Але які люті і завзяті во-роги України. Коли б Швець і А.Макаренко уявили собі, в якій вони рол

Про Підкарпаття така відповідь: М-во не може взяти на себе о р-ґ а н і з а ц і ї праці українських еміґрантів на Підкарпатті. Вза-галі це справа не можлива. Там /на Підкарп./ боротьба двох течій - російської і української. М-во в неї "не хоче" втручатись. Та і в нас вихрує ціла маса суперечних поглядів. Отже не можна...

Ми пояснили, що кажемо не про орґанізацію еміґрації на Підкарп. Міністерством, а про усунення перешкод для орґанізації на Підкарпат-ті українцям праці праці самими еміґрантами.

Крофта: ми можемо лише про індивідуальні випадки говорити - коли хто хоче туди їхати, хай заявляє і ми розглянемо, але не орґанізації.

Ми: йде про те, що й особи не можуть там працювати; коли хто з нас туди поїхав, то через два тижні адміністрація викине. Я тому й не їду сам, щоб не ставити їх під компромітацію всю нашу 3-літню працю в Празі. Праця має історичне значіння, а фактом вислання мене чи Н.Я. з Підкарпаття вона була б зкомпромітована.

Він промовчав це і говорив далі своє. Видно, що нас ненавидять.

Кінець взаємин.

25.II.Вівторок. Президія Кураторії постановила звільнити співробітників Архиву і Інституту з 1 березня. Завазал поставив вимогу, щоб помешкання Архиву було звільнено до 1 квітня. На днях одержано і офіціяльний папір про це. Історія Архиву закінчена.

В семінарі читав доклад про анґлійську розвідку Мирослав Григоріїв. Успішно.

26.II. Були в Сенаті на побаченні з чешськими соц.-дем. я, Н.Я., Богацький, Довгаль, Залевський, Животко. З їх боку були: Дундр, Соукуп, Габерман, Філіпінський і ще кілька. Я зробив заяву про стики еміґрації і потребу переходу на Підкарпаття. Од їх говорив Дундр /Соукуп і Габерман по-троху зникли, "на-хвильку", обіцюючи "негайно вернутись", але так і не явились/. Дундр заявив, що потребують у своїх міністрів, щоб поставили в Раді Міністрів цю справу і тп. Ще инші питання. Я заявив, щоб "Право Ліду" не називало "контр-револ." тих, що большевики нищуть за "Спілку Визволення України".

Розмова зробила неґативне враження. Видно, що вони вже давно перестали бути прихильниками української справи.

Потім ми в кафе "Опера" гомоніли приватно про свої сумні справи.

4.III. Довгаль переповів довірочну розмову з Петрівим. Петрів заявив, що я і Н.Я. таки дуже "скомпромітовані" останніми подіями /виступи Клименків і К-о/ і Петрів себе не вважає уже звязаним з УПС-Р. Під "чесним словом" таємниці сказав, що бачився на лекції "і потім" з ґенералом Головіним, який висловився, що Росія і Україна в тім разі будуть спільно, коли обидві будуть м о н а р х и ч н и м и і тп. Заанґажував Петрова. Петрів сказав Довгалевій, що "було б дуже цікаво піти туди, щоб все знати", але він це зробить, коли "наші головарі" на це згодяться, з якими він, коли надійде час, буде про це говорити, цеб то зі мною і Н.Я.

Ясно, що він мабуть вже порозумівся з Головіним, але у нас хоче перестрахуватись. Не вдасться!

9.IIIНеділя. Приходив таємно до Серафими Івановної /Пилькевич.С.З./ пан Камінський, щоб переписала щось /програму військової освіти/ і при тім сказав, що на осінь їде вчитись у військову школу... Головіна. Головін, мовляв, видатна і порядна людина, яка в "територіяльному смислі" нам корисна. Поїде к і л ь к а ! У Головіна є вже 15 ґенералів, правда, вони називають себе русскими, але в дійсности є кілька родом українців.

Ясно, що в акцію Головіна заанґажований і цей дрібний ш.....

9.III. в неділю у Харькові розпочався процес проти СВУ - підсудних 45. Одержав вирізки з "Пролетарської Правди" - виїмки з акту обвинувачення /надруковано 28.II.,1 і 2.III./. Там же "резолюції" "робітників" про вищу кару для підсудних з огляду на величезне історичне і політичне значіння акції СВУ. О, большевики це розуміють!

11.III. Надруковано телеґрами з Москви, що на 1.III. "колективізація виявилась в такому розмірі: сколективізовано 55% сільських господ., або 14,264.000 господ. об'єднаних в 110.000 спілок. Площа земель,

що належуть колективним господарствам 87,863.000 господарів.

Ці відомости були якраз до речі: Гуревич в соціолог. семінарі читав доклад про колективізацію. Цікаво. Бурхлива "колективізація" йде з 1929 р. В 1928 р. було сколектив. 27.878 госп.-8%, в 1929 - 60.000, а за осінь і зіму... 14 міліонів господарств.

Форма: артіль, де об'єднується земля, інвентарь, робоча худоба.

Сталін в січні заявив у статті /"Правда", 21 січня 1929/, що йде не про ослаблення "кулака", а про знищення класу куркулів. Колективізація проводиться на Україні, Північному Кавказі, Поволжі, Уралі, Московщині, Сибіру, але де-які области звільнені від крайної "колективізації". По засадах статуту - ц е ф е о д а л ь н а п а н щ и н а. Селянство витримає, коли большевики забезпечуть їжу. Селянство сотнями років було у кріпацтві, - аби їжа. Тепер обставини не ті - буде війна, оскільки буде голод.

Дістав з Америки 50 дол. на подорож. Все таки мало. Манрика пише, що "Укр.Труд.Об'єднання" може мені забезпечити місячно 100 дол. на роботу й життя в Парижі.

12.III. Б.Залевський переказав сьогодні, якийсь правий, монархіст З-ць переказав йому і Довгалеві про розмову з якимсь радником - чехом, котрий каже, що "європейські економічні кола не можуть вже далі терпіти большевиків; коли провалиться "колективізація", то буде війна". А як не проваляться? спитав З-ць: "і в цім разі буде війна" відповів чех.

15.III. Секретарь мін. Бенеша дзвонив, питаючи мене чи Н.Я., а коли знайшов телефон Н.Я., то дуже ввічливо передав, що Бенеш жалкує, що не може через виїзд бачитись з нами. Він дуже прохає поговорити з мін. Крофтою.

Минулий тиждень велика "ажітація" з новим витвором п. Заваззала: "Кураторія" для опікування українськими установами. Виявилось, що у Лакомого зібралися 4 урядовці з М-ва шкільництва, 1 з М-ва закордонних справ і ще якісь."Кооптували" Галагана, Швеця і Петра Макаренка. Статут такий, що більшість чешська все рішає. Звільняє і призначає ректорів, директорів, професорів і служащих.

В Університеті і Педаг. Інституті переполох: образились, особливо через те, що М-во задумує зробити перевірку кваліфікацій профес.

Артимович таки відходить з гімназії. Вже лагодять директора: Сімович і К-о пхають Тимченка, Богацька і Пасічник Іваненка, инші - Білецького, а Омельченко сам аґітує за себе.

28.III. Були річні збори Видавничого Фонду. Голосів 46. Розбились пополам, 23 проти 23 голосів.

Скінчив писати "Міжнаціональне становище Українського народу". Спочатку писав спокійно, а потім схвилювався. Жах, а не становище.

Харьківський процес пригноблює: повна капітуляція Єфремова, Чехівського, Ніковського, Гермайзе, Товкача і взагалі всіх, опріч Гр. Холодного, який не признався до вини. А всі инші обвинувачують себе і вихвалюють радвладу.

Читати газети з Харькова неймовірно тяжко. Капітуляція петлюрівців більш ганебна, ніж Грушевського і К-о.

Одержали листа, що Соц.Інститутові буде спинено підмогу 1 липня, боргів не покриють.

- - - - - - - - - - - - - - - - -

Після підписання 14.II.1930 р., угоди Болгарії і Югославії почались македонські терористичні виступи: 18.II в Кочанах, 3.III. в Піроті, 6.III. в Кривій Паланці, 9.III. в Струмиці. Орґанізація македонських революціонерів - ОРІМ "Свобода або смерть" пише, що динамітом і револьверами підірвуть македонці основи Югославської держави і викличуть революцію, яка знищить сербську тиранію і розбудить великі держави приємного спання, в якому не помічають македонської проблеми.

- - - - - - - - - - - - - - - - -

7.IV. Був суд Грузинів з Айолло. Дивовижно: суддя звільнив Айолло од відповідальности через те, мовляв, що відносини між грузинським комітетом і Айоллом п р и в а т н і, що Айолло десь позичав гроші для с е б е, а потім давав грузинському комітетові - це приватні відносини.

Нечувана тенденційність судді підозріла або мабуть грузини і Айолло з м о в и л и с ь, бо грузини самі сказали, що мали грошеві стосунки з Айоллом приватні. Де тут правда, де інтриґа - не розбереш.

Головний Політичний Комітет УПСР обговорював харьківський процес на підставі записів у Подєбрадах, де слухають по радіо. Враження пригноблюче, подєбрадці часто покидають радіо з соромом і огидою. Повна капітуляція підсудних перед большевиками. Товкач заявив, що я ніби як представник УНР тісно співпрацюю з Бенешем. Звідки у їх таке незнайомство з дійсністю - просто диво. Невже їм невідомо, що ми не маємо нічого спільного з УНРівцями і що зовсім не співпрацюємо ні з яким урядом.

7.IV. Була нарада ЦК УПСР.

8.IV. Одержав лист експрес од Камінського. Пропонує покінчити "миром", він надрукує спростування, яке по суті нічого не спростовує, а коли ми - я і Н.Я., на це не погодимось, то він на суді виволоче "все" за 10 літ і процес виграє. Інтриґантський шантаж "патріота". Видно, що його інспірує Галаган.

9.IV. Нарада ЦК УПСР. Багато говорено про тактику. Обговорено харьківський процес.

10.IV. Їздили я і Н.Я. до слідчого в справі нашого позву проти Камінського.

11.IV. Прощання з членами Соц.Інституту перед виїздом до Америки. Говорили про нову затію, яку орґанізовують Омельченко і Кобилянський - орґанізують новий архив для чехів!

11 - 12.IV. Пятниця і субота. збирались в подорож.

13.IV.Неділя. Виїхав з Праги в мандрівне. Провожали Н.Я.,Русова, Білецький, Уланов, Паливода, Животко, Довгаль, Залевський, С.Пилькевич, Косенко, Балаш і инші.

Олюся розплакалась. У мене стисло горло, як рушав поїзд. Фотографувались. Станиславський довірочно сказав про таємний циркуляр, що забороняє ввіз української преси в ЧСР.

Їхав добре.

М А Н Д Р І В К А II.

14.IV. в 9 год. був у Thionville. Зустріли Тупицький і 5-6 товаришів. В 5 год. виклад. На викладі 50 душ. Вечеряли разом душ 20 своїх. Обідав у Силенка. Ліг пізно.

15.IV. Снідав у Силенка. Приїхав з Омекуру Анатоль Тарнавський і зробив сміливу пропозицію.

У-вечері приїхав до Парижу - до Миколи. Пізно ходили до осідку Громади - я інформував.

16.IV. Полагодив справу карти у Cunard Line на виїзд. Обідав з Тосею /дружина Микили Юхимовича Шаповала. С.З./ Був у Балабанової.

17.IV. Писав листи і тп. У вечері був Микола. Вели важну розмову.

18.IV. У вечері нарада з т.т. у Миколи.

19.IV. Збирався. Снідав з Миколою. Потім приїхала Тося та Рибалка. Випили горілку, подаровану Серафимою Івановною Пилькевич.

Вислав 9 листів на всі вітри.

На морі. Сидю на "Lancastria". Чудова кабіна. Завтра Великдень. Зараз 12 год. ночі - параход "пливе по морі тьми". Людей мало. Їду в невідомість. Треба боротись за наше діло.

З Миколою згода по всіх пунктах тактики. Він за активизм і боротьбу. Працює багато і політично виріс. Дивна видержка в такому багні, як "український Париж".

20-26.IV. на океані. Світлі чудові дні. Я працював, тинявся, вчив англійську мову, дивився на простір. Розваг чимало, але мені не цікаві. Люди ввічливі. Їжа добра. Каюта чудова.

27.IV. Неділя, припливли до Ню-Йорку в ночі.

28.IV. о 10 год. рано виступив на берег. Формальности малі. Підійшов представник Cunard Line В.Ананієв з телеґрамою, якою його уповноважено зустріти мене і допомогти! В телеґр. було сказано, що я їду в справах переселенських.

З українців ніхто не зустрів, але коли я приїхав до Albert Hotel, то через 10 мінут приїхав Цеглинський, а згодом його жінка. Проговорили з Цеглинським окремо до вечера, а тоді прибули т.т. Божемський та ин. і ходили разом вечеряти. Були Белькрів, Матчак. Проговорили до 1 год. ночі. Я втомився дуже.

Розмова з Цеглинським - ненавидять Мандрику. Виступили не проти УПСР, а проти Мандрики. Відклали рішення справи Мандрики аж до мого

повороту з Канади. Про Архив порадив подати заяву до Українського Робітничого Союзу в Скрентоні. Висунув цікавий план утворення осередку в Парижі.

29.IV. Нарада моя з Комітетом Оборони України: Цеглинський, Матчак, Божемський, Кафтан. Не було Багрія. 2.V. останній вечір у Цеглинськ.

3.V. Субота. Виїхав до Монтреалю. (Rouses Point).
Одержав по телегр. 50 дол. від Мандрики і листа. Ситуація значно змінилась: він розійшовся з Ферлеями і т.т. Творять УТО.
Прибув у Монтреал о-півночі. На кордоні була пригода: мене приїхали зустріти двома автами: Васса з жінкою, Мандрика, Мирослав Кострицький, Созанський, Красуцький, Іван Созан., а це викликало підозріння у Канад. імігр. інспекції, яка відмовилась впустити мене в Канаду! Після довгого клопоту поїхали назад до америк. інспекції, де розмови моїх з амер. офіцером вплинули на канадійця і він скапітулював. Становище було кепське! Але перемогли і приїхали о 12 год. до Монтреалу. Спинився у проф. Васса.

4.V. Виклад. Успішно. Співав двічі жор.
Розмовляв у вечері і в ночі з т.Мандрикою.

5.V. Приняв т.Мандр. до основної організації.

6.V. Виклад в Т-ві Драгоманова. Вступ сказав т. Мандрика.
Замітка про мене з'явилась в газеті "La Presse".
Приїхав т. Брилинський, з яким буду їздити.

7.V. Відвідав Консерваторію.

8.V. Виклад на Пойнті в Т-ві Шевченка. (Point).

9.V. Заложено "Молоду Громаду".

10.V. Нарада з "Молодою Громадою".
Побачення з місс Др.Рід. Цікава розмова. Запрошали написати останній розділ до її книги про українців.
У дра Блека, нач. колоніз. департ. в управлінню державних залізниць, а перед тим у шефа Cunard Line.

11.V. В-ранці нарада з Т-вом Драгоманова. Мою "Українську визвольну політику" приймають на 100 %, як сказав Писарський і ин.
В 3 год. виклад на Пойнті про працю в ЧСР. Погромив большевиків.
У-вечері свято матері в Жіночім Т-ві, яке мені подарило 20 дол.

12.V. Приїхав до Отави. Було багато людей, але виклад не відбувся, бо поїзд приїхав пізно. На другий день виклад не відбувся, бо піп не дав залі.

13.V. Познайомився з Лучковичем, послом. Був у парляменті. Оглядав місто з вежі парламенту. Група укр. приїхали з Альберти-їдуть авта-

ми в Європу. З Лучковичем говорили до пів-другої год. в ночі.

14.V. Бачився з міністром еміґрації. Не цікава розмова.
О 2 год. виїхав до Торонта.

15.V. о 9 год. прибув до Торонта. Зустріли Брилинський, Лібер, Палка, Гончарик і ин. Одну добу перебули в готелі УМКА - жах, огида, партацт.
Чудо готель в Отаві - Chateau Laurier.
Примістились у п. Кухти - інж. в Jork Fast. Говорили до 4 год. ночі.
Одержав листа від Олюсі, з додатком від С.Ф.Русової, Сорокіна, Мандрики. Блукали кілька годин по місту. Сьогодня перший тут виступ.
Якась внутрішня втома...
Був у Гамільтоні і Торолді.

1 червня: у Віндрозі - побачення з т.т. з Дітройту: Лата, Федоришин, Кочкодан, Тимочко, Микитюки, Головчак, Войтович, В.Лазечко, Модрейко, Чорнецький, Сербай і ин. Добре.

3.VI. виклад у Гамільтоні.

5.VI. виклад у Торолді.

6.VI. Засідання в парку.

10-11.VI. Виклади в Торонто. Виїзд до Конїстону.

1 липня. Вінніпеґ. Зустріч на станції.

1 серпня. Виїхав з Вінніпеґу.

2.VIII. у Форт-Вілліямі.

3.VIII. в дорозі.

4.VIII. в-ранці в Торонто. О 4 год. пополудні виїхав у Дітройт.
Вечір у Лати і їзда автом.

31.VIII. в-ранці - в Торонто автом на З'їзд.

1 вересня в Торонті на З'їзді.

2.IX. В дорозі, залізницею.

3.IX. Спочиваю.

4.IX. Лист від Олюсі.

14.IX. Лекція в Дітройті: "Нац.відносини на українських землях."

20.IX. Друга лекція в Дітройті: "Сусіди України".

21.IX. Третя лекція в Дітройті: "Завдання укр. визвольного руху".

28.IX. Четверта лекція в Дітройті: "Драгоманов.

1.X. Приїхав т. Залевський.

3.X. Лекція: "Історія України."

5.X. Лекція: "Велика революція".

12.X. Неділя. Збори змовщиків "ОУ".

17.X. Засідання "ОУ": скандал. Боротьба Цеглинського проти мене.

19.X. Віче М.Січинського.

20.X. Прикра розмова з М.Січинським.
Лист від Н.Я. з обоснованням опортунізму.

23.X. Засідання "ОУ" з участю Цеглинського. Скандал. Т.т. захищали мене.

30.X. Дістав листа від Мансветова, що посада для т. Залевського в принципі принята, лише ще не оформлена. Мандрика пише, що на його б'ють тому, що він мій "жовнір". Війна йде проти мене.

1 листопада. Субота. Після лекції був сам дома. Несподівано прийшли люде - Жіноче Т-во з привітанням і подарунками. Бачились до 3-ї год. Пили за моє і Олюсіне здоровля. Для Олюсі подарунок - чудове кімоно.

6.XI. Їздив до центру міста: на пароплави і залізниці. Вислав Олюсі 150 дол. Взяв росписи пароплавів і поїздів.

8.XI. По лекції тов. і слухачі залишились на якусь нараду.

9.XI. Тов. Лата сповістив, що рішили видати мої книжки. Вибрали Комітет: Семеґен, Бахур, Пастернак, Головчак, Лазечко. Вже декларували 1040 дол. Хочуть зібрати 1500 дол. Це мене трохи втішило.

10.XI. О, який мучительний день. Всі поїхали далеко на фарми, на цілий день. Їсти мені подати приходила пані Лата. У-вечері приїхали.
Б.Залевський мав листа від своєї дружини від 27 жовтня. Я прохав його, щоб він прочитав тімісця де є згадка про Олюсю.

11.XI. Говорили з Латою, щоб швидче скінчити курси. Він підтримує мене. Вони всі бачуть мій страшний стан. Я зовсім хорий.
Окорочу лекції. Виїду в неділю 23.XI. або 26.XI. відходить "Мавретанія". Помчусь на зустріч своїй долі.

12.XI. Цілий день писав листи. Потім мене забрали автом. Поїхали о 2 - й, повернулись в 7-й. Я зовсім ослаб і ледви ходю.

15.XI. Говорив на протестаційному вічі перед 3.000 людей. Успішно. З віча поїхали з В.Тимошенком до мене. П-ні Тимочко злагодила обід і добру горілку. Ми добре випили і я помітно оп'янів, але тільки на момент. Потім поїхав на лекцію. Викладав: Культурний процес. Вернувсь в 11 год. ночі.

16.XI. Мав виклад: Економічний і політичний процес, а ввечері 2 лекції з соціографії України. Лекція була дуже успішна, бо разів 4 переривали аплодісментами.
Написав листа до Тосі.

21.XI. Пятниця. Ввечері засідання Комітету для видання моєї соціології. Умовились.

23.XI. Лекція про суспільно-професійний поділ України. Після лекції говорилось про завдання.

Залишився ще тиждень! В слідуючу неділю тут прощаюсь і їду.

23.XI. Після лекції запрошений обідать у Пастернаків. Був Лазечко і ще 2 особи. Обід протігся до пізньої ночі. Ночував у т.Пастернака

24.XI. повернувся до "свого" дому.

26.XI. Сьогодні я збірався. Вкладав книжки, впорядковував річи. Хочу виїхати в неділю 30.XI.

Завтра в-ранці лекція. До неділі зможу ще викласти 10 лекцій. Вже маю 49.

Січиноький в Дітройті до мене не заходить.

Не знаю чи зберуть гроші на видання книжок. Не знаю навіть чи будуть виплачені гроші повністю за курси.

Рахунки весь час змінюються. Дивні люде - на горілку витратять масу грошей, а за науку платити не хочуть.

27.XI. В-ранці лекція, ввечері розвага у Тимочків.

28.XI. Ввечері лекція.

29.XI. Лекція. Запрошений на прощальну вечірку до Микитюків. Але на лекції п-ка Пастернакова підійшла запрохати до себе на вечерю. Приїхали з Якоону Пилипчуки, Свобода, Рогач. Конфлікт з Микитюком, який не пускає туди...

У Ганнусі Пастерн. на очах сльози. Я обіцяю скоротити на годину лекцію і заїхати до їх /готовились, здалеку приїхали люде!/.

Поїхав. Переконав, що їм треба всім їхати до Микитюків - з'єднати вечірку.

Приїхали сюди о 12 год. Музика і танці.

Пані Лата в докорах - чому я "покинув" їх. Пояснив, що привіз на другу вечірку, щоб всім було не образливо. Кат.Мик. як хмара: "завтра з Вами поговоримо т.Шаповал". Гніваються на Ган.П. що заманила мене. Бавились. Вечеря друга. Тост говорив Головчак. Бавились довго, піднятий настрій. Скінчилось все пізно.

30.XI, неділя. Прощальна лекція. Говорив про трудову Україну, соціялізм і щастя. Кажуть, що це була найкраща з найкращих лекцій.

Був я втомлений. Не хотілось пакувати, але мусів їхати о 7-й год. Мене почали умовляти лишитись, щоб їхати на другий день. Переконали і я... лишився.

1 грудня у вечері виїхав після вечері у Лати. Провожали на станцію

Тимочки, Лати, Микитюки, Кочкодан і ще 2-3 особи. Попрощався і о 12-й год. вже лижав у вагоні і... писав листи.

2 грудня до 7 год. вечера в поїзді. Від холоду і снігів попав, коло Альбані, в сонце, сяєво, тепло, ні сліду снігів. Приїхав до Ню Йорку. Залевський був на станції - розминулись. Вечір провів з Б.Залевським і О.Гончарем.

3.XII. О 8-й год. прийшов Залевський. Залагодили справу виїзду в Cunard Line і Costom. Hous.

Одержав листи від Олюні, пише що приїде на зустріч мені до Парижу.

Об 11-й год. приїхали на "Aquitania".

Влаштувався. Говорили з т.Залевським, аж поки двері закрито пристані. Потім я трошки писав і пішов спати. Спав добре.

4.XII. Сьогодні вже на морі! Як чудово сяє сонце! Як велично-рівний океан! Який душевний спокій!

10.XII. О 8-й год. ранку в Шербурзі.

О 4-й по обіді був на Сент Лазарь. Зустріли мене Микола і Тося. Олюсіні не було.. Хотів їхати до Праги. Умовили залишитись. Вечеряли. (St-t Lazare)

13.XII. До Парижу приїхала Олюня, зустріли на станції.

25.XII. були в м.Корбей на річних зборах Громади, де я зробив виклад про становище на Українських землях і завдання еміґрації.

Фотографувались разом в - чотирьох. Миколі дав 145 дол. Витратились і поїхали до Праги 3-го січня 1931 року.

1 9 3 1 рік.

(Řevnice u Prahy)

4 січня в 8 год. 30 мін. приїхали до Жевниць./Носильщик доніс наші пакунки до дому. Холодно. Затопили грубку. Маленька вечеря.

Подорож зморила дуже.

Мандрівка кінчилася!

5.I. Була у нас Сераф. Пилькевич, Євгенія Залевська і П.О.Богацький.

7.I. приїздив Н.Я. - довго говорили.

8.I. заходив Павло Олександрович /Богацький/.

9.I. приїздив С.Черкасенко.

10.I. приїздив Гр.Денисенко.

11.I. приїздили С.Русова, Сераф.Пилькевич, Н.Я.Григоріїв, П.О.Богацький, Євг.Залевська.

12.I. Ми їздили в Прагу до Н.Я.

14.I. В Празі на Засіданні Головного Політичного К-ту УПСР.

15.I. Ми були у Цеглинських. Я вислав свою працю про Масарика /німецьку/ до Благи, Халупного, Сорокіна, фон Візе і в Познань.

Від Благи дістав гонорару ще 553 кор., з попередніми 859 кч.

Вислав чимало листів.

В газеті прочитав, що 26-27.XII. в Бофало був З'їзд Оборони України. Вибрали новий Виконний Комітет: Войтович, Коломійчук, Калушка, Красносельський, Поторока, Січинський. Котрольна Комісія: Анна Лавна, Цеглинський, Божемський. Виконний Комітет буде в Детройті.

Н.Я. призначений уповноваженим Тресту на Европу по українських справах.

22 січня. Сьогодня свято соборности і самостійности. В Празі святкують. Дивно! т.т. пішли на "єдиний фронт", разом з монархистами і фашистами створили "Комітет": головою Омельченко, член ще один с-р, а далі... фашисти і монархисти! Цей комітет призначив почесну президію: Горбачевський, Ом.-Павленко, Русова, Шелухин, Щербина! Референтом - "генеральним" Шелухин, а потім... фашист і монархист.

А свято влаштовує... с.-р. Омельченко.

Вчора закінчились наради Головного Політичного Комітету. Почалось 10.I., потім 14-го, а оце вчора /21.I./. Постанови: ЦАК розпустити. "Українську Кореспонденцію" припинити з 1-го лютого, маючи на увазі утворення иншого період. орґану. Сконстатовано, що всі т.т. не поділяють думки про "єдиний фронт", залишаючись на партійних позиціях. Контактний Комітет зліквідувати, виступивши з його. Але ці наради незвичайні.

Я виступив з критикою "нового курсу". "Укр.Кореспонд." і ин. Лист Н.Я. і Зозулі свідчать про напрям на буржуазну коаліцію. Орґанізація 22 січня також. Новий курс завели Н.Я. за участю Денисенка, Паливоди, Зозулі і Животка.

Проти: я, Богацький, Довгаль, Залевський, Станіславський - 5, проти 5. Витворилась права група. Денисенко отверто признав: що він проти радянської демократії, отже - проти соціял. революції. За буржуазну республіку: на зразок ЧСР /Статті Н.Я. і Зозулі про "28. ржівн" в "Укр.Кореспонд."/.

В чис.6 за 14.I. в відповіді редакції "Укр.Кор." Мурашкові /гетьманцеві/ сказано, що "Укр.Кор." може містити статті і г е т ь м а н ц і в. Дійсно велике падіння! Це щось неймовірно- опортуністичне. Денисенко і К-о зрадили соціялістичну програму взагалі, а не не лише с.-рівську.

З монархістами не співпрацюють навіть буржуазні ліберали.

Мені задумали витикати, що в "Новій Україні" співробітничали Сокович і О'Вілінська, називаючи їх вже "гетьманцями", щоб оправдувати себе.

23.I. Був Балаш. Розповідав усячину про внутр.парт. течії.

Я вчу еспанську мову. Випрацював план укр. культурно-просв. акції Тресту. Вислав листа т. Залевському по справах Тресту і парт.

Тут якось сумно, сіро. Дебата в ГЦК зробила гнітюче враження.

З Детройту нема ще звісток. Чекаю грошей, щоб розпочати друкарську акцію.

24.I. Субота. Був у Празі. Я їздив до Н.Я. додому по розмовляти, він знов під депресією.

Лист від т. Б.Залевського про З'їзд Оборони України. Цікаво було... 14 делег., а разом з Виконавчим Комітетом 19 голосів. Були гості: Мостовий, Коломійчук, Доторока, Дутчак П.,Корпан, В.Левицький, Красносельський. Цеглинський "мив" Мандрику, Залевського і мене.

"З'їзд" був настроєний критично до "діяльности" Вик.К-тету, тому Цеглинський зразу заявив у звіті, що в новий Вик.Комітет не увійде. В Детройті деякі т.т. посуджують що це повний розвал О.У.

31.I. Субота. Відбулось четверте засідання Головного Політ. К-ту УПСР, щоб переглянути рішення 3 засідання, про припинення "Укр.Кор." Започаткував цей перегляд Григоріїв, викликавши мене вчора на президіяльну нараду. Засідання було довге, до Півночі. Паливода і Зозуля опробували, щоб я "переглянув" свою оцінку їх акції, "Укр. Кор.", доказуючи /без доказів/, що... зміни курсу не було.

Знов ішло про відновлення "Укр.Кор.", як підприємства ЦК УПСР. Фінансовий бік замочується - просто є бажання перекласти борг на всіх.

1 лютого. Радились з П.О.Богацьким, що робити і прийшли до думки, що "Укр.Кор." не можемо взяти на партію, що взагалі видавати цього орґану не слід, що партійний орґан/тижневик чи ин./ можна видавати лише з постанови Конференції УПСР.

2.II. Президіяльно обговорювали справу "Укр.Кор." і приняли одноголосно 5 постанов: "Укр.Кор." припинити, обмежити свою працю в Соц.Інституті, - Вид.Фонді, робіти. орґанізаціях і видавати партійний орґан.

Григоріїв вимагав, щоб ЦК на письмі дав йому уповноваження на роботу в Тресті, щоб "потім не нарікали" і тп.

Врешті по всьому установили згоду.

4.II. П.О.Бог. привіз мені письменну заяву Н.Я., що він з огляду на... недовірря до його з боку обох членів Президії /цеб то мене і П.О.Бог./ виходить з президії і ЦК. Заява адресована на імя ЦК.

Несподіванка! На Засід. Президії не сказав нічого, рішення приняли одноголосно і мирно розійшлись. Це вже пресія. Мабуть нарадився з тими і рішили "натиснути".

5.II. Вийшов останній номер "Української Кореспонденції" - 47-й, де стаття "На прощання" свідчить, що инша фірма буде видавати "Укр. Кор." і що редакція закликає публику підтримувати той орґан...

6.II. Станиславський коротко сказав мені перед одїздом, що мав побачення з З., який йому поставив ультиматум, щоб до 9.II. взяв назад свою заяву, а то... далі трамвай рушив.

Була моя перша лекція в Соц.Інституті про "Владу". Після неї були в кафе. Там же К-а і Стан. говорили: К-ка поставив Стан. "ультиматум", щоб взяв заяву назад. Грозив розколом.
Видно, що"права течія" таки йде на скандал.
Я пишу відповідь Н.Я. з фактами.

8.II. Були у нас Черкасенко, Пилькевич, Залевська на обіді. У-вечері слухали "Ліщиноньку" в рестор. Горака.

14.II. Був на суді з Лотоцьким. Його адвокат вимагав усі витрати, як умова "миру". Я не згодився. Почався суд. Все гаразд. Я заняв позицію, що нікого не називав, як фактичного ініціятора трусу в Укр. Гром. Комітеті. Адвокат противної сторони послався на лист Залевського-Клименка, які признають, що мова йшла про Лотоцького /в статті Клименка/. Суд перервав засідання, щоб заслухати пізніш Клименка, яко свідка, чи його лист відноситься лише до його статті чи і до моєї.

15.II. Одержав відповідь від Н.Я. Вернув його заяву з листом.

16.II. Моя лекція в Т-ві Письмен. і Журналістів. Були переважно націсти! З наших Богацький, Станиславський, Русова.
Мартинець у "слові" заявив, що в-осени стався єдиний фронт між націстами і соціялістами.
"Вітали" мою заяву проти Комунікату, виданого "блоком" в Галичині з осудом революційного руху. І вказали, що мої парт.т.т. казали і робили протилежне, але вони вважають незручним піднімати цю тему!

18.II. Радились: я і П.О. з Денисенком, Паливодою і Станиславським, як вийти з "кризи". Станиславський одкликав заяву. З уваг Палив. і Денисенка видно, що вони за одно з Н.Я., поводяться проти Станисл. і Довгаля некоректно.

19.II. Спільне засідання Видавничого Фонду. Я виклав проєкт виставки Української Культури в Америці. Безкровний назвав його блискучим. Бородоявський підкреслив, щоб фірма була Фонду.
Дістали всі стипендії - опріч мене. Це й требувалось довести! Хай же тепер стипендіяти повірять мені про характер підмоги . Це вказівка т.т. і ин. - може таки зрозуміють, що значить ця підмога і на що вона обрахована.
Але як добре на душі в мене! - спав тягар! Ось тепер можна виїхати відціль куди-небудь - на "власні сили".

25.II. Засідання Гол.Політ.Комітету. Принято проєкт "Трудової України". Я почав звіт про свою подорож до Америки.

7.III. Засідання Гол.Пол.К-ту. Кінець звіту. Обговорення пляну праці УПСР.

13-14.III. Листи від т.Залевського. Справа Тресту зле.

14-15.III. був у Двур Кралове.
Зробив виклад про Шевченка, про національні відносини на Україні, про міжнародне становище України. Стомився, приїхав у ночі.

16.III. Прочитав у газетах телеґр. з Мексіко-Сіти, що президент Рубіо одхилив плян славянської колонізації. Трест мабуть не втримається, бо "сен-польська ґрупа не внесла грошей".
Радились з П.О. Богацьким, що взагалі робити.
Одержав з Братіслави, від т. С.Зеркаля першу відповідь про підтримку "Трудової України" - 14 передплатників, які вже заплатили передплату і дещо зложили на пресовий фонд.
Читаю „Логику" Лоського і "Логику естествоведенія" Орловського.
Написав директивного листа по УПСР.
До Соц.Інституту дзвонив з М-ва урядовець, питаючи, чому нема моєї анкети і що треба, щоб я послав найскорше, а то мовляв задержується моя стипендія. Після настоювань деяких т.т. одіслав анкету.
Головчак писав, що вийшло 305 дол. на друк "Соціології".
Мандрика не пише з Нового року. Знищив нашу акцію в Канаді опртунізмом

22.III. Загальні Збори Контактного Комітету. "Нац.Раду" ухвалили націсти і Галагани. Вийшло 14 організацій. Всі наші також.

31.III. Відбулись Загальні Збори Вид.Фонду. Я знов головою Надз.Ради.

6.IV. Явгенія Прокопівна Залевська виїхала сьогодні на Підкарпаття.

7.IV. Був у Празі на суді з Лотоцьким. Чехи вимагали від обох сторін "миру". "Помирились": я заявив, що в статті не називав Лотоцького і не обвинувачую його за інспірацію трусу в Укр.Гром.К-теті. Адвокат Лотоцького, жид Гержман, відкликав скаргу і відмовився од своєї вимоги, щоб я покрив трови. Отже я дав лише гербову марку за 4 кч. та своєму адвокатові 200 кч. Цікава була боротьба, щоб я підписав ту формулу, що підписав Шелухин, Омельченко, Клименко. Я не згодився, заявивши, що я не можу видавати легітимації Лотоцькому на частність!
Був у Н.Я.. Порозумівся про чергові справи.

24.IV. Мій доклад "Бойкот і культура". Вказав на факти - бойкот Драгоманова, Куліша, Грушевського, Винниченка і ин. "Незалежність" оповіщає бойкот співробітникам "Нових Шляхів" - проти Черкасенка. Виявив соц.-псих. ґрунт цього явища. Дебати були 2 1/2 год. Н.Я. за політичний бойкот. Говорили Марченко, Денисенко, Станиславський, Григоріїв і ин. Омельчиха зробила випад проти мене.
Були в америк. консуляті - підписати папери в судовій справі Н.Я. з польською газетою.
Вахур з Детройту пише, що Головчак вислав гроші.

25.IV. 25 літній ювилей Б.Н.Уланова. Були комлики, українці і "козаки. Ф.Щербина, Г.Щербина, Ів.Макаренко, Федорів, Омельченко і ин., як українці підкреслюють вищу "козачу" солідарність, братерство і тп.

Донець ґен. Стариков робив доклад /жахливий/ про Уланова, як "козака". Промовляв Н.Я. і я. П.Богацький читав привіт від Соц.Інституту. Сидів Д.Антонович /від Університету/ мовчки. Рефератів комлицьких не чув. Уланов відповідав гарно.

По святі залишились: Н.Я., я, Черкасенко, Уланов, Баянов і инші- говорили приватно.

26.IV. Був у-ранці в Соц.Інст. Шелухин. Розповів Н.Я. про "Т-во Охорони Памятників" /голова Шелухин, члени Управи Омельченко, Швець, Петрашівський, В.Приходько/. Т-во говорило з Славиком. Шелухин пропонує, щоб Т-во "підшукало помешкання" для "архивів" і тп. Це інтриґа Славика /через Обідного/. Обідний помістив у "Ділі" несмашну рекляму: "Укр.Історич. Кабінет у Празі".

Шелухин став головою "Союзу Українських Орґанізацій" замість Галагана. Нова управа: Шелухин, Моралевич, Деминський, Самчук, Гречишкин, Куликовський, Міценко. Рев.Ком.: Галаган, П.Макаренко, Перець.

Отже: після провала Галагана з "Нац.Радою" і Шевченк. святом - "реорґанізація". Ясно, що це інтриґа Завазала. Вже Лоський не врятує. Очевидно, Шелухин має "притягти" сили. Цей професор приходив "поінформувати" нас про свої "мотиви" - чому пішов туди. Він буде "реорґанізувати"! По особистому принціпу, 1 делеґат від 15 українців. Тоді можуть вступити українці і з Польщі /через делеґата/. Щоб "всі" об'єднались. Коли цієї засади не приймуть, то ця остання спроба об'єднати впаде і тоді він, Шелухин одійде.

Ясно, що вже в сітях Галагана - Завазала.

Оповідав Д., по словах с-д К. з Подєбрад, що 17.IV. в Празі була "державна нарада"... Приїхали з Варшави: А.Лівицький, Шульгин, Лотоцький, Л.Чикаленко, Сальський, Сулятицький, Ковальський - з Парижу: В.Прокопович,- пражські: В.Садовський, Б.Іваницький, К.Безкровний, Іваніс, Прохода, Славинський, Маціевич і ин. Програма нарад: а/Лотоцький склав уряд "мін.внутр.справ" - замісць його Л.Ч. б/Волинська ґрупа "послів Б.Б.: Певний, С.Тимошенко і К-о - шкодять, веде сама діло з поляками, в/порозуміння з Андр.Макаренком - Швецем про "директорію", г/ "уряд повороту на Україну". Все те саме...

Нещасні маніяки...

Хочуть підвести законний ґрунт під "директорство" Лівицького припряжкою Анд.Макаренка - Швеця. Які постанови "наради" - невідомо.

А.Лівицький був під "охороною" чешської поліції, як дехто каже, що чехи "підтримують" цю справу. А справді простіше - розвідка, шпіонаж, щоб все знати і - п а р а л і з у в а т и.

Інтервенційний бред.

Паливода розповідав, що чешські кола плянують "об'єднати" україн. еміґрацію, але щоб і я, і Шелухин там були. Ось воно і є! В Варшаві українцями керує Ґірса, а тут хочуть "об'єднати", щоб керував Крофта.

Еміґрація гине, гине...

Останні листи від т.Залевського - Трест скінчив свої "перспективи". Листи Довгаля, Балаша, Залевської - сумні картини Підкарпаття.

14.IV. оповіщено Еспанську республіку. Король втік до Парижу - Лондону. Житиме мабуть в ЧСР в замку графа Замойського /Спішський округ/.

Справи братів Стршіберних - подія в ЧСР.

Заїздив Черкасенко. Розмова про "бойкот" співробітн."Н.Шляхів".

Погода холодна. Ніби весни ще нема.
Пишу про народознавство.

27.IV. Понеділок. Був у Празі - хотів перевірити рахунки УРУ. Н.Як. спізнився, тому я пішов говорити вниз /в кафе/ з Камінським, але скоро туди надійшов Станіславський, потім Н.Як. Зводили все до секретаріяту. Хотіли, щоб я назвав кандидатів з яким би мені краще працювати. Відмовився. Це був хід якийсь? Поїхав до дому автом, щоб не спізнитись на поїзд.

Одержав "Народну Волю", число 43, з 16 квітня, де стаття Шелухина "Польська азефовщина" проти УВО. Несправедлива. "Аналіз правничий" дуже поверховий. Буде скандал.

28.IV. Дома. Лист від т. Лати з США. Запевняє, що через тиждень вишлють 500 дол. на соціольогію.

29.IV. Засідання Головного Політичного Комітету УПСР. Тяглось до 11 год. веч. Секретаріят доручено П.О.Богацькому, Н.Як.Григоріїв допомагатиме в орґанізаційних справах. Не вірю.

Довжелезні балачки. І.Паливода заявив, що до "цього стану довела моя тактика", цеб то до ізоляції УПСР від еміґраційного українського дрібного міщанства...

Денисенко і Паливода пропонували дещо, з чим я погодився. Н.Як. настоював, що треба з еміґрацією співпрацювати. Нарешті все звели до того, що головне: Пресове Бюро і "Українська Кореспонденція".

Безнадійно-буржуазне розуміння завдань УПСР. В кінці я різко і твердо заявив, що з всього становища не зійду: праця партійна, проти буржуазна і Соціологічний Інститут.

Розійшлись без постанов. Григоріїв хотів постанов. Денисенко все про одно: робітництво не має значіння.

1 травня 1931. До Праги не поїхав. Одержав з Парижу листа і фотоґрафію з'їзду філії Української Громади у Франції, в Корбеї. Приходив П.Богацький, говорили вечір про всячину - працю.

Чув музику - робітничого походу в Ржевницях, а українські соціялісти стогнуть за буржуазією...

15.V. Доклад в Аґрикультурній Академії Чеській про "Село і Місто".

21.V. Листи від Залевського і В.Левицького з Форт Віяму.

23.V. Робив доклади в Соц.Інституті.

24.V. Приходила Софія Федоровна Русова, говорили на громадські теми.

25.V. Лист від Головчака про висилку грошей на видання соціольогії.

31.V. Одержано з Братіслави від т.т. 300 кч. на Пресовий Фонд "Вістник УПСР". Переслав т. Зеркаль, збірка від т.т.

1 червня 1931. Дістав від т. Головчака 380 дол. = 12.692 кч, на видання "Загальної Соціології". Це справді добрий вчинок українців для мене. Здається, тільки українські робітники і були для мене добрими.

Отже буду працювати над книжкою...

8.VI. Святкували 75-ліття С.Ф.Русової. Промовляли: я, Білецький і якась чешка. Людей багато. Привітань багато. Концертний відділ. Потім "кружка пива".

Н.Як.Григоріїв передав мені прочитати листа від Мандрики, який пише, що: база наша звузилась по всій Канаді, УТО в стані консервації, а Мандрика... співпрацює в "Канадійському Фармері". Все показує, що він нас просто зрадив.

10.VI. Був дощ і мої іменини. Приїздили С.І.Пількевич і С.Ф.Русова. Заходив П.О.Богацький. Листи від інших.

Пишу "Систематика суспільних наук".

26.VI. Розглядав фінансові справи Соц.Інституту, Українського Робітничого Університету.

1.VII. Середа. Загальні Збори Наукової Ради Соц.Інституту. Доклад О. Ейхельмана та Білецького. Людей було багато.

10.VII. Від П.Ш-ка, Словаччина, одержано 251 кч. на Пресовий Фонд "Вістник УПСР".

24.VII. Іменини Олюсі. Були Черкасенки, Русови, Пількевич.

4.VIII. Вівторок. Черкасенко прочитав нову п'єсу "Газ". Проблема - мораль і наука. Цікава. Інцідент Омельчихи.

12.VIII. Одержав лист від Б.М.Залевського. Животко критикує "Вістник УПСР" за лівий напрям писання, а І.Завзятий критикує за поміркованість і... за ухили праві. Тов. Завзятий має рацію!

Була в Ржевницях тижнів 2 пані Цеглинська. До нас не зайшла.

- - - - - - - - - - -

1 серпня 1931 р. Закінчив свою роботу Конґрес Соціялістичного Інтернаціоналу у Відні. Засідав від 25 липня по 1.Серпня. Приїхало 700 делеґатів від 43 країн. По звіту секретаріяту Інтернаціонал об'єднує 6,2 міл. членів; має 369 щоденних газет.

Подавляюча більшість партій - марксівські, Інтернаціонал - робітничий, цеб-то ідеологічно і фактично ці партії - мійські, індустріяльні. Їх політична кінцева ціль - перебрати владу від буржуазії, стати на їх місце, яко керуюча суспільна сила, що володіє /державно/знаряддям продукції і веде суспільну, господарську і культурну політику.

В ідеології партій Робітничого Інтернаціоналу одно питання зовсім не розроблене: які мають бути відносини міста з селом? Коли в

будучому суспільстві залишаться села і міста, як агрегати з окремими суспільними функціями /села з сельським господарством, а міста з промислом, обміном, транспортом, наукою, суспільною адміністрацією то-що/, то залишаться і фатальні ріжниці: політична, культурна і господарська диктатура міста над селом з її неминучими наслідками - визиском села, його культурним і матеріяльним убожеством, повною підлеглістю села.

Одні марксисти відповідь на це практично вже дали: большевизм, як послідовне приложення засад Маркса і його прихильників, показав своє страшне обличчя. Трагедія села в СССР /а на Україні ще й трагедія української національности/ є досить грізною пересторогою! Робітниче місто є гнобителем села та ще й таким, що по своїх методах перевершив усі відомі деспотії і всіх визискувачів.

Инші марксисти /соціял-демократи/ самі злякались кривавого звірства большевизму, одштовхнулись від його, але ідеологічно вони не розірвали з марксизмом: як вони уявляють будучу організацію суспільства? Соціял-демократи не мають конструктивної програми, в якій би було теоретично узасаднене визволення села з - під міста.

Для нас в засаді ідеологія Робітничого Інтернаціоналу, як об'єднання мійських партій пролетаріяту та інтеліґенції індустріяльно-торговельно-мійських скупчень, не до п р и й н я т т я: жах большевизму досить навчає, куди веде послідовний марксизм - це раз, політика соціял-демократії, що зростається з капіталізмом - два.

Цікаво, як українські соціял-демократи і радикали вели себе, очевидно голосували "за" - стабілізацію версайської Европи, Ліґи Націй і... за стабілізацію неволі України. Які вони горді, що долізли на "широкий форум", на якому не мають... права голосу.

Ми не робимо собі ілюзій.

Марксизм є ворог трудового села. Фатально це обертається гостряком і проти визволення українського народу, що є селянським на 92-94 %. Мійський пролетарський соціялізм, чи комуністичний, чи соціял-демократичний, не має в своїй ідеології, програмі і політичній практиці визволення села. І вже це одно означує наше становище до його. А коли до цього додати ще й практичне відношення марксистів до українського села, то наше відношення стає ясним до прозорости: жадних надій своїх з Робітничим Інтернаціоналом, яким він є тепер, звязати не можемо.

Український соціялістичний рух на резолюціях Робітн. Інтернаціоналу не піде вперед: на службу буржуазії не піде, а в инший бік Р.І. не веде і вже не поведе, хоч би "Громадський Голос" /львівський С.З./ і називав неправильно його Т р у д о в и м Інтернаціоналом. Це не селянський, а робітничий Інтернаціонал. Трудовий буде той, що виясниви проблему села і міста, енергично йтиме до такого суспільного устрою, в якому будуть єдині трудові громади.

Мусимо працювати для приходу Трудового Соціялістичного, а не буржуазно-ліберального мійського Інтернаціоналу.

Пригноблююча реакція. Написав статтю з критикою на міністеріябельних лідерів, що йдуть слідком за буржуазією.

В газетах звістки про нові арешти на Україні. Арештовані: Стасюк, Христюк, Чечель, Шраґ, Мазуренко. Є відомости, що й Пирхавку, Стадників. Грушевського не арештовано через хворобу, але одвезено в Москву. Історія повторюється.

10.VIII. Читав брошуру Л.Чик. про "Соловецьку Каторгу" - листи селян, які втекли відтіль до Фінляндії. Жах-жах-жах. Рабство народу.

14.VIII. Одержав від т.О.Басса, Торонто, 134 дол. на Пресовий Фонд "Вістник УПСР" і ще 2 дол. від невідомої особи.

Зайшов по обіді хлопець з підписним листом "на вінок", який сьогод українці хочуть покласти на памятник чеським воякам. Я сказав, що не можу нічого дати, бо на Підкарпатті чехи душать український народ.

Ввечері П.О.Богацький приніс листи. Між иншим відповідь Мандрики на запит про його відношення до УПСР. Цінізм, брехня, самохвальство, клевета.

15.VIII. Позавчора їздив на "суд". Галаган подав про мапу України на мене! Галаган на суд не з'явився! Не знаю, чи на цім кінець.

Проф.Басса прислав ще 10 дол. Ми роспреділили так: 4 дол. на пресовий фонд "Вістника УПСР", 4 дол. на Соц.Інститут і 2 дол. Станіславському, в рахунок гонорару.

Читаю і пишу. Пригноблений. 15 літ даремної праці, витрата часу і здоровля.

25.VIII. Нагло Міністерство оповістило, що з 1 - го вересня цілковито ліквідуєтьоя ґімназія.

26.VIII. З Міністерства прийшов припис про ліквідацію ґімназії.

Приїздила С.Ф.Русова. В цей час прийшли діти ґімназії /двоє дітей Хлюрових, Бугаїв і ще якась дівчинка/: прохати про "поради", що їм робити. "Вчитись" - відповів. Хвилювались і говорили. Прийшла Л.І.Шляхтиченко і сказала, що вже є припис і в Університеті - лише до 1 січня 1932. Інститут Педаг., Студія - те ж.

Словом погром українських інституцій і орґанізацій.

Про це в еміґр. московських ґазетах /"Руль" і "Возрожденіє"/ було надруковано ще в червні місяці. Москалі з н а л и про це все р а н і ш. Все це "спільна справа" братів-славян.

Але яке чиновницьке варварство під проводом міністра - соціял!

За 4 дні має розпочатись навчання, весною приняли 1-шу клясу, а зараз... напишіть, каже, дітям, щоб не з'їздились. А вони вже в дорозі. За два місяці не заплатили учителям і тп., підготовляючи погром.

Радити? Порадити міг би я одно: не розпорошуватись, орґанізувати політичну свідомість. Несвідомим нічим не поможеш.

27.VIII. Була нарада в готелі "Ґраф". Приходив Приходько прохати з доручення зборів. На нараді були присутні: я, Ґригоріїв, Богацький, Паливода, Приходько, Лисянський, Кобизьський, Хлюр, Садовський, Бочковський, Галаган, Чернявський, Мірний і ще 2-3 особи.

Політичний підклад, котрий я вияснив, признали всі. Цікаві інформації. Чернявський мав розмову з Спішеком, який отверто заявив ще раніш, що він 2 роки підготовлює ліквідацію ґімназії. Мірного і Галагана - про справу з Кураторією. Бочковського - про відношення в сферах до української справи.

Скінчили вибором тимчасової президії для скликання віча.
Лист від Ємчука з Гамільтону, висловлюється проти зрадника УПСР.

- - - - - - - - - - -

Єдина і нероздільна Іспанія - міф . Іспанська революція роздмухала пробуджені прагнення народностей до волі і незалежности. Сьогодні її вимагають: 1/Каталонія, що говорить на мові дуже спорідненій з Провансальською, 2/Баски, мова котрих є перетворена зі старої мови іберської та лігурської, на решті 3/ Галіція, мова котрої подібна до португальської.

Страх московських шовіністів перед Каталонською самостійности не дає спати. Б.Мирський в статті "Самостійная опасность" доводить, що для іспанської республіки "сепаритистична небезпека найгрізніша". Каталонська небезпека, перш за все, не "ліва" небезпека; сепаратистичні традиції скрізь, а особливо в Іспанії, нічого спільного з "лівизною" не мають. Взагалі сепаратисти в Іспанії, на думку "досвідченого" й "освіченого" п.Мирського, є реакціонерами, які однак ради досягнення своєї реакційної мети готові йти і з анархистами та комуністами, бо самою характерною рисою всякого самостійництва є свіжість радикалізму вождів. Для чого ж п.Мирський висловлює такі "мудрі" істини про реакційність всякого сепаратизму? Щоб хоч в такий спосіб задовольнити свою ненависть "єдино-неділимця" до всіх сепаратистів в був.Росії.

2 вересня 1931. Були "громадські збори". Ех, наговорив п. др.Дністрянський. Кожний дбає за себе як може. Обрано комітет.

5.IX. Посол Дундр представив міністрові І.Дерерові українську делегацію в справі шкільництва і за неї говорив. Пан Сухий /у якого мекаю/ побував у Плугаржа і Патейдля.
Гімназію урятовано. Пед. Інститут буде закритий 1 січня 1932.

12. X. Н.Григоріїв вийшов з редакції "Вістника УПСР". Хоче, щоб нічого не писати проти чехів, бо "нас вишлють". Не хоче "підписувати" те, чого не поділяє. Про Підкарпаття у нас, мовляв, нічого не вияснено.

20.X. Новина: Чернявський заявив, що він "С.-р.", належить до другої організації, з якої "вийшли" Богацький, Денисенко, Паливода, Животко і інші. Я сказав, що такої організації не знаю, бо не чув нічого про її працю.

21.X. Радився комітет для захорони шкільництва, обраний 2.IX. про хід справ з "представниками" Пед. Інституту /Гула, Риндик, Січинський/. Особливо жахляк Лисянський, Гула, Хлюр.

30.X. Збори представників укр. організацій. Засновано Раду Представників Українських Організацій в ЧСР. Як до цього дійшло?
Ширші громадські збори було скликано на 2 вересня ц.р. З'явилось чимало представників ріжних організацій, опріч "Союзу" п.Галагана,

і другий"центр" - "Виконавчий Комітет" протестаційних акцій. Від шкіл були окремі професори, яко приватні особи з інформаційною метою. Довгі дебати виясняли, що більшість присутніх тримаються однакого погляду на поставлене питання. Залишено попередню комісію і доручено їй ввійти в контакт з керуючими органами шкіл, щоб виявити можливість спільної акції, як в справі шкільництва, так і взагалі в справі вияснення становища еміграції. Комісія це доручення виконала, засягнувши опінії в школах і скликавши збори на 30.X.

На цих зборах вже був заступлений не тільки Соціологічний Інститут і Гімназія, але й Пед. Інститут, і Мистецька Студія. Університет і Укр.Госп.Академія своїх представників не прислали, хоч і були "приватно" де-які особи з їх лекторського персоналу. Так само були відсутні "централі", що спеціяльно "дбають" про всі інтереси і права. Український Комітет в ЧСР і инші організації були.

Цікаві оці явища "відсутности": чутки пішли, що Університет займає становище: на еміграції українського громадянства нема, а в Університеті, як висловився один з його професорів, "кожний сам себе рятує, як може".

Певні консеквенції випливають з становища, занятого виразно Університетом і Укр.Господ. Академією. Ненормальність його очевидна. Зупинимось над ухвалами наради 30.X.: створити Раду представників зібраних /і які ще зголосяться/ організацій, якій доручити подбати про збереження українського шкільництва і сприяти поліпшенню правного становища української еміграції в ЧСР.

Безсумнівно, це єдина достойна постанова, тим більш варта уваги, що на рідних землях погромлено культурну працю та підірвано підстави її розвитку. Плачевний стан вищого шкільництва на Рад.Україні, відсутність його на Кубанщині і всіх инших наших землях - говорить сама за себе. При цім стані лехко чи пасивно поставитись до шкільництва на еміграції - було б культурним самогубством. А що потім? Ще глибша деградація...

З цим де-хто примириться, але активні громадські люде - ні. Тому й виникає потреба поставити питання про створення української вищої школи з вільних наукових сил на близчому українському терені.

26.XI. Засідання Ради Представників Укр.Організацій. Вийшли з Ради Т-во "Єдність" і"Т-во Інженерів", вважаючи, що краще, щоб ці справи вела.... "Рідна Школа", нікому не відома організація в Празі.

Т-во Прихильників УГАкадемії відмовилось вступити, бо Рада, мовляв, має політичні /!/ цілі, а головно - ці функції належались би Академичному Комітетові. Заяву підписав Гольдельман.

Обрали секретаріят: Шелухин, Білецький, Паливода, Статн., Швець.

Еміграція буквально гине: на задніх лапах перед чехами.

30.XI. Одержано від т.т. з Бразилії 76.35 кч. на пресовий фонд "Вістник УПСР"

9.XII. Надіслано з Канади збірку на пресовий фонд "Вістник УПСР" 270 кч.

По цей день зібрано на Пресовий Фонд "Вістник УПСР" 1912.65 кч.

і на допомогу хорому т. М.Ни-му зібрано 419.20 кч., які йому й переслано.

27.XII. Обідали у Богацьких в складчину.

31.XII.1931. Вістник УПСР почав виходити від 1 червня ц.р., вийшло до 1.XII. 14 чисел. Видавав Головний Політичний Комітет УПСР, редагувала Колегія: П.Богацький, Н.Григоріїв і я. Більшість матеріялу написав я.

З нового року будемо видавати журнал "Трудова Україна".

1 9 3 2 Р І К.

2 січня 1932. Вислав Блазі 3 рецензії.

В "Соціолог. Ревю", книга IV,1931 вийшла моя стаття про українську соціологічну думку і працю.

Окінчив І частину "Ляхоманії". Втомила вона мене дуже. Всього буде 255-260 сторінок.

Написав 1-е число "Трудової України". Редакція: П.Богацький і я. Буде це центральний орган УПСР на еміграції.

14.I. Виклад Григоріїва в Соц.Інституті про політичні партії.

Лист від адвоката Януша, щоб я заплатив /як ручитель/ 435 кч. за Довгаля, котрий позичив у "Слав. Взаїмности". Постановили списати ці гроші з рахунку Соціологічного Інституту.

Прийняли до відома вихід Гольдельмана з Соц.Інституту.

Т-во Прихильників УГА прислало листа з запрошенням вступити до їх. Запрошення підписав Гольдельман і Сапицький. Треба їм буде відповісти прилюдним листом.

Денисенко признався, що ще з липня в цім Товаристві і є там членом Управи.

15.I. Нарада з товаришами. Я зачитав проєкт відповіди: всі, опріч Денисенка, за те, щоб надрукувати, як отвертий лист.

8.II. Вийшов мій "Отвертий лист" В оборону українського шкільництва на еміграції. Відповідь Управі Т-ва Пихильників УГА в Празі. Почав писати, думав буде 2-3 сторінки, аж набралося того 23 стор. Втомився, але треба так було зробити. Хай еміграція знає як було і як має бути.

17.II. Від Т-ва Українських інженерів в Братіславі дістав листа, просять прийняти їх делегацію в справі титулу "інженер". Написав їм листівку і призначив побачення в понеділок,22.II., на 4 год. на Шеїковій ул. в Празі.

З пражського життя нічого цікавого.

Вийшло 2-ге число "Трудової України".

<u>22.Лютого. Понеділок.1932 р.</u> По обіді виїхав до Праги. Пішов до Соц. Інституту. Тут робота йде кволо, де-кому вказав на не виконання взятих завдань. Мушу підганяти все тих же, що набралися авансів, а роботи ніякої. Просто жах.

По 4-ій год. прийшов представник абсольвентів УГА з Братіслави, інж.А.Яременко, з листом від т. Зеркаля, що займається цією справою. З інформацій листа і представника виходить, що всі, а в тім і ректорат УГА, відмовляються будь що робити в цій справі, мовляв, не на часі. Абсольвенти післали його просити мене, щоб я взявся за це діло. Мовляв, як орґанізатор УГА.

Пообіцяв їм помогти в чім зможу. Очевидно будуть нові ходження по міністерствах. Надоїло вже мені. Тяжко буде щось зробити.

В ЧСР розростається господарська криза. Скрізь йде скорочення штатів, інтеліґенція без праці.

Українці для них "цізінці".

Кінець другої частини.

25 лютого 1932 року Микита Юхимович Шаповал помер в м.Ржевницях, біля Праги в Чехо-Словаччині.

++
+ + +
+ +
+

П Р И Л О Г И.

П Р И Л О Г А 1. До стор. 1. 9.I.1925. Інститут Громадознавства.

Програма праці Українського Інституту Громадознавства /Соціологічного/ в Празі, Чехо-Словаччина.

Загальне завдання Українського Інституту Громадознавства, як установи науково-дослідницької, є дослідження, вивчення й означення явищ соціяльности: їх причин, звязку, розвитку і конкретних форм, цеб-то вивчення людського суспільства. Вивчення соціяльних явищ з погляду механіки або динаміки процесу без вивчення самих об'єктів, між якими повстають відносини - без індивіда й скупчень індивідів в ріжних групування, простих і складних та більших агрегатах їх - неможливе, тому дослідження соціяльности починається з конкретно-описового вивчення людини-індивіда та її скупчень по природі фізичної однотиповости /раси/, а також окремих територіяльно-етнічних і політично-самостійних агрегатів /національностей і держав/. Конкретно-описове вивчення народів і їх суспільно-культурних витворів - мова, релігія, наука, письменство, мистецтво, господарство, техніка і т.д. повинно бути поставлене на першу чергу, щойно після того може бути ведене вивчення вже самого соціяльного процесу в усіх його аспектах /політичному, культурному, господарському і т.д./, з вишуканням і означенням закономірностей емпіричних і абстрактних законів його, з установленням причинової залежности певних явищ і означування детермінаторів поведінки, як індивідів, так і ріжних гуртувань їх.

Все вивчення в Інституті поділено між трьома відділами: I.Народознавство /конкретно-описове/, опріч свого прямого завдання, має метою почасти виконувати ще й завдання соціологічної статики, одначе статика економічна й механіка господарського процесу в суспільстві є вже задачею II.Відділу - Економіки /і техніки/, де скупчено вивчення всього, що стосується до господарства, з огляду на надзвичайну практичну важність економіки й потребу відповідного унагляднення всієї економічної проблеми суспільства. В III. Відділі скупчене загальносоціологічне вивчення суспільства в його цілости, як чисто теоретичне виявлення основ суспільства, так і роблення практичних висновків з такого вивчення, цебто формулування наукових підстав політики.

Опріч чисто теоретичного вивчення організації суспільства і його розвитку Інститут ставить собі ще практичну мету: вивчення і зформулування практичних проблем, що виникають з конкретних потреб українського народу в дану добу його існування. Докладнішу деталізацію плану й програму праці Інституту Громадознавства видно з слідуючої схеми:

Відділ I. Народознавство. Установи при Відділі: 1.Загальна бібліотека Інституту. 2.Архів-Музей визвольного руху і еміграції. 3.Семінарі: історичний, літературний і инші. 4.Кабінети: термінологічний, мистецький.

Відділ II.ЕКОНОМІКА Й ТЕХНІКА. Установи при Відділі: 1.Господарський музей України і сусідніх країн. 2.Курси консульської і міжнародньо-комерційної праці. 3. Семінарі: економічний, кооперації і инші.

Відділ III. СОЦІОЛОГІЯ І ПОЛІТИКА. Установи при Відділі: 1.Редакція часопису "Суспільство". 2. Семінарі: соціологічний, соці-

яльно-політичний, праці, соціялізму, журналізму, Драгоманова і инші.
3. Бібліотека теоретичної соціології.
/Український Інститут Громадознавства в Празі. СУСПІЛЬСТВО. За редакцією М.Шаповала. Книжка I-II. Прага 1925. Стор. 3 - Хроніка./.

Примітка. Організація Українського Інституту Громадознавства в Празі почалась 1 - го листопаду 1924 року.

П Р И Л О Г А 2. До стор. 1. 12.I.1925. Чеське Соціолог. Товариство.

Масарикове Соціологічне Товариство в Празі.

До поширення соціологічного знання і полегшення суспільних студій з'явилася організація Масарикового Соціологічного Товариства.

Організатором товариства був цілий ряд чеських учених і громадських діячів, як проф.др. Фоустка, Д-р Халупний - автор великого курсу соціології, проф. д-р Блага, покійний проф. д-р Грубер, посол до парламенту проф. д-р І.Мацек, редактор соціологічного огляду п. Жалуд і инші.

Установчі збори товариства відбулися 12 січня 1925 р. в помешканні соціологічного семінару філософського факультету в присутности також і чужих гостей, в числі котрих були від Українців п.директор Українського Інституту Громадознавства М.Шаповал, секретар Інституту та инші. Збори відчинив проф. Фоустка, обраний на їх голову, а д-р Ульріх був обраний за секретаря їх.

Були перечитані привітання від неприсутніх. З привітанням від Укр. Інстит. Гром. виступив його директор М.Шаповал, котрий підкреслив особливе значіння соціології для народів загрожених в самому своїому існуванню.... І Чеське Соціологічне Товариство і Український Інститут Громадознавства являються новими організаціями у своїх народів, і з тим більшою радістю Українцям доводиться вітати Товариство і сподіватися на співпрацю.

Винесена подяка Панові Президентові Республіки Масарикові за дозвіл назвати товариство його іменем і постановлено прохати його дозволу перевидати його "Rukovět Sociologie".

/Суспільство. Прага 1925. Том I-II. Стор. 155-156./

П Р И Л О Г А 3. До стор. 5. 21.III.1925.

Збори Українського Громадського Комітету. Конфлікт виник весною і потроху наростало взаїмне нерозуміння. Річ в тім, що у нас було дуже багато роботи. Організація росла дуже швидко. У величезній організаційній роботі завжди заложена можливість дрібних сутичок, які потім розростаються в конфлікти багатьох людей між собою. Так було і в нас. Конфлікт стався. Моє становище об'єктивно було важке тим, що я, будучи на чолі організації, не мав права бути пасивним, "вичикувати", "умивати руки", ставати "осторонь", а навпаки: мусів кожну справу, акцію, подію переживати активно.

Тим, хто думає, що нема нічого лекшого, як "стояти на чолі", я-б міг сказати отверто: це найтяжча з усіх праць.

Конфлікт протікав в доволі парляментарних формах в зимі 1924-25 р., але він ускладнився, на жаль, новими обставинами: в опозиції ви-

явились люде, що стали в недвозначний звязок з "совітськими" елементами, а поскільки опозиція не одмежувалась від тих людей, то боротьба приняла інтензивний - в суті річи політичний характер. Пізніше виявилось, що більшість опозиції не мала нічого спільного з "сменовеховством", але вже було пізно: боротьба двох ґруп стала широко відомою навіть в чешських колах, які підтримували УГК, і ці кола почували себе ніяково. - Хоч УГК вже майже закінчив свою працю і хоч йому треба було натурально скінчити свою діяльність, але конфлікт прискорив ліквідацію УГК, чого почали вимагати і чеські кола.

Мені було особливо прикро те, що в опозиції спинились де-які т. т., проти котрих ми нічого не мали і розходження з якими було лише продуктом орґанізаційної інерції. Одначе, нічого не зробиш. М.Шаповал.

/ВІЛЬНА СПІЛКА. Неперіодичний орґан Української Партії Соціялістів-Революціонерів. Збірник 3. рр.1927-1929. Прага-Львів. Стор.123/.

П Р И Л О Г А 4. До ст. 8. 5.V.1925. Брошура "Стара і Нова Україна".

М.Шаповал - СТАРА І НОВА УКРАЇНА. Листи в Америку. Видання Української Громади. Ню Йорк 1925. Стор. 32.

П Р И Л О Г А 5. До ст. 9. 8.VI.1925. Укр.Видавничий Фонд.

1. Проф.Ф.Якименко - ПРАКТИЧНИЙ КУРС НАУКИ ГАРМОНІЇ в 2-х частинах. Підручник для шкіл ріжних типів. З задачником. УГВФ.Прага 1925. Стор. 132.
2. Проф. М.Чайківський - Алгебра. Курс середньої школи і для самонавчання. Книга І. Стор. XII + 452. УГВФ. Прага 1925.

П Р И Л О Г А 6. До ст. 10. 7.VI.1925. 4 річниця УГКомітету в Празі.

7 липня 1925 р. минуло рівно чотирі роки існування й діяльности Українського Ґромадського Комітету в ЧСР.

З ініціятиви кількох членів У.Г.К. у вечері того дня в помешканні "Української Хати" відбулись інтимні товариські сходини частини членів У.Г.К., в яких взяли участь також і члени Управи У.Г.К.: М.Ю. Шаповал, Н.Я.Ґригоріїв, М.М.Галаган.

Тисячі Українських емігрантів, якими заопікувався У.Г.К., створення огнищ Української культури: Української Господарської Академії, Українського Педагогичного Інституту ім. М.Драгоманова, Матуральних Курсів та Реальної Ґімназії, заложення Селянської Спілки для культурної роботи серед трудових мас української еміґрації з низкою фахових курсів, організація Українського Ґромадського Видавничого Фонду, підтримування ріжних українських культурних установ і організацій, як мистецька студія, музичне товариство, публічна бібліотека, національний архив-музей, організація науково-дослідницької установи - Українського Інституту Ґромадознавства - все це є найкращим доказом систематичности й серйозної продуманости праці з боку керівників У.Г.К.

Такі, загально кажучи, підсумки зроблено й у щирих дружніх промовах учасників товариських сходин членів У.Г.К. в четверту річницю його існування та діяльности./"Нова Україна" Прага, 2-3,1925.Ст.164/.

П Р И Л О Г А 7. До ст. 13. 8.VIII.1925. Ліквідація У.Г.К. в Празі.

Гляди: "Нова Україна" - Прага, чис. 2-3, 1925, Стор. 164.
"Нова Україна" - Прага, чис. 4-6, 1925, Стор. 150.

П Р И Л О Г А 8. До ст. 15. 31.VIII.1925. Приходив Семен Мазуренко.

М о с к о в с ь к і п о с л и. В серпні місяці прибув до Ч.С.Р. лічитися в Карлових Варах /Карлсбад/ п.С.Мазуренко; однак більшу частину цього "курсу" провів у Празі, Подєбрадах та инших скупченнях Української еміграції і не в лазнях, а в намовах знайомих і незнайомих помітніщих громадсько-політичних українських діячів повертатися до дому, пропонуючи де-кому навіть кращі посади.

Вже за скільки місяців до приїзду п.Мазуренка мали ми відомости про наміри Совлади та про її клопоти з еміграцією.

Пропаганда "смєновєховства" в широких колах еміграції виявилась шкідливою, бо селяне й робітники, що попали на еміграцію, як вояки ріжних антибольшевицьких армій, повертають до дому в свої села, хутори й заводи, стають найнебезпечнішими пропагаторами антибольшевицького ладу, як живі свідки вигід демократичного ладу Європи. Тому визнано доцільнішим "обезглавіть еміграцію", тобто: переманить тільки помітніщих політичних діячів на певні посади під безпосередній догляд з перспективою пустить їх поволі шляхом Савінкова /+/. Без провідників, мовляв, еміграційна маса роспорошиться і втратить своє політичне значіння. З цією метою Совлада рішила вислати за кордон кількох своїх таємних посланців, як до московської так і до української еміграції. Серед них опинився й п.С.Мазуренко.

Чи знає він про всі інтенції совлади, чи тільки де-які, - нам не відомо. Факт, що п. Мазуренко приїздив і намовляв. Був навіть у де-яких членів нашої редакції, запевняв що "українізація йде всерьоз", бо большевики, викликавши цього духа не встані загнать його назад; що надходить пора "розділу спадщини" і комуністи екстенним порядком перефарбовуються в захистні кольори, щоб хоч що небудь врятувати; запрошував до участи в правлінні одного з "кооперативних" банків, який мав би під гарантії совлади позичити грошей за кордоном і т.д.

Приходив навіть з свідком п.Дятловим, який, кленучись Марксом і Енгельсом, доводив міць совлади й запрошував іти їй на поміч. Однак обидва одержали вказівки на поріг і з тим поїхали на совєтські хуторі.

Після того п.Ан.Приходько й инчі посіпаки совлади загаласували на всі щелепи лайкою на адресу еміграції і нашого видання з окрема.

Розуміється, злість їх бере.

Дурно тільки приїздили й не обдурили.

Щож тепер пан скаже?

/"Нова Україна"-Прага, чис. 4-6.1925. Стор.143-144./

П Р И Л О Г А 9. До ст. 17. 23.IX.1925. Нові стипендії.

Заходами б.голови У.Г.К. М.Ю.Шаповала здобуто 22 стипендії по 400 кч. для учнів Української Реальної Гімназії в Празі, і 30 стипендій по 550 кч. для студентів Педагогичного Інституту в Празі.

/"Нова Україна"-Прага, чис. 4-6, 1925. Стор. 157. Нові стипендії/.

/+/ С а в і н к о в Борис, рос. політичний діяч і письменник /1879-1925/. Член боєвої організації соц.рев. партії, учасник терористичних замахів, 1917 р. військовий міністр; вернувся з еміґрації, загинув у тюрмі в Москві /від ЧеКа/. /УЗЕ,Том III. Ст. 3/.

П Р И Л О Г А 10. До ст: 19. 28.XI.1925. 50-ліття Дра В.Ґірси.

Ю в і л е й Д-ра В. Ґ і р с и. 28.XI. Д-ра В. Ґірсу привітали з пятидесятиліттям численні делегації від ріжноманітних еміґраційних організацій в Ч.С.Р.

Від імени Укр.Інституту Громадознавства, Укр.Педаґоґічного Інституту, Укр.реальної ґімназії та Укр. Громадоського Видавничого Фонду привітала делегація в складі М.Шаповала, Н.Григоріїва, М.Галагана, І. Мірного та Є.Вировоґо, причім Укр.Гром.Вид.Фонд передав ювилятові повне видання творів Т.Шевченка, а Пед.Інститут та реальна ґімназія привітні адреси.

Відповідаючи на привітання, Др.В.Ґірса підкреслив особливе задоволення з тієї культурної праці, яку провадить українська еміґрація в Ч.С.Р. "Ви, мовляв, переживаєте ті часи відродження, які ми пережили трохи раніш. Українська еміґрація творить для свого народу те, що для чехів зробили "будителі"/Палацький і инші/. Мені радісно бачить, що серед української еміґрації є люди, які розуміють свій історичний обовязок перед народом і віддають на виконання його всі свої сили. Я щасливий, що міг вам помогти в цьому великому ділі. В добрі й лихі ґодини я не переставав і не перестану бути приятелем України. Вірю, що український народ досягне поставлених ним цілей. Нехай живе Україна".

Від громади студентів Укр.Педаґ.Інституту Д-ра В.Ґірсу привітала делегація в складі п.п. О.Бабія, М.Обідного і Я.Огородника, яка подала йому привітальну адресу від студенства Педаґ.Інституту. Відповідаючи ювиляр між иншим сказав: "Я надаю величезного значіння вашому Інституту і тій ролі, яку ви, по закінченні Інституту, відограєте у відродженні свого краю. Україна потребує багато людей з ґаховою освітою і певні галузі заповните ви. Мусите докласти всіх старань, щоби з найбільшим запасом знання повернутися до-дому і найкраще прислужитися для добробуту свого народу. Бажаю студентам Українського Педаґоґічного Інституту успіху в їх роботі і щиро дякую за складені мені привітання".

Від Укр.Університета в Празі привітала делегація в складі ректора проф.О.Колеси та проф.Артимовича.

Від Т-ва Кубанців привітала делегація в складі проф.Ф.Щербини та п. Макаренка, яка піднесла ювилятові ілюстроване видання "Гайдамаків" - Т.Шевченка.

Українська Господарська Академія в Подєбрадах урядила в сей день святочне зібрання, на якому доц.І.Бочковський прочитав доклад про діяльність Д-ра В.Ґірси та її значіння для розвитку української культури. /"Нова Україна" - Прага, чис. 7-8,1925. Стор.142./.

Гляди: М.Шаповал - Приятель української культури. /"Н.У.",7-8.ст.1/

Н.Григоріїв - Д-р В. Ґ і р с а. З нагоди 50-ліття.

Др. Вацлав Осипович Ґірса народився 28.XI. р.1875 в м. Шепетівці

на Волині в родині чеських колоністів. Ґімназію та університет скін - чив у Празі, де р. 1904 добув диплом доктора медицини. Після цього два роки виконував лікарську практику на клініках празького медичного факультету, а також півроку військову обовязкову службу, як санітарний хорунжий. Р.1910 повернув на Україну, де працював як асистент хірургічної клініки при Київському університеті, пізнійше завідував лікарнею князя Лопухіна-Демідова та хірургічним відділом Кирилівської лікарні в Києві, де здобув широкі симпатії й повагу громадянства, як високогуманна людина, та признання фаховців, як визначний хірург.

Вихований під безпосереднім впливом гуманістичних ідей проф.Т.Масарика, д-р Ґірса, дивився на свій фах, як на засіб не лише прожиття, а і громадської служби, полегшення людських страждань взагалі.

Певний день на тиждень був у нього зарезервований для немаючих, яких він лічив безплатно, помимо того що й кожного дня приймав багато таких, од яких міг одержати в подяку лише добре слово. Не раз на свої кошти купував він і ліки для своїх пацієнтів.

Д-ра Ґірсу знала вся чеська колонія на Україні та й він її знав, як найкраще, бо, об'їзжаючи хорих, цікавився їх життям громадським, національним, господарським і т.д.

З початку війни р.1914 др.В.О.Ґірса взяв живу участь в Чехословацькому закордонному революційному русі, як член Київського Чехословацького Комітету, працював по орґанізації чеських дружин, а також як спеціяліст хірург в ріжних київських військових лікарнях.

В лікарні де працював, д-р Ґірса урядив окремий відділ для ранених чеських вояків, яких збірав з ріжних місць.

Разом з тим брав найактивнішу участь в організаціях чеських відділів, вказуючи на те, що доля чеської справи залежить від них, Чехів, які перебувають по-за межами Чехословаччини, їх участи в збройній боротьбі, від їх жертв ради неї.

Чеський визвольний рух в Росії й на Україні в часі світової війни, як відомо, розбився орґанізаційно на три течії: петербурзьку, московську й київську /кожен осередок хотів вести провід/, а політично - на дві: консервативну, яка уявляла визволену Чехію королівством, з руським царем на чеському королівському троні, і демократичну, яка стреміла до створення вільної, нікому непідлеглої, самостійної чеської республіки. Перша гуртувалася навколо д-ра К.Крамаржа, друга - проф.Т.Масарика. Між тою й другою течією існували переходові відтинки. В Росії й на Україні більшість провідників чеської політики належала до консервативної течії, репрезентантом якої на Україні був голова Київського Чехословацького Комітету п.Вондрак /власник готелю "Прага"/. Репрезентантом республікансько-демократичної поступової меншости був Др.В.Ґірса.

Полонені чехи й словаки принесли з собою "дух рідної землі", і під їх впливом стала міцніти течія республікансько-демократична, яка швидко увійшла в безпосередній звязок з проф.Т.Масариком. Приїзд до Росії посла І.Дюриха, що виїхав з Чехії з уповноваженням від Д-ра Крамаржа та А.Швегли, на деякий час вніс дезорґанізацію в чеський визвольний рух в Росії й на Україні та скріпив консервативну течію. І. Дюрих, хоча й побував перед тим в Парижі, працював де-який час з проф. Т.Масариком, Др.Е.Бенешом та Др.Штефаником, був обраний навіть заступником голови Чеської Народньої Ради в Парижі, головою якої був Т. Масарик, однак, прибувши до Росії, повернувся до старої русофільської консервативної політики, наміченої ще раніш Др.Крамаржем, і виступив

проти чеської республікансько-демократичної течії, в тім числі й проти Т.Масарика.

Однак революція і активне втручання чехословацького війська, організованого на Україні та полонених в справи чехословацької колонії в Росії поклало край діяльности Дюриха. Чехословацьке військо, що стояло на Україні оповістило Чехію республікою, а Т.Масарика її диктатором.

З'їзд усіх чехословацьких організацій, що відбувся в Київі 23 квітня р.1917 під головуванням Д-ра В.Ґірси створив відділ Чехословацької Народньої Ради в Росії із 30 осіб, який і став вести далі політику по вказівках Народньої Ради в Парижу. Попередній "Союз Чехословацьких Товариств" оповіщено краєвим органом, головою якого замісць п. Вондрака обрано Д-ра В.Ґірсу. Разом з тим Д-ра В.Ґірсу обрано й у президію Відділу Ч.-Сл.Н.Ради.

Консервативні чеські елементи де-який час ще проявляли себе участю в реакційному товаристві "Славянское Единеніе", корніловському повстанні і т.и., однак республікансько-демократична течія під проводом Д-ра В.Ґірси та инчих однодумців проф.Т.Масарика /В.Макса, Ю.Клеканда/ виразно від них одмежувалась і заняла позицію невтручання в місцеві політичні справи за скріплення власної сили, переведення своєї політики.

Др.В.Ґірса підтримував найближчі стосунки з професором Т.Масариком. Коли той приїхав на Україну, то, буваючи в Київі, часто спинявся у д-ра Ґірси і переховувся в нього навіть під час першої навали большевиків на Київ.

Др.В.Ґірса був на Україні репрезентантом політики проф.Т.Масарика й його ближчим співробітником.

Виїзжаючи з України, проф.Т.Масарик доручив д-рові В.Ґірсі перевезти чехословацьке військо з України до Франції через Европейську Росію, Сибір, Владивосток.

Р.1918 Др.В.Ґірса, виконуючи це доручення, виїхав з України.

Однак ускладнення відносин з большевиками затримало його разом з чехословацьким військом в Сибіру, де він працював, як заступник Відділу Ч.-Сл.Н.Ради.

В кінці 1918 йому все ж таки пощастило здійснити переїзд значної частини війська до Владивостоку. Там Др.В.Ґірса створив з присутніх членів Від.Ч.-Сл.Н.Ради окрему колегію, яка старалася про потреби сідньої групи чсл.війська, що наслідком конфлікту з совєтами була відрізана від Заходу. Та колегія боронила інтереси війська перед місцевими урядами /установами/ і заступниками чужих держав, тоб-то: як в консульському зібранні у Владивостоці, так і в зібранню дипломатичних заступників союзників. В наслідок виключних умовин було вирішено окупувати чехословацькими військами Владивосток і перевести дальші військові акції з метою злуки з західною групою. Після досягнення злуки війська Др.Ґірса був обраний військовим з'їздом в Омську знову членом В.Ч.С.Н.Ради та іменований заступником В.Ч.С.Н.Ради у Владивостоці.

Після ліквідації В.Ч.С.Н.Ради Др.Ґірса іменований був через міністра військових справ Ч.С.Р. ген. Штефаніка заступником Чсл.влади у Владивостоці і на цій посаді був аж до свого призначення повноважним послом Ч.С.Р. в Росії в листопаді р.1919. Посаду посла в Росії Др. Ґірса залишив тільки після повної евакуації чсл. війська з Росії, звідки й сам виїхав з XXXV репатріяційним транспортом "Президент Ґрант II" в серпні р. 1920.

По приїзді в Ч.С.Р. в наслідок переобтяженості Міністра Зак.Справ Д-ра Е.Бенеша, Др.В.Гірса призначений був уповноваженим міністром для організації внутрішньої служби Міністерства Закордонних Справ та ведення справ, що стосуються Сходу Європи. Р.1921 Др.В.Гірса призначений був послом у Варшаву, але не встиг виїхати туди, бо виявилась неможливість замінити його кимсь инчим в Мін.Зак.Справ. Р.1922 Др. В.Гірса, як заступник Чехословацької влади брав участь в Женевській конференції.

Др.В.Гірса організував і керує допомогою культурній праці всій еміграції, яка перебуває в Ч.С.Р., в тім числі й українській.

В своїм відношенню до емігрантів він виявив надзвичайну гуманність не тільки в великих культурних ділах, а й в буденних стосунках: всякий емігрант має змогу особисто прийти до д-ра В.Гірси і викласти йому всі свої жалі й одержати підтримку в тій чи инчій формі. Розвиток всієї культурної праці української еміграції в Ч.С.Р. найбільше завдячує Д-ру В.Гірсі, який поставився до неї не лише з повною свідомістю державного мужа, а й з гарячою симпатією щирого прихильника пригнічених народів. /"Нова Україна", чис. 7-8,1925. Стор. 126-129/.

П Р И Л О Г А 11. До ст. 20. 30.XII.1925. Конференція соц.-рев.парт.

Міжнародня Конференція соціялістично-революційних партій. 27-30.XII. 1925 р. в Парижі відбулась міжнародня конференція соціялістично-революційних партій, які не належуть ані до II ані до III Інтернаціон.

До Міжнароднього Бюра цих партій входять представники:

1. Італійської соціялістичної партії-максималістів. Орган "Аванті".
2. Німецька незалежна соціял-демократична партія.
3. Французький союз соціялістів-комуністів.
4. Норвезька робітнича партія.
5. Партія московських лівих соціялістів-революціонерів і максималістів.
6. Жидівський "Бунд" з Польщі.
7. Українська партія соціялістів-революціонерів.
8. Партія білоруських соціялістів-революціонерів.
9. Партія литовських революційних народників.

Конференцію одкрив голова французької партії, відомий історик соціялізму і синдикалізму т.Поль Люї, привітальною промовою. Далі виступали з програмовими привітаннями Артур Велля-Італі, Ліб'кнехт-Німеччина, Штайнберг - Московщина, Гакон Меєр - Норвегія і М.Шаповал - Україна.

Склад Секретаріяту: генеральним секретарем А.Балабанова-Італія, членами: Поль Люї і Летранж - Франція, Сальві - Італія, Гакон Меєр-Норвегія. Місцем осідку Бюро визначено Париж.

В принятих резолюціях визначене негативне відношення до III Інтернаціоналу і до большевицьких методів.

Основною ідеєю конференції було не змагатись до створення нового інтернаціоналу, щоб цим не спричинювати заколоту в рядах міжнароднього соціялізму, а навпаки: змагатись за обєднання - політичне і професійне -, всього міжнароднього соціялізму, як він розвивався до світової війни. /"Нова Україна", ч. 1-2,1926. Стор. 162/.

П Р И Л О Г А 12. До ст. 21. 13. II.1926. Заклали Український К-т.

Український Комітет в Празі. 13 лютого ц.р. в Празі під головуванням директора Інституту Громадознавства відбулися установчі збори Українського Комітету, на якому був відчитаний та одноголосно принятий статут комітету.

До складу Комітету увійшли: М.Ю.Шаповл, М.М.Галаган, Н.Я.Григоріїв, проф.О.О.Ейхельман, др.С.М.Літов, К.К.Цурканів, др.М.І.Мандрика, Г.А.Чернуха, С.П.Горський, Є.С.Вировий, Ф.М.Стешко, М.С.Курах, П.Л.Макаренко, П.О.Плохий, проф. С.Ф.Русова, С.М.Довгаль, М.А.Попсуй-Шапка та інші.

Збори обрали Управу Комітету в складі: голови управи - Н.Я.Григоріїв: члени управи - др.С.М.Літова та К.К.Цурканіва.

Збори доручили Управі подбати про організацію "Союзу Українських Організацій" в ЧСР для координації справи захисту матеріяльного, культурного й правного становища української еміграції.
/"Нова Україна" чис.1-2, 1926. Стор. 164/.

П Р И Л О Г А 13. До ст. 21, 16.II.1926. Союз Укр.Організацій.

16 лютого ц.р. в помешканні Інституту Громадознавства відбулася заздалегідна взаємно-інформаційна нарада представників українських організацій в ЧСР скликана по ініціятиві Інституту Громадознавства, Видавничого Фонду і Українського Комітету; на нараді були заступлені: Інститут Громадознавства - М.Шаповал і проф.О.Ейхельман, Український Видавничий Фонд - М.Галаган і Є.Вировий, Український Комітет - Н.Григоріїв і др.Літов, Українська Реальна Гімназія - проф.др.Ярема і п. Хлюр, ЦЕСУС - п.Волохів і п. Бойків, Кубанська Громада - п.К.Плохий, Жіноча Національна Рада - проф.С.Русова, Військово-Демократичний Союз - п.К.Цурканів, за редакцію "Нова Україна" - Др Мандрика і Г.Чернуха.

Ректор Українського Університету проф. Д-р О.Колеса і Директор Педагогічного Інституту проф.Л.Білецький листовно повідомили, що вони не могли прибути через те, що тільки напередодні ввечері дістали запрошення і не встигли ще засягнути опінії відповідних органів.

Всі присутні одноголосно висловились в засаді за необхідність створення Союзу Українських Організацій в ЧСР для координації своєї праці в напрямі забезпечення правних, матеріяльних і моральних інтересів української еміграції.

Необхідність координації праці укр. організацій всіма присутніми признана просто імперативно.

Треба побажати, щоб ця справа вдалась, бо перед еміграцією стоять тяжкі іспити. /"Нова Україна", чис. 1-2, 1926. Стор. 163/.

П Р И Л О Г А 14. До ст. 21.19.II.1926. Об'єднання соціялістів...

Українська Соціялістично-Радикальна Партія. 14 лютого 1926 р. відбувся у Львові спільний З'їзд Української Радикальної Партії і Української Партії Соціялістів-Революціонерів, що існують та ведуть свою діяльність на українських землях занятих Польщею.

У.Р.П. і У.П.С.-Р. ствердивши в довшій партійній роботі згідність свого світогляду й однаковість своїх завдань рішили злитись в єдину політичну організацію українських працюючих мас під назвою:

"Українська Соціялістично-Радикальна Партія" - УС-РП.

З тією метою відбувся у Львові 14 лютого 1926 р. спільний партійний З'їзд, на який прибуло 112 делегатів обох партійних організацій, що заступали 3540 дійсних членів УРП і УПСР. В числі делегатів було: селян 65, робітників 4, учителів 6, просвітянських працьовників 4, кооператорів 8, приватних службовиків 5, письменників і журналістів 4, вільних занять /правники, лікарі, техніки і т.п./ 16. Коли брати під увагу делегатів селян, то це в першій мірі представники зорганізованого в партії мало-земельного та безземельного селянства.

Винісши постанову про злиття обох партійних організацій УПР і УПСР, в єдину "Українську Соціядістично-Радикальну Партію" З'їзд приняв запропоновану редакційною комісією партійну програму.

По приняттю організаційного статуту вибрано Головну Управу і Секретаріят Партії. Головою Управи обрано т.Д-ра Льва Бачинського, містоголовою т.т. Семена Жука та Д-ра Івана Макуха, головою Секретаріяту т. Осипа Навроцького.

На прикінці З'їзду на салі явилась польська поліція і розвязала З'їзд, хоч вимоги закона що до зборів були вповні виконані, як стверднв сам поліційний комісар. Це саме повторилося вечером в помешканні партії, де засідала партійна Головна Рада. Поліція зажадала членів партійної Управи, не мотивуючи цього нічим, щоб вони вийшли з помешкання. Коли присутні заявили, що до свого помешкання не вийдуть навіть перед силою, комісар поліції заявив, що залишиться присутнім на нарадах.

Характеристично, що така практика стосується тільки до українських соціялістичних партій. Польські партії відбувають свої наради вільно.

Рівночасно зо зїздом українських соціялістів-радикалів відбувався у Львові зїзд сіоністичних організацій зовсім вільно й без перешкод. Ця неоднакова мірка доказує, що польська влада поділила громадян на дві категорії: правних і безправних.

/"Нова Україна", 1926: чис. 1-2, ст.163 і чис. 3-4, ст. 147./.

П Р И Л О Г А 15. До ст. 23. 20.III.1926. Поховали Ю.Ю.Дарагана.

М.Шаповал - Пам'яти Товариша /Скорочено/.

Поховали ми в землю навіки товариша Юрія Дарагана.

На чорну труну його, вкриту вінками з червоними і синьо-жовтими стьожками падав 20 березня лапатий сніг.

Густо летів сніг, падав і танув.

Багато вигнанців з України стояло навколо розритої могили, що ось-ось забере од нас тлінні останки Товариша.

Поета, козака-революціонера, соціяліста, ентузіяста України, Революції, Соціялізму.

Всім думалось: Його доля - символ нашої.

Тому журливо лунав похоронний спів, особливо щиро лунали прощальні промови, і накочувались сльози на очі. Останнім було прощальне слово Його бойового Товариша, який попрощався з ним бойовим окликом-Слухай!

Про сотника українського війська Дарагана хай розповідять його товариші по зброї. Слово за товаришами по зброї.

Я вперше побачив товариша Дарагана влітку року 1922, коли він з двома ще колеґами прибув з Калішського табору до Праги. Виходячи з

помешкання Українського Громадського Комітету вже надвечір, я побачив внизу в коридорі, біля входу з вулиці, трьох засмалених подорожніх людей, що звернулись до мене з запитом, як їм попасти до У.Г.К. Вони назвали мені свої прізвища, і зразу я згадав, що це ті три українці, що були перед кількома днями затримані чеською адміністрацією при переході кордону без дозволу. Їм було дозволено з арешту повідомити У.Г.К., котрий телеграфним шляхом зробив необхідні заходи, і мандрівники благополучно приїхали до Праги.

В У.Г.К. вже не було урядування, і я "без реґістрації" дав наказ про приміщення їх на станиці.

.....

Передо мною стояло троє старшин українського війська, полоненого за дротами, морально розпорошеного, покинутого політичними провідниками на роздоріжжі на поталу всім.

І цей високий юнак, в бідній-бідній одежі, худий аж чорний з палахкотінням в очах йде в світ, як перекотиполе.

Мене увесь час на еміграції давить цей образ духовного сирітства української революційної молодежи.

- - - - - - - -

Юрій Дараган був приділений на матуральні курси в Подєбрадах, бо він не вспів закінчити останні класи середньої школи на Україні через мобілізацію на світову війну.

На другий рік він одержав матуру і вступив до Українського Педагогічного Інституту на Літературний Відділ.

.....

Не раз потім сходилися ми і говорили про нову літературу. Він читав мені свої поезії, які мені подобались. Залюбки друкували їх в "Новій Україні".

Свою збірку "Сагайдак" він дав до друку у Видавничому Фонді. Весною 1925 року була гаряча дебата на загальних зборах Фонду на тему: чи друкувати взагалі поезії у Фонді чи ні?

А який же він був щасливий, коли чув промови в захист поезії, коли виявлялась її величезна соціяльна роля, і коли загальні збори більшістю прийняли постанову, що Фонд може друкувати поезії.

В осени ми на Летенській Горі над Влтавою, в парку,... і розповідав перебіг свого життя.

Батько українець, мати грузинка. Жив у Тифлісі, потім в Єлисаветі, у Петербурзі. Мріяв стати поетом, писав вірші спочатку російською мовою і довго "хворів на Блока".

Потряcла його українська революція. Був старшиною російської армії, перейшов в українську.

.....

На Україну, на Україну поривався думками і всім тілом. Думав там одужати, щоб стати великим поетом. Він не підозрівав, що Великим Поетом він уже був цілим своїм єством.

Потім його одвезли в санаторію.

Звідти він писав мені часто. В листах майже не згадував про хоробу, а все про літературу і громадсько-політичні справи.

Він уже перед тим був членом партії укр. партії соціялістів-револ.

Мріяв про створення великої революційної партії, що під прапором соціялізму виступила б на боротьбу за остаточне визволення України...

.... Не міг спокійно спостерігати нещирости і брехні, жорстокости і нахабства: зривався з ніг, кидався на цих противників. Був фанатиком.

На початку цього року передав через товаришів, які одвідували його в санаторії, побажання, щоб я приїхав... Я поїхав до нього з одним товаришем 10 березня ц.р. Худий, аж прозорий, лежав на своєму ліжкові проти великих вікон, з яких видно було далеко пасмо гір і білі хмари, пливучі над ним...

Передав мені рукописну збірочку поезій, прохав, щоб я зараз же перечитав при йому вірш про шпиталь в Щепіорному. Я дуже похвалив цього вірша, що кінчався велично:

І нічесоже бисть!

17 березня 1926 р. Юрій Юрієвич почив вічним сном, давши перед смертю заповіти... /"Нова Україна", чис.5-6,1926.Стор. 33-37/.

З ЛІТОПИСУ ДНІВ БІЖУЧИХ.

Бисть тишина - в Шипюрні у шпиталі
Бисть тишина та тіні - козаки,
Що від сухот мовчазними вмирали...
Бисть тишина безмежної тоски...
Ми знали, що потай улюблений військами,
Отаман виїхав на довго... На завжди...
Ми чули, на серцях лежав могильний камінь
І воском танули гартовані ряди...
І осінь йшла... і плакала безрадно...
Рік двадцять другий - мовчазний відчай...
В таборі мряка - наче сивий ладан
І напівтеплий з сахарином чай...
- Хто це робив? - Пригадуєш, не знаєш
- Чи Гуня, чи Павлюк, чи Гордієнко Кость? -
Стояв олуплений, трагічний "Каліш"
Ридав Nord - West і - Нічесоже бисть!-

Листопад 1925 р. Юрій Дараган.

/Нова Україна", Прага, чис. 3-4, 1926. Стор. 66./.

П Р И Л О Г А 16. До ст. 25. 3.IV.1926. Союз Українських Організ.

Союз Українських Організацій в ЧСР. В суботу 3.IV.1926 відбулася нарада предотавників українських установ і організацій з Праги, Подєбрад, Пшібраму й Брно, яка ухвалила створити "Союз Українських Організацій в ЧСР"./СУО в ЧСР/.

17.IV. відбулися установчі Збори СУО в ЧСР, на яких підписано протокола:

1. За Інститут Громадознавства М.Ю.Шаповал і проф.О.Ейхельман.
2. " Укр.Педаг. Інститут проф.Л.Білецький і др.В.Гармашів.
3. " Укр.Реальну Гімназію проф. Д-р Я.Ярема і М.Хлюр.
4. " Укр.Видавничий Фонд М.Галаган і Є.Вировий.
5. " Укр.Комітет в ЧСР Н.Григоріїв і К.Цуркан.
6. " Бджолярське Українське Обєднання проф.С.Шелухин.
7. " Студентську "Вільну Громаду" в Пшібрамі П.Красноніс.
8. " Празьку Українську філію Інтернаціональної Ради Жінок проф. С.Русова.

/"Нова Україна", Прага, чис. 3-4, 1926. Стор. 149./.

П Р И Л О Г А 17. До ст. 29. 25 V.1926. Убивство Симона Петлюри.

Н.Григоріїв - З п р и в о д у з л о ч и н с т в а.

25.V.1926 р. в Парижі вбито С.Петлюру ніби-то за жидівські погроми.

Належимо до тих, що багато в чому розходилися з С.Петлюрою й одверто боролися з його помилками. Однак вважаємо за свій обов'язок виразно зазначити своє обурення й протест проти ганебного злочинства над ним.

Наша боротьба з С.Петлюрою походила зовсім з инших причин, ніж боротьба большевиків, Шварцбартів та ріжних кол московського й жидівського громадчнства.

Ми виступали проти С.Петлюри, як проти відповідального українського діяча, що в останній час своєю політикою /на наше щире переконання, яке не змінилось і тепер/, об'єктивно шкодив справі українського державно-національного визволення. Большевицькі ж, московські та жидівські елементи ненавиділи його за те, що він працював, і в перші часи не безуспішно, для скріплення українського визвольного руху.

Наше противенство до С.Петлюри виникло в останні часи, в звязку з тією його політикою, яка розпорошила український рух на окремі течії. Большевицька ж, московсько-жидівська ненависть до нього виникла значно раніш, саме тоді, як С.Петлюра зробив найбільше користи українській справі, працюючи над утворенням української визвольної армії для збройного захисту суверенітету українського народу.

Коли большевики часом і висувають проти С.Петлюри ті самі аргументи, що й ми, обвинувачуючи його за умову з шляхетською Польщею /Варшавський договір з Поляками 22.IV.1920 р. Упорядчик/, то роблять це не щиро, а з демагогічною лише метою, самі в душі радіючи тій умові, бо вона давала їм змогу дискредитувати весь український визвольний рух в очах української народньої маси. Нарікаючи на С.Петлюру за польську умову, вони промовчують про свою Ризьку умову з поляками.

С.Петлюра працював багато й помітно для української справи задовго до революції. Та й в час революції його праця не була звичайною. І на цім полі йому належиться безперечно одно з перших місць.

Московці намагаються охрестити іменем С.Петлюри весь український визвольний рух революційної доби, щоб звести таким способом цей рух до особистої затії /на зразок генеральських авантюр/ і здискредитувати. Ми з цим боролися й боремся. Український рух не особи, а маси, народ в цілому. Одначе С.Петлюра безперечно належав до тієї невеликої кількости осіб, які своєю особистою вдачею і працею надавали йому певне забарвлення і то не лише негативного характеру /над чим ми в свій час спинялися/, а й позитивного, до якого в першу чергу треба віднести виразність і твердість позицій у збройній боротьбі, за яку його так зненавиділи всі московці. За цю саму рису діяльности С.Петлюри, головним чином, московці називають його іменем весь український визвольний рух; тоб-то: за те, за що ми його найбільше цінимо.

Однак і одкидаючи пришивання імени С.Петлюри до всього українського визвольного руху, ми визначаємо його безперечні заслуги в цьому рухові навіть в останні часи.

Легко пояснити причетність С.Петлюри до військових справ, як зовнішнє захопленням військом в перші часи революції, в часи успішного повстання проти Скоропадського і т.и. Але чим пояснити його невпинний звязок з інтернованим військом в ті часи, коли вже воно дихало на нього /з цілком зрозумілих причин/ невдоволенням? Чому він не пішов

слідом М.Грушевського, Ю.Тютюнника і т.и.? Чому весь час не поривав звязку з інтернованими вояками і не йшов у Каносу?

В цім його найбільша велич: в тім, що ніколи ні разу не виявив думки про капітуляцію перед ворогом, весь час міряв лише про боротьбу, і тому живо відчував свій обовязок перед тими, кого він /навіть не сам, а разом з иншими/ покликав до боротьби за українську самостійну державність.

Вірність ідеї української державности, несхильність перед ворогом, вірність товаришам по боротьбі - це те, що викликало наше признання С.Петлюрі навіть тоді, коли ми розійшлися з ним, не погодившись з його політикою.

Одначе це справа наша, внутрішня, українська, і не Шварцбартам та їх опікунам рішати її.

Ми знаємо, що С.Петлюру вбито не за погроми, бо він їх не робив і не допомагав їм, а боровся з ними. Це для всіх учасників української визвольної боротьби занадто відома річ. С.Петлюру вбито, як одного з провідників українського визвольного руху, в надії цим спинити той розмах, якого він уже досягнув, змусивши навіть московських сатрапів на Україні стати на захист українізації. Вбито не Шварцбартом, а тими підлими українжерами, які заховалися за Шварцбартову спину, настринчивши його допуститися найганебнішого вчинку-вбиття безвладної, обезброєної, беззахистної людини.

Вбили ті, хто боїться назвати імя Шварцбарта в своєму панстві: бо на злодієві шапка горить.

Разом з усіма своїми прихвостнями вони намагаються зганьбити С. Петлюру, взагалі намагаються здискредитувати весь український визвольний рух часів великої революції, щоб цим ослабити негативне враження свого злочинства.

Характерно, що й те "отаманське" сміття, за поблажливість до якого ми нарікали на С.Петлюру, тепер обернувшись у "сміновіхи", слинить і паскудить С.Петлюру по наказу нового начальства та ще й дорікає нам за непослідовність у відносинах наших до С.Петлюри. /Див. "Нове Життя","стаття" отамана М.Харуся/.

Які б не були наші відносини до С.Петлюри - це відношення українців до українців, що в основі своїй з того й другого боку мають одно спільне стремління до державно-національного визволення українського народу. Це наша справа, яка тільки нас торкається.

А чужинцям і продажним хамам до неї - зась.

Ганебне насильство інспіроване відомо ким /Звичайно Москвою! Упорядчик/ і відомо для чого, ганебні статті московської большевицької, а подекуди й небольшевицької преси /московської еміграційної. Упорядчик./, блягузкання отаманів-перевертнів не зганблять навіть С. Петлюри, а не то що всього українського руху. Навпаки, С.Петлюра політично вмер ще р.1920 в наслідок своєї нещасливої концепції, з 25. V.1926 як один з символів того, що зроблено українським рухом в р.р. 1918-1920. /"Нова Україна", Прага, чис. 5-6, 1926. Стор. 52-55./.

П Р И Л О Г А 18. До ст. 31. 13.VI.1926. Міжнародне Соціял.Бюро.

Секретаріят Міжнароднього Бюро революційно-соціялістичних партій скликав на 12-13.VI.ц.р. в Парижі ширшу нараду для обговорення організаційних справ, а також для установлення напряму, що до головнішого завдання Бюро - єдности міжнароднього соціялістичного руху.

На нараді присутні: Поль Люї, Є.Тардьє - Франція, Артур Веля й Сальві - Італія, Тарп, Гакон Меєр і Моє - Норвегія, І.Штейнберг - Московщина, М.Шаповал - Україна, В.Альтер - "Бунд" з Польщі, Т.Лібкнехт - Німеччина і ген. секретар Бюро А.Балабанова.

Нарада 12 і 13.VI. займалась розглядом питання про об'єднання міжнароднього соціялістичного руху в звязку з недавнім виступом Англійської незалежної соц. партії з пропозицією про порозуміння між II і III Інтернаціоналами.

Ознайомлення делегатів з цим проєктом викликало за собою доволі гарячу дискусію, що тяглась два дні і закінчилась постановою: треба засягти опінії Англійської нез.соц.партії, як ініціятора, а також і взнати думку Швейцарської соц.-дем. партії.

З огляду на це, нараду було перенесено на 26-27.VI.

Нарада знову зібралася 26.VI. Відповіді обох партій були дуже прихильниками до наміру МБюро активізувати справу об'єднання бажанням контакту МБюро в цій великій для соціялізму справі. Частина француз. й італійської делегацій /Люї, Ляфон, Веля, Сільві/ стояли за те, щоб першим пунктом резолюції було принято, що МБюро звертається до II і III Інтерн. з пропозицією зійтися для обговорення справи порозумінням разом з МБюро. Після дискусії пропозіцію не прийнято.

В дискусії представник УПС-Р, М.Шаповал, вказував на глибочину причин розколу, що від часу війни розвинувся між соціялістами, на засоби осягнення єдности шляхом вироблення ясної програми революційного соціялізму, на неможливість вступити в переговори з III Інтерн., котрий переслідує соціялістів і винищує їх, і під пануванням котрого соціяліст. партії перебувають на нелегальному стані.

М.Шаповал представив меморандум УПС-Р, в котрому подано в стислій формі погляд на ідеологію й тактику соціялістичного руху. Від імени УПС-Р він запропонував замість звертання до II та III Інтерн. увійти в ділове порозуміння з англійською і швейцарською партіями, скласти з ними разом спільну комісію для пропаганди дійсного соціялістичного об'єднання.

Предотавника УПС-Р М.Шаповала підтримала Норвежська роб. партія, яка заявила, що проти звернення до Інтернаціоналів і за Комісію. При тім Г.Меєр заявив, що норвежська партія ставить до МБюро побажання про необхідність вироблення засад революційного соціялізму, вільного від опртунізму, реформізму й большевизму. В меморандумі УПОР сказано: "диктатором" має бути принцип праці, на основі котрого трудові маси-робітники, селяне і трудова інтелігенція - могли б, як сукупність трудових мас, організувати суспільний лад, в якому не місце для диктатури ані окремої партії, ані політбюро, ані тим менше окремих "вождів". А.Балабанова підтримувала ідею "комісії", а не "прямого звертання".

Від французької делегації т. Тардьє заявив, що треба раз назавжди скінчити політику звертання як до большевиків, так і до опортуністичного II Інтернаціоналу, а говорити просто до робочих мас і кликати їх на позиції революційного соціялізму та надіятися на свої сили.

В результаті наради було вироблено відозву до робітників і селян з з'ясуванням сучасного становища і закликом до об'єднання всіх працюючих в один єдиний інтернаціонал, який дасть могутню силу для перемоги праці над капіталістичним визиском. Було ще розглянено доклад українського і бундівського делегатів про становище в Польщі і перспективи соціялістичного руху в звязку з тим становищем. /"Нова Укр." чис. 5-6,1926, стор. 69-70/.

П Р И Л О Г А 19. До ст. 34. 15.IX.1926. "Нова окупація".

Поневолена нація тим і відзначається від вільної, що з нею ніхто не церемониться: накидають їй "свою волю", як наче-б то її власну, говориться від її імени без її відому, у неї без її згоди "мандат бере ся", як висловився один публицист. У неї забірають територію, забірають її саму в полон і запевнюється, що "вона щаслива", особливо, кола вона мовчить - це ознака благоденствія.

Так поводяться з українцями всі сусіди, і так роблять і де-які спритні українці.

Що на це можна сказати? Боротись проти насильства та й годі.

Перед нашими очима відбувається акція, що матиме ті самі наслідки, що й німецька "гетьманщина". Це своєрідна "окупація" України: так би сказати "платонична". І "уряд" над нами призначено, і "голову держави". Гетьманщина з Берліну, яничарство з Варшави. Походження однакове і доля буде однакова: загальна ненависть і призирство народу.

Перед нами відозва "від Уряду Української Народньої Республіки" підписана: Андрій Лівицький, заступник Голови Директорії і Головного Отамана військ Укр.Нар.Республіки, Вячеслав Прокопович, Голова Ради Народніх Міністрів, генерал Володимир Сальський, Військовий Міністр.

Кожний українець, в якому не завмерли почуття громадськости і права, здвигне плечима: чому це п.Андрій Лівицький стає "заступником Голови Директорії"? Коли є Директорія, і коли є Голова у неї, то ясно, що може бути заступник Голови. Але Голову і його заступника може обрати тільки Директорія. Про Директорію не чути, члени Директорії п.Андрія Лівицького не обірали, він сам ніколи членом Директорії не був, отже стає незрозумілим, як він міг стати "заступником Голови" Директорії? Узурпація і самозванство? Так. Припустім, що він "заступник Голови Директорії", але де-ж сама Директорія? В якому органі і коли він головує замісць голови? В Директорії, але ж Директорії, в якій би п.Лівицького обірано заступником голови, взагалі в природі не існує.

Він же і заступник Головного Отамана військ УНР. Передовсім немає самих військ, немає Головного Отамана, то до чого ж заступник Головного Отамана? Припустім, військо було б. Головного Отамана могла б призначити тільки Директорія, але й Директорії нема, як урядуючого органу, тому ніхто не міг призначити п.Лівицького Головним Отаманом, а військо так само не могло його вибрать, бо його також нема.

Чому ж п.Лівицький виступає несподівано в цій ролі на бруку Варшави? Чи є якийсь правний титул для цих матаморфоз?

Відозва має в собі такий уступ:

"По смерти незабутнього вождя, виконання обов'язків Голови Директорії, Головного Отамана військ Української Народньої Республіки перейшло до Голови Ради Народніх Міністрів Андрія Лівицького на основі закону 12 листопаду 1920 року, а Рада Народніх Міністрів в засіданню 1 червня 1926 року прийняла цей акт до відома та виконання".

Он як! Але закону такого нема. Директорія, яка єдино могла б видавати закони в межах своєї компетенції, закону 12 листопаду 1920 ні про яке "престолонаслідування" невидавала. Значить, і сам "закон", на який посилається п.Лівицький, і наслідки з його незаконні, не дій-

сні і ні для кого не обов'язкові в самій своїй основі. Через те вся махинація з "заступником Голови Директорії і Головного Отамана" є нічим иншим, як політичним шарлатанством і самозванством, ганебним і шкодливим для української визвольної справи.

Вони закликають до народу, щоб він їх підтримував.

Так ось народ їм і скаже: геть з очей, варшавські агенти, самозванці й шарлатани!

Недавно себе оповістив "гетьманом" п.Полтавець-Остряниця в Софії. Кажуть, що в Берліні є "гетьман" Скоропадський. Там же і "президент" Петрушевич. "Голова держави" у Варшаві. "Голова Уряду" у Парижі. Шкода, що в Празі ще нема якогось "гетьмана" або "голови держави"!

Бідна Україна! Скільки урядів, гетьманів, голов держав! А життя нема...

Як їм кортить бути "на чолі держави", мати владу!

Україна може бути спокійною: загроза "виконування обов'язку" є порожня фраза.

Їхню ж "окупацію" України скинути не тяжко: досить того, як тюкне на їх еміграція, що вже розбірається, хто і що криється під "урядом" УНР. /"Нова Україна" Прага, чис. 5-6,1926, стор.82. Скорочено./.

ПРИЛОГА 20. Ст. 37. 6.XI.1926. Перебування М.Січинського.

Перебування Мирослава Січинського в Празі /Скорочено/. В кінці вересня українська соціялістична й демократична еміґрація мала велику приємність вітати гостем Мирослава Січинського - славного українського революціонера, а тепер невтомного політичного діяча в Американській Україні.

Засудженому в 1908 р. австрійсько-польським судом до смертної кари, М.Січинському пощастило втікти зі станіславської в'язниці до Буковини, а звідтіль, в супроводі свого невідомого друга /тепер небіжчика/, жида-соціяліста Д-ра Мозлера, через той-же Станіславів переїхати до Берліну, щоб розпочати своє нелеґальне життя на чужині. Одинадцять літ тому він переїзжає до Сполучених Штатів Америки під своїм призвищем і там добровільно стає на другий суд в далекій, вільній стороні. І той суд його, месника за поневолений трудовий український народ, виправдує і в громадяне Сполучених Штатів приймає.

В Америці М.Січинський знайшов численну, але безпросвітно темну нашу еміґрацію: надзвичайно обдарованих од природи лемків, об'єднаних під іменем греко-католиків, слабих духом русинів, галичан під попівським проводом, наддніпрянців, що навіть не знали свого національного імені.

М.Січинський береться до праці. Спочатку засновує й редагує першу соціялістичну українську ґазету в Америці "Робітник", а з де-яким часом, разом з ближчими товаришами, орґанізує чисто робітничий союз "Оборона України". Разом із тим він провадить широку політичну працю серед американських впливових кол, завязуючи звязки, пропаґуючи українські визвольні ідеї, паралізуючи шкідливі українській справі впливи й т.п. Пригадаймо хоч-би мандрування по Спол.Штатах польського міністра фінансів Скшинського. Майже всі його значніщі виступи з вихвалюванням "вільної" демократичної Польщі" були перед широким американським громадянством і в амер. пресі спаралізовані контр-виступами

М.Січинського.

Перед приїздом до Праги М.Січинський перебував де-який час у Лондоні, Парижі та Женеві, виясняючи сучасні політичні тенденції й політичну ситуацію, використовуючи свої звязки для української справи та утворюючи нові звязки.

В Чехословаччині М.Січинський познайомився ближче з "мізком" української еміґрації та "надією" в майбутньому - студенством, як рівнож з усією культурною й політичною працею. Разом з тим він зробив кілька доповідів, улаштованих головно Українським Інститутом Ґромадознавства, про нашу еміґрацію в Америці, власне в США.

На майбутнє Американської України М.Січинський дивиться з великим оптимизмом.

Перед виїздом з Праги М.Січинського були влаштовані в його честь товариські сходини в готелі "Ґраф" /3.XI./, у яких взяли участь представники Українського Комітету, Педаґоґичного Інституту, Соціоло ґичного Інституту, Української Ґімназії, Видавничого Фонду, редакції "Нової України", соціялістичних укр. партій і ин. В щирих вітаннях дорогого гостя і в приятельському обміні думок проведено цей останній вечір перебування М.Січинського серед празької еміґрації. Виступали з промовами М.Шаповал, Н.Григоріїв, проф.Шелухин, проф.Ейхельман, д-р Мандрика, проф.Ярема, Є.Вировий, проф.С.Русова й инші. Мирослав Миколаєвич поділився де-якими спогадами, в яких присутні особливо відчули його велику скромність і глибоке громадянське сумління. Поїхав М.Січинський до Америки з гарними, живими враженнями з того, з чим познайомився тут, а серед тутешнього українського громадянства зоставив глибоку віру й свіжі надії на американську трудову Україну.

З Праги М.Січинський поїхав до Парижу, а звідтіль, через Лондон, виїхав до своєї американської України. В Парижі він залишився деякий час. Тут його увагу притягнули українські робітничі орґанізації: "Робітнича Спілка", часопис "Український Робітник", представництво Українського Комітету й инш.

Мусимо зауважити, що перебування в Європі М.Січинського дало й деякі цікаві наслідки для виявлення повної "диференціяції" серед українських "патріотів". До Подєбрад приїздив митроп. Шептицький, володар великих маєтків, в яких визискують бідне українське селянство. І от "аристократія" У.Ґ.Академії - частина професури і студенства зустрічала цього "приятеля" чуть не колінопреклонно, аж до "ношенія" його на руках на третій поверх. Коли ж приїхав славний борець за визволення українського народу, його зустріло лишень соціялістичне студенство. І Академію оглядав М.Січинський тільки в супроводі студенства та при допомозі студентів-співробітників наукових кабінетів Академії.

Так виявилась культурність та ступінь свідомости й національної гідности академичних панів.

Подібне щось виявилось і в Парижі. І там польські прислужники на виклади М.Січинського не прийшли... щоб не дрочити пана-ляха.

Не кращими вийшли й наші "зміновіхи", що витанцьовують перед большевиками, виставляючи славного й непохитного революціонера... "контрреволюціонером".

Приїзд М.Січинського до Європи, помимо своєї прямої мети, - він значно зблизив українську революційну політичну еміґрацію з нашою трудовою, - і революційною, що до визвольних змагань свого старого краю, - американською Україною. /"Нова Україна", ч. 9, 1926:Ст.81/.

П Р И Л О Г А 21. До ст. 37.9.XI.1926. Брошура Винниченка.

В.Винниченко - Поворот на Україну. Накладом групи укр.соц. молоді. Львів-Пшібрам 1926. "Вільна Громада", Пшібрамська філія. Стор. 32.

П Р И Л О Г А 22. До Ст. 38. 10.XI.1926. "Тризуб" помістив статтю...

"З газети "Руль" ч.1629 довідуємося що "В Чехословацькому дипломатичному корпусі мають наступити великі зміни. Заступник міністра закордон. справ Бенеша - п.Гірса буде призначений послом до Варшави".

П.Гірса дуже відомий в укр. емігрантських колах. Родом з чехів-колоністів на Україні, по переконаннях російський С-Р., був він фактичним творцем того політичного болота, яке запанувало серед нашої еміграції в Чехо-Словаччині. Це він дав"на откуп" п.Шаповалові українську справу. Допомога чеського народу українській еміграції була віддана в безконтрольне порядкування двох-трьох осіб, які сіяли ту атмосферу "брутального поводження", "політичних доносів", "деморалізації" і "безконтрольної самовлади", що так "затроювала громадську атмосферу". Характеристику цих любимчиків п.міністра Гірси найкраще висвітлено в брошурі "В Громадській Справі"/Прага 1925/, з якої ми й брали окремі вирази, ставлячи їх в лапки. Цю брошюру підписали пп. Богацький П., Гордієнко Г., Денисенко Г., Іваненко Є., Коберський К, Михайловський О., Омельченко Г., Остапович М., Паливода І., Прокопів І., Ріпецький С., Скидан М., Тенянко П., Тимченко М., Чернявський А., Шрамченко Л. - особи, які аж до 1925 року, себ-то найдовше терпіли "аби лихо тихо" цю атмосферу в т.зв. "Громадському Комітеті" в Празі, а це свідчить, що дійсно цей Гірсо - Шаповалівський період в чех-українських відносинах добре в'ївся в свідомість української еміграції.

Дай же Боже, щоб з відходом Гірси, відійшли в безповоротття такі "братні" та "дружні" відносини".

/"Тризуб". Тижневик. Париж. Число 52, рік видання II., 7 листопада 1926. Стор. 28-29./.

П Р И Л О Г А 23. До ст. 38. 11.XI.1926. ...Сулятицького книжка.

П.Сулятицький - Нариси з історії революції на Кубані. Том I. Ст.196. Прага 1926. Видання Українського Інституту Громадознавства в Празі.

П Р И Л О Г А 24. До ст. 38. 10.XI.1926. Тризуб поістив статтю...

Н А Б О Р О Т Ь Б У З З Л О Ч И Н С Т В О М.

Отвертий лист до громадянства.

Я не виступав ніколи з отвертими листами до громадянства, коли на мене накидалися найбрутальнішими способами, коли клеветали, коли цинічно топтали правду, коли взагалі хотіли мене "дискредитувати" і ти. Хто вийшов на поле громадської та ще української праці, на дику цілину, вкриту тернами, будяччям і т.п., той повинен закувати себе в ланцюги терпеливости, зціпити зуби і працювати. Так вже йде 25 літ, з перших років мого свідомого рішення про прилучення до визвольної ук-

раїнської боротьби. Думаю, що я дав докази витривалости: ні разу до громадянства за підмогою не звертався. Обходився своїми силами. Аж тепер не витримав і звертаюся.

Річ в тім, що, побачивши, в яке нещастя попала велика українська еміґрація, що лихою долею через Збруч була заведена в польські табори, я рішив шукати порятунку для неї. Душевний біль нещасних людей пронизував мене й не давав забуття. З товаришами однодумцями я пішов шукати порятунку для тих всіх покинутих на роздоріжжях. Я знав, що більшість тих людей активно боролося за визволення народу і хоч вони це визволення розуміли може инакше, ніж я, але більшість їх була стріляна і рубана в боротьбі, розпочатій на поклик української с о ц і я л і с т и ч н о ї в л а д и - пролита їх кров м у с і л а тривожити кожне сумління.

Виключно це було спонукою для мене в моїх шуканнях. І щож? Ось вже 5 1/2 років у Чехословаччині тисячі з їх знайшли притулок, працю, захист, моральну й матеріяльну підмогу, а головне науку й в е л и к е щ а с т я: змогу працювати культурно для себе й свого народу, для того народу, який ніде не мав підмоги, пошани, признання.

Щиро і чесно поглянувши на це - я кажу твердо: ще ніколи в житті мені не доводилось з такою повною самозабуття віддаватись праці.

Змогу цю і мені і всім вам, що тут маєте це чиоте, не ображене меркантильністю, щастя в і л ь н о ї і ч е с н о ї к у л ь т у р н о ї п р а ц і, дав чехословацький народ в особі своєї вищої влади. Народ, що так гірко працює і будує свою республіку, народ, що має багато бідних, безробітних і обездолених - приняв на своїй землі і вас, борців за визволення українського народу, і разом з вами, ще й багатьох не борців, а просто людців. Відмовляючи часто собі, цей народ і його влада протягом 5 1/2 літ, з року в рік терпеливо асиґнує вам підмогу матеріяльну на прожиток і культурну працю. В своїх школах учить терпиливо вас та ще й стипендіями підтримує, ніби платить за одно тільки те, щоб ви вчились. Ви цього ніколи і в рідному краї не мали і... не матимете.

Мені не раз було тяжко і соромно до сліз бачити на вулицях Праги бідних - бідних чеських людей, бачити їх в тяжкій праці, безпросвітній, безіменній, за яку їм особисто ніхто ніколи не подякує, праці, з якої частку споживає і український еміґрант, студент, професор, урядовець, громадський діяч, я, ти, він, всі... Не раз прилюдно до землі вклонитись чеському робітникові, і селянинові, і кожному працюючому за ту безінтесову, благородну, святу працю. І чесно, щиро заплакати від радости за ту правду, що ще існує на землі, за людяність і братерськість в наші страшні лютi часи.

Мені соромно було ось вже майже 6 літ оббивати чеські пороги, ходячи з проханням за своїх нещасних, безпритульних земляків. Мене осмілювала й морально бадьорила тільки о д н а д у м к а: що не за себе, а за ближнього свого прошу.

Для с е б е я н і к о л и н і ч о г о н е п р о х а в.

Є багато чеських людей, які більш 5 літ терпеливо клопотались, працюючи над влаштуванням вас, українські еміґранти. Я не буду називати тих сотень і тисяч чехів, що про вас клопочуться, допомагають, влаштовують, привітним словом потішаючи. Але я не можу не сказати про людину, що своєю працею записала своє імя на сторінки історії української культури. Не перебільшую.

Міністр Др.В.Гірса - це імя всі українці знають, не тільки на еміґрації. Ставлючись однаково уважно до культурних потреб кожної націо-

нальної ґрупи еміґрантів і шануючи ті народи, до яких безпритульні еміґранти належуть, міністр Др.Гірса безінтересовно й безсторонньо, віддав свою увагу, час і працю на підтримку культурних змагань і наших, помагаючи кожній ґрупі, нікому "на одкуп" нічого не даючи. Він організатор опіки й допомоги еміґрантам з доручення вищої політичної влади своєї республіки. Це він клопотався виконанням наших прохань і проєктів, засновуючи й підтримуючи українські школи, підтримуючи наше студенство, робітників, селян, інтеліґенцію нашу. Як представник Громадського Комітету, я знаю краще ніж хто, яка це велика, нечувана праця, яке торгання нервів. Скільки треба мати духових і фізичних сил, щоб роками витримувати все, навіть вередування надломненої еміґрантської душі. Багато українських діячів, що вели громадську роботу в ЧСР, знають це.

І ось проскочила звістка по газетах, що міністр Др.Гірса незабаром виїде послом до Варшави. Одійде від опіки над еміґрантами.

З газети "Руль" /ч.1629/ довідався про це український патріотичний "Тризуб", офіціоз так зв. "уряду" УНР, орґан, що фактично виходить з під руки редактора п. Д-ра Левка Чикаленка і його політичних однодумців.

І "Тризуб" /7 листопада ц.р. ч. 52/ на сторінці 28 розмахнувся цинічним ніби "прощальним" словом: "п.Гірса дуже відомий в укр. еміґрантських колах. Родом з чехів колоністів на Україні по переконаннях російський С.-Р./??/, був він фактичним творцем того політичного болота, яке запанувало серед нашої еміґрації в Чехословаччині. Це він дав, "на одкуп" п. Шаповалові українську справу. Допомога чеського народу українській еміґрації була віддана в безконтрольне порядкування двох-трьох осіб, які сіяли ту атмосферу..." яку, мовляв "найкраще висвітлено в брошурі "В громадській справі"/твір п.п. Богацьких, Паливод, Ріпецьких і ин./. Тут мовляв, описано "любимчиків п. міністра Гірси", цеб-то Управу УГК. І той "Гірсо-Шаповалівський період в чехословацьких відносинах в'ївся в свідомость української еміґрації. Дай же Боже, щоб з відходом Гірси відійшли в безповоротя такі "братні" та "дружні відносини".

Так пише український орґан польської орієнтації, орґан людей, що себе міністрами величають, а на чужому хлібі сидять. Пише про той щасливий період, який ви, українські еміґранти, добре знаєте: це роки 1921-1926. Це той період, коли ви на основі чеської або "української" візи прибували до ЧСР., знаходили притулок, свіжу білизну, лазню, пристановище, посаду, платню, стипендію, титул професора чи студента і... п о ч у т т я відзисканої своєї людської г і д н о сти.

Перед цим періодом ви були покинуті на поталу і, колиб не вирвались відтіль, куди вас загнали патрони й однодумці п.Левка Чикаленка, то ви загинули-б там. Це той період, коли український соціял-демократ Л.Чикаленко /з групи п.п. Мазепи, Безпалка, Матюшенка, Старосольського і ин./ кілька років одержував чеську стипендію, а од Українського Університету в Празі свій "докторат", коли робив на студенських зборах виклади про польську орієнтацію, брутально клевещучи на саможертвенну працю Українського Громадського Комітету, особливо після того, коли в УГК Загальні Збори провалили його кандидатуру в члени УГК і цим не дали змоги виконувати ті руїнницькі завдання, що покладені були на його змовницьким товариством ненависників соборности

"Брацтво Визволення України".

Це той період, коли п.Л.Чикаленко і його дружина мали стипендії, науку й захист і - незаслужену кар'єру: п.Л.Чикаленко був произведений в лєктори Укр.Педагог.Інституту, створеног зрештою тим же п. міністром Др.Гірсою.

І в Педагогичному Інституті п.Левко Чикаленко не журився.

Поїхавши до Парижу й ставши редактором "Тризуба", він сказав публично те, що його колєґи давно вже шепотять нишком.

Отже це той період, к о л и б у л о в р я т о в а н о у к р а ї н с ь к у е м і ґ р а ц і ю.Цей період п.Л.Чикаленко називає періодом, коли ніби-то п. міністр Гірса віддав мені "на відкуп" українську справу. Неймовірна ганебність цього твердження полягає в штучному й безсоромному наклепі про мою ніби-то "продажу" Підкарпатської Руси, наклепі, в якому однодумці п. Чикаленка так зворушливо стоять на одній позиції з смєновєховцями. Говорячи про це скрізь, цей "доктор" добре знає, що ц е г и д к а к л е в е т а.

Боротьба полонофілів проти праці Українського Громадського Комітету, розпочата ще з 1921 р., формульовку знайшла собі торік в "Українському Вістникові", зложеному в Празі п.п. Славинським, Шульгиним, Л.Чикаленком і ин., що виступили проти Управи УГК з п о л і т и ч н и х мотивів. Але культурно-національна праця - створені високі школи й инше - сама за себе говорить. І що пани - полонофіли, з своїм так зв. "Урядом", змагалися і змагаються взяти тутешню працю на службу своїй п о л і т и ц і, а я й товариші противилися цьому, то зрозумілий їхній гнів проти мене і всіх моїх однодумців, товаришів та співробітників.

Я не відповів торік на ганебний напад на нашу працю й нас особисто, бо знаю, що з такими людьми в дискусію не годиться вступати. Але, коли тепер "урядовий офіціоз", ведений п.Л.Чикаленком і ин., осмілився брутально ображувати людину, що найбільш сприяла українській к у л ь т у р і і творила вищі школи за кордоном для нас, взиваючи її за це "творцем політичного болота" й ніби-то ворогом України - я не можу мовчати і скажу: Яка злочинна, ганебна, безсоромна гидота, вчинена "Тризубом".

Мороз іде по-за шкурою від цього хуліганського нападу представника української соціял-демократії і польської орієнтації. Українське політичне болото, коли воно є, це в усякому разі - у к р а ї н с ь к и й т в і р. Це твір тієї польської орієнтації, яка смертельно ненавидить ідею с о б о р н о ї України й яка витворена радикал - демократами та частиною соціял-демократів, що йдуть разом з ними.

Сліпа політична злоба отруїла всіх тих людей, що не бачуть світа через "соборність" та її ісповідників соціялістів-революціонерів, инших соц.-демократів та всіх, що за неї боролися. Всі пять літ полонофільська громада боролась проти нашої праці в ЧСР, наматалась її захопити в свої руки, а коли б це не вдалось, то... з р у й н у в а т и ї ї. І ц ю м е т у переслідує п. Чикаленко та його однодумці, які в більшости сидять в ЧСР на ласкавому хлібі чеського народу, користуючись загальним захистом еміґрації й опікою над нею, що веде п.міністр Гірса.

Так брутально п.Чикаленко дякує чеському народові, ображаючи гидкою клеветою прилюдно одного з найліпших його синів. Так клевеще п. Чикаленко, на віки осоромлюючи своє імя, що перед Україною його батьком було заслужене.

Ну, і щож ви на це, українські громадяне: ви, соціял-демократи, які маєте честь мати п.Левка Чикаленка своїм товаришем? ви, професорі Педагогичного Інстит. що маєте його колегою? і ви студенти, що маєте його своїм "учителем"? А ви, громадяне, що маєте його виразником ваших думок, політичних ідеалів?

Чи не паленіє в а ш е лице соромом?

Мені за всі ці роки прийшло перший раз в голову: коли такі вчинки, як поведена акція п.Л.Чикаленка, може залишитися без публичного осуду, безкарними, то дійсно вся наша праця в ЧСР є м а р н о ю н і к о м у н е п о т р і б н о ю, а д л я ч е ш с ь к о г о н а р о д у - з а й в о ю ж е р т в о ю.

І не почесна це праця в такім разі. Тому з почуттям неймовірного сорому за наше імя, за гідність і честь українця, я звертаюсь до вас за підтримкою.

Скажіть прилюдно ваш осуд над злочинством. Нехай люде не запідозрівають вас в співчутті до тих, що за п.Л.Чикаленком сичать і повторюють ганебно клевету. Инакше - треба всю нашу працю негайно зупинити: чешські селяне й робітники не можуть, н е п о в и н н і працювати на "вижившлення і виховання" всіх тих, що робом Л.Чикаленковим чинять.

А ви був. старшини й козаки українського війська, розсіяні в Європі й заопіковані в ЧСР - ви можете пройти мовчки мимо цього голосу, щовід імени "української держави" лунає з "Тризубу"? Невже вам не дороге те, що для культури нашої зробила Прага? Нарешті всіх українських соціялістів, без ріжниці течії і груп, запитую: хоч один з вас може солідаризувати з безсоромною клеветою, хоч один з вас не цінить великого культурного добра, твореного коштом чешських трудеників?

Я про себе не дбаю. Маєтків не маю і тому нічого й нікому не продаю. Я щасливий тим, що міг працювати для української справи в ЧСР. Я прийняв з товаришами на себе всю відповідальність - ми й далі прийматимемо на себе всі удари, всі отруєні скаженою стріли за культурну працю в ЧСР, ми про неї дамо публічний звіт народові, але я не можу тепер мовчати, не можу витримати, коли дика інтриґа вилазить на прилюдне місце й горлає гидоту, образливу для нашої чести, гідности імени українця, а тому висловлюю прилюдно протест проти злочинства й призирство до грубої і безчесної провокації. Я певен, що як в громадській праці за кордоном, так і в боротьбі за добре ім'я українське й за культурну - я не самотній. Сотні й тисячі українців за кордонрм: я хочу знати вашу думку: чи в тому краї, де стоять наші вільні вищі школи, може бути місце для "одкупу", як там де наших шкіл не будують, а готові руйнують?

Чи ви допускаєте навіть думку про можливість "одкупу тоді, коли ця праця була з нашого боку тільки служенням своєму народові й культурі його? Я прилюдно одкидаю брутальну клевету полонофілів і ставлю їх перед суд громадського сумління всього нашого народу. Наша культурна праця в ЧСР політично ч и с т а й м о р а л ь н о ч е с н а, а по зміоту - тільки культурна й гуманітарна.

Дозволю собі звернутися прилюдно з глибоким і щирим проханням до Вп.пана міністра Д-ра Гірси: во імя нашого нещасного народу вибачити негідний вчинок моїх політичних противників, які, бажаючи знищити плоди праці української демократії, в рядах якої зі своїми товаришами стою і я, - посягнули на Ваше добре імя, знаючи, що цим вони най-

дошкульніш ударять нас і нашу культурну працю.

Прошу мені повірити, що подавляюча більшість нашого народу й еміґрації благословляє допомогу чеського народу й Вашу працю для підняття нашої культури.

Такі голоси, як "Тризуб" відгуку в широких колах української демократії не знайдуть, і являються ганьбою нашого народу.

Прошу вибачити й мені та моїм друзям, що так часто надокучали Вам проханнями про порятунок тих - на щастя малочислених людей,-що дерзнули ображувати Вас за альтруїстичну жертву.

Надія на Вашу великодушність дасть мені змогу якось пережити сором за чорну невдячність Вам де-яких моїх, політичною злобою заслiплених, земляків.

Прага, 10 листопаду 1926. М.Шаповал.

/"Нова Україна", Прага, чис. 8, 1926. Стор. 76-81/.

П Р И Л О Г А 25. Ст. 41, 21.XI.1926. Лист проф.Є.Іваненка.

До Редакції часопису "Нова Україна". Ласкаво прошу Вас вмістити в своєму поважному часописі таку мою заяву: В ч.52 часопису "Тризуб" з'явилася стаття в справі взаємин між представниками чеської влади та українською еміґрацією.

В ній автори посилаються на брошуру "В громадській справі", підписану кількома особами, а в тому числі й з моїм підписом.

Не входячи, загалом, в обміркування такої непристойної статті, я, з огляду на окористання згаданою брошурою для своїх інсинуацій авторами статті, вважаю своїм обов'язком заявити громадянству, що під брошуру "В громадській справі" я свого підпису не давав.

Цю боршуру я розглядав, як плід дрібної полемики між незадоволеними ґрупами в хатніх справах взаїмовідносин в був.Гром.Комітеті, а через те висловивши своє обурення що-до мого підпису, поставленого лише автором брошури, не рішавсь у цій справі турбувати громадянство, але коли де-які особи вжили згадану брошуру, як "доказ" для своїх інсинуацій в явних цілях дискредитації загалом українських добрих відносин в ЧСР, то я мушу прилюдно установити правду. З щирою пошаною Є.Іваненко. 25.XI.1926. /"Нова Україна"- чис.8,1926.Стор.99./.

І н ш і л и с т и:

До редакції "Нової України". В.П.Пане Редакторе! Прошу надрукувати на сторінках "Нової України" отсего мого листа:

До редакції журналу "Тризуб". Високоповажаний пане Редакторе!

В Ном.52 "Тризуба" Вами вміщена замітка про пана міністра ЧСР Д-ра Гірсу. Тією заміткою Ви внутрішню еміґрантську гризню, перенесли на особу, яка є найщиріщим приятелем всієї української справи.

Тією заміткою Ви заплямували в брутальний спосіб діяльність пана міністра Д-ра Гірси, який створив наші вищі школи в ЧСР, який дав притулок тисячам українських еміґрантів б е з р і ж н и ц і їх політичних поглядів і переконань. Вважаючи цю замітку чорною несправедливістю проти пана міністра Гірси й прямим злочином проти української справи, я прошу Вас більше не рахувати мене співробітником "Тризуба". 12.XI.1926. З пошаною до Вас проф.В.Коваль. Лист цей я післав до "Тризуба" 14.XI.1926. /"Нова Україна", ч. 8,1926.Ст.99/.

Цей самий лист проф.В.Коваля був надрукований в "Тризуб", Париж, чис. 55, 28.XI.1926.

Лист до редакції "Тризуб". Прага, 10 листопаду 1926 року.
Вельмишановний Пане Редакторе,

З приводу вміщеної в ч.52 "Тризуба" у відділі: "З преси й життя" замітки, що торкається Пана Міністра Д-ра Гірси, ми нижчепідписані, члени Закордонного Бюро Української Радикально - Демократичної партії та постійні співробітники "Тризуба", висловлюємо рішучий протест проти такого трактування особи Пана Міністра Д-ра Гірси. Автор змішав внутрішні українські відносини з відносинами чеського народу та його офіційних представників до української справи. Коли деякі українські діячі і завинили перед українською еміграцією, то відповідальність за їх вчинки падає на них самих, а ні в якому разі не може бути перекладена на Міністра, д-ра Гірсу. Міністр, д-р Гірса є той представник чеського уряду, при активній участи якого перейшла організація та підтримка українського університету, української господарської академії в Подєбрадах, педагогічного інституту в Празі, організація допомоги тисячам українським студентам та багатьом українським культурним установам. Ставитись так, як це робить автор, до людини, що в скрутний час української справи стояла на чолі великої культурної та матеріяльної допомоги українській еміграції, було б нечуваною невдячністю.

Ми певні того, що Редакція примістила цю замітку тільки з причин певного незнання місцевих умов українського становища в ЧСР.

З правдивою пошаною. Підписали: Ол.Лотоцький, Ол.Шульгин, М.Славинський, А.Яковлів.

Од редакції. В інтересах об'єктивности містимо цей лист наших співробітників з Чехії. До цієї справи доведеться ще певно вернутись.
/"Тризуб"- Париж, число 54, 21.XI.1926.

П Р И Л О Г А 26. Ст. 41. 26.XI.1926. Проклямація УСДРП.

Гляди: "Соціяль-Демократ. Орган закордон.організації УСДРП. Подєбради. Видавець А.Козловський.

П Р И Л О Г А 27. Ст. 42. 4.XII.1926. Брошура Шелухина.

Проф. С.Шелухин - Варшавський договір між Поляками й С.Петлюрою 21. квітня 1920 року. Прага 1926. В-во "Нова Україна". 40 стор. Рецензія в "Нова Україна"-Прага, чис.9,1926, стор.91.

П Р И Л О Г А 28. Ст. 45. 8.XII.1926. Стаття Н.Я.Григоріїва.

Гляди: Сеньори, сніміте маскі" - надрукована в "Нова Україна"-Прага, чис. 8,1926, стор. 81- 88. Відповідь на проклямацію УСДРП. Прил.26.

Гляди: Лист до Редакції "Нова Україна". От Головного Комітету З.О. УПСР, надрукований в "Нова Україна", чис. 9, 1926, стор. 94-96. Відповідь на проклямацію УСДРП, з дня 19.XI.1926. Прил. ч. 26.

П Р И Л О Г А 29. Ст. 49. 6.II.1927. Конференція УПСР. Нова програма.

Закордонна Конференція Української Партії Соціялістів Революціонерів.

6 лютого 1927 р. відбулася в Празі конференція Закордонної Організації У.П.С.Р. Конференція ця має особливо велике значіння в історії УПСР., бо на ній було принято не тільки низку резолюцій глибокого принціпіяльного значіння, а й нову програму партії та статут окремих організацій. Як відомо, питання перегляду програмів стало в ці часи перед усім соціялістичним світом, бо величезні події, які сталися за останні 10-12 літ, глибоко змінили соціяльні відносини, а опріч того дали величезний досвідний матеріял для перевірки ідеологічних і тактичних конструкцій.

Ми бачимо велику працю, яка в цьому переводиться соціялістичними партіями світу.

І стара програма УПСР., прийнята ще в р.1917 /спроба виробити нову програму вже на еміграції, в 1921 р., була в свій час зірвана/, вимагала пильної ревізії й перероблення. Ця трудна праця була виконана протягом останніх двох років Закорд.Організацією УПСР. В останній рік в місцевих організаціях переведено пильний перегляд вироблених проєктів і, нарешті, проєкт програми, в редакції М.Шаповала, був внесений на Конференцію. В основному програми покладено науково досліджену реальну соціяльну дійсність на Україні. Ця реальна дійсність така: 1.Український народ, як поневолена нація, займає в суспільній системі України місце т р у д о в и х клас. 2.На Україні панує не внутрішня - національна система росподілу суспільної праці, а міжнаціональна /командні функції виконують чужинці/. Звідціль З. колоніяльне становище України - визиск: фізичний, економічний, політичний, національний.

Відповідно цій соціяльній дійсности програма розглядає Україну яко т р у д о в е суспільство, що складається з трудового селянства, робітництва та трудової інтеліґенції; програма є м а к с и м а л і с т и ч н о ю: політично самостійна Україна, в вільнім співжитті з иншими народами; повнота національної культури; повне визволення працюючого народу з під визиску капіталу; революційність тактики, бо без революції неможливе визволення; повнота національної самоорґанізації - задоволення національними силами всіх головних функцій суспільства; соціялізм, як повна система організації людських суспільних відносин. Отже в програмі дано синтезу національного з соціяльним, та національного з міжнароднім.

Варт підкреслити, що нова програма УПСР. є першою програмою збудованою на основі глибокого аналізу української суспільної дійсности, а не перенесена способом простого наподоблювання з чужого життя.

Програма Конференції принята, як тимчасова до часу, коли можливо буде скликати З'їзд Партії. Статут принято тільки для закордонних орґанізацій. Змісту програми й резолюції Конференції торкатися не будемо, бо ці документи виходять друком в блищих днях і читачі зможуть познайомитися з ними безпосередньо.

Конференція пройшла надзвичайно добре, в глибоко діловому напрямку. Цьому сприяло те, що перед Конференцією, протягом останніх місяців, партійними орґанізаціями на місцях та центральними орґанами була виконана велика підготовча праця, що й дало можливість, в умовах еміґрації, перевести велику відповідальну роботу.

/"Нова Україна" - Прага, чис. 1-2, 1927. Стор. 89-90/.

Гляди: Борітеся-Поборотe! ПРОГРАМА УКРАЇНСЬКОЇ ПАРТІЇ СОЦІЯЛІСТІВ -РЕВОЛЮЦІОНЕРІ. Прага 1927 р. В-во "Вільна Спілка". Сторінок 34.

П Р И Л О Г А 30. Ст.49. 6.II.1927. Вшанування М.Ю.Шаповала.

Гляди: "ВІЛЬНА СПІЛКА" Неперіодичний орган Української Партії Соціялістів-Революціонерів. Збірник 3. рр.1927-1929. Прага - Львів. Стор. 170. Статті:
1.Н.Григоріїв: Політик-творець. Стор. 1 - 8.
2.М.Мандрика: З життя М.Шаповала. Стор. 8 - 14.
3.К.Станіславський: Хатянська смуга в роботі М.Шаповала. Стор.15-16.

П Р И Л О Г А 31. Ст. 50. 10.II.1927. Н.Я.Григоріїв на суді.

Суперечку між двома українськими соціялістичними орґанізаціями на ґрунті оцінки державно-громадської діяльности українські соціял - демократи понесли на розвязання до чужого буржуазного суду, бо... відомо, що чужі люди менче розбираються в українських справах, ніж українське громадянство. Обмежаться формою, а не розбіратимуться по суті.

2 листопаду р.1928 мав відбутися суд в Кутній Горі. Голова суду в категоричній формі запропонував обом сторонам кінчити справу миром, бо 1/- не добре, мовляв, українцям втягати в свої внутрішні справи чужинців, а чехи не хотіли би встрявати в українські суперечки; 2/- чеські судці не знають української мови, а це перешкоджатиме їм добре розбіратися в справі; 3/-емігранти, взагалі, краще зробилиб, коли би своїми сварками не вводили Чехословацьку Республику в зайві витрати коштів і часу її урядовців.

Я заявив, що в своїй статті не мав на меті обвинувачувати членів ЗД УСДРП особисто, а лише орґанізацію в цілому за несправне виконання її членами державно-громадських обовязків. О.Безпалко зразу згодився покінчити справу миром, Мазепа ж і Феденко намагалися всунути в формулу примирення зміст одкликання моральної й політичної відповідальности соціял-демократів за названі в статті злочинства та вимагали, щоб я покрив їх судові витрати. На це вони одержали від судців репліку, що "бажають більшого, ніж потрібно для захисту чести"; "ви ж, пане, заявили, що шукаєте захисту чести, а торгуєтесь за копійки".

Щоб припинити цю болюче-образливу для національної ґідности сцену нотацій чеських судців на адресу бувшого українського премьєра, я заявив, що готов приняти на себе частину судових видатків моїх противників і опублікувати заяву бажаного їм змісту, а саме:

"Заявляю, що своєю статею, надрукованою в листопадовому числі "Нової України" за р.1926 під заголовком: Сеньори, зніміть маски! не мав наміру образити жалобщиків Панаса Феденка, Ісаака Мазепу, Осипа Безпалка та Гордія Нянчура, з окрема обвинувачувати їх в ростраті громадських коштів та нездачі справоздань золотого фонду, відповідальности за мальверзації Оцуксу і, так зв., Скпруніяди".

Зробив це, аби лише бувші міністри не стояли перед чеськими судцями в ролі крамарів, що торгуються за копійки, яким не мов би то оплачується їх честь.

Українському ж громадянству подаю до відома витяги з тих документів, на підставі яких я запитував ЗД УСДРП про ОЦУКСІЯДУ й СУПРУНІЯДУ та инше. Нехай воно само оцінить, чи мав я рацію ті запити ставити і чи мусіла ЗД УСДРП річево відповісти на них громадянству. /"Вільна Спілка", Прага-Львів, Зб.3,1927-1929. Стор. 133-4/.

П Р И Л О Г А 32. До ст.50. 20.II.1927. Засідання Соціял. Ліґи.

Визнаючи з одного боку, що ґарантією повної волі кожної людини є тільки можливість ґуртуватися з иншими в державне скупчення по своїй волі, тоб-то: право всякого територіяльного й національно-територіяльного колєктиву на створення власної самостійної демократичної держави, а з другого, що неминучим способом осягнення добробуту, як окремих колєктивів, так і всього людства є обєднання сил, а не ізоля - ція їх, ЗО УПСР, борючись за створення самостійної Української соціялістичної республіки і ставлючи ідеалом Вільну Спілку Вільних Народів, вважає необхідним:

1/-уникати безпотрібного й шкідливого загострення боротьби з тими народами, які в попередні часи, ведені феодальними та капіталістичними завойовниками, допомагали своїм державам виконувати ролю ґнобителя українського народу, а тепер самі змагаються до створення нових вільних державних взаємовідносин зі своїми сусідами;

2/-вотупати з політичними ґрупами тих народів, коли такі ґрупи визнають право українського трудового народу на самостійне державне існування, в певний контакт для спільного творення загально людських форм сусідського співжиття;

3/-брати участь в тих міжнародніх орґанізаціях, які ставлять своєю метою мирне розвязання завдань добросусідського державного співжиття ріжних національних і територіяльних колєктивів на засадах рівноправности./"Вільна Спілка", збірник 3. 1927-1929. Стор. 61/.

П Р И Л О Г А 32. До ст. 65. 4.VII.1927. Український Робітн.Унів:

Заложення Орґанізаційного Комітету Українського Робітничого Університету в Празі. Орґанізаційний Комітет У.Р.У. зложено в такому складі: Голова Комітету М.Ю.Шаповал, заступник Н.Я.Ґригоріїв, секретар М.Мандрика, скарбник М.Косенко; члени: Б.Залевський, С.Довгаль, Л.Клименко, К.Станіславський, Л.Кобилянський.

З дня заснування Комітет розпочав свою працю, поставивши завдан - ям орґанізувати Університет ще до осини сього року. Орґанізація академічної частини Університету доручена Українському Інститутові Громадознавства в Празі.

В першу чергу Університет розпочне лекції з трьох відділів: 1/Українознавство; 2/Громадознавство/науки про суспільство/ та 3/Сучасні проблеми. Потім Технічні Курси./"Нова Україна",ч.8-9,1927.Стор.92/.

П Р И Л О Г А 33. До ст.67. 16.XI.1927. Інститут Громадознавства.

До затвердження місцевою владою статуту, функції Кураторії Інституту, через увесь час, виконувала Дирекція Інституту. У вересні 1927 р. статут кураторії затверджено і цей вищий орґанізаційно-господар - ський орґан Інституту розпочав функціонування. З призначенням Куратором Інституту Н.Я.Ґригоріїва - Директором Музею-Архіву Інституту, Директором відділу народознавства обрано проф.Л.Білецького. Після смерти проф.В.Коваля посада Директора відділу економіки та техніки зостається не обсаженою, підвідділом економіки тимчасово завідує М. Мандрика.

Кураторією ствердженo такі відділи і установи Інституту:

1. Дирекція Інституту: М.Ю.Шаповал /фундатор Інституту і голова

Дирекції/, проф.Др.О.О.Ейхельман /заступник Директора/, проф. Л.І. Білецький, Н.Я.Григоріїв, Др.М.Мандрика /члени Дирекції/.

2. Відділи дослідчих наукових праць: 1/народознавства - Директор проф.Л.І.Білецький; 2/економіка та техніка - з перетворенням у два відділи: народнього господарства та господарської техніки; 3/соціології й політики - Директор М.Ю.Шаповал.

3. Український Національний Музей-Архів при Інституті - Директор Н.Я. Григоріїв, секретар інж.С.Безручкова, кустос М.Обідний.

4. Український Робітничий Університет, яко самостійна установа, звязана з Інститутом на спеціяльних умовах.

5. Бібліотека при Інституті - управитель Д.С.Куліковський.

6. Білоруський науковий Кабінет - Учений секретар Др.Т.Гриб.

/"СУСПІЛЬСТВО"- Прага, том V-VI, 1927. Стор. 156-157./.

П Р И Л О Г А 34. До ст. 67. 27.XI.1927. Ювілей Ольги Кобилянської.

27 листопаду 1927 р. Інститутом Громадознавства було уряджено урочисте засідання Наукової колегії Інституту на пошану сорокаліття письменницької діяльности славної української письменниці ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ. На засіданні ж Інституту 16 листопада 1927 р. ювелянтку обрано почесним членом Інституту, про що вислано вислано їй диплома та адресу такого змісту:

Високоповажана і дорога пані добродійко!

Іменем Українського Інституту Громадознавства в Празі вітаємо Вас щиросердечно з великим святом всього Українського народу - 40-літнім ювилеєм Вашої письменницької праці на полі української культури.

Ваша творчість протягом 40 років за цієї великої історичної доби, коли відроджується український народ до свідомого і культурного існування, була силою і джерелом цього відродження.

Написавши на своєму літературно-мистецькому прапорі гасло ЛЮДИНИ і її гідности та найбільшої вартости її живої особи, Ви дали українському народові могутню підойму для свого культурного зросту.

"Бути собі цілею" в житті особи і національному та вселюдському колєктиві є найвища мета, що покликує людей на шлях безмежного удосконалення. З'являлись і ставали перед цілою Україною витвори Вашого Духа - невмірущої краси мистецькі образи нових людей, що вийшли на поле визвольної культурної праці і потягли за собою пригноблений поневолений люд.

В тяжких змаганнях тих людей нових родився великий подвиг революційної боротьби, що розпочався за Вашої доби і скінчиться напевне перемогою відордженого в своїй свідомости народу.

Досліджуючи великий процес відродження, наш Інститут бачить в нім могучий вплив геніїв українського народу Шевченка, Драгоманова, Франка і Ольги Кобилянської, що піднесли на високий рівень самосвідомість народу.

Ваш ґеній стоїть охороною над Україною і вказує їй шлях до безмежного розвитку своєї культури і свободи. Ваш ґеній вказав, що в індивідуалному удосконаленні людини лежить успіх її суспільного буття і розвитку. Ідея про підняття гідности кожної особи є ґрунтом для зросту трудової демократії і свободи, в якій Україна знайде своє остаточне визволення і ствердження.

Схиляючи голови перед Вашим 40-літнім творчим подвигом, Український Інститут Громадознавства в Празі прохає Вас приняття ПОЧЕСНОГО ЧЛЕНСТВА в нім і цей диплом, тут прикладений.

Перебуваючи на еміґрації, Інститут, на жаль, не може в усій повноті виявити Вам пошану і відданість, яка прислуговує імени Вашому, але Інститут певний, що незабаром прийде час, коли вся Україна від Карпат по Кавказ прийде на Ваше і своє свято вшанувати Велику Жінку українського народу.

Хай живе славне імя будителя України ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ на віки і віки!

На урочистім засіданні Наукової колєгії, 27.XI.1927., були виголошені реферати: М.Ю.Шаповалом - Ольга Кобилянська, як людина, та Л.Білецьким - Літературна творчість О.Кобилянської.

/"Суспільство"-Прага, том V-VI, 1927, стор.159-160/.

ПРИВІТ ОЛЬЗІ КОБИЛЯНСЬКІЙ.

В день 27 листопаду цього року вся Україна з пошаною звертає свій погляд на зелену Буковину, де перебуває велика українська жінка - Ольга Кобилянська. Вся Україна щиро вітає велику письменницю, що 40 років працює на ниві української літератури, закладаючи основи національної культури поневоленого українського народу.

Вся Україна щиро вітає творця "ЛЮДИНИ","ЦАРІВНИ", "ЗЕМЛІ","НІОБЕЇ", "В НЕДІЛЮ РАНО ЗЕМЛЮ КОПАЛА", "ЧЕРЕЗ КЛАДКУ", "ЗА СИТУАЦІЯМИ", "АПОСТОЛ ЧЕРНІ" і багатьох діямантів українського слова, що вирізбила Ольга Кобилянська.

Героєм праці в українському відродженні стала ця велика жінка. Своєю невсипущою думкою перелітає світом і вдивляється в гомін і гук життя, вибірає з його ті звуки і фарби, що повинні окрасою стати в житті її великого поневоленого народу.

Для Народу-Невільника присвятила свої вільні і горді мрії, свої зворушуючі слова, свою велетенську працю і глибоку думку.

З кінця 80-х років XIX століття, ще молодою дівчиною Ольга Кобилянська увійшла на убогу ниву, як дбайливий, пильний і твердий в своїх намірах робітник і працювала. Що-року на тій ниві збільшувався врожай, в якому завжди була і її велика частка.

Стала апостолом відродження тієї поневоленої черні, що є народом українським. Незавидна доля апостолів відродження поневоленого люду, лишень прекрасна будучина його, коли він визволиться. Во імя того дня визволення віддала Ольга Кобилянська всі свої творчі сили, свої дні, роки свого життя.

Благословенний хай буде день, коли вийшла на ниву народню Ольга Кобилянська!

Благословенна хай буде земля що зродила Ольгу Кобилянську для України!

Благословенні хай будуть дні й роки її творчої праці.

І хай серце її вибачить жорстокість і немилосердність убого життя її народу.

Своєму славному співробітникові й однодумцеві посилають сердечний привіт і поклін

Р е д а к ц і я і с п і в р о б і т н и к и НОВОЇ УКРАЇНИ.

/"Нова Україна"-Прага, чис. 10-11, 1927, стор. 1-2./.

П Р И Л О Г А 35. До ст. 71. 24.III.1928. Збори У.Г.В.Фонду.

23.III.1928 р в Празі в готелі "Опера" відбулись річні загальні збори Українського Громадського Видавничого Фонду.

На зборах переважаючою більшістю дообрано в Правління Н.Я.Григоріїва та Гр.Клименка /раніш обрано:П.Богацького, І.Паливоду і Є.Приходька/, та до Надзірної Ради М.Ю.Шаповала, і Гр.Щербину/раніш обрано М.Мандрику і Л.Клименка/. /"Нова Україна",ч.1-3,1928,ст.65/.

П Р И Л О Г А 36. До ст. 71. 30.IV.1928. Свято У.Р.У.

30 квітня 1928 відбулося в Празі і по інших осередках свято Українського Робітничиго Університету. Повний звіт з цього свята гляди: "Нова Україна"-Прага, чис. 4-6,1928, стор. 116-125.

П Р И Л О Г А 37. До ст. 72. 31.V.1928. Приїхала Ольга Кобилянська.

31 травня 1928 р. їдучи до Франтішкових лазень, завітала до Праги наша велика землячка з Буковини Ольга Кобилянська. Ріжні українські орґанізації в ЧСР довідалися про подорож письменниці завчасно, а Український Комітет у Празі взяв на себе справу орґанізацію зустрічі.

На Вільсоновім двірці /в Празі/ 31.V. письменницю зустріли делеґації наукових та культурно-громадських установ і знайомі та друзі її. Вітаючи гостя, дарували квіти.

1 червня було уряджене привітання великої письменниці такими установами і орґанізаціями: Інститут Громадознавства", Редакція "Нової України", Українським Робітничим Університетом, Українським Комітетом в ЧСР, Українським Громадським Видавничим Фондом, Закордонною Орґанізацією Української Партії Соціялістів-Революціонерів, Українським Всепрофесійним Робітничим Союзом та инш. орґанізаціями. Далі гляди: "Нова Україна" чис. 4-6,1928, стор. 70-78.

П Р И Л О Г А 38. До ст. 73. 9.VI.1928. Книга: Велика революція...

М.Шаповал - Велика революція і українська визвольна програма. /Виклади в Америці/ Прага 1927. Накладом видавництва "Вільна Спілка" і Українського Робітничого Університету. Стор. 332.

П Р И Л О Г А 39. До ст. 74. 8.VII.1928. З'їзд У.В.Р.С. в ЧСР.

Українoький Всепрофесійний Робітничий Союз в ЧСР. /Скорочений звіт/. 8.VII.1928 в помешканні Винаградського Народнього Дому в Празі відбувся Установчий Делеґатський З'їзд У.В.Р.С в ЧСР. Праця по орґанізації Союзу провадилась з доручення Українського Комітету - Орґанізац. Комітетом. На З'їзд прибули представники більше 500 українських робітників. Після перевірки мандатів обрано президію з'їзду в складі т.т. Белзецького, Залевського, Метельського, Прищенка та Сохацького.

Зачитаний статут Союзу, якого схвалено Міністерством Внутрішніх Справ принято з'їздом одноголосно. На підставі цього статуту діяльність Союзу розповсюджується на цілу ЧСР й дає можливість орґанізації захисту правних, духовних та матеріяльних інтересів укр.робітництва.

Делегатський з'їзд висловив бажання, щоби Робітничий Університет відкрив матуральні, технічні та сільсько-господарські курси. З'їзд уважає У.Р.Університет своєю школою й закликає робітництво та селянство лавою вступати в число його студентів і всебічно його підтримувати. Ухвалено приступити до видання власного орґану Союзу. Нарешті з'їзд висловив подяку Українському Соціологічному Інститутові, яко ініціяторові й фактичному провідникові У.Р.Університету й укр. американському робітництву за допомогу Університетові. З'їзд ухвалив покладатися тільки на власні матеріяльні засоби і орґанізувати ощадно-позичкові каси Союзу та орґанізувати рахункові товариства під назвою "Українська Робітнича Січ".

Головою Союзу обрано т.Будка, членами: т.т. Л.Клименка, І.Белзецького, М.Метельського, С.Кузьму, М.Вакова та Гр.Клименка. До Ревіз. Комісії обрано: т.т. Кащія, А.Сохацького, Гр.Омельченка.

П Р И Л О Г А 40. До ст. 76. 7.IX.1928. Меморандум до Масарика.

Високоповажаний П А Н Е П Р Е З И Д Е Н Т Е!

Особливі обставини змушують нас прохати Вашої уваги до становища української еміґрації в Ч.С.Р. Ці обставини такі, що вже загрожують самому існуванню українських еміґрантів, як людей, не кажуче вже про тяжке їх матеріяльне існування і моральне пониження.

Ось в цьому 1928 - му році нас позбавлено головнішого для існування людини - п р а в а н а п р а ц ю. Для всіх нас це дорівнюється фактичному позбавленню права азилю, якому навіть при колізіях з иншими правами завжди дається перевага. Проти-ж галицької части політичної еміґрації, адміністрація ЧСР практикує цілком од - верте позбавлення права азилю.

Особливо тяжкі обставини утворилися на Підкарпатській Русі. Місцева адміністрація без всяких підстав викидає українських еміґран - тів з їх родинами під закидом "обтяжних чужинців" за межі ЧСР. За один літній місяць дістали "гнаний лист" з ЧСР:

1. Голота І. - професор торговельної школи в Мукачові.
2. Черкасенко Спиридон - відомий письменник /Ужгород/.
3. Кукурудза Павло - дослідник, письменник по бжолярству /Ужгород/.
4. Дівнич Антон - співробітник Т-ва Просвіта в Ужгороді.
5. Біличенко Михайло - банковий урядник в Ужгороді.
6. Стетній Степан - господарський служачий в Ужгороді.
7. Дозорців Володимир - служачиу друкарні в Ужгороді.
8. Гошовський Пилип - театральний актор "Просвіти" в Ужгороді.
9. Сайко Іван - хормайстер в Кралові над Тисою.

Цей список промовляє проречисто про лихо наших людей, яких заковують в кайдани і над якими знущаються навіть в самій формі позбавлення права азилю; адміністрація видає замість "пруказу" так званий "гнаний лист"Hnanecky list, що в українській термінології відноситься до прогону худоби. Аби "вигнати" адміністрація дозволяє собі, наприклад, що до українця І.Сайка, еміґранта з Харьківщини на Україні, писати самовільно, що він ніби-то є "приналежним до Польщі" і тому "видається Польщі", тоді як він ніколи не був підданцем Польщі! /Копію одного "Гнаного листа" прикладаємо тут/.

Ця подробиця доволі яскраво освітлює дивовижний спосіб трактування наших людей з боку місцевої адміністрації. Становище еміґрантів

тим більше скрутне, що діяльність Українського Комітету в ЧСР адміністрація республіки обмежила, одібравши право опікуватися еміґрантами на Підкарпатській Русі.

За останні роки влада в Празі надписом в "пруказі" позбавляє українців права жити на Підкарпатській Русі. Ця практика адміністрації разом з виказанням по "гнаних листах" нагадує нам практику адміністрації в царській Росії супроти жидів з так званою "чертою осілости" і є доказом того, що українці мусять терпіти репресії тільки за свою національність.

Але разом з тим таке трактування стоїть в повній суперечности до того факту, що еміґранти, які проживають в Празі і околицях, мають моральну і матеріяльну підтримку центральної влади ЧСР для ведення української культурної праці /Український Університет, Педаґоґічний і Соціоло̀ґічний Інститути, Господарська Академія, Видавничий Фонд, Український Комітет, Українська ґімназія, Притулок для дітей і ин. установи й орґанізації/.

Ми розуміємо, що предоставлення українцям права азилю є виявом не лише міжнародного права, не лише глибоко-людського почуття, але також виявом тієї добросусідської традиції, що виявляється вже здавна у відносинах між чеськими і українськими народами або їх культурними чинниками. Не можна забути того факту, що частина гуситів знайшла собі другу батьківщину на Україні, котра їх приняла в час лихоліття і в котрій де-які потомки гуситів вийшли навіть на дуже визначні становища /приміp гетьман Пилип Орлик і батуринський полковник Чечель/; Не можна забути того морального єднання українських і чеських будителів /напр. Шевченка, Куліша, Костомарова, Ганки, Шафарика, Гавлічка- Боровського і ин./, що вицвіло на зорі пробудження наших народів; не можна забути й того, що український народ доброзичливо поставився до чеських колоністів, які знайшли собі батьківщину на Україні, одержали там землю і живуть в приязні з нашим людом. І навіть недавні часи 1917-1918 років звертають нашу увагу на відносини українців і уряду Української Республіки до чеських леґіонерів, що орґанізувалися на Україні. Утворений цією традицією настрій спричинився до того, що інтеліґенція Підкарпатської Русі з повним довіррям ввела цей край в склад ЧСР, здійснюючи визволення народу від угорського ярма. Будучи продовженням цієї славної традиції, підмога ЧСР української культурної праці в цих роках 1921-1926 є живим доказом добросусідських взаємин, які звязують два сусідні славянські народи в певну моральну цілість, основану на взаємодопомозі і співпраці.

І лише підкарпатська практика силкується цю традицію знищити, а між двома народами загнати гострий клин недовірря і ізоляції.

З повною одвертістю дозволяємо собі висловити наш жаль, бачучи, як високоцінні моральні наслідки співпраці між чехами і українцями в Празі підриваються тією протиукраїнською практикою, що особливо розцвіла на Підкарпатській Русі і яка вносить в загальні тяжкі переживання українця-еміґранта ще специфічну і велику дозу ґіркого розчарування. В широких трудових масах України за останні часи невпинно росте неґативна популярність "підкарпатської практики" і викликає ґіркі рефлексії. Підкарпатська практика за останні часи коментується майже в усій українській пресі /як в УССР, тав в Галичині і Волині, Америці і Канаді/ дуже неприхильно, піджившюючи тяжку хворобу сучасности - безоглядний шовінізм, що затроює життя наших сусідніх народів.

Ми, що живемо еміґрантами в ЧСР, дуже високо ставимо моральну вар-

тість тієї допомоги українській культурній роботі, яку ЧСР робить, а тому нас охоплює тим більше почуття жалю, коли наслідки цього так безжалістно руйнує підкарпатська адміністративна практика.

Пане Президенте! На нашу думку, 5-6 тисяч українських еміґрантів не можуть "обтяжити" Чехословаччину так само, як і 30-35 тисяч чехів, не обтяжують Україну.

Ми признаємось щиро, що ніколи українцям/без огляду на партії/ не приходила в голову навіть на секунду думка, щоб чеського еміґранта з Київа не можна пускати в чеські села на Україні, або чеській організації в Київі не дозволити опікуватися чехами на Волині, або що чеських еміґрантів можна викидати з чеських сел на Волині і т.п.

Це є просто неймовірно!

А між тим, подібне відношення до українців в ЧСР нажаль є реальним фактом і засадою політики, котра стоїть в такій тяжкій суперечности не лише до засад демократії і широко-оголошуваної на шпальтах чеських ґазет славянської солідарности, але й до засад звичайної простої людяности і національної гідности українського народу.

Говоримо не як політики. Особливо не як ті політики, котрим дано людські слова для того, щоб ховати свої думки і наміри, а говоримо як люде, схвильовані тяжкою долею цілого народу нашого, схвильовані опріч того тяжкою суперечністю, по яку вище згадали.

Ми вважаємо, що на Підкарпатській Русі живе споконвіку в більшости населення у к р а ї н с ь к о ї /русинської/ національности. Так його трактує і об'єктивна наука /наприклад Чеська Академія Наук/, а з цього факту можна вже лехко вивести, як наші суб'єктивні почуття, переконання і стремління, так і об'єктивно необхідне відношення і до українського населення Підкарпатської Русі і до української еміґрації.

Українська еміґрація, строго додержуючись правил азилю і не втручаючись у чеську внутрішню політику, разом з тим відчуває свою н а ц і о н а л ь н у с п і л ь н і с т ь з українським населенням Підкарпатської Русі.

Ми певні, що не дуже помилимося, коли дамо таку інтерпретацію настроїв української еміґрації: наша еміґрація морально потрясена тим фактом, що її не пускають жити серед свого народу на Підкарпатську Русь, а тих, що там осіли раніш, тепер масово викидають за межі ЧСР, бо наша еміґрація вважає себе в праві там жити не лише по міжнародньому праву азилю, але й просто тому, що кожна людина має право жити серед свого рідного народу.

Коли в міжнародніх стосунках принято всіма народами допускати в свою середину еміґрантів /чехи і українці в Америці, чехи на Україні/ на основі вселюдського права, то тим більше суперечним в наш час здається той факт, що українців-еміґрантів не пускають жити в їх р і д н о м у національному оточенні.

Такі тяжкі почуття обхоплюють українських еміґрантів в ЧСР, навіть тих, що користуються допомогою влади ЧСР в Празі для української культурної праці, коли підкарпатська практика так безжалісно забиває, принижує природнє почуття радости і вдячности від допомоги, обертаючи цю благородну допомогу в гіркий хліб вигнання.

Перспектива перед еміґрацією така.

З неясних чуток і інформацій виходить, що влада ЧСР в 1929 році ліквідуватиме допомогу українській еміґрації. Ми думаємо, що цей факт є натуральним. Нас це не трівожить, але в світлі вищенаведених фак-

тів ліквідація підмоги викликає ряд думок, теж натуральних. Ця ліквідація реально поставить перед кількома сотнями чи тисячами українських еміґрантів фатальне питання: куди далі? Натурально, що погляди всієї української еміґрації звернені на Підкарпатську Русь, де живе 1/2 міліона наших братів, культурно раніш Угорщиною понижених до того, що тепер треба ґероїчної культурно господарської праці праці, щоб підтримати наш убогий працюючий там люд і піднести його рівень хоч би скромного культурного існування.

Чеська влада, не реалізуючи там автономії, приписаної по міжнародному трактату, і насилаючи туди инше-національні елементи для культурної праці серед українців пояснює, а чеська преса це широко популяризує, що все це діється лише тому, що автохтонне українське /руси нське/населення немає досить культурних сил.

Цей факт можна признати, як траґічний наслідок довголітнього поневолення нашого народу Угорщиною. Цей факт для чеської політики є арґументом, а для нашої національности нещастям, яке всі українці / в тім числі й еміґранти/ хотіли б як найскорше коли не знищити, то хоч би змякшити. А тому цілком зрозуміле наше переконання, що страшенний брак культурних сил на Підкарпатській Русі слід-би вже н е г а й но полекшити тим, що 1-2 тисячі інтеліґентних українців-еміґрантів поставити там до праці культурної і господарської. З наших шкіл /Господарська Академія, Університет, Педаґоґічний Інститут/, а також чеських високих шкіл вийшли сотні: правників, лікарів, інженерів усякого фаху, учених педаґоґів, економістів, істориків, філолоґів і т.п., а поруч з ними є професори, письменники, мистці і ин. До диспозиції бідного нашого народу ось стоїть невеличка культурна армія для боротьби з хворобами, некультурністю, злиднями і т.д., що панують на Підкарпатті. Тим більше, що в усіх зносинах з Чеською владою, ми чули рішучі запевнення, що ЧСР допомагає українцям вчитись з тим, щоб вони несли культурну допомогу своєму народові. Ми не сумнівалися в цих запевненнях, а тому переконані, що першим натуральним тереном для праці українських культурних сил, вивчених в ЧСР, є Підкарпатська Русь. Хто з еміґрантів має змогу, хай вертається на Велику Україну і під Польщу чи Румунію, а хто не має такої змоги? Тим натурально треба йти на Підкарпатську Русь, там їх чекає велике ще нeоране поле культурної праці і подвигу.

Ми в повній свідомости нашого кроку прохаємо Вас, Пане Президенте:

1. Звернути увагу на стан української еміґрації і заініціювати вияснення її дальшого становища в ЧСР;
2. допускати її на працю на Підкарпатській Русі особливо маючи на увазі ліквідацію наших шкіл в Празі - краще перенести їх на Підкарпатську Русь. /ти
3. Еміґрантам, що бажали-б постійно працювати на Підкарпатті, полекши придбання горожанства ЧСР.
4. Для розгляду всіх питань, зачеплених в нашому листі, заініціювати спеціяльну комісію, перед якою ми могли-б викласти всі наші потреби, а яка-б докладно обміркувала планомірне використання українських культурних сил для роботи на Підкарпатській Русі.

Дозволяємо собі ще на прикінці заявити Вам, що ми писали цього листа не як політики, а як люде, що не мають жадних прихованих плянів чи якоїсь недоброзичливости для чеського народу.

Ми маємо лише одну ясно означену мету: висловити щиро і цілком одверто наш погляд на стан річей. Знаючи Вас, як ідейного довголіт-

нього борця за національне визволення і культурне піднесення свого народу, а також пригадуючи Ваші виступи в австрійському парляменті в оборону українського народу в Галичині, ми певні, що Ви через те глибоко розумієте нас і наші людські бажання, а разом з тим допоможете українцям, що перебувають в Ч.С.Р., з найбільшою користю прикласти свою працю на культурно-господарському полі, щоб в день радости Чехословацького народу з нагоди 10-ти ліття своєї державної незалежности, наші українські браття могли хоч-би на половину забути 10-ти ліття своєї трагедії - існування без батьківщини.

Нарешті прохаємо Вас не відмовити приняти нас для короткої бесіди, в якій ми хочемо з'ясувати Вам особисто наші мотиви, якими ми керувалися пишучи Вам цього листа.

Делеґацію ми визначили в складі д.д. проф.С.Шелухина, М.Шаповала, Н.Григоріїва, С.Довгаля, проф.С.Русової, П.Богацького, Юр.Гончаренка.

Просимо приняти вирази глибокої пошани до Вас, вдячности і довіря.

За Український Комітет в ЧС: проф.С.Шелухин, інж.Г.Клименко.
За Український Соціологічний Інститут в ЧСР: М.Шаповал, С.Русова.
За Український Робітничий Університе: д-р Л.Кобилянський, проф.Є. Іваненко.
За Український Національний Музей-Архів: Н.Григоріїв.
За Український Всепрофесійний Робітничий Союз в ЧСР: Л.Клименко.
За Українську Селянську Спілку в ЧСР: Ів.Паливода.
За Український Громадський Видавничий Фонд: П.Богацький.
За Громаду Українців з Кубані: Г.Омельченко.
За Редакцію "Нова Україна": С.Довгаль.
За Українську Академічну Громаду в Подєбрадах: Ю.Гончаренко.

В Празі, дня 16 вересня 1928 року.

/Вільна Спілка - Прага-Львів. Збірник З.1927-1929. Ст.161-164./

П Р И Л О Г А 41. До ст. 77. 23.XI.1928. Виключення Файчука.

Виключення з У.П.С.Р. Комунікат Секретаріяту ЗО УПСР. 6 грудня 1928 року Секретаріят розіслав комунікат до всіх орґанізацій УПСР та до преси, що Головний Комітет З.О.У.П.С.Р. виключив з членів УПСР Олександра Файчука за зраду партії і службу совітській місії, а тому застерігає всіх товаришів від зносин з ним.

/Вільна Спілка, Збр. 3, 1927-1929. Ст. 153/.

П Р И Л О Г А 42. До ст. 78. 7.XII.1928. Зустріч ЗОУПСР з ЗКУПСР.

Ще в 1925 році серед соціялістів-революціонерів за кордоном сталося непорозуміння, яке довело до розколу та створення двох ґруп УПСР - Закордонної Орґанізації та Закордонного Комітету. Таке становище спричинило багато шкоди партії і свідоміша частина обох ґруп вже давно вела акцію до примирення та до консолідації соціялістичної політики, а також шукала шляхів до ліквідації незгоди.

Як результат цього всього 7 грудня 1928 року відбулася нарада уповноважених представників обох орґанізацій, які виробили та підписали умову, обостороннє виконання якої кладе край чинности обох орґанізацій, і зводить її до єдиного консолідованого діяння.

Підписали:

За Закордонну Орґанізацію УПСР: Н.Григоріїв, С.Довгаль, Д.Куликівський, К.Станіславський, М.Шаповал.
За ґрупу Закордонного Комітету УПСР: П.Богацький, Г.Денисенко, М. Скидан.
/"Вільна Спілка", Збірник ч. 3., 1927-1929. Стор. 153-154./.

ПРИЛОГА 43. До ст. 80. 10.I.1929. Народня Українська Рада.

У четвер 10 січня 1929 р. відбулися установчі Збори Народньої Української Ради, що повстала з представників політичних і професійних орґанізацій та громадських установ і поодиноких ґромадян, які стоять на засадах соборности, самостійности укр. земель та трудової демократії. Головний Політичний Комітет /УПСР. Упор./ взяв активну участь, як у праці Ініціятивної Комісії по утворенню НУР, так і на Установчих Зборах, делеґувавши своїх представників до Ініціятивної Комісії - т. т. Шаповала і Ґригоріїва і до складу товаришів: І.Паливоду, С.Довгаля, А.Животка та О.Кошеля.

Збори відкрив Голова Ініціятивної Комісії т.Шаповал, який з'ясував ті мотиви, які поставили перед активним соборницько-демократичним і соціялістичним громадянством потребу утворення громадсько-політичного осередку, яким має бути НУР.

Принявши в засаді мотиви створення НУР, збори ухвалили, обміркували і приняли статут та перевели вибори Президії і Ради Старшин. До Президії було обрано: Головою - т.М.Шаповал, першим заступником проф. Шелухин, Ґенеральним Секретарем - Н.Ґригоріїв. Другого заступника та члена Президії вирішено добрати на слідуючому засіданні пленому НУР.

До Ради Старшин обрано: проф.С.Русову, ґен.В.Петрова, П.Богацького, А.Животка, С.Довгаля.

На Установчих Зборах взяли участь - представники УПСР, Сел.Спілки, Укр.Всепроф.Роб.Союзу, Укр.Комітету та поодинокі громадяне запрошені ініціятивною комісією. /"Вільна Спілка", Зб.3,1927-1929. Ст.165./

ПРИЛОГА 44. До ст. 95.28.X.1929. Спільна Конференція УПСР.

В Сміховському Народньому Домі 28.X.1929 р. відбулася спільна Конференція Закордонної Орґанізації і Закордонного Комітету Української Партії Соціялістів Революціонерів. Конференцію відкрив іменем Головного Політичного Комітету З.О. УПСР голова його т.Н.Ґригоріїв вступною промовою, після якої голова Закордонного Комітету УПСР т.Богацький і голова Головного Комітету З.О. УПСР т.М.Шаповал склали в імени своїх орґанізацій декларації про злиття обох орґанізацій в одну. Конференція заслухала заяви представників обох орґанізацій і привітала їх довгими і ґучними оплесками та одноголосно приняла таку постанову:

"Заслухавши заяви представників обох орґанізацій Конференція вітає їх та оповіщає з цього менту злиття обох орґанізацій в одну після чого вони перестають існувати як самостійні і на далі творять єдине політичне тіло".

Після обрання президії Конференції на чолі з т.Л.Кобилянським було заслухано привітання від орґанізацій та поодиноких товаришів. Ствердивши особистий склад орґанізації, Конференція приступила до заслухання: 1.Звіту Головного Політичного Комітету, 2.Доклад про сучасне політичне становище, 3.План праці на майбутне, 4. Докладу в

справі програму і статуту, 5. Обрання керуючих органів.

По всіх точках відбулися доклади й дискусії, в яких взяли участь майже всі члени Конференції, та були прийняті резолюції і постанови.

/"Вільна Спілка", Збірник 3, 1927-1929, стор.157./.

П Р И Л О Г А 45. До ст. 95. 30. 30.XI.1929. Конференція М.Бюро.

Гляди: IV Конференція Міжнароднього Бюра Революційно-Соціялістичних партій в Франкфурті на Майні, що відбулася 30.XI.-1.XII.1929 р. "Вільна Спілка" Прага-Львів, Збірник 3. 1927-1929. Стор. 139-141.

П Р И Л О Г А 46. До ст. 96. 14.XII.1929. Народня Українська Рада.

Стоючи на сторожі захисту інтересів українського народу Н.У.Р. протягом 1929 року перевела роботу, з якої згадуємо більш визначне:

1. Надіслано меморандуми до Ліґи Націй:
   а/В справі захисту імени та інтересів українського народу.
   б/В справі трактування української еміґрації як української.
   в/В справі приняття постійного представника НУР до комісії міжнароднього бюра праці при Лізі Націй.
2. Переведено протестаційну акцію в справі зняття з обговорення в комісії по еміґраційним справам питання визнання української еміґр.
3. Вислано меморандум і переведено відповідну акцію в справі розпорядження чеського Міністерства Освіти про те, що в документах українських студентів зазначолося, що вони походять не з України а лишень з Польщі або Росії.
4. Надіслано резолюцію до Міністерства Закордонних Справ ЧСР, до дирекції ґімназії та до сенату Педаґогічного Інституту в справі заведення до програму української ґімназії /в Ржевницях/ московської мови. В цій же справі делеґація НУР відвідала Міністерство Освіти ЧСР.
5. Відбуто протестаційні збори в справі терору на Україні /14.XII. 1929/ на яких ухвалено резолюцію протест.
6. Протягом року переведено публічні виклади на теми:
   а/Сучасна політична ситуація і завдання НУР /12.IV./.
   б/Самостійність, а не федерація. /1.V./.
   в/Становище української еміґрації на міжнароднім полі./28.VI./.
7. Дня 22 січня 1929 р. орґанізовано було урочисте свято з нагоди 10 річниці Трудового Конґресу. Свято це було переведено як в Празі так і на провінції, де є відділи чи комітети НУР.

/"Вільна Спілка" - Збірник 3, 1927-1929, стор.165./.

П Р И Л О Г А 47. До ст.104. 1.IX.1930. На З'їзді в Торонті.

1.IX.1930 р. в Торонті/Канада/ відбувся установчий З'їзд Українського Трудового Об'єднання - УТО, що заклав початки орґанізації укр. трудового люду на засадах, близьких і дорогих для УПСР.

Всі тт. і взагалі свідомі люде, що розуміють сучасний історичний момент в житті України і визвольні завдання й шляхи трудового люду, дуже раділи, що в Канаді розпочинається орґанізація українських соціялістичних сил і вітали появу УТО.

/"Вістник УПС-Р", Ч.1-2, 1931. Ст. 21/.

П Р И Л О Г А 48. До ст. 115.1.VIII.1931. Звістки про арешти.

Часописи подають про нові арешти на Україні. Тепер арештовані бувші соціялісти-революціонери М.Стасюк, П.Христюк, М.Шраг, М.Чечель і був. "укапіст" Василь Мазуренко /що приїздив до Праги і нагорював М.Шаповала повертатися на Україну, на"велику посаду". Упорядчик/.Так само і був. "отаман" Пирхавка. Довго велось цькування на М.Грушевського в пресі, а тепер вже розрахунки: хворого старого /65 років!/ одвезено в Москву, має там "право" жити. Отже прийшла черга на найбільш лояльних і відданих. Закиди? Те саме: "хотіли одірвати Україну від Москви".

А дійсність? Дійсність та, що Москва хоче фізично видушити тих,що колись боролись за Україну і при всіх своїх лояльностях не можуть зрікти ся бути українцями, серйозно беручи справу будівництва української культури.

Групу за групою, течію за течією по черзі Москва знищує. Тепер черга за українцями-комуністами. І для їх знайдеться "ухил" щоб знищити.

Повторюється те, що вже було раз в історії: знищення України за доби Петра - Катерини /XVIII століття/. Панування своє на Україні Москва тоді скріпила через українську привілейовано-дворянську групу, тепер те саме - через привілейовано-комуністичну групу, а наслідок буде однаковий: в и н и щ е н н я активних українців, п о р а б о щ е н н я пасивних, д е н а ц і о н а л і з а ц і я привілейованих. Так здійснюється інкорпорація поневоленого народу. Вся політика Москви йде цим шляхом. Тисячі фактів про це свідчуть. Тільки траґедія в тім, що поневолені політично-несвідомі і цього не розуміють, як не розуміє віл своєї траґедії, коли його ведуть в різницю. Але знайдуться і свідомі, котрі підуть на боротьбу ділом проти Москви.

/"Вістник УПС-Р", Прага, чис. 7-8,1931. Стор. 23/.

П Р И Л О Г А 49. До ст.116. 10.VIII.1931. Читав брошуру л.Чикаленка.

"СОЛОВЕЦЬКА КАТОРГА. Документи. Ред. Л.Чикаленко. Варшава 1931. Стор. 72. Ціна 1.50 зол." Ці документи - листи і оповідання українців, що повтікали до Фінляндії з соловецьких, мурманських і ин. "командіровок". Невиносимо читати ці оповідання про безмежне звірство, про нищення людей, убивання, заморожування, катування, які тільки може вигадати злочинна фантазія московських, жидівських і українських коґуністів.

Нема сил переказувати цей жах смерти. Доводиться тільки закипіти ґнівом і зобовязати себе морально працювати до загину, щоб підготовляти загибіль тієї катівні, що назив. СССР. Такого знущання з людей, здається, нема ніде, опріч СССР, Польщі і африканських колоній. Ще недавно ми читали про подібний погром українців у Польщі.

На Соловках і Мурманах гинуть сотні тисяч, з яких 70-80 % українців. Селяне, що оповідають в цих документах, кажуть українців там 2-3 мілїони, а один каже, що 800 тисяч. Чи 800 тисяч чи 3 мілїони - однаково, бо це показує, що Москва, як колись видушила на канальських роботах десятки тисяч українців, збудувавши на їх кістках Петербурґ, так і тепер вже сотні тисяч гинуть на лісових роботах Мурману, прокладаючи в лісах і багнах шляхи московської "цивілізації" на північ.

Терор на мілїони, знищення мілїонів є засобом другі мілїони психично паралізувати, поставити на покірну службу московській державности. Канальськими роботами Москва досягла свого - протестанти вигинули, а мовчаливе б.... збереглося, розмножилось і створило ту українську на-

цію, що тепер покірно ходить під московськими і польськими батогами.

Міліони страждучих істот, що покірно загибають! І пройдуть роки, а Москва і Варшава процвітуть культурою. Народ же ґелахів Східньої Європи ходитиме на панщині за "божою допомогою", випложуючи з себе "інтеліґенцію", що з шкури лізтиме, щоб догодити Москві та Варшаві.

"Документи" видав очевидно "Укр.Центр.Комітет" у Варшаві, а п.Л. Чикаленко підписався "редактором". Що тут він зредаґував? Судячи по де-яких висловах у документах, він втолковував соловецьким утікачам, що є "уряд УНР", страшенно заклопотано питався утікачів, як селяне думають про земельну власність. Йому це питання дошкуляє, тому негайно хоче довідатись від утікачів про їх відношення до "уряду УНР" і до проблєми власности на землю. Що українські люде просто гинуть від тьми - результат "роботи" укр. поміщиків і попів - над цим він не спиняється, бо йому важно насамперед дізнатись про власність на землю і "уряд УНР".

На"документах" слід редакторства дуже виразний: мову підігнано під літературщину і тому вони втратили характер документів. Лише сама фактична сторона може служити ролю документу.

Моральна сторона цих листів важна: вона свідчить яскраво про большевицькі звірства і кровопійство. Але й політичне значіння листів грізне: по їх видно, що селянська маса політично-несвідома, а тому пасивна. Те, що майже кожний втікач говорить про "московське і жидівське царство",- з одного боку про страждання українців, донців, кубанців, кавказців - з другого, не свідчить про розуміння ними смислу того, що діється з ними: чому десятки міліонів селянства не можуть опертися проти насильства з боку м і с т а?

Вони відчуцають, що їм боляче, але не знають чому. Зтероризовані несвідомі істоти не уявляють, що спинити наступ м і с т а проти с е л а могло-б село тільки орґанізоване, що всією масою своїх міліонів кинулось-би проти міста. Місто є головним ворогом села. Бо й українці, що живуть в містах, йдуть разом з мійськими москалями, й жидами проти села. Місто грабує село і хоче його перебороти на свого покірного раба, а для цього місто не має иншого шляху, як економично ограбувати селян, їх землю зробити своєю, психично їх зтеризувати. Що село на це? Безмірне розпорошене страждання та й годі. "Індивідуалізм" села є ворогом його свободи й сили. Це село ще не дуже давно сотнями літ терпіло к р і п а ц т в о і визволилось від його не своєю силою.

Соловецька каторга показує, що до визволення України ще далеко. Про це свідчить і укр. "інтеліґенція", котра на запит, що вона робить, щоб наблизити визволення, може сказати лише "нічого".

/"Вістник УПС-Р" - Прага, чис. 9-10,1931, стор. 23-24/.

П Р И Л О Г А 50. До ст. 119. 2.I.1932. "Трудова Україна".

Почав виходити журнал: гасло - Борітеся-Поборете!, назва: "ТРУДОВА УКРАЇНА". Центральний орґан Української Партії Соціялістів-Революціонерів. /Неперіодично/. Число 1, Січень 1932. Прага. Видає: Павло Богацький. Редагують: П.Богацький і М.Шаповал. Адреса редакції і адміністрації: Прага III, Шежікова ул. 4/III. Ч.С.Р.

П Р И Л О Г А 51. До ст. 119. 14.I. 1932. Т-во Прихильників УГА.

Гляди стаття: "З діяльности Т-ва Прихильників Української Господарської Академії в Подєбрадах". "Трудова Україна" - Прага, чис. 1. І.1932, стор.28-30.

П Р И Л О Г А 52. До ст. 119. Вийшов "Отвертий лист"

Гляди: В ОБОРОНУ УКРАЇНСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА НА ЕМІГРАЦІЇ. Отвертий лист. До Управи Товариства Прихильників Української Господарської Академії, в Празі-Дейвіце, 1506. 23 сторінок, великого формату. 8.II.1932.

П Р И Л О Г А 53. До ст. 119. 17.II.1932. Лист від Т-ва Інженерів.

"Спілка Українських Інженерів на Словаччині. Братіслава, Тегельна ул. чис. 30. Ч.С.Р. Братіслава, 15.II.1932 р.

Високоповажаний Пане Професоре! З попередніх листів Вам відомий стан справи титулу "Інженер" абсольвентів Української Господарської Академії в Подєбрадах. В цій справі нічого на ліпше не змінилося.

Для особистих відвідин Ректорату УГА, Вас і міністерств Комісія абсолв. УГА в Братіславі делегує свого представника, яким є інж.Александер Яременко.

Інж.А.Яременко виїде з Братіслави в суботу і найперше зупиниться в УГА а потім виїде до Праги. До Вас він мігби прибути в понеділок 22.II. або у вівторок 23.II. Він хоче з Вами бачитися і почути Ваших порад як і де треба що робити. Просимо Вас ласкаво прийняти його а нас просимо повідомити, коли б він міг Вас відвідати. Просимо визначити день, годину і місце. За все Вам дякуємо і остаємо з правдивою до Вас пошаною: Інж.Я.І...../в.р./, заст. голови. Інж.С.Зеркаль /в.р./, секретар."

На цей лист одержано таку відповідь:

V.P.Ing.S.Zerkal, Bratislava, Tehelna, 30.(Spolok Uk.Ing.).

"Прага, 17.II.1932. Дорогий Товаришу! Я сьогодні маю в Празі виклад, підготовлююсь, щоб скінчити до поїзда, а тому пишу на скоро: перекажіть Т-ву Інженерів, що їх лист одержав і буду в Празі на Вежіковє о 4 год. дня в понеділок. Там мене можна побачити. Я виготовив "Отвертий Лист" до Т-ва Прих.Акад., в якому вияснив наше становище! Про нову затію /"політехніка"/ знаємо і розуміємо її - так, що академія відмовиться від акції за Академію, як школу - раз, а методом кореспондеційної політехніки звязатись з масами на політичну користь п.....! Про присутність Д. в Управі Т-ва Прихильників довідались від його недавно.... Бувайте здорові! М.Шаповал".

/Обидва листи взято з Архиву С.Зеркаля./.

П Р И Л О Г А 53. До ст. 120. 25 лютого 1932 помер М.Ю.Шаповал.

П.Б. ОСТАННІ ГОДИНИ І СМЕРТЬ М.Ю.ШАПОВАЛА. М.Ю. Шаповал здавна відчував хоробливий стан свого серця. Вже р.1920 лічився він в Карлсбаді, а потім в Подєбрадах, але після того захоплений культурно-прос-

вітною та політичною працею цілком перестав лічитися. Відчував небезпечний стан. Перед останнім від'їздом до Америки висловлював тов. Н.Я.Григоріїву й иншим побоювання, що може й не вернеться, бо почуває себе не дуже добре. Повернувшись, не раз казав, що йому життя залишилось яких років два і поспішався кінчити свої наукові та публіцістичні праці. Останні часи багато писав, виїздючи з Жевниць до Праги лише два-три рази на тиждень. Бувало скаржився, що від писання пальці терпнуть. В дійсности ж то були наслідки старої хвороби.

В четвер 25 лютого у 25 хвилин на 2-гу, як звичайно М.Ю. виїхав до Праги, на лекцію англійської мови. Як оповідала пані Вейд, його учителька, М.Ю. прийшов у свою годину. "Я була в лихому настрої і призналась йому в тім. А він, навпаки, був в дуже доброму і пообіцяв мене розважати. І дійсно оповідав ріжні дотепні річі. Жадної зміни в нім я не знайшла. Лекція пройшла у захопленні і по скінченні її М. Ю. відійшов особливо веселим і, здається, в доброму настрої".

З лекції М.Ю. пішов на Шежикову ул. до Укр.Соціологічного Інституту, де що-четверга відбувались наукові засідання.

Доклад читала пані М.Омельченкова про розвиток жіночого руху в ріжних країнах... М.Ю. прийняв участь в обговоренню доклада і подав цікаві відомости про жіночий рух в Америці.

Під час засідання був спокійний і як звичайно уважний і дотепний.

Засідання затяглось до 3/4 на сему. Після засідання т.Григоріїв підніс питання про необхідність в суботу зробити засідання президії Гол.Пол.Комітету /УПС-Р. Упорядник/ та подав матеріял до обговорення. Під цю хвилю М.Ю. почав швидко ходити по кімнаті, піднесши праву руку до гори, та лівою стискав собі праву грудь, бо, казав щось рука йому особливо якось терпне, а груди страшенно болять. На лиці був вже блідий, наче змучений. Скоренько переслухавши точки майбутнього засідання, М.Ю. йшов одягатись щоб встигнути на потяг, що відходить до Ржевниць в 7.38 год., бо дружина його вже пішла раніш. Одягнутись йому помогла т.С.Пилькевич, якій він знову поскаржився на біль грудей і тут згадав, як й не раз раніш згадував, аорту М. Драгоманова та розповів в чому саме полягала хвороба і смерть М. Драгоманова.

На потяг ми встигли, підбігаючи підтюпцем, але я помітив, що йому сьогодня особливо було тяжко збільшити чи прискорити крок. Я кликав його до ближчого ваґону, але він все поспішав до останніх і коли ми увійшли, куди йому хотілось, то випадково попали туди, де вже сиділа Ольга Філаретівна, його дружина зі Сп.Ф.Черкасенком.

Дорогою розмова нам не йшла, бо М.Ю. знову відчув велику біль і не міг собі місця знайти: то сяде, то походить, то силкувався прилягти, а праву руку все до гори підносить, а лівою стискає чи розтирає праву грудь... чим далі все гірше... Широким кроком ходив по ваґону. А то відчиняв двері на площадку ваґона і глибоко вдихав холодне повітря. А увесь час з його піт спадав великими краплями : і він витерав лице хусточкою...

Нарешті приїхали до Ржевниць. Без допомоги не міг зійти з потягу. Помаленьку додибав до почекальні і тут все мостився прилягти на лавці. Лягав то на правий бік - руку хвору притискав, лягав на лівий бік - руку підносив до гори... Я й дружина все казали, що треба закликати лікаря, але він не дозволяв, кажучи, що їм не довіряє. Хотів наче б чогось випити і забороняв принести з недалекої ресторації. Хвилин зо двадцять так пройшло... Захотів до-дому, щоби швид -

че лягти. Ми взчли його по-під руки, і він стискаючи праву грудь,яка, скаржився, скажено боліла, помалесенько йшли. Йти було йому дуже тяжко, чуть приспішений крок його знесилював і дихав він тяжко-тяжко . З двадцять хвилин йшли ми по шляху, який проходив здоровим в 4-5 хв.

Дома просив дружину запалити в грубі, а сам переодяг вільніщий піджак і ліг на постіль. Правою рукою вхопився за високе перенччя... Просив дати напитись. Чай не був ще готовий... Приступ болі то слабнув, то знову збільшувався. Коли ставало легче казав - "а я думав що попрацюю ще сьогодня... Паперу собі купив ціло стопу та й пачку пер також... " Передав мені, витягши з бокової кишені, коперту з перами. Я одніс на стіл і тоді помітив, що перед від'їздом до Праги М.Ю. писав свій фелетон у віршах - "Тріє царіє"-, яких в останні дні написав чимало на ріжні злобододневні теми...

Випив чаю й заспокоївся. Поговорив ще зі мною про біжучі справи. Коли я одійшов, через кілька хвилин знов почалися болі. Дружина хотіла покликати лікаря. Заборонив. Одначе за кілька хвилин впав у непритомність. Дружина гукнула перелякано до сусід, щоб покликали лікаря. За хвилину прибіг лікарь /через вулицю жив/ і констатував смерть. Встановлено ту саму "драгоманівську" хворобу: артеріо-склероз, ендокардітіс.

ГОРОЖАНСЬКИЙ ПОХОРОН ТА КРЕМАЦІЯ ТОВ.М.Ю.ШАПОВАЛА В ПРАЗІ.

Ще задовго до призначеного часу спалення останків покійного Микити Юхимовича Шаповала дня 2-го березня 1932 площа перед Празьким крематоріумом почала заповнюватися тими, хто приходив віддати останній поклін, сказати Йому останнє прощай.

Сходились представники всіх українських установ та орґанізацій, сходилися поодинокі особи, сходилися товариші та знайомі, сходилися люде ріжних напрямків, ріжних думок. Сходилися люде не тільки з Праги, але й ріжних місць по-за Прагою. Серед українського громадянства - представники чужонаціональних орґанізацій та поодинокі особи - чехи, москалі, білоруси, грузини, вірмени, комлики і ин. З чехів - видко голову Сенату ЧСР - Д-ра Ф.Соукупа, сенатора Моудрого, сенатора Дундра, представників М-ва Закордонних Справ, проф.Д-ра І.Славіка і инших.

Prof. Mykyta Šapoval

Чим ближче час до кремації, тим все більш та більш під'їздить людей. Одні складають вінки, другі підходять до родини висловлюючи співчуття. Тут же розписуються всі в памятній книзі. Кидаєш навколо оком. Кого нема? Хто забув?...

Думається - як протягом довгих років, невідрадних часів еміґрації точилось українське життя навколо Його з людьми ріжних націй, ріжних політичних переконань, так і сьогодні память Його зібрала всіх незалежно від напрямків політичної думки, становища, націй.

Чи це не найліпший доказ того - ким він був в українському житті?...

Зрештою на дверях крематоріуму з'являється дощечка з написом:

Ще кілька хвилин - двері крематоріуму відчиняються. Входимо. Серед квітів та вінків - покрита червоним прапором та омаєна стрічками й вінками найближчих орґанізацій стоїть труна...

Помешкання крематоріумм наповнюється вщерть. Урочисто-сумно грає орґан "Жалібний марш" /М.Лисенка/, після чого кажуть останнє прощаль-

не слово - брат покійного та представники установ і організацій. З огляду на короткий час, що його призначено для громадського похорону - промови короткі, але повні глибокого почуття та признання неоцінимої праці покійного для української визвольної справи.

Промовляли:

Микола Ю.Шаповал від родини покійного...

Н.Григоріїв в імени Української Партії Соціялістів-Революціон.

Л.Білецький - в імени Українського Соціологічного Інституту.

Д.Самохвал - в імени Українського Всепроф. Робітничого Союза.

В.Гармашів - в імени Українського Педагогічного Інституту.

Ф.Щербина - від Кубанців.

В.Чернов - і імени московських революц. - соціялістичних партій.

Ф.Швець - в імени Українського Комітету.

По промовах під спів "Вічная память" всіх присутніх, що схилилися на коліна тихо, помалу зникає труна за чорною завісою.

Останній погляд... М.Ю.Шаповал навіки відходить.

Тихо в глибокім смутку розходяться українська громада, несуче з собою думки про Нього. Ріжні ці думки, але сходилися в одному - відійшов Той, Хто невтомною працею так багато вклав до скарбниці українського культурного життя, яку Він розглядав як головну основу визволення.

Відійшов Той, думки якого про шлях визволення голосно дзвеніли в українському житті останніх часів, не даючи ані на хвилинку забути обов'язок кожного українця в сучасну добу.

Ріжні реаґування викликали його думки про шлях визволення, але всі вони сходилися в одному - Він жив і горів в праці для України з її трудовим народом. Він жив і горів для України та її визволення.

А.Ж. - М.Г.

/"Трудова Україна"-Прага, чис. 3-4, 1932. Стор. 8-16./.

+++

Всі прилоги в обох частинах дібрав і зредагував Упорядчик.

==========

В БІБЛІОТЕЦІ „УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО СЛОВА" ВИЙШЛИ:

1. ПЕТРО МАРЧЕНКО: МИСТЕЦЬКА АКЦІЯ В ТАНКУ	$ 1.00
2. П. БОГАЦЬКИЙ, М. ШАПОВАЛ, А. ЖИВОТКО: УКРАЇНСЬКА ХАТА	$ 1.00
3. МИКИТА ШАПОВАЛ: СХЕМА ЖИТЄПИСУ	$ 1.00
4. Інж. САВА ЗЕРКАЛЬ: НАЦІОНАЛЬНІ І РЕЛІГІЙНІ ВІДНОСИНИ НА ЗАКАРПАТТІ	$ 1.00
5. ПЕТРО МАРЧЕНКО: АРОМА КВІТУ	$ 0.75
6. ПЕТРО МАРЧЕНКО: ЕВЕНТУАЛІЯ ТА ІНШІ НАРИСИ	$ 1.00
7. МИКИТА ШАПОВАЛ: ЩОДЕННИК. І. і ІІ. ЧАСТИНИ	$ 4.00

За цими виданнями і журналом „Українське Громадське Слово", річники 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958 (3.50 дол. за річник) писати на адресу

UKRAINIAN COMMUNITY WORD
Post Office Box 103
BROOKLYN 25, N. Y., U. S. A.